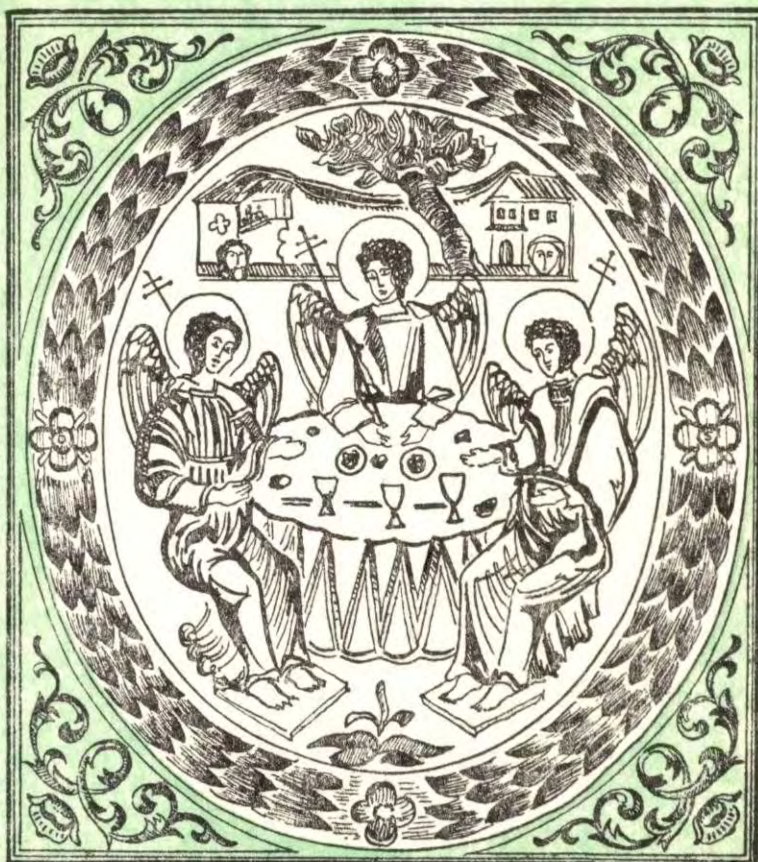

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A
ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI şi EPISCOPIEI ORADIEI

6

NOIEMBRIE—
DECEMBRIE
1987
ANUL XXXII
SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTĂ OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ȘI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI și EPISCOPIEI ORADIEI

CUPRINS

Pag.

PASTORALE ARHIEREȘTI

MOMENT DE SEAMĂ ÎN VIAȚA PATRIEI

STUDII ȘI ARTICOLE

DIN SFINȚII PĂRINȚI

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTĂ OFICIALĂ A
ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI,
FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI ŞI
EPISCOPIEI ORADIEI

ANUL XXXII, Nr. 6 NOIEMBRIE—DECEMBRIE 1987

Redacţia şi Administraţia: ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ, SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA

Arhiepiscopia ortodoxă română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

† ANTONIE

DIN MILA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP AL SIBIULUI ŞI MITROPOLIT AL ROMÂNILOR ORTODOCŞI DIN ARDEAL, CRIŞANA ŞI MARAMUREŞ

Cinului monahal, prea cucernicilor protopopi şi preoţi şi tuturor binecredincioşilor creştini, har, ajutor şi milă de la Dumnezeu, iar de la noi arhierească binecuvîntare.

O! ce veste minunată,
În Betleem ni s-arată!

Iubiţi credincioşi,

„*Vestea minunată*" pe care ne-o aduc în fiecare an la vremea aceasta colindătorii, prin aceste cuvinte prea frumoase, este o veste cutremurătoare pentru suflet şi pentru minte: este vestea Naşterii Fiului lui Dumnezeu, a Domnului nostru Iisus Hristos pe pămînt, ca om, printre noi, „*pentru noi oamenii şi pentru a noastră mîntuire*", precum mărturisim în *Simbolul Credinţei*.

În viaţa noastră ni se aduc multe veşti. Prietenii ne aduce veşti bune, duşmanii sau falşii prieteni ni le îmbie mai ales pe cele rele, mijloacele de informare publică ne aduc în casă veşti de tot felul din toată lumea. Vestea e întotdeauna o noutate. Sîntem toţi avizi după noutăţi: „Ce mai e nou?" e prima întrebare pe care ne-o punem cînd ne întîlnim unii cu alţii, chiar de la o zi la alta.

Vestea Naşterii Domnului nu e numai o veste bună. E o „veste minunată". Noi întrebuinţăm cuvîntul „minunat" destul de des în vorbirea noastră de toate zilele. Zicem: Un om minunat. Un peisaj minunat. O carte minunată. În vestirea colindătorilor cuvîntul are însă un înţeles deosebit, aparte, special, pe lîngă acela de veste îmbucurătoare: *e vestirea unei minuni*. Sfîntul Ioan Gură de Aur spunea într-o predică încă din secolul IV: „*Săltăm de bucurie, şi prăznuim, şi ne minunăm, şi ne uimim de taina cea mare a înomenirii lui Hristos, care covîrşeşte toată priceperea omenească*".

Vestea covîrşeşte! Şi cum ar putea fi altfel? Ne vine un musafir de Sus. Ne simţim mîndri. Oare nu ne mîndrim cînd ne calcă în casă un om mare? Nu zicem că ne onorează? Şi nu e oare intrarea lui Dumnezeu în condiţia noastră de oameni, în viaţa noastră pămîntească, în casele noastre, cea mai mare cinste pentru noi? Dar e mai mult decît o cinste. E o binecuvîntare. E o veste despre ceva ce nu s-a mai pomenit. E prezenţa printre noi a Celui ce a făcut cerul şi pămîntul, soarele, stelele şi luna, natura şi pe noi înşine. E un musafir care covîrşeşte toate aşteptările noastre şi care aproape că ne opreşte răsuflarea de uimire şi ne aruncă în genunchi, cu faţa la pămînt, şi ne ia graiul.

Aşa trebuie să primim această veste despre Cel ce vine, despre Cel ce se întrupează. Căci se întrupează ceea ce e Duh, Spirit, Dumnezeu, spre a îndumnezei *trupul*, spre a-l creşte pînă la măsura desăvîrşirii, aşa cum l-a voit Dumnezeu de la început, stare din care a căzut. Vine acum să-l restaureze în starea cea dintîi, să-i redea cinstea şi valoarea, să-l înnobileze. Vine să se înfrăţească cu noi ca să fim toţi fiii lui Dumnezeu şi fraţi între noi. Iată ce veste, ce eveniment minunat care covîrşeşte mintea omenească. O minune!

Toate minunile sînt deasupra priceperii omenești, pentru că ele sînt fapte care depășesc și contrazic legile care guvernează lumea noastră și, mai ales, legile gîndirii noastre, care s-au alcătuit pe baza a tot ceea ce e natural și e în firea lucrurilor omenești și pămîntești. Minunea e supranaturală. E de dincolo de firesc și natural. Dacă ai văzut ieri pe cineva fără un picior, și astăzi ți se spune că a fost văzut cu ambele picioare, sănătoase, ce vei gîndi? Că, cel ce îți spune acest lucru, fără îndoială, se înșeală. Că a văzut pe altcineva. Căci gîndirea sănătoasă, firească, după toate legile gîndirii omenești și pămîntești, ne spune că așa ceva e imposibil. Nu se poate. Așa spunem.

Și totuși, dacă noi înșine l-am vedea astăzi pe cel ce era fără un picior ieri, astăzi avîndu-le pe amîndouă, ce ar mai face gîndirea noastră? Gîndirea ar spune în continuare că logic e imposibil! Și așa ar fi: logic imposibil. Dar faptele ar spune: *iată că e posibil.* Ultimul cuvînt ar fi totuși: Se poate! Dar e adevărat că nu după legile omenești.

Nici nu i-a putut crește piciorul la loc într-o zi, nici nu i-a putut fi grefat altul într-o zi. Și-atunci ce explicație rămîne? Numai minunea. Dar minunea n-o poate face nimeni din lumea noastră. Cine o poate totuși face, dacă s-a făcut? Numai o intervenție de Sus, o intervenție a lui Dumnezeu care lucrează după alte legi, și decît ale firii, și decît ale gîndirii omenești. Numai El poate ieși din legile noastre, și numai cînd vrea El, cînd are motive s-o facă. Și cînd așa ceva se întîmplă, evident că nu putem avea altă atitudine decît aceea a Sfîntului Ioan Gură de Aur: *ne uimim și ne minunăm!* Și dăm slavă lui Dumnezeu. Și Îl recunoaștem ca Atotputernic, Creator și Minunat. De aceea cîntăm: *„Minunat este Dumnezeu!"*

Drept măritori creștini,

„Vestea minunată" de azi, despre un eveniment întîmplat ca azi în Betleem, nu este despre o naștere oarecare, ca a unuia dintre noi. E Nașterea Fiului lui Dumnezeu, unul din Treime, venit printre noi spre a ne aduce învățătură de Sus despre Dumnezeu, despre noi și despre felul cum trebuie să trăim pe pămînt, ca să moștenim Împărăția Cerurilor. Este o minune. Ceva ce nu pot face oamenii. Ceva ce n-ar fi putut decide oamenii.

Minunea evenimentului, așadar, aceasta este: că Cel ce s-a născut a fost Fiul lui Dumnezeu trimis de Tatăl, prin propria Sa hotărîre. Asemenea eveniment nu se mai întîmplase niciodată în istorie. Dumnezeu mai vorbise oamenilor, prin îngeri, prin cuvîntul Său, precum lui Moisi din rugul aprins, prin profeți, dar nu venise niciodată să fie văzut, să se poată sta de vorbă cu El față către față. Evenimentul petrecut la Betleem a fost unic. Atît de mare, atît de neașteptat, încît o mare parte din contemporani nici nu L-au crezut pe Cel ce s-a prezentat drept Fiul lui Dumnezeu, și L-au răstignit pe cruce. Au socotit că e o pretenție care jignește pe Dumnezeu. Și astăzi minunea venirii lui Dumnezeu, ca om, printre oameni, e pentru mulți greu de înțeles. Pentru noi însă, cei ce avem credință, nu e greu de înțeles, pentru că noi știm că așa trebuia să fie, că a fost împlinirea unei făgăduințe a lui Dumnezeu. Iată textul promisiunii făcute cu o mie cinci sute de ani înainte de Nașterea Domnului: *„Nu va lipsi sceptrul din Iuda, nici toiag de cîrmuitor din coapsele lui, pînă ce va veni Împăciuitorul Căruia se vor supune neamurile"* (Facere 49, 10.

Să observăm în această profeție rostită de patriarhul Iacov, că deși se adresa numai fiilor săi, cei din care se vor alcătui triburile care vor forma poporul lui Israel, totuși le spunea că Celui ce va veni *„I se vor supune toate neamurile"*. Așadar, nu va veni doar pentru poporul iudeu. Iată de ce sărbătoarea Nașterii este a tuturor creștinilor, de orice neam ar fi ei, din orice colț al lumii! De altfel, Mîntuitorul așa s-a și prezentat: *„Eu am venit ca lumea viață să aibă"*. Deci toată lumea.

Nouă, celor credincioși, ne vine ușor să-L primim, pentru că știam dinainte că va veni, știam unde se va naște și din ce neam. Încă proorocul Miheia spusese: *„Și tu, Betleeme, pămîntul Iudeii, nicidecum nu ești mai mic între domnii Iudeii,*

căci din tine va ieşi Stăpînitor, iar obîrşia Lui este dintru început, din zilele veşniciei" (Miheia 5, 1).

E impresionant şi uluitor faptul că aceste proorociri s-au întîmplat întocmai. Mîntuitorul se va naşte chiar în Betleem. Sfîntul Ioan Gură de Aur spune că Dumnezeu i-a dat anume în gînd împăratului August să ordone recensămîntul din acea vreme din Palestina, pentru ca Sfînta Fecioară Maria să vină să se înscrie la locul ei de baştină, adică la Betleem, fiindcă de acolo se trăgea, din neamul regelui David şi acolo trebuia să-L nască pe Mesia. Dumnezeu se serveşte în lucrările Lui de toate mijloacele, cum a făcut şi cu acest împărat păgîn de la Roma care, fără să vrea, împlinea de fapt planurile lui Dumnezeu.

Vestea minunată a întrupării Mîntuitorului ni se readuce în amintire în fiecare an, ca să ne reînnoim credinţa în dumnezeirea Sa şi să ne reînnoim şi viaţa noastră sufletească, ascultînd de poruncile Lui.

Iubiţi fraţi în Domnul,

Mîntuitorul ne-a încredinţat că El este Mesia, Fiul lui Dumnezeu, prin întreaga Sa activitate şi prin învăţăturile Sale. Nu le vom putea aminti acum, pe toate, dar cîteva vom aminti totuşi, spre a ne întări convingerea că, iată, credinţa noastră nu este deşartă, ci că avem cele mai puternice motive ca să nu ne îndoim de faptul că El a fost trimis de Dumnezeu spre mîntuirea noastră.

Cine altul ar mai fi putut face minunile pe care le-a făcut El? Învieri din morţi, vindecări de orbi din naştere, vindecări pe loc ale leproşilor, boală care nici astăzi nu are leac, vindecări de paralitici şi, în sfîrşit, propria Sa înviere din morţi, după ce fusese răstignit, mort şi îngropat. Mai ales învierea Sa din morţi ne dă ultima şi cea mai puternică dovadă şi convingere asupra dumnezeirii Sale. Despre toate acestea ne-a trimis „veste" martori oculari, apostolii şi mironosiţele şi mulţi alţii, care au murit pentru mărturia lor, dar n-au putut să n-o facă. *„Nu putem să nu vorbim despre ceea ce am văzut şi auzit"*, spun Apostolii (F. Ap. 4, 20). Nu moare nimeni pentru un adevăr în care nu crede, de care nu e sigur. Martorii minunilor şi ai Învierii lui Iisus au ştiut pentru că au văzut, de aceea au plătit bucuroşi cu moartea mărturia lor. N-au putut-o nega, ca să-şi salveze viaţa. Căci zis-a Iisus: *„Cine mă va mărturisi în faţa oamenilor, pe acela îl voi mărturisi şi Eu înaintea Tatălui care este în ceruri"* (Matei 10, 32).

Cine altul ar mai fi putut învăţa aşa cum a învăţat El? Căci El învăţa *„ca unul ce avea putere"* (Matei 7, 29). Cei care îl ascultau spuneau: *„Niciodată n-a vorbit vreun om ca omul acesta"* (Ioan 7, 46). A adus noutăţi care au revoluţionat lumea religioasă a vremii. Printre acestea, a adus legea dragostei de Dumnezeu, dovedită prin dragostea de aproapele: *„Dragoste mai mare decît aceea ca cineva să-şi pună sufletul său pentru prietenii săi, nimeni nu are"* (Ioan 15, 13). Sau: *„Cel ce zice: Iubesc pe Dumnezeu, dar pe fratele său îl urăşte, acela-i un mincinos; căci cel ce nu iubeşte pe fratele său, pe care-l vede, cum poate să iubească pe Dumnezeu pe care nu-L vede"* (I Ioan 4, 20).

A adus apoi legea iertării: *„Şi ne iartă nouă greşelile noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri"* (Matei 6, 12), şi acea lege de aur pe înţelesul tuturor: *„Toate cîte voiţi să vă facă vouă oamenii, faceţi şi voi lor asemenea"* (Matei 7, 12; Luca 6, 31).

Pentru aceste învăţături Iisus a pătimit răstignirea şi moartea, dar nu a renunţat la ele. A murit pentru ele, pentru ca noi să le înţelegem valoarea şi să le urmăm. El a venit şi să ia asupra Lui păcatele oamenilor şi să le răscumpere prin moartea Sa, căci scris este că *„prin moartea Lui noi toţi ne-am mîntuit"* (Colos. 1, 14; Rom. 3, 24). Toate acestea constituie stîlpii pe care s-a clădit o nouă religie: creştinismul. Adus pe pămînt de însuşi Dumnezeu, creştinismul e religie dumnezeiască.

Iată de ce e mare minunea Naşterii!

Să primim „vestea minunată" a Naşterii, cu reînnoirea credinţei noastre în El, în Mîntuitorul, în învăţăturile şi în jertfa Sa pentru noi. Să fie pentru noi toţi prilej de recunoştinţă şi mulţumire faţă de Dumnezeu. Să ne întoarcem la curăţia

minții și a inimii copiilor care ne vestesc Nașterea Pruncului cu bucuria primirii printre noi a lui Dumnezeu, făcut ca unul din noi, ca să ne poată vorbi în limba noastră și să-L putem înțelege, ca să nu ne zdrobească cu măreția Sa, dacă ar fi venit pe norii cerului, sub chip de ființă supranaturală, care ne-ar fi înspăimîntat, cu care n-am fi putut comunica, cu care nu ne-am fi putut înțelege, și care ne-ar fi anulat libertatea. De aceea a venit sub chip de om, ca să-L putem primi și să-L putem respinge, să rămînem liberi în opțiunea noastră, dar tot ce a făcut, tot ce a învățat a fost dumnezeiesc, în așa fel încît să ne orienteze precis opțiunea și să fim responsabili pentru ea. Fie ca *„vestea minunată"* să ne apropie de Iisus și să ne îndemne să optăm pentru El, să-L primim ca pe un oaspete și Învățător dumnezeiesc și să ne îmbunătățim viața, apropiind-o și mai mult de povețele ce ni le-a dat El.

Iubiți credincioși,

Ne apropiem de un an nou. Iată, vă aduc și eu „vestea minunată" a acestei intrări în anul 1988 peste cîteva zile. Vă felicit pe toți cei care v-ați învrednicit de această zi, cu ani binecuvîntați și cu un viitor deschis. Pe culmea dintre anul care trece și cel care vine, să ne adunăm gîndurile și, cu mulțumire față de cele ce am împlinit în cel ce trece, să ne rugăm ca cel ce vine să fie un an și mai bun, un an de pace, un an de roade bogate din munca ogoarelor, din munca mîinilor în fabrici și uzine, din munca minților care lucrează și creează în tehnică, în cultură și în îmbunătățirea continuă a condițiilor de viață și civilizație.

Să fim mulțumitori Conducerii scumpei noastre Patrii pentru tot ce ne face viața mai ușoară și mai plăcută. La 30 decembrie vom aniversa 40 de ani de Republică. Să facem bilanțul tuturor realizărilor și să ne însuflețim pentru cele noi care ne stau în față. În anul care vine, 1988, vom avea prilejul și al altor aniversări și comemorări care ne vor ajuta ca, văzînd exemplul înaintașilor, să dovedim nu numai că le prețuim jertfa și lupta pentru viitorul României, pentru noi, ci că sîntem gata să ne angajăm și noi pe aceeași linie a păstrării unității, independenței, suveranității și păcii Patriei.

Vom serba în anul care vine 70 de ani de la Marea Unire din 1 decembrie 1918, anul marii îndrăzneli și bucurii românești, anul care ne-a întregit trupul țării pe vatra vechii Dacii, pămîntul iubit al strămoșilor noștri.

Vom serba tot în anul ce se deschide la 1 ianuarie 140 de ani de la revoluția din 1848, aceea care a avut printre conducătorii și luptătorii pentru dreptul la libertate a Transilvaniei și a națiunii române și pe nemuritorul nostru mitropolit Andrei Șaguna, și pe craiul munților Avram Iancu. În mai 1848 s-au rostit acele cuvinte rămase memorabile, care se vor împlini în decembrie 1918: *„Vrem să ne unim cu țara"*. Tot atunci s-a cîntat pentru prima oară nemuritorul imn al lui Andrei Mureșanu: „Deșteaptă-te române", pe melodia egală cîntecului, alcătuită de marele Anton Pann sau de elevul său Gheorghe Ucenescu.

Ne vom aminti în 1988 că se împlinesc 300 de ani de la urcarea pe tron a domnitorului martir Constantin Brîncoveanu, care a avut atîtea legături cu Transilvania și care a zidit mănăstirea de la Sîmbăta și biserica din Făgăraș, spre neuitare că românii de pe ambele versante ale Carpaților una sînt.

Vom sărbători tot în 1988 împlinirea a 300 de ani de la tipărirea primei Biblii românești complete, *Biblia de la București*, la care a ostenit și mitropolitul Teodosie al Țării Românești, originar din Veștemul Transilvaniei noastre. Ne vom aminti și de Simion Ștefan, mitropolitul de Alba Iulia care a tipărit în anul 1648 Noul Testament, de la care se vor împlini trei sute patruzeci de ani, și pe care îl vom sărbători cu respect și recunoștință.

Vom pomeni cu cinstire, în 1988, și amintirea marelui prozator, preotul Ion Agîrbiceanu, din Agîrbiciul Transilvaniei, de la a cărui moarte se vor împlini 25 de ani și, cu evlavie și sfîntă închinare, vom sărbători 100 de ani de la nașterea acelui mare poet, care ne-a dat cel mai frumos imn al limbii românești, preotul Al. Mateevici, autorul poeziei „Limba noastră", pusă pe note într-o melodie nemuritoare ca și poezia, de diaconul Alexandru Cristea.

Prin *„limba vechilor cazanii, care-o plîng și care-o cîntă pe la vatra lor țăranii"*, prin această limbă românească ne-am menținut prin veacuri unitatea de neam și de credință, mai ales acolo unde acestea au fost mai mult amenințate de vitregii istorice care ne-au fost prea adesea potrivnice.

Din toți aceștia și din toate marile evenimente de care ne vom aminti, vom face stîlpi noi, și mai rezistenți, și mai puternici, pentru apărarea și înflorirea Patriei și a păcii.

Vă fac chemare solemnă să dați avînt sufletelor și inimilor Dvs. în sărbătorirea acestor evenimente care ne vor încălzi, ne vor mîngîia, ne vor adăuga noi puteri și speranțe într-un viitor și mai strălucitor, al nostru și al Patriei noastre scumpe.

Dragii mei,

Vom începe șirul acestor sărbători astăzi, cu Nașterea Domnului, și apoi le vom continua cu Anul Nou și cu Boboteaza. Să le cinstim potrivit tradiției noastre de două ori milenare în care au trăit, au murit și s-au mîntuit moșii și strămoșii noștri.

Nu vă aplecați urechile la cei ce vor să vă smintească din credința noastră sfîntă, propovăduită de la Mîntuitorul pînă astăzi în sfintele noastre biserici. Nu uitați cuvîntul grav și avertismentul foarte serios care vine încă de la Sfîntul Ciprian al Cartaginei: *În afară de Biserică nu este mîntuire.* Aici, în Biserica Ortodoxă strămoșească, prin rugăciuni la Mîntuitorul, la Maica Domnului, prin Sfintele Taine și prin Sfînta Cruce, prin mijlocirile Sfinților și prin slujba preoților învestiți cu Har de Sus, prin hirotonie de la episcop care o transmite de la Mîntuitorul și Sfinții Apostoli, aici și *numai* aici este garanția iertării păcatelor și a intrării în Împărăția lui Dumnezeu, dobîndirea mîntuirii. *În afară de Biserică nu este mîntuire.* Sub orice chip al evlaviei ar veni semintitorii, ei nu sînt altceva decît *„frați mincinoși"*, cum îi numea Sfîntul Pavel (II Cor. 11, 26), îndemnîndu-ne să ne ferim de dînșii, căci ei au *„doar chipul cucerniciei, dar puterea ei o tăgăduiesc"* (II Tim. 3, 5). Vin cu Biblia în mînă, dar o tălmăcesc după capul lor, împotriva Bisericii. Nu uitați că și diavolul l-a ispitit pe Mîntuitorul tot cu Biblia în mînă, alegînd texte dezlegate de întregul Scripturii, ceea ce i-a și spus Mîntuitorul, respingîndu-l ca pe un mincinos.

Semnul cel mai evident că ei nu vin de la Dumnezeu, e că vor *dezbinare*, cheamă la grupări din afara Bisericii, în slujba lor, nu în slujba Bisericii. Că nu-s de la Dumnezeu, se vede și din aceea că astfel de grupări s-au înmulțit în unele țări pînă la mai mult de o mie, fiecare luîndu-se după mintea lui mîndră și rătăcită. Or, se știe că Mîntuitorul ne-a poruncit *„ca toți să fie una* (Ioan 17, 21), pentru ca lumea să creadă: *„Una, sfîntă, sobornicească și apostolească Biserică"*. Dezbinarea duce la neîncrederea în credința creștină, la depărtarea totală a unora de la credință. Noi românii am fost una în credință de-a lungul veacurilor, mai ales în Transilvania, de aceea am rezistat tuturor încercărilor vremelnicilor stăpînitori străini de a ne desființa ca neam, de a ne interzice limba, de a ne schimba credința. Cei care și-au schimbat-o, se știe, și-au pierdut și neamul, și limba și numele.

Vă fac urare de petrecere în pace și în bucurie a sărbătorii Nașterii Domnului și a celorlalte sărbători.

Primiți colindătorii care vă vor cînta la ferestre: *„O, ce veste minunată, în Betleem ni se arată"*.

Bucurați-vă toți în Domnul și fiți sănătoși!

Al vostru, al tuturor, pururea către Domnul rugător,

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Mitropolitul Ardealului, Crișanei
și Maramureșului

† TEOFIL

DIN MILA LUI DUMNEZEU, ARHIEPISCOP AL EPARHIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI

Întregului nostru cler şi tuturor dreptcredincioşilor creştini din această Arhiepiscopie: har, milă şi pace de la Dumnezeu-Tatăl şi de la Domnul nostru Iisus Hristos, iar de la smerenia noastră arhierească binecuvîntare

„*Şi a împăcat pe cei doi cu Dumnezeu într-un singur trup, prin cruce, prin care a nimicit vrăjmăşia*" (Efes. 2, 16).

Iubiţi credincioşi,

Prin slujbele sale sfinte, din nou, Biserica noastră strămoşească ne pune în faţa ochilor minţii noastre, icoana pruncului nou născut în peştera dobitoacelor, înfăşat în scutece şi culcat în iesle.

Crucea despre care ni se face pomenire în epistola către Efeseni, ca şi în multe locuri din Sfînta Scriptură, Hristos o întîlneşte, iată, de la naştere pînă la moarte. Se naşte în împrejurări vitrege: între străini. Se naşte nu într-o casă, ci într-un adăpost pentru animale. Se naşte într-un anotimp răcoros dacă nu chiar friguros. Se naşte în condiţiile unui prunc de călători sărmani, fără cunoscuţi, fără prieteni şi fără rudenii. Ceva mai tîrziu va suferi oboseala unui drum lung, pînă în Egipt, în braţele Mariei, sfînta maica Sa şi în braţele dulgherului Iosif. Cu acesta, pînă la vîrsta de treizeci de ani, Iisus va împărţi şi trudnica viaţă de dulgher. După vîrsta de treizeci de ani îşi începe activitatea publică de profet şi vindecător al tuturor mizeriilor omeneşti. În aceşti trei ani şi jumătate de muncă şi frămîntare, împresurat cu patimile şi slăbiciunile fiinţei umane! De cîte suspine, tînguiri şi pizmuiri nu s-a izbit din partea semenilor Săi!

Şi se poate că n-au fost mai puţine pizmuirile şi ura adversarilor, decît vaietele şi plînsetele semenilor Săi, apăsaţi de suferinţe de tot felul. Din dragoste frăţească şi milă dumnezeiască, Hristos a fost simţitor la toate metehnele omeneşti ca nimeni altul. Fireşte, că le-a biruit pe toate după ce a gustat cu îmbelşugare din fiecare, cîte i-au ieşit în cale. Şi în cele din urmă a sfîrşit ca o victimă a lipsurilor omeneşti, precum se părea. Dar, El a împlinit ceea ce Îi era hărăzit de Tatăl cel ceresc să ispăşească.

Cît de limpede a văzut această rînduială marele profet Isaia, care a prezis în scris unele ca acestea: „*Totuşi El suferinţele noastre le-a purtat şi durerile noastre le-a luat asupra Lui. Şi noi am crezut că este pedepsit, lovit de Dumnezeu şi oropsit*".

„*Dar El era străpuns pentru păcatele noastre, zdrobit pentru fărădelegile noastre. Pedeapsa care ne dă pacea, a căzut peste El şi prin rănile Lui sîntem tămăduiţi*".

„Noi rătăceam cu toţii ca nişte oi, fiecare îşi vedea de drumul lui propriu, dar Domnul a făcut să cadă asupra Lui nelegiuirea noastră a tuturor“ (Isaia 53, 4—6).

Iubiţi credincioşi,

Dacă ne gîndim cît de puţin la noianul de suferinţe răbdate pentru mîntuirea noastră de către Căpetenia şi Desăvîrşirea credinţei noastre, adică Iisus, ne apare foarte firească concluzia Sfîntului Apostol Ioan din prima lui epistolă către toată creştinătatea, cînd ne dă explicaţia aceasta: *„Copiii mei, vă scriu aceste lucruri ca să nu păcătuiţi. Dar dacă cineva a păcătuit totuşi, avem la Tatăl un mijlocitor, pe Iisus Hristos cel drept. El este jertfa de ispăşire pentru păcatele noastre, dar nu numai pentru ale noastre, ci şi pentru ale lumii întregi“* (I Ioan 2, 1—2).

Iubiţi credincioşi,

Mijlocitorul nostru cel ceresc, să nu uităm, a rînduit ca la ispăşirea Lui să fim şi noi părtaşi cu o mică suferinţă, cu o mică jenă. Şi aceasta este recunoaşterea păcătoşeniei noastre şi mărturisirea greşelilor noastre înaintea lui Dumnezeu şi înaintea unui împuternicit al Său, în persoana preotului, urmaş al apostolilor, cărora li s-a spus: *„Aşa cum M-a trimis pe Mine Tatăl, aşa vă trimit şi eu pe voi... Primiţi Duhul Sfînt. Dacă iertaţi cuiva păcatele, vor fi iertate şi cărora le veţi ţine, vor fi ţinute“.* (Ioan 20, 21—23).

Din partea noastră ar fi o cumplită rătăcire dacă am admite ideile unor creştini ce spun, că puterea de a ierta păcatele, dată apostolilor, a dispărut odată cu moartea lor, odată cu vrednicia lor. O, nu! vrednicia este întreagă a Mijlocitorului nostru Iisus Hristos, aşa precum ne învaţă Sf. Apostol Petru cînd scrie: *„prin rănile Lui aţi fost vindecaţi“* (I Petru 2, 24). Hotărît: ne vindecăm dacă ne mărturisim, dacă ne smerim şi ne pocăim în taina pocăinţei. Acum de Crăciun, ori după sărbători, să ne uşurăm de povara nelegiuirilor noastre, să ne curăţim sufletele de întinăciunile urîte ale fărădelegilor noastre, care ne înfăşoară aşa de lesne şi să alergăm cu stăruinţă la lupta care ne aşteaptă (Evrei 12, 1).

Iubiţi credincioşi,

Pe temeiul credinţei Tatălui Său, Hristos Domnul a vindecat pe *„copilul îndrăcit şi chinuit cumplit“* (Marcu IX, 14—29).

Pe temeiul credinţei sutaşului ne-evreu, Iisus Hristos a tămăduit de la distanţă pe robul acestuia, bolnav de paralizie (Mat. 8, 5—13).

Pe temeiul credinţei unei mame păgîne, a femeii cananeence, Mîntuitorul Hristos a vindecat, tot de la distanţă, pe fiica ei rău muncită de un drac (Mat. 15, 21—28).

Pe temeiul credinţei tuturor părinţilor credincioşi, milostivul Răscumpărător al neamului omenesc, dă harul botezului la toţi copiii, aduşi la taina botezului, la *taina naşterii de sus* (Ioan 3, 3).

În temeiul botezului toţi oamenii mari şi mici sînt născuţi din nou, sînt născuţi din Duhul Sfînt (Ioan 3, 3, 5, 8; Tit 3, 5). Sf. Apostol Pavel ne atrage atenţia la marea demnitate ce-o avem, în calitatea noastră de creştini. El scrie spre înţelepţirea noastră: *„Căci toţi sînteţi fii ai lui Dumnezeu, prin credinţa în Hristos Iisus. Toţi cîţi în Hristos v-aţi botezat, v-aţi îmbrăcat în Hristos“* (Gal. 3, 26, 27), v-aţi îmbrăcat în chipul şi asemănarea dreptăţii lui Hristos, fratele nostru mai mare, născut din Tatăl mai înainte de toţi vecii.

Iubiţi credincioşi,

Cînd scriu despre fratele nostru mai mare, îmi vine în minte cuvintele luminatului Apostol Pavel, care fericeşte pe creştinii botezaţi, numindu-i concetăţeni cu sfinţii şi casnicii lui Dumnezeu. *„Aşadar, voi nu mai sînteţi nici străini, nici oaspeţi ai casei, ci sînteţi concetăţeni cu sfinţii şi casnicii lui Dumnezeu, adică membrii din familia lui Dumnezeu"* (Efes. 2, 19).

În cazul dorit că ne-am gîndi mai des şi mai adînc la înaltele noastre slujiri, la alesele daruri cu care sîntem înzestraţi — este de aşteptat să avem altă purtare în viaţa noastră particulară şi socială. Ce mult spune calificativul de „împreună cetăţean cu sfinţii şi membru din familia lui Dumnezeu". *„Cine este Dumnezeu? Este împăratul împăraţilor şi Domnul domnilor! Ce sînt atunci casnicii Lui, dacă nu fii şi moştenitori ai lui Dumnezeu şi împreună-moştenitori cu Hristos, dacă suferim cu adevărat împreună cu El ca să fim şi preamăriţi împreună cu El"* (Rom. 8, 17).

Dacă îngerului nostru păzitor i s-ar îngădui să ne vorbească cu glas tare, el ne-ar dojeni cu blîndeţe şi ne-ar spune: dumneavoastră nu se cade să aveţi această purtare fără demnitate şi fără cumpăt. Totuşi conştiinţa noastră ne face atenţi la ceea ce este urît şi supără pe Dumnezeu, din purtarea noastră cea de toate zilele. Durere, că de multe ori conştiinţa noastră nu este luată în seamă şi strigă în pustiu, avertizează în zadar — spre nefericirea noastră.

Şi oare cam ce ar putea să ne ceară conştiinţa noastră? Ea împrumută îndemnul apostolic şi ne zice: *„În numele lui Hristos vă rugăm: împăcaţi-vă cu Dumnezeu"* (2 Cor. 5, 20).

A ne împăca cu Dumnezeu, înseamnă a recunoaşte că l-am neglijat pe Tatăl nostru cel ceresc, că l-am uitat în ceea ce priveşte închinarea şi ascultarea ce i se cuvin. Într-un cuvînt El, cel atotştiutor şi mare binefăcător, aşteaptă să facem o bună şi cuprinzătoare spovedanie, recunoscînd toate alunecările şi abaterile noastre de pe întregul an care se sfîrşeşte. De altfel, orice bun gestionar şi responsabil asupra a ceea ce i s-a încredinţat spre chivernisire, la sfîrşitul anului îşi face bilanţul bunurilor girate şi repară lipsurile apărute. Hotărît: a ne spovedi bine, sincer şi serios, înseamnă a ne împăca cu Dumnezeu, înseamnă a face pace cu Supremul Stăpînitor a tot ce există în lume şi a recîştiga prietenia şi bunăvoinţa Lui de care noi, credincioşii, avem atît de mare trebuinţă.

Iubiţi credincioşi,

Noi, fiecare în parte şi toţi oamenii de pe întreg globul pămîntesc, avem trebuinţă de pace pe pămînt, între neamuri şi popoare, între statele mari, mijlocii şi mici deopotrivă. Poporul românesc, năzuind spre pace trainică şi generală, se găseşte în climatul său apreciat şi cultivat în toate veacurile existenţei sale multiseculare. În zilele noastre, mai mult ca oricînd, întreaga populaţie a patriei noastre, fără deosebire de grai, de cultură sau convingeri, militează alături de Preşedintele Republicii noastre socialiste, Domnul Nicolae Ceauşescu pentru cauza nobilă şi sfîntă a bunei convieţuiri dintre toate seminţiile pămîntului.

La toate slujbele sfinte din biserică şi din afară, Biserica noastră strămoşească se roagă pentru pacea a toată lumea şi pentru bunăstarea sfintelor ei aşezăminte creştine. Niciodată păstorii şi păstoriţii sfintei noastre credinţe n-au uitat de îndemnul Cerului, îndreptat cetăţeanului credincios, prin scrisul marelui profet Ieremia care scrie: *„Sîrguiţi-vă pentru propăşirea ţării în care trăiţi şi rugaţi-vă lui Dumnezeu pentru ea, fiindcă de bunăstarea ei atîrnă şi bunăstarea voastră"* (Ieremia 29, 7).

De aceea, noi, laolaltă cu toţi fiii noştri sufleteşti, stăruim mai departe în hotărîrea de a osteni cu bucurie pentru propăşirea pe toate tărîmurile a poporului nostru şi a Patriei noastre dragi, iubitori cu toată inima a păcii şi a colaborării cu toate popoarele apropiate şi mai îndepărtate.

Nu uităm să fim recunoscători lui Dumnezeu, care veghează asupra destinelor neamurilor. Peste cîteva zile vom sărbători împlinirea a 40 de ani de cînd

ţara noastră a devenit republică. În aceste decenii, patria noastră a cunoscut o dezvoltare economico-socială fără precedent, iar noi, cler şi credincioşi, ne-am bucurat de o deplină libertate de cult şi de conştiinţă religioasă.

Cu nădejdea şi încrederea în binecuvîntarea Cerului şi în osîrdia minţii omeneşti, aşteptăm zi de zi să auzim bune vestiri de pace şi bună învoire între oameni şi popoare.

Al vostru al tuturor, voitor de tot binele şi pururea către Domnul rugător,

† TEOFIL
Arhiepiscop al Vadului, Feleacului şi Clujului

† EMILIAN

DIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP AL EPARHIEI ORTODOXE A ALBA IULIEI

Iubitului cler, cinului monahal și dreptmăritorilor creștini din această de Dumnezeu-păzită Eparhie, har, milă și pace de la Iisus Hristos Cel ce s-a născut din Fecioara, în Betleemul Iudeii, iar de la smerenia noastră, dragoste părintească și arhierești binecuvîntări

„Iată Fecioara va lua în pîntece și va naște Fiu, și vor chema numele lui Emanuel, care se tîlcuiește: cu noi este Dumnezeu" (Isaia VII, 14).

Prea Cucernici Părinți,
Cinstit cin monahal,
Iubiți credincioși,

Cu mai bine de șapte secole înainte de nașterea Mîntuitorului Iisus Hristos, în regatul lui Iuda, aflat și el în pericol de a cădea ca și regatul lui Israel sub robia asiriană, prin glasul proorocului Isaia răsunau aceste cuvinte:

Atunci cînd poporul ales se socotea părăsit de Dumnezeul Cel adevărat, cînd primejdia era la porțile Ierusalimului, cînd omenirea întreagă se îndepărta tot mai mult de Dumnezeu-Tatăl, Creatorul, profetul, luminat de Duhul Sfînt, aprindea făclia speranței: Fecioara va lua în pîntece și va naște Fiu pe Emanuel și Dumnezeu va fi cu noi.

Aveau să treacă șapte veacuri pînă cînd într-o noapte sfîntă, o noapte de cumpănă în istoria omenirii, Emanuel să se arate și Dumnezeu să fie cu adevărat între noi.

Dorința omului de a-L vedea pe Dumnezeu, de a fi din nou împreună cu Dumnezeu, în comuniunea din care el însuși s-a exclus prin păcat, nostalgia acelui timp de fericire petrecut în rai nu l-a părăsit pe om. Dorința aceasta a rămas, ca și credința că omul este destinat vieții veșnice, iar *„viața veșnică* — potrivit cuvintelor Mîntuitorului — *este aceasta: Să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis"* (Ioan XVII, 3).

Viața veșnică și cunoașterea lui Dumnezeu, iată două realități care nu se pot despărți una de cealaltă. De fapt și răstimpul dintre naștere și moarte — cele două realități ale existenței noastre — capătă sens numai în perspectiva cunoașterii lui Dumnezeu și a vieții veșnice. Dar cum ajunge omul să-L cunoască pe Dumnezeu? Prin înțelepciunea sa? Prin mintea sa iscoditoare? Prin încrederea oarbă în puterea sa de a pătrunde taina Dumnezeirii? Nu! Ci prin primirea cu inimă curată și cuget luminat de candela credinței, a revelației, a descoperirii dumnezeiești, a lucrării prin care Dumnezeu se face cunoscut atît cît ne este nouă necesar pentru mîntuire, pentru viața veșnică.

Mai întîi Dumnezeu ni se descoperă prin tot ceea ce a creat; *„Cerurile spun slava lui Dumnezeu și facerea mîinilor lui o vestește tăria"*, ne spune Psalmistul

David (Ps. XVIII), iar Sf. Apostol Pavel subliniază acelaşi adevăr prin cuvintele: *„Cele nevăzute ale lui* (Dumnezeu) *se văd de la facerea lumii înţelegîndu-se din făpturi, adică veşnica lui putere şi dumnezeire"* (Romani I, 20).

Acest aspect al descoperirii dumnezeieşti poartă numele de revelaţie naturală însă şi mai deplin Dumnezeu ni se descoperă prin Revelaţia supranaturală cuprinsă în Sfînta Scriptură şi Sfînta Tradiţie.

Revelaţia sau descoperirea dumnezeiască a Vechiului Testament avea să se desăvîrşească prin revelaţia Noului Testament. Cît de însemnată a fost Naşterea Fiului lui Dumnezeu din Sfînta Fecioară Maria, din acest punct de vedere, vom înţelege punînd acest moment alături de unul din Vechiul Testament.

În cartea Ieşirii ni se descriu momentele în care Moise se pregătea împreună cu întreg poporul să primească Legea pe muntele Sinai. Moise îşi arată atunci dorinţa sa şi a poporului de a vedea faţa lui Dumnezeu, de a-L cunoaşte faţă către faţă. *„Domnul îi răspunde: Eu voi trece pe dinaintea ta, toată slava Mea... însă faţa Mea nu vei putea s-o vezi că nu poate vedea omul faţa Mea şi să trăiască"* (Ieşirea XXXIII, 19—20), după ce mai înainte îi poruncise: *„Pogoară-te şi opreşte poporul, ca să nu năvălească spre Domnul, să vadă slava Lui că vor cădea mulţi dintre ei"* (Ieşirea XIX, 21). *„Iată aici la Mine un loc i-a zis Domnul — şezi pe stînca aceasta. Cînd va trece slava Mea, te voi ascunde în scobitura stîncii şi voi pune mîna Mea peste tine pînă cînd voi trece; iar cînd voi ridica mîna Mea, tu vei vedea spatele Meu, iar faţa Mea nu o vei vedea"* (Ieşirea XXXIII, 21—23). *„Chipul slavei Domnului de pe vîrful muntelui era în ochii fiilor lui Israel ca un foc mistuitor"* (Ieşirea XXIV, 17).

În ieslea din Betleem se împlineşte această dorinţă a omului. Aici Dumnezeu-Fiul, Cel Unul-Născut din Tatăl mai înainte de veci, Cel de o fiinţă cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut, aşa cum mărturisim în Simbolul credinţei, se arată omenirii întregi, ba mai mult decît atît, se uneşte cu firea noastră omenească prin naşterea din Sfînta Fecioară Maria. Revelaţia desăvîrşită începe.

De aceea, bucuria nopţii de Crăciun nu poate fi comparată cu nici o altă bucurie. Misterul, taina acestei nopţi în care sufletul nostru freamătă într-o stare de fericire unică prin specificul ei: pătrunde în fiecare casă şi în fiecare inimă. Este bucuria întîlnirii, a reîntîlnirii cu Dumnezeu.

„Raiul cel închis
Azi iar s-a deschis"

glăsuieşte colindul nostru străbun.

Iubiţii noştri fii duhovniceşti,

Două aspecte, pe cît de contradictorii pe atît de impresionante ni se dezvăluie din tabloul naşterii Mîntuitorului Iisus Hristos: smerenia şi măreţia.

Pe de o parte vedem pe Împăratul Cerurilor, pe Făcătorul a toată făptura născîndu-Se într-o iesle sărăcăcioasă, afară din cetatea lui David în care n-a găsit loc, mai sărac decît toţi săracii.

Pe de altă parte vedem măreţia momentului: Steaua şi lumina din această noapte, îngerii cîntînd şi preamărind pe Pruncul Iisus, magii şi păstorii alergînd cu bucurie spre locul sfînt.

În dulcele grai românesc pietatea şi geniul creator al neamului nostru au exprimat două realităţi atît de frumos.

„În coliba păstorească
Vrut-a Domnul să se nască
Fiul Său Cel Sfînt
Nouă pe pămînt
Să ne mîntuiască".

„Peştera cea-ntunecoasă
A fost a Domnului casă".

„N-are scutec de-nfăşat
Nici hăinuţe de-mbrăcat
Preacurata
Pentru Pruncul de-mpărat"

Dar în acelaşi timp:

„Steaua sus răsare
Ca o taină mare"

„Cerul şi pămîntul în cîntări răsună
Îngeri şi oameni cîntă împreună"

„O! Ce veste minunată
În Betleem ni s-arată".

Bogăţia colindelor noastre tradiţionale face parte din tezaurul cel mai de preţ al spiritualităţii noastre creştineşti şi româneşti, de aceea colindele se cer cunoscute şi păstrate cu cea mai mare sfinţenie.

Iubiţi credincioşi,

Nădăjduim că şi în acest an, după perioada de pregătire din Postul Crăciunului, cu haina sufletului primenită prin Taina Sfintei Mărturisiri şi prin împărtăşirea cu Trupul şi Sîngele Mîntuitorului, trăiţi clipe de autentică bucurie creştinească.

Această bucurie nădăjduim, de asemenea, că este sporită de împlinirile fiecăruia şi ale întregului nostru popor, din anul pe care ne pregătim să-l încheiem, odată cu aniversarea a 40 de ani de la Proclamarea Republicii. A fost un eveniment de o deosebită importanţă în istoria neamului nostru, cu atît mai mult cu cît Republica are în frunte pe întîiul ei preşedinte, Domnul Nicolae Ceauşescu.

Tot în anul acesta Biserica Ortodoxă a aniversat şi împlinirea a 1200 ani de la cel de-al VII-lea Sinod Ecumenic întrunit la Niceea în anul 787, sinod prin care s-a pecetluit pentru totdeauna învăţătura de credinţă a Bisericii noastre.

Noul an în care vom păşi, şi pe care ni-l dorim plin de alese împliniri, prin aniversările lui, va readuce în conştiinţa poporului nostru două evenimente dintre cele mai însemnate, prin împlinirea a 70 de ani de la Marea Unire din 1918 şi 40 ani de la refacerea unităţii Bisericii noastre.

Prin aportul fiecăruia la bunul mers al societăţii zilelor noastre ne împlinim o datorie de conştiinţă creştinească faţă de semeni şi o datorie patriotică faţă de neamul nostru românesc.

Iubiţi fii sufleteşti,

Cu fiecare praznic mare din cursul unui an bisericesc este de dorit să ne îmbogăţim, să ne zidim sufleteşte, prin înţelegerea mesajului pe care aceste sărbători ni-l transmit nouă celor de astăzi.

Ce am putea învăţa de la sărbătoarea Naşterii Pruncului Iisus?

În primul rînd că naşterea Fiului lui Dumnezeu reprezintă dragostea lui Dumnezeu faţă de creatura Sa devenită realitate vizibilă, că taina cea de nepătruns a mîntuirii noastre ni s-a dezvăluit.

Fiul lui Dumnezeu a venit în trup pentru a se face frate cu fiecare dintre noi, şi prin aceasta să ridice pe toţi cei care-L urmează la condiţia de fii ai Părintelui Ceresc. Mîinile Sale întinse acum spre lume sînt de fapt braţele părinteşti desfăcute pe Cruce, îmbrăţişînd întreaga omenire în Jertfa sa mîntuitoare.

Pruncul Iisus s-a născut pentru ca fiecare om să se poată recunoaşte în El, pentru a învăţa de la El ceea ce sîntem noi cu adevărat, ceea ce trebuie să ne străduim să fim.

Fiul lui Dumnezeu S-a născut în smerenie, fără bogăţie şi fără onoruri şi totuşi strălucea de bucurie în ieslea Sa, răspîndea încredere din staulul în care S-a născut, era foarte bogat pe aşternutul Său de paie. Toate acestea, pentru că

are un Tată pe care ni L-a descoperit, ni L-a revelat nouă tuturor şi o Maică Sfîntă în a cărei ocrotire ne-a încredinţat pe noi toţi.

Cu aceste gînduri şi simţăminte vă dorim tuturor să petreceţi Sfintele sărbători ale Naşterii Domnului, Anului Nou şi Bobotezei, cu alese bucurii duhovniceşti, rugînd pe Bunul Dumnezeu să vă dăruiască toate cele de folos şi împărtăşindu-vă arhierească binecuvîntare.

Al vostru de tot binele voitor şi rugător fierbinte către Fiul lui Dumnezeu născut pentru mîntuirea noastră,

† EMILIAN
Episcop al Alba Iuliei

† VASILE

DIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP AL EPISCOPIEI ORTODOXE ROMÂNE A ORADIEI

Iubitului cler şi dreptcredincioşilor creştini, har, milă şi pace de la Dumnezeu-Tatăl şi de la Iisus Hristos, Domnul nostru, iar de la smerenia noastră arhiereşti binecuvîntări.

„Dumnezeu este iubire"
(I Ioan IV, 8)

Iubiţii mei fii duhovniceşti,

Sărbătorim, din nou, cu negrăită bucurie Praznicul Naşterii după trup a Domnului nostru Iisus Hristos. Biserica ne cheamă cu osebire în aceste zile să ne apropiem în duh de staulul din Betleem, acolo unde a venit între oameni şi pentru oameni însuşi Fiul lui Dumnezeu.

Ne cheamă să fim alături de păstorii de odinioară şi să ne închinăm cu credinţă şi evlavie „Soarelui dreptăţii", care a răsărit în lume ca lumea să petreacă în lumină.

Ne cheamă Biserica să mergem împreună cu magii de odinioară, care au venit călăuziţi de o stea, de la mari depărtări, fiecare din ţara lui, de la popoarele lor. Au venit fiecare pe drumul lor, dar cu cît se apropiau de Betleem drumurile li s-au apropiat şi s-au întîlnit cu toţii în faţa staulului în care Maica Domnului purta Pruncul dumnezeiesc în braţe.

Ei au adus, în dar, noului Împărat ceea ce au avut ei mai de preţ — aur, smirnă şi tămîie —, înţelegînd că aceste daruri ale firii, din ţara lor, capătă o valoare deosebită oferindu-le lui Dumnezeu şi că numai prin folosirea lor într-o slujire mai înaltă, numai dacă sînt puse în slujba umanităţii, pe care a venit să o ridice din păcat însuşi Fiul lui Dumnezeu, îşi îndeplinesc rostul şi valoarea adevărată. Fără o întrebuinţare a lor în scopuri mai înalte, spre binele oamenilor, ele devin primejdioase, acaparează, anulează persoana omului şi îl duce în robia patimilor ucigătoare.

Au mai înţeles magii, venind la Hristos, că locul întîlnirii şi împăcării popoarelor, dobîndirea liniştii şi a păcii între ele se poate ajunge prin Hristos, prin învăţătura Lui şi prin darurile aduse de El omenirii.

Unitatea şi armonia dorite de oameni se pot realiza în măsura în care voia lor se uneşte cu voia lui Dumnezeu, în măsura în care ei trăiesc în iubire unii cu alţii.

Ne cheamă Biserica în aceste zile de praznic să mergem şi să cîntăm cu îngerii imnul preamăririi lui Dumnezeu, al păcii şi al bunei înţelegeri între oameni: *„Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace, între oameni bună învoire"* (Luca II, 14). Nicicînd nu s-a auzit un imn ca acesta atît de cuprinzător şi binefăcător pentru omenire.

De aceste două daruri cereşti a avut şi are omenirea lipsă neîncetat: cunoaşterea şi preamărirea lui Dumnezeu, pacea şi buna înţelegere între oameni.

Iubiţi credincioşi,

Întruparea Cuvîntului lui Dumnezeu descoperă una din laturile cele mai de seamă învăţături ale legii creştineşti şi anume învăţătura că *Dumnezeu este iubire*. În epistola întîi a Sfîntului Apostol Ioan, ucenicul cel iubit al Domnului, care a pus capul pe pietul Mîntuitorului la Cina cea de taină, citim cuvintele: *„Dumnezeu este iubire"*, cuvinte care sînt însuşi centrul descoperirii creştine, taina şi bucuria iubirii lui Dumnezeu faţă de lume.

Întreg capitolul patru al acestei epistole este un imn şi o mărturie despre puterea atotbiruitoare a iubirii dumnezeieşti.

Iubirea este de la Dumnezeu, este energia prin care Dumnezeu se face cunoscut oamenilor, prin care oamenii sînt înfiaţi. Dumnezeu a creat lumea din iubire şi nu a lăsat-o la voia întîmplării, nu s-a depărtat de ea şi nu l-a lăsat pe om singur, ci a iubit-o şi o iubeşte cu o „iubire veşnică". La „plinirea vremii", din iubire, a trimis în lume pe Unul-Născut Fiul Său ca să mîntuiască neamul omenesc. „Aşa de mult a iubit Dumnezeu lumea încît pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică (Ioan III, 16).

Iubirea lui Dumnezeu faţă de lume nu are sfîrşit. Hristos este împreună cu oamenii prin Duhul Sfînt, pe care L-a trimis în lume. El a spus Apostolilor: *„Iată Eu cu voi sînt în toate zilele pînă la sfîrşitul veacului"* (Matei XXVIII, 20). În aceasta se arată adevărul că Dumnezeu este iubire. „Cînd a venit în lume Fiul lui Dumnezeu, Cel ce era din veşnicie cu Tatăl, atunci s-a arătat în mod desăvîrşit iubirea lui Dumnezeu".

Întru aceasta stă bucuria Crăciunului, că Fiul lui Dumnezeu a venit în lume „să se nască şi să crească, să ne mîntuiască".

Astfel dorinţa omenirii după Dumnezeu s-a împlinit prin Naşterea Domnului. Nu mai sîntem singuri. Nu mai sîntem orfani. „Dumnezeu este cu noi", precum spune Psalmistul David. Cerul s-a deschis şi oamenii au puterea de a primi iubirea lui Dumnezeu. „Dumnezeu a sădit în om, spune Sf. Vasile cel Mare, puterea iubirii, care multiplică iubirea divină". Iar „dacă Dumnezeu astfel ne-a iubit pe noi, şi noi sîntem datori să ne iubim unii pe alţii" (I Ioan IV, 11).

Prin întruparea Fiului lui Dumnezeu s-a arătat iubirea cea fără de margini a lui Dumnezeu, atunci s-a deschis calea care duce pe om la Dumnezeu; atunci omul a ieşit din „peştera" întunecoasă a necunoaşterii lui Dumnezeu, s-a luminat şi s-a încălzit sufletul omenesc de iubirea cea atotcuprinzătoare a lui Dumnezeu.

Pentru ce a venit Fiul lui Dumnezeu în lume? se întreabă Sfinţii Părinţi. Şi tot ei răspund: Ca să alunge teama de moarte, pentru ca mormîntul să devină „izvorul vieţii noastre", pentru ca să împace pe om cu Dumnezeu, pentru ca să deschidă „porţile cele încuiate ale raiului", pentru ca să biruiască iubirea.

Iisus Hristos a părăsit slava cerului şi a venit în lume, care nu cunoştea pe adevăratul Dumnezeu, ca să arate iubirea lui Dumnezeu şi să ia asupra Sa păcatele oamenilor, să arate calea care duce la Dumnezeu, precum însuşi a spus: *„Eu sînt Calea, Adevărul şi Viaţa"* (Ioan XIV, 6). El s-a făcut solidar cu oamenii şi a primit moartea pe cruce în locul lor şi pentru ei.

În Iisus Hristos iubirea a biruit ura şi păcatul, viaţa a biruit moartea. „Noi iubim pe Dumnezeu, fiindcă El ne-a iubit, cel dintîi" (I Ioan IV, 19).

Dar adevărata iubire de Dumnezeu se arată prin iubirea de oameni: *„Dacă zice cineva: iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăşte, mincinos este! Pentru că cel ce nu iubeşte pe fratele său pe care l-a văzut, pe Dumnezeu, pe care nu L-a văzut, nu poate să-L iubească"* (I Ioan IV, 20).

De aceea auzim porunca dumnezeiască: *„Cine iubeşte pe Dumnezeu să iubească şi pe fratele său"* (I Ioan IV, 21).

Între iubirea de Dumnezeu şi iubirea de oameni este o strînsă legătură, nu pot exista una fără cealaltă. Sf. Maxim Mărturisitorul spune în Cuvîntările despre iubire următoarele cuvinte: „Cel ce observă în inima sa o pornire de duşmănie faţă de cineva, pentru o ofensă oarecare, este într-adevăr străin de iubirea lui Dumnezeu". Iubirea faţă de Dumnezeu şi ura faţă de cineva sînt incompatibile.

Nu trebuie uitat că iubirea faţă de oameni se arată mai ales în ceea ce se numeşte *iertarea*, iertarea reciprocă, pentru că ea dă naştere la reluarea legăturilor

de întrajutorare între oameni și astfel iubirea nu rămîne numai pe buzele oamenilor ci devine o iubire creatoare de fapte bune. Sfîntul Apostol Pavel spune: *„Purtați-vă sarcinile unii altora și așa veți împlini legea lui Hristos"* (Gal. VI, 2). Iar legea lui Hristos este legea iubirii. El însuși a spus că porunca cea mai mare este: *„Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău. Iar a doua: Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți. În aceste două porunci se cuprind toată Legea și proorocii"* (Mat. XXII, 37—40).

În vremea noastră, bîntuită de atîtea neliniști și primejdii individuale și colective, în care oamenii de bine din întreaga lume încearcă să alunge norii întunecoși ai unui război atomic, întruparea Fiului lui Dumnezeu ne aduce încredere că forțele binelui, adevărului, dreptății și vieții vor ieși biruitoare împotriva celor ce vestesc ura, nedreptatea și imaginea întunecoasă a unei morți atomice.

Dacă înainte vreme omenirea dorea cît mai multă lumină și răsuna dorința de „mai multă lumină", în zilele noastre dorința cea mai fundamentală a sufletului omenesc este aceea de mai multă liniște, mai multă pace, mai multă iubire.

Credincioșii de pretutindeni, alături de toți oamenii de bine, doresc ca omenirea să trăiască în iubire, în pace și libertate.

Iubirea adusă de Hristos, revărsată în inimile oamenilor, are puterea de a risipi întunericul păcatului și de a scoate pe oameni din robia celui rău.

Cînd corabia vieții noastre este amenințată de primejdii, cînd nori negri se abat asupra omenirii, noi să nu uităm a chema într-ajutor pe Domnul nostru Iisus Hristos, să nu uităm a face tot ce stă în puterea noastră pentru binele omenirii, pentru salvarea vieții ei.

Avem marea datorie de a vesti mesajul iubirii lui Dumnezeu, de a vesti pacea și de a lucra pentru așezarea și apărarea păcii în lume.

Iubiți fii duhovnicești,

Am înțeles că pe alocuri oarecare oameni vin pe la casele dumneavoastră și vă îndeamnă să vă botezați a doua oară, dacă vreți să vă mîntuiți. Zic ei că și Mîntuitorul s-a botezat de către Sfîntul Ioan în Iordan la vîrsta de treizeci de ani, deci și noi ar urma să ne botezăm la această vîrstă, sau la majorat.

Doresc să vă arăt că această învățătură nu are nici un temei biblic și că nicăieri în Sf. Scriptură nu se amintește că noi trebuie să ne botezăm la vîrsta de 30 de ani, ca Iisus.

Dimpotrivă, Sfînta Scriptură face deosebire clară între botezul practicat de Ioan, în Legea Veche, și botezul pe care l-a întemeiat Domnul nostru Iisus Hristos, după slăvita Sa înviere.

Iată ce spune însuși Sfîntul Ioan despre acest lucru. El mărturisește în fața poporului care venea la Iordan să primească botezul pocăinței: *„Eu unul vă botez cu apă, dar vine Cel ce este mai mare decît mine, Căruia nu sînt vrednic să-I dezleg cureaua încălțămintelor. El vă va boteza cu Duh Sfînt și cu foc"* (Luca, III, 16).

Însuși proorocul Ioan recunoaște că botezul săvîrșit de el nu este cel întemeiat de Hristos, că el era doar o rînduială a Vechiului Testament, un semn de curățire care nu avea puterea de unire cu Hristos pe care o are Taina Botezului. Dacă ar fi fost adevăratul botez, Mîntuitorul l-ar fi recomandat mulțimilor. Ori noi știm din Sfînta Scriptură că după învierea Sa, Iisus a întemeiat Taina Botezului, spunîndu-le Sfinților apostoli: *„Datu-Mi-s-a toată puterea în cer și pe pămînt. Drept aceea, mergînd, învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, învățîndu-le să păzească toate cîte v-am poruncit vouă, și iată Eu cu voi sînt în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului"* (Matei XXVIII, 19—20). *„Cel ce va crede și se va boteza se va mîntui; iar cel ce nu va crede se va osîndi"* (Marcu XVI, 16).

Taina Botezului este Taina prin care devenim fii ai Bisericii și membri ai împărăției lui Dumnezeu; este Taina unirii și îmbrăcării noastre în Hristos, așa precum mărturisim la primirea ei: *„cîți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat"* (Gal. III, 27).

Nu poate fi cineva mădular al Bisericii dacă nu e botezat. A fi botezat înseamnă a fi creștin, a trăi în Hristos și cu Hristos. În convorbirea Mîntuitorului cu Nicodim a arătat însemnătatea și necesitatea Tainei botezului încă de la venirea noastră pe lume: *„De nu se va naște cineva din apă și din duh, nu va putea să vadă împărăția lui Dumnezeu"* (Ioan III, 5). Nașterea din apă și duh înseamnă nașterea prin harul Botezului.

Prin Taina Botezului ne naștem ca cetățeni ai împărăției lui Dumnezeu și primim acest har îndată după venirea noastră în lume. Prin Botez se iartă păcatul strămoșesc (Rom. V, 14; I Cor. XV, 22), cu care toți ne naștem. Botezul înseamnă o naștere de sus, o renaștere, devenind oameni noi, prin moartea și învierea Domnului, prin unirea noastră cu Sfînta Treime, în numele căreia primim Botezul. Taina Botezului înseamnă moartea și învierea noastră în Hristos.

Sfinții Apostoli, care știau de la Hristos că nimeni nu se poate mîntui fără botez (Ioan III, 5), au botezat de la început și pe copii odată cu oamenii mari. Ei botează familii întregi, care cuprindeau desigur și copii. Temnicerul din Filipi, auzind cuvîntul lui Dumnezeu din gura lui Pavel și Sila, s-a botezat el și toți ai lui (Fapte 16, 37); la fel Lidia, auzind cuvîntul lui Dumnezeu, s-a botezat ea „și casa ei" (Fapte 16, 15); Sfîntul Apostol Pavel spune că a botezat „casa lui Ștefana" (I Cor. 1, 16). Iată atîtea mărturii biblice din care reiese că de la începutul Bisericii creștine se botezau copiii. Nici nu se putea altfel. Iertarea păcatelor care se obține prin botez cuprindea și pe copii, care chiar dacă nu aveau păcate personale s-au născut cu păcatul strămoșesc, cum spunem în Psalmul 50: „în păcate m-a născut maica mea".

Mîntuitorul însuși a iubit pe copii, zicînd: *„Lăsați copiii să vină la Mine și nu-i opriți, că a unora ca aceștia este împărăția cerurilor"* (Matei XIX, 14).

Biserica creștină a rînduit de la început că pentru credința copiilor, pe care ei nu o pot exprima, să dea mărturie părinții și nașii.

Astfel, Hristos vindecă pe sluga sutașului din Capernaum pentru credința stăpînului său (Matei VIII, 5—13); vindecă pe fiica femeii cananience pentru credința mamei sale (Matei XV, 22—28), pe copilul lunatec pentru credința tatălui său (Matei XVII, 14—18).

Cei ce spun că nu trebuie botezați copiii greșesc și sînt, cum îi numește Scriptura, „prooroci mincinoși". Nicăieri în Scriptură și nici un Părinte bisericesc din primele veacuri creștine nu a oprit pe copii de la Taina Botezului. Ce se alege cu acei copii care n-au fost botezați și au murit înainte de a fi botezați? Iată o întrebare la care cei rătăciți de la dreapta credință nu pot răspunde.

Ei bine să știm că botezul nu se repetă. Harul ce se dă prin el nu poate fi înlăturat. E mai tare decît moartea. Dacă cineva păcătuiește după primirea botezului are calea iertării lui Dumnezeu prin Taina pocăinței și se poate uni cu Hristos prin Taina cuminecăturii. Aceasta este învățătura Bisericii, acesta este harul ce ni se dă prin botez și aceasta e calea care ne duce spre mîntuire și nu alta!

Iubiți credincioși,

În aceste zile de mare sărbătoare cînd Hristos Domnul ne cercetează și ne ridică la demnitatea de fii ai lui Dumnezeu, ca o mamă bună, Biserica ne îndeamnă să păstrăm unitatea credinței, să rămînem statornici în legea noastră strămoșească, să nu ne lăsăm atrași de învățături greșite care încearcă să ne despartă de credința moșilor și strămoșilor noștri.

Această credință ne-a unit și ne unește cu Hristos. În vremurile grele din trecut, cînd înaintașii se aflau sub stăpîniri străine, credința ortodoxă a întins *marama* mîngîierii peste durerile neamului și a oferit *ancora* nădejdii întru împlinirea aspirațiilor de libertate, dreptate, adevăr și unitate a poporului nostru.

În aceste zile, cînd întregul popor se pregătește să serbeze cu elan și demnitate cea de-a 40-a aniversare a proclamării Republicii, cînd ne apropiem să sărbătorim, în anul ce vine, a 70-a aniversare a marelui ideal de unitate a poporului român, de făurire a statului național unitar român în anul 1918, credincioșii Bisericii noastre sărbătoresc împreună cu întreg poporul aceste evenimente istorice

de mare însemnătate pentru istoria patriei şi sînt hotărîţi să sprijine prin muncă cinstită şi plină de dăruire efortul întregului nostru popor pentru înălţarea Patriei pe noi culmi de fericire şi prosperitate.

Bucurîndu-se de libertate religioasă, în acest timp, Biserica noastră a înfăptuit dorinţa fierbinte de unitate bisericească a tuturor românilor prin marele act de reîntregire a Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal, în ziua de 21 octombrie 1948. Coborînd din „strănile" lor, pînă atunci antagoniste, după cum o cereau străinii, s-au îmbrăţişat frate cu frate şi au intrat sub bolta de har a Bisericii Ortodoxe, una şi nedespărţită, aşa cum a fost de la început. Canonizarea sfinţilor români din anul 1955 a fost încă un rod în pomul cu multe ramuri şi roade — puse în slujba neamului de către fiii Bisericii străbune.

Chipul Patriei noastre s-a înfrumuseţat şi a crescut întru demnitate prin munca creatoare a întregului nostru popor. Astăzi, cum spune un text din Scriptură, *„toate sînt noi"* şi poporul nostru înscrie o nouă epocă de propăşire.

De încheiere, iubiţi fii sufleteşti, vă îndemn să munciţi cu drag pentru binele şi propăşirea ţării. Trăiţi în iubire unii cu alţii, bucuraţi-vă, desăvîrşiţi-vă, mîngîiaţi-vă, fiţi în iubire de neam şi lege, *„vieţuiţi în pace şi Dumnezeul dragostei şi al păcii va fi cu voi"* (II Cor. XIII, 11).

„Darul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl şi împărtăşirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toţi" (II Cor. XIII, 14).

Al vostru de tot binele voitor şi fierbinte rugător către Domnul şi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

† VASILE
Episcopul Oradiei

TELEGRAMA

Excelenței Sale
Domnului NICOLAE CEAUȘESCU
Președintele Republicii Socialiste România
Președintele Frontului Democrației și Unității Socialiste

Mult stimate Domnule Președinte NICOLAE CEAUȘESCU,

Noi, reprezentanții tuturor cultelor din Republica Socialistă România, șefi de culte, ierarhi, clerici și profesori ai instituțiilor de învățămînt teologic, participanți la Conferința interconfesională festivă, consacrată aniversării a patru decenii de la instaurarea Republicii, conferință care a avut loc la București, în zilele de 3 și 4 noiembrie 1987, Vă aducem și cu acest prilej, un prinos de profundă recunoștință pentru exemplara dăruire și devotamentul nețărmurit cu care Excelența Voastră promovați și asigurați dezvoltarea continuă a patriei noastre pe calea progresului și bunăstării întregului popor, pentru rîvna și perseverența cu care acționați pentru statornicirea păcii și prieteniei între popoare.

În cadrul Conferinței, participanții la dezbateri au subliniat în mod unanim, climatul de libertate religioasă asigurat de statul român, de dumneavoastră personal, tuturor cultelor, precum și faptul că ecumenismul actual, bazat pe respectul reciproc și cooperarea dintre culte, reprezintă încă o ilustrare a deplinei egalități a cultelor în raporturile lor cu statul, fără nici o diferențiere după apartenența confesională sau națională a credincioșilor lor.

Apreciem perspectivele largi deschise de instaurarea Republicii, în condițiile create de revoluția de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă, prin amploarea programelor de dezvoltare al căror țel îl constituie făurirea unei Românii moderne, puternice în care toți fiii țării, liberi și egali în drepturi asigură prin munca lor avîntată, viitorul luminos al patriei, prin realismul profund al viziunii politice interne și externe atotcuprinzătoare a Excelenței Voastre, Domnule Președinte NICOLAE CEAUȘESCU, recunoscut pe toate meridianele lumii drept genial gînditor și om de stat de excepție, personalitate politică ce și-a pus definitiv pecetea pe întreaga epocă în care trăim.

Noi, conducătorii cultelor, clerul și credincioșii noștri, împreună cu întregul popor, în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste, ne exprimăm totala adeziune și susținem cu toată ființa politica internă și externă a României socialiste la a cărei cîrmă poporul român V-a ales în deplină unanimitate. Participăm statornic, cu toate forțele noastre, la realizarea nobilelor idealuri de propășire a patriei, de fericire și prosperitate a neamului românesc. Totodată, împărtășim pe deplin convingerea Excelenței Voastre că fundamentala condiție pentru înfăptuirea programelor de dezvoltare multilaterală a patriei o constituie apărarea și menținerea păcii, dezarmarea și reducerea tuturor armelor, a cheltuielilor militare, asigurarea pe această cale a viitorului omenirii.

De aceea, acordăm o înaltă prețuire acțiunilor consecvente și ferme pentru pace și dezarmare intreprinse de România, al căror strălucit inițiator sînteți dumneavoastră, Domnule Președinte, și care se bucură de un larg ecou internațional.

Privind cu admirație chipul nou și luminos al României și bucurîndu-ne de minunatele realizări ale harnicului nostru popor, dobîndite în anii cei mai

rodnici în înfăptuiri ai istoriei patriei, pe care cu îndreptăţită mîndrie îi numim „Epoca Nicolae Ceauşescu", ne angajăm să intensificăm întregul nostru aport la promovarea idealurilor de progres şi pace ale ţării noastre. Însufleţiţi de exemplul minunat al Excelenţei Voastre, erou între eroii neamului, noi, reprezentanţii cultelor din Republica Socialistă România, împreună cu clerul şi credincioşii noştri, bucurîndu-ne de reală şi deplină libertate religioasă, Vă asigurăm mult stimate şi iubite Domnule Preşedinte, că, uniţi în cuget şi simţire cu întregul popor, vom sprijini cu aceeaşi statornică dăruire şi patriotism, toate strădaniile care se depun spre înflorirea patriei noastre scumpe, pentru creşterea şi afirmarea prestigiului ei internaţional, pentru triumful păcii în lume.

PARTICIPANŢII LA CONFERINŢA INTERCONFESIONALĂ A CULTELOR DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

ÎN NUMELE PREZIDIULUI CONFERINŢEI

TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

REPUBLICA LA 40 DE ANI

Se împlinesc la 30 decembrie 1987 40 de ani de la instaurarea Republicii în viaţa României. Mulţi dintre noi am fost martorii evenimentului. El a fost o consecinţă firească a noilor stări de lucruri de după marele act de la 23 August 1944 şi de după transformările care au urmat în anii imediat următori atît în ţara noastră cît şi în Europa şi în toată lumea. Ultimul rege a plecat printr-un act de abdicare, dîndu-şi seama de anacronicitatea statutului său, şi lăsînd poporul să-şi organizeze viaţa cum va crede el de cuviinţă.

Republica a însemnat naşterea din nou a Patriei.

Poporul a dovedit că poate face mai mult şi mai bine Patriei decît generaţiile de politicieni de dinainte care şi-au urmărit adesea propriile lor interese, garantîndu-şi privilegiile, apărînd marea proprietate şi asuprind poporul de jos.

În 40 de ani, Republica a însemnat restaurarea drepturilor umiliţilor şi obidiţilor. Proprietatea asupra pămîntului a trecut în mîinile întregului popor. Visul de aur al multor generaţii, care părea utopic, s-a împlinit în Republică: toţi au devenit egali, toţi şi-au recăpătat demnitatea. Au dispărut pentru totdeauna slugile, argaţii, arendaşii, cei care făceau totul şi nu se alegeau cu nimic; cei care munceau pentru alţii şi trebuiau să mulţumească pentru ceea ce li se dădea din al lor. Republica a adus dreptate pentru cei ce n-au avut-o niciodată.

În 40 de ani de Republică, toţi cei care se credeau pentru veşnicie destinaţi să trăiască în cocioabe, fără apă, fără cel mai elementar confort, au putut pătrunde în apartamente de blocuri, la care nu îndrăzneau nici să privească pînă atunci.

40 de ani de Republică au însemnat umanizarea muncii şi a răsplăţii ei şi dispariţia tuturor diferenţelor dintre bogaţi şi săraci.

40 de ani de Republică au însemnat instaurarea unui climat de egalitate, în faţa legii, a tuturor cetăţenilor.

Şi-apoi, marea operă de industrializarea a unei ţări predestinate a fi pentru veşnicie „eminamente agricolă", modernizarea agriculturii, trecerea de la treieratul cu cai, la maşină, de la plugul cu boi la tractoare, toate s-au înfăptuit în anii Republicii. Canalul Dunăre—Marea Neagră, declarat o imposibilitate tehnică, s-a demonstrat a fi posibil; metroul, declarat un dezastru dacă s-ar realiza în subsolul nisipos al Bucureştilor, se arată a fi o binecuvîntare. Oraşul şi-a căpătat o faţă nouă.

40 de ani de Republică înseamnă înseninare. Înseamnă o nouă cultură, pentru toţi, o istorie a trecutului povestită cu dreptate, care mîngîie şi entuziasmează sufletele noastre!

În 40 de ani de Republică, Bisericile şi-au căutat şi şi-au regăsit şi ele adevărata vocaţie de „Biserici slujitoare" ale lui Dumnezeu şi ale credincioşilor. Şi-au reorientat mai ales participarea la viaţa concretă a credincioşilor şi a societăţii, şi s-au voit, şi au reuşit să fie prezenţe vii şi mobilizatoare, spre progresul social şi spre progresul moral. Bisericile din Patria noastră au înţeles că vocaţia lor e în primul rînd asigurarea fericirii de dincolo, dar şi a celei de aici, descoperindu-şi responsabilităţi noi şi chiar grave, cărora înainte nu le prea dăduseră atenţia cuvenită. Credincioşii sînt oameni care trăiesc în societate, în lume. Împărăţia lui Dumnezeu e mai întîi, cum a spus Iisus, în oameni, aici. Cine n-o primeşte şi nu se situează în ea de aici, n-o va găsi nici dincolo.

De aceea Bisericile şi cultele au înţeles să-şi îndrepte învăţătura spre creşterea unor credincioşi buni, buni cetăţeni, respectuoşi, muncitori, jertfelnici, entuziaşti în crearea unei lumi mai bune şi mai drepte, alcătuită din oameni desăvîrşiţi, potrivit poruncii Mîntuitorului: „Fiţi desăvîrşiţi".

Bisericile şi cultele, toate, s-au aliniat în primele rînduri ale apărătorilor păcii, potrivit îndemnului şi încredinţării: *„Fericiţi făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema"*.

Bisericile şi cultele s-au aflat în permanenţă pe drumul datoriei şi al învăţăturii lor, descoperită de Dumnezeu, şi şi-au conjugat eforturile cu ale tuturor cetăţenilor, căci toate eforturile împreună, au urmărit acelaşi ţel: creşterea bunăstării, a stării de mulţumire şi de fericire a tuturor.

În cei 40 de ani de Republică, Bisericile şi cultele au ţinut pasul cu toate înnoirile, restaurîndu-şi locaşurile de cult şi dînd credincioşilor hrană sufletească, şi contribuind cu tot ce au putut la dezvoltarea Ţării, dovedindu-se a fi integrate în viaţa poporului, aşa cum au fost ele şi în trecutul îndepărtat, întotdeauna din popor, şi alături de popor, şi una cu poporul.

40 de ani de Republică au însemnat eforturi mari, extraordinare, jertfă, gîndire, acţiuni de curaj, bună orientare în relaţiile externe pentru menţinerea păcii şi a colaborării dintre popoare şi, o spun toţi românii, că toate aceste înfăptuiri se datorează, îndeosebi anilor de cîrmuire a Republicii de către ilustrul nostru Preşedinte Domnul Nicolae Ceauşescu şi întregului popor care l-a urmat cu dăruire totală în slujba Patriei.

Omagiind Republica omagiem, pe cel care o întrupează astăzi, o simbolizează, şi o cîrmuieşte cu înţelepciune. Fie ca anii Republicii să fie fără de sfîrşit, şi să trăiască Preşedintele mulţi şi fericiţi ani.

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Mitropolitul Ardealului

ADUNAREA FESTIVĂ A CULTELOR DIN PATRIA NOASTRĂ CONSACRATĂ ANIVERSĂRII A PATRU DECENII DE LA INSTAURAREA REPUBLICII

Institutul Teologic Universitar din Bucureşti, a găzduit în zilele de 3 şi 4 noiembrie 1987, lucrările celei de a 50-a Conferinţe teologice interconfesionale a cultelor creştine din România.

Ziua întîi a lucrărilor a fost consacrată aniversării a 40 de ani de la proclamarea Republicii, iar cea de a doua a fost dedicată împlinirii unui sfert de veac de la prima conferinţă teologică interconfesională.

Momentul jubiliar al proclamării Republicii a fost cinstit de participarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii noastre, a conducătorilor şi reprezentanţilor celorlalte culte din ţara noastră. La lucrările acestei conferinţe au luat parte, ca şi-n alte situaţii asemănătoare, profesorii institutelor teologice universitare din Bucureşti, Sibiu, Cluj-Napoca, Alba Iulia şi Iaşi, vicarii administrativi, consilieri, directorii seminariilor teologice, doctoranzi, studenţi teologi şi alţi invitaţi.

Din prezidiul acestei conferinţe festive au făcut parte: Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, D-l Ion Cumpănaşu, Preşedintele Departamentului Cultelor, Eminenţa Sa Moses Rosen, şeful rabin al Cultului mozaic din România; Eminenţa Sa Nagy Gyula, Episcop al Bisericii Reformate, Cluj-Napoca; Î. P. S. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului; D-l Leon Toader, Director în Departamentul Cultelor; Î. P. S. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, Î. P. S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului; D-l Hans Hermannstädter, prim curator al Bisericii Evanghelice C.A. Sibiu; Eminenţa Sa László Papp, Episcop al Bisericii Reformate, Oradea; Mgr. Petru Gherghel, provicar general al Arhiepiscopiei Romano-Catolice Bucureşti; Î. P. S. Timon Gavrilă, Mitropolitul Bisericii Creştine de Rit Vechi; P. C. Arhim. Zareh Baronian, vicarul Bisericii Armene din România; Eminenţa Sa Szedressy Páll, Episcopul Bisericii Evanghelice S..P. Cluj-Napoca; Eminenţa Sa Kovács Lajos, Episcopul Bisericii Unitariene, Cluj-Napoca; P. C. Sa Vladimir Marcovici, vicar al Vicariatului Ortodox Sîrb, Timişoara; D-l Dumitru Popa, Preşedintele Cultului Adventist de ziua a 7-a; D-l Pavel Bochian, Preşedintele Cultului Penticostal; D-l Mihai Huşanu, Preşedintele Cultului Baptist şi D-l Osman B. Azis, imamul comunităţii Cultului musulman din Bucureşti. Secretariatul conferinţei a fost compus din: P. C. Pr. Prof. Nicolae Necula, P. C. diac. asist. Ioan Caraza, P. C. Pr. asist. Constantin Coman şi D-l Alexandru Ioniţă, de la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti.

La deschiderea lucrărilor, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a rostit următoarea cuvîntare:

„Ne întîlnim astăzi, nu pentru prima dată, conducători şi reprezentanţi ai cultelor din ţara noastră, într-o atmosferă sărbătorească plină de bucurie şi entuziasm, pentru a cinsti după cuviinţă un moment aniversar de mare însemnătate şi pentru a ne afirma, în acelaşi timp, ataşamentul nostru statornic şi unanim la sprijinirea muncii creatoare a poporului român, în ridicarea patriei noastre pe culmile cele mai înalte de propăşire, într-o unitate de nezdruncinat cu toţi fiii acestui pămînt binecuvîntat. Din primul moment, convins că sînt în asentimentul tuturor celor de faţă, să ne îndreptăm gîndul spre mult stimatul preşedinte al Republicii noastre, Domnul Nicolae Ceauşescu, încredinţîndu-l de hotărîrea noastră a tuturor de a sprijini politica internă şi externă a conducerii noastre de stat, iniţiativele de colaborare şi pace, de dezarmare şi apărare a vieţii pe planeta

noastră, lansate neîncetat în numele poporului român de cel dintîi fiu al său, recunoscut pe plan mondial ca „erou al Păcii".

Ne-am întîlnit și în alte împrejurări, ori de cîte ori am simțit nevoia de a ne exprima atitudinea noastră față de diferite cerințe, sau evenimente din viața poporului român. Asemenea întîlniri sînt firești, deoarece, ca unii care sîntem ca frați între noi și fii ai aceluiași Tată ceresc, slujitori și credincioși ai aceluiași Dumnezeu, care este Dumnezeul vieții și al păcii, ne unim eforturile atît în apărarea vieții și a păcii în lume și, în același timp, ne înmănunchem eforturile în sprijinirea muncii avîntate a poporului nostru, a înfloririi scumpei noastre patrii Republica Socialistă România. Ne identificăm așadar, cu strădaniile acestui popor pentru o viață tot mai luminoasă și mai prosperă, simțindu-ne părtași atît la strădaniile, cît și la bucuriile și izbînzile lui.

Adunarea de azi la care alături de noi, toți conducătorii și reprezentanții cultelor din România, se află și reprezentanții statului are menirea de a exprima părtășia noastră la popasul aniversării a patru decenii de la instaurarea Republicii — eveniment cu adînci și multiple semnificații în viața poporului român. După cum se știe, ideea de republică a hrănit, de-a lungul secolelor, lupta și aspirațiile multor generații dornice să înfăptuiască dreptul sfînt al poporului român, dreptul la libertate, unitate și independență, dreptul de a fi singurul și adevăratul stăpîn al vrerilor sale. Deși măreață, ideea nu s-a putut realiza decît în climatul de profunde prefaceri care s-au produs în societatea românească după sfîrșitul celui de-al doilea război mondial. Biruința forțelor multe ale omenirii asupra fascismului a însemnat și împlinirea năzuințelor în biruința marilor idei, idei forță de dreptate socială și mari posibilități de a-și spune însuși poporul voința și hotărîrea asupra orînduirii și întocmirii vieții lui sociale. Această biruință a însemnat nu numai zdrobirea nazismului și a fascismului, ci și eliberarea spiritului și a energiilor umane îndreptate spre refacerea chipului întregii omeniri și spre afirmarea unor idei generoase care au crescut și au dat roade în viața popoarelor lumii. Din rîndul acestora s-au afirmat cu putere: ideea de unitate a tuturor forțelor iubitoare de pace împotriva factorilor războinici, ideea de libertate și colaborare a popoarelor și ideea de dreptate socială, oglindită în noua orînduire de republică, orînduire lipsită de asuprire și inegalitate între oameni și alte forme de obidă și exploatare a omului, existente în timpul monarhiei.

Luîndu-și destinele în propriile mîini, prin actul istoric de la 23 August 1944, poporul român a pășit cu încredere pe drumul făuririi unei vieți noi, printr-o serie de mari și adînci transformări sociale, care i-au adus un înalt prestigiu, neîntîlnit în trecutul său. Înlăturarea monarhiei și instaurarea Republicii la 30 Decembrie 1947 se înscriu ca act epocal, care a marcat o schimbare profundă a societății noastre românești. În cele patru decenii care au trecut de atunci, poporul român a desfășurat o vastă activitate creatoare, datorită căreia s-au înfăptuit adevărate prefaceri structurale în toate domeniile vieții materiale și spirituale a poporului român.

Cultele religioase din țara noastră, păstrîndu-și identitatea lor de credință și de organizare, și-au exprimat în mod ferm adeziunea și loialitatea lor față de noile structuri sociale și politice din țara noastră, avînd convingerea că acestea sînt împliniri firești ale luptei și năzuințelor de veacuri ale poporului român.

E vrednic de amintit, în această privință, că numai după cîteva zile de la proclamarea Republicii, venerabilul patriarh Nicodim, întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, a adresat o pastorală în care, în numele Sfîntului Sinod, îndemna pe clerici și credincioșii ortodocși români să cinstească „forma sau înfățișarea cea nouă pe care o are Statul nostru, Republica Populară Română"... formă pe care „și-a dat-o însuși poporul" (Pastorala pentru Republica Populară Română, *București, 1948).*

La fel, în pragul celui dintîi an după proclamarea Republicii, fericitul și de vrednică pomenire patriarhul Justinian, pe atunci mitropolit al Moldovei și Sucevei, adresa clerului și credincioșilor moldoveni cuvînt stăruitor de a fi alături de „noua așezare de temelie a Statului român,... așezare cerută de înnoitoarele trebuințe ale intronării unei dreptăți sociale, la care sînt chemați toți oamenii să se bucure de binefacerile ei, în egală și dreaptă măsură". Iar cîteva luni mai tîrziu cu prilejul alegerilor pentru Marea Adunare Națională, constituantă, menite să dea țării noastre prima Constituție republicană, același mare ierarh îndrepta

către fiii săi duhovnicești o nouă pastorală, cu căldurosul îndemn: „... Pășiți cu încredere la întemeierea de țară nouă. Voi, cinstiților clerici de toate treptele, lămuriți poporul dreptcredincios asupra cuprinsului ziditor al Constituției, îndemnîndu-l la sprijin... Poporul își așează azi temelii noi de viață. Fiți alături de popor. Iar voi, binecinstitorilor fii ai Bisericii Ortodoxe Române, fiți încredințați că prin întărirea așezării democratice a țării deschideți drumuri noi către apărarea dreptului vostru de închinare" (Apostolat social, vol. II, p. 85, 97).

Încrederea deplină în perspectivele luminoase deschise prin instaurarea Republicii a fost împărtășită de slujitorii și credincioșii tuturor cultelor din țara noastră. Ea s-a confirmat prin libertatea religioasă, înscrisă în Constituția țării și garantată de către Stat, în baza căreia s-a asigurat atît libera organizare și exercitare a fiecărui cult, potrivit doctrinei și tradițiilor sale, cît și deplina egalitate dintre culte. Acest lucru a dus la realizarea unui climat de bună conviețuire, respect reciproc și prietenie între culte, înlăturîndu-se ostilitatea, vrajba și denigrările confesionale atît de păgubitoare, din trecut.

Mergînd pe drumul înfrățirii și al dragostei pe care s-au situat toți cetățenii țării fără deosebire de naționalitate, cimentînd unitatea poporului român, cultele religioase și-au unit strădaniile lor în acțiuni comune pentru slujirea credincioșilor lor, a întregului popor și a intereselor obștești ale patriei. În noile condiții de viață create după instaurarea Republicii, ele și-au redescoperit însăși misiunea lor cea mai proprie, aceea de a sluji lui Dumnezeu prin slujba oamenilor, deschiderea lor spre viața cea nouă din patria noastră rămînînd totdeauna într-un echilibru desăvîrșit cu păstrarea specificului lor doctrinar.

În cele patru decenii care au trecut de la evenimentul aniversar amintit, spiritul ecumenic s-a dezvoltat tot mai larg, concretizîndu-se în acel „ecumenism local", care a devenit o tradiție binecuvîntată în viața cultelor din România. Apropierea și conlucrarea frățească dintre culte a slujit nu numai cauza unității creștine, ci și pe aceea a apropierii și unității noastre în eforturile comune prin înfrățirea, pe plan intern, în muncă a credincioșilor de diferite naționalități, în vederea sprijinirii operei de zidire a noii societăți românești și a afirmării prestigiului țării noastre în lume. În egală măsură, acest spirit ecumenic românesc s-a făcut cunoscut și peste hotarele țării, prin contribuția de valoare a teologilor români de diferite confesiuni la soluționarea unor probleme legate fie de înfăptuirea unității creștine văzute, fie de realizarea marilor aspirații ale lumii contemporane spre pace, apropiere, colaborare și progres.

Roadele bogate de care s-au împărtășit toate Bisericile și cultele din țara noastră în anii Republicii s-au concretizat, pe lîngă cele arătate mai sus, și prin conferințele teologice interconfesionale, inițiate cu 25 de ani în urmă și desfășurate neîntrerupt pînă astăzi, ca o salbă de mare preț în zestrea comună a teologiei noastre românești. În atmosfera însuflețită a muncii unite a poporului nostru pentru afirmare, pe multiple planuri, a capacității sale creatoare, ne-am simțit și noi chemați să slujim împreună, cu forțe unite, principiile fundamentale ale credinței noastre, în care se cuprind pacea, apropierea, înfrățirea, dreptatea și dragostea între oameni, indiferent de naționalitate sau credință. Experiența noastră, încununată an de an cu frumoase realizări, a fost utilă fiecăruia, dar, mai mult decît atît, ea a devenit pilduitoare și pentru alte Biserici și confesiuni creștine de peste hotare, care au descoperit în ecumenismul românesc un model superior, dinamic și eficient al desfășurării lucrării creștine în lumea contemporană.

Înălțătorul popas aniversar al celor patru decenii de la întemeierea Republicii se împletește în mod fericit cu împlinirea unui sfert de veac de existență neîntreruptă a Conferințelor noastre teologice interconfesionale, ajunse astăzi la cea de a 50-a sesiune a lor.

Prezența entuziastă a Bisericilor și a cultelor din România la acest impresionant jubileu vrea să afirme hotărîrea noastră a tuturor de a oferi un spor de noi strădanii pe altarul slujirii patriei și poporului nostru. Sîntem conștienți de faptul că în anii Republicii ne-am împărtășit din roadele celor mai alese împliniri ale muncii stăruitoare a întregului popor român și considerăm de datoria noastră să mărturisim că acest lucru îl datorăm înțelegerii largi și înțelepciunii cu care Conducerea noastră de stat, personal președintele țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, a acordat posibilități de desfășurare a lucrării cultelor în noua orînduire socială a patriei.

Cunoaştem cu toţii, iubiţi fraţi, că înţeleapta noastră Ocîrmuire de stat preţuieşte aportul pe care cultele pot şi trebuie să-l aducă la înflorirea necontenită a ţării. Slujitorii cultelor se bucură de cinstirea de a face parte din cele mai înalte foruri de conducere ale poporului nostru ca Marea Adunare Naţională şi Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste etc. Se cuvine drept aceea să ne arătăm, prin cuvînt şi faptă, recunoştinţa adîncă şi iubirea neţărmurită pentru patria şi poporul nostru. La acest ceas de sfîntă evocare, ne unim glasurile împreună cu toţi fiii pămîntului românesc străbun în hotărîrea de a ne dărui tot ceea ce avem mai bun pentru înălţarea şi înflorirea continuă a patriei noastre dragi, Republica Socialistă România".

În numele cultelor religioase din Patria noastră *Înalt Prea Sfinţitul Dr. Nicolae Corneanu*, Mitropolitul Banatului a rostit conferinţa jubiliară, cu tema: *„Cultele din Republica Socialistă România la 4 decenii de la instaurarea Republicii, în climatul de libertate religioasă asigurat de statul român. Aportul patriotic al cultelor pentru înfăptuirea programelor de dezvoltare economico-socială a patriei şi afirmarea continuă a prestigiului României în relaţiile internaţionale".*

Înalt Prea Sfinţitul Nicolae, Mitropolitul Banatului releva printre altele, că, anii ce au trecut de la proclamarea Republicii reprezintă „tot atîtea strălucite biruinţe pentru patria şi poporul nostru, împlinirea visului de veacuri al eliberării sale sociale, pentru care au luptat şi s-au jertfit generaţii după generaţii". Ideea de republică a izvorît din aspiraţia spre libertate, dreptate, şi neatîrnare, idealul republican a fost un adevărat far care a luminat calea poporului nostru în cursul istoriei sale zbuciumate. Deşi ideea de republică „străbate ca un filon de aur gîndirea şi faptele patrioţilor celor mai luminaţi" ea s-a putut materializa doar după victoria insurecţiei naţionale din memorialul august 1944, urmată de instaurarea primului guvern democratic la 6 martie 1945 şi apoi abolirea monarhiei, la 30 decembrie 1947 cînd a avut loc proclamarea Republicii „întreaga putere în stat fiind preluată atunci de clasa muncitoare".

În continuare sînt menţionate o parte din strălucitele victorii obţinute de poporul nostru pe drumul făuririi unei vieţi noi, libere şi demne: naţionalizarea principalelor mijloace de producţie, dezvoltarea industrială a ţării, cooperativizarea agriculturii, electrificarea ţării, dezvoltarea culturală prin obligativitatea şi generalizarea învăţămîntului, înfiinţarea de noi şcoli. Perioada ce a urmat după anul 1965 cu toate realizările sale mărețe poartă pecetea gîndirii novatoare, profund creatoare a Domnului Nicolae Ceauşescu, Preşedintele Republicii Socialiste România.

Legile ţării noastre, proclamînd şi asigurînd egalitatea în drepturi a tuturor cetăţenilor, au determinat dezvoltarea unor raporturi armonioase între toate naţionalităţile conlocuitoare. Statul nostru asigură egalitatea tuturor cetăţenilor indiferent de convingeri sau credinţă. „Deşi prin constituţiile din 1923 şi 1938, ca şi prin legea cultelor din 1928, se proclama în mod abstract libertatea şi egalitatea tuturor cultelor religioase, în realitate respectivele legiuiri cuprindeau numeroase discriminări şi restricţii în ceea ce priveşte libera manifestare a credinţei şi chiar existenţa unora dintre culte". Pe baza noii Constituţii a ţării, îndată după instaurarea Republicii, s-a procedat la definirea printr-o lege a noului regim de libertăţi şi drepturi religioase egale pe seama tuturor cultelor religioase. Articolul 30 din Constituţia ţării noastre ca şi Legea pentru regimul general al cultelor crează cadrul legal al activităţii cultelor, conţinînd prevederi în legătură cu libertăţile religioase. Confesiunile din Patria noastră sînt egale în faţa legii şi între ele însele, nu există Biserici dominante sau privilegiate şi Biserici minoritare.

Iar „raporturile dintre stat şi cultele religioase sînt întemeiate în Republica Socialistă România pe respectul reciproc, pe neamestecul din partea statului în problemele vieţii religioase interne şi pe respectarea de către culte a legilor ţării".

Apoi Înalt Prea Sfinţia Sa arăta; „Noua situaţie creată cultelor religioase de Republica noastră s-a repercutat pozitiv asupra activităţii lor, aceasta cunoscînd îmbunătăţiri şi sporiri apreciabile. Fiecare dintre noi am putea exemplifica cu fapte acest adevăr, toate cultele desfăşurîndu-şi azi activitatea în climatul deplinei libertăţi religioase consfinţită şi garantată de stat. Bucurîndu-se de condiţiile oferite şi ţinînd seama de noile realităţi şi structuri sociale întemeiate în viaţa credincioşilor şi întregului popor, în acelaşi timp păstrînd fiecare specificul propriu, cultele s-au putut organiza în pas cu noile cerinţe ale credincioşilor şi vremii actuale". Un aspect absolut nou pe care l-a adus cu sine orînduirea actuală din ţara noastră este

„frățietatea intercultică", căci au fost create premize favorabile pentru relațiile de autentic respect reciproc și cooperare între ele. „Aș îndrăzni — a spus Î. P. S. Sa — să afirm că ecumenismul noi l-am învățat de la orînduirea noastră nouă care a creat cadrul unor relații de perfectă egalitate și colaborare frățească".

Slujitori și reprezentanți ai cultelor religioase din Patria noastră sînt aleși deputați în Marea Adunare Națională sau participă ca membri activi în Frontul Democrației și Unității Socialiste și în Consiliul Național al acestui larg forum al națiunii noastre.

Un rol însemnat împlinesc slujitorii cultelor în acțiunea de păstrare a patrimoniului cultural național, căci aproximativ 60% din valorile naționale de artă și cultură se află în posesia cultelor.

În finalul conferinței aniversare Î. P. S. Dr. Nicolae Corneanu spunea: „... asigurăm înalta conducere de stat că, uniți în cuget și simțire cu întregul popor, vom sprijini și în viitor cu statornică însuflețire și zel patriotic toate strădaniile depuse pentru înflorirea patriei și creșterea prestigiului ei în lume. Privind cu admirație chipul nou și luminos al României și bucurîndu-ne de minunatele realizări ale harnicului nostru popor, dobîndite în anii glorioși de viață republicană, făgăduim să ne aducem și de acum înainte întregul aport la promovarea idealurilor de pace și progres ale țării noastre".

După o scurtă pauză, cînd s-au înscris la secretariatul Conferinței mai mulți participanți pentru luările de cuvînt, lucrările au continuat sub conducerea D-lui Episcop *Nagy Gyula,* al Bisericii Reformate Cluj-Napoca. Din intervenția sa, pe marginea referatului audiat, reținem următoarele: „Gîndindu-mă la cei 40 de ani ai Republicii, cu conștiința curată pot mărturisi și de această dată și în acest cadru, că Bisericii mele Reformate, ca uneia dintre cele mai numeroase după Biserica Ortodoxă Română, bunele legi ale patriei noastre socialiste i-au asigurat libertatea religiei și a conștiinței... În virtutea acestei libertăți Biserica Reformată a avut posibilitatea de a păstra și cultiva sfînta credință a strămoșilor noștri. Am avut posibilitatea să ne păstrăm bisericile, mai mult, am construit 30 de biserici și case de rugăciune noi! Le-am restaurat pe cele vechi, iar la restaurarea bisericilor monumente istorice am fost ajutați cu multe milioane de lei de către stat.

În bisericile noastre, preoții pot sluji liberi și nestingheriți, conform tradiției reformate. Nici slujirea în afara Bisericii nu a avut niciodată nici un impediment. Am avut posibilitatea de a educa tineretul conform credinței noastre sfinte. Am ținut ore de catehizare și pregătire a confirmării așa cum ne-o cere rînduiala Bisericii noastre. Am avut posibilitatea de a ține liberi ore biblice de explicare a Sf. Scripturi și de a îngriji sufletește de familiile reformate. Vizitarea și păstorirea lor de către preoți a avut loc în mod constant și nestingherit.

Biserica mea reformată, preoții și întîistătătorii ei, împreună cu enoriașii noștri, cu cele mai nobile sentimente, am fost și sîntem totdeauna lîngă popor și pentru popor, pentru bunăstarea și folosul lui".

Înalt Prea Sfințitul Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului a rostit o bogată cuvîntare care va fi publicată, in extenso, în paginile acestei reviste.

În intervenția sa *Mgr. Petru Gherghel, provicar general al Arhiepiscopiei romano-catolice, București,* a spus între altele: „Acum cînd întreaga noastră țară se află în clipe de fericită sărbătoare, prăznuind patru decenii de la proclamarea Republicii, cînd se preamăresc și cinstesc faptele de vitejie ale înaintașilor noștri dintotdeauna și de azi, acum cînd privim cu mîndrie la toate realizările bravului nostru popor de la lorașe și sate, cînd răsună puternic ecoul plăcut al bilanțului și al analizei la toate nivelurile, acum și noi creștinii, fii credincioși ai acestui vrednic popor, care purtăm același nume și avem același sînge, nu putem rămîne pasivi și în afara suflului ce ne înconjoară de pretutindeni...

Ca slujitor al Bisericii Romano-Catolice din România... mă fac glasul celor pe care îi reprezint aici, catolicii moldoveni și mă înscriu cu bucurie între toți acei care cinstesc memoria înaintașilor noștri, memoria celor patru decenii de la instaurarea Republicii și exprim sentimentul de cinstire și prețuire pentru toți oamenii de bunăvoință, pentru toți frații, pentru autorități și pentru Președintele țării — care se află în fruntea acestui brav popor de români...

Cînd fac acest lucru am în memorie bilanțul atîtor realizări, de la munte la mare, de la sat la oraș, de pretutindeni".

D-l *Dr. Kovács Lajos, Episcopul Bisericii Unitariene* Cluj-Napoca a arătat, mai întîi, că libertatea conştiinţei şi libertatea religioasă sînt, în ţara noastră, o realitate. În continuare a spus: „Conducerea Bisericii noastre şi comunitatea credincioşilor noştri privesc cu sinceră admiraţie şi bucurie măreaţa muncă de creaţie care în Republica Socialistă România — sub îndrumarea înţeleaptă a D-lui Nicolae Ceauşescu, preşedintele Statului nostru — este în curs, cu conlucrarea conştientă şi entuziastă a poporului român şi a naţionalităţilor conlocuitoare şi care pe zi ce trece, face ca viaţa noastră să fie mai frumoasă, mai bună şi mai fericită. În această muncă eroică şi măreaţă şi Biserica noastră prin credincioşii ei a participat şi doreşte să participe şi în viitor în măsură şi mai accentuată.

E necesar, ca alături şi în conlucrare cu celelalte Biserici frăţeşti, noi conducătorii şi credincioşii Bisericii Unitariene, în spiritul poruncii Evanghelice, să luptăm şi să ne rugăm ca, idealurile şi năzuinţele de pace ale omenirii să triumfe asupra spiritului războiului, al forţei şi al urii.

Biserica noastră se va strădui şi în viitor cu puteri neprecupeţite, ca preoţii şi credincioşii săi prin munca lor obştească cinstită, prin rugăciunile şi prin împlinirea obligaţiilor lor cetăţeneşti, să slujească binele, propăşirea şi progresul patriei noastre iubite".

D-l Hans Hermannstädter, prim curator al Bisericii Evanghelice C.A. Sibiu releva între altele: „Fie-mi permis să mă folosesc de ocazia acestei conferinţe teologice interconfesionale jubiliare pentru a exprima deplina noastră gratitudine, a credincioşilor şi slujitorilor Bisericii Evanghelice de confesiune augustană faţă de condiţiile de excepţie create de statul român după momentul de referinţă din 30 decembrie 1947, pentru fiinţarea Bisericii noastre conform menirii ei în acest spaţiu geografic şi al timpului pe care îl trăim". În finalul intervenţiei sale vorbitorul a spus: „Aceşti 40 de ani ce s-au scurs de la istorica dată de 30 decembrie 1947 nu constituie doar 40 de ani de existenţă a Republicii, dar şi 40 de ani de existenţă bogată şi profund înnoitoare a oamenilor de pe pămîntul Republicii, a noastră, a fiecăruia, deoarece doar aceşti oameni au putut făuri o nouă orînduire socială, dreaptă şi egală pentru toţi, de belşug şi bunăstare, aşa cum se înfăţişează, azi, în preajma sărbătoririi a patru decenii de existenţă a statului democratic de tip socialist".

În cuvîntul rostit de *Înalt Prea Sfinţitul Dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei* a fost subliniată activitatea de sprijinire a aşezărilor noi din Patria noastră de către slujitorii Bisericii noastre strămoşeşti, ca şi slujitorii şi credincioşii tuturor cultelor din ţara noastră. Ei s-au angajat cu entuziasm în efortul întregului popor român pentru progresul şi dezvoltarea ţării. Î. P. S. Sa a precizat că Mitropolia Olteniei este o ctitorie contemporană, fiind reînfiinţată în 1949. Mitropolia Olteniei, prin ierarhii şi preoţii săi, a povăţuit şi îndemnat pe credincioşii din această parte a ţării pentru dezvoltarea social-economică a ţării. În finalul acestui cuvînt Î. P. S. Sa spunea: „Noi ştim că viaţa creştinului autentic nu presupune izolare, ci angajare pentru idealurile nobile ale oamenilor de pretutindeni, locul întîi ocupîndu-l realizarea păcii. Mitropolia Olteniei, ca întreaga Biserică Ortodoxă Română, alături de celelalte culte şi împreună cu întregul popor exprimă deplina adeziune la toate iniţiativele iubitului nostru Preşedinte Domnul Nicolae Ceauşescu".

D-l Szedressy Paul, Episcop al Bisericii Evanghelice S.P. Cluj-Napoca, evidenţiind faptul că Bisericile şi cultele recunoscute în ţara noastră au o poziţie bine definită, a spus: „Fiecare Biserică sau cult este integrat comunităţii pe trei planuri: pe planul legăturilor cu celelalte Biserici şi culte religioase din ţară, pe planul societăţii în întregimea ei, ca şi pe planul unor unităţi sociale restrînse (sat, comună sau oraş)... Noi dorim să colaborăm frăţeşte cu toţi reprezentanţii sau membrii Bisericilor şi cultelor din ţara noastră, să ne aducem aportul la bunul mers al lucrurilor din satele, comunele şi oraşele în care Biserica noastră îşi desfăşoară activitatea.

A sluji pe omul de lîngă noi, este ţelul nostru, un aport pozitiv pe care dorim să-l aducem prin activitatea noastră ca o parte importantă din slujirea noastră. Prin natura lucrurilor omul de lîngă noi este în primul rînd cel care face parte din acea familie mare, pe care o numim patrie şi pe care, împreună, dorim să o vedem cît mai frumoasă şi mai înaintată pe calea progresului şi bunăstării.

P. C. Arhim. Dr. Zareh Baronian, vicar administrativ al Arhiepiscopiei Armeano-Gregoriane a exprimat cuvînt de gratitudine în numele Î. P. S. Arhiepiscop

Dyrair Mardichian, al fiilor și slujitorilor Episcopiei Armene față de această țară binecuvîntată, față de poporul dreptcredincios român. În finalul intervenției sale a spus: „Acum, cînd sîntem aici, pentru a omagia 40 de ani de la proclamarea scumpei noastre patrii comune — ca Republică — aducem cuvînt de mulțumire și omagiul nostru, împreună cu cele mai calde urări, bravului nostru popor iubitor de pace, harnic și gospodar, avînd în frunte pe bravul conducător al țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, pentru marile realizări pe care le-a înfăptuit și le va înfăptui în istorie spre binele nostru al tuturor".

În numele credincioșilor musulmani de naționalitate turcă, tătară și albaneză a luat cuvîntul *Dl. Osman B. Azis, imamul geamiei din București.* Vorbitorul a spus printre altele: „Deplina libertate religioasă de care se bucură cultul și credincioșii musulmani din România exercită o deosebită influență asupra activității și atitudinii lor ca cetățeni loiali ai statului nostru. Prin munca și devotamentul lor față de patria în care trăiesc credincioșii musulmani sprijină activ eforturile constructive ale întregii societăți pentru dezvoltarea multilaterală a României socialiste, contribuie la înărirea unității întregului popor, sprijină cu mijloacele lor specifice politica externă a țării de colaborare între toți oamenii, de instaurare a păcii și bunei înțelegeri între toate popoarele lumii".

Dl. Pavel Boghian, președintele Cultului Penticostal a adus la acest jubileu cuvîntul de omagiere din partea slujitorilor și adepților acestui cult. A spus între altele: „Contribuim cu toată dragostea la întărirea ecumenismului, a bunei înțelegeri cu toate cultele, cu toate naționalitățile și sîntem hotărîți ca în unitate să facem tot ce este necesar pentru prosperitatea patriei și pentru biruința păcii în lume. Avem o recunoștință deosebită față de conducerea Statului nostru socialist, pentru libertatea religioasă de care ne bucurăm". După ce enumeră o serie de realități din activitatea și viața cultului pe care îl conduce vorbitorul a încheiat alocuțiunea sa spunînd: „... ne străduim să aducem o contribuție cît mai valoroasă la întregirea și prosperitatea Republicii Socialiste România și la ridicarea prestigiului ei în lume. Cunoscînd activitatea neobosită pe care o desfășoară Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii noastre, pentru realizarea dezarmării și a păcii în lume, vom susține cu tărie această activitate".

Dl. Mihai Husanu, președintele Cultului Baptist a adus la acest popas istoric cuvînt de omagiu pentru cei 40 de ani ai Republicii noastre enumerînd unele realizări din activitatea cultului respectiv. Slujitorii și adepții Cultului Baptist și-au adus contribuția și exprimă „dragoste de tot ce e frumos și bun pe plaiurile noastre românești".

Președintele Cultului Adventist de ziua a 7-a, Dl. Dumitru Popa a spus între altele: „Cultul Adventist de ziua a 7-a s-a bucurat, în acest timp, de o libertate de care nu s-a bucurat pînă atunci. Cultul nostru nu s-a simțit niciodată străin intereselor poporului român. Credincioșii noștri s-au identificat cu interesele și năzuințele națiunii noastre. Noi înțelegem să ne comportăm cu demnitate cetățenească".

P.C. Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, rectorul Institutului Teologic Universitar din Sibiu a arătat că proclamarea Republicii reprezintă o piatră de hotar în istoria noastră națională, înseamnă instaurarea unui stat democratic, avînd drept țel afirmarea tuturor energiilor creatoare ale poporului nostru. În noua orînduire s-au creat condiții adecvate pentru un ecumenism practic local. În țara noastră funcționează instituții care formează slujitori ai cultelor. De asemenea, toate cultele dispun de publicații în limbile lor materne, de îndrumătoare pastorale, cărți de cult ș.a. Datorită condițiilor create în Patria noastră, toate cultele au legături cu alte culte similare din străinătate. În încheierea intervenției P.C. Sa a spus: „Cultele sînt mîndre să constate că în noile realizări se află și contribuția lor în sprijinirea, de pe pozițiile lor specifice și cu mijloacele proprii, a năzuințelor mărețe ale poporului nostru".

Dl. Prof. Dr. Hermann Pitters, prorectorul Institutului Teologic Protestant ramura Sibiu a spus între altele că deși cel de-al doilea război mondial a lăsat urme triste și asupra vieții Bisericilor noastre, după anul 1949 relațiile ecumenice de la noi s-au dezvoltat progresiv, atît în conlucrarea lor pe plan local, cît și în cadrul ecumenismului mondial în organizațiile sale: Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Creștină pentru Pace, Federația Lutherană Mondială ș.a. În con-

D-l *Dr. Kovács Lajos, Episcopul Bisericii Unitariene* Cluj-Napoca a arătat, mai întîi, că libertatea conștiinței și libertatea religioasă sînt, în țara noastră, o realitate. În continuare a spus: „Conducerea Bisericii noastre și comunitatea credincioșilor noștri privesc cu sinceră admirație și bucurie măreața muncă de creație care în Republica Socialistă România — sub îndrumarea înțeleaptă a D-lui Nicolae Ceaușescu, președintele Statului nostru — este în curs, cu conlucrarea conștientă și entuziastă a poporului român și a naționalităților conlocuitoare și care pe zi ce trece, face ca viața noastră să fie mai frumoasă, mai bună și mai fericită. În această muncă eroică și măreață și Biserica noastră prin credincioșii ei a participat și dorește să participe și în viitor în măsură și mai accentuată.

E necesar, ca alături și în conlucrare cu celelalte Biserici frățești, noi conducătorii și credincioșii Bisericii Unitariene, în spiritul poruncii Evanghelice, să luptăm și să ne rugăm ca, idealurile și năzuințele de pace ale omenirii să triumfe asupra spiritului războiului, al forței și al urii.

Biserica noastră se va strădui și în viitor cu puteri neprecupețite, ca preoții și credincioșii săi prin munca lor obștească cinstită, prin rugăciunile și prin împlinirea obligațiilor lor cetățenești, să slujească binele, propășirea și progresul patriei noastre iubite".

D-l Hans Hermannstädter, prim curator al Bisericii Evanghelice C.A. Sibiu releva între altele: „Fie-mi permis să mă folosesc de ocazia acestei conferințe teologice interconfesionale jubiliare pentru a exprima deplina noastră gratitudine, a credincioșilor și slujitorilor Bisericii Evanghelice de confesiune augustană față de condițiile de excepție create de statul român după momentul de referință din 30 decembrie 1947, pentru ființarea Bisericii noastre conform menirii ei în acest spațiu geografic și al timpului pe care îl trăim". În finalul intervenției sale vorbitorul a spus: „Acești 40 de ani ce s-au scurs de la istorica dată de 30 decembrie 1947 nu constituie doar 40 de ani de existență a Republicii, dar și 40 de ani de existență bogată și profund înnoitoare a oamenilor de pe pămîntul Republicii, a noastră, a fiecăruia, deoarece doar acești oameni au putut făuri o nouă orînduire socială, dreaptă și egală pentru toți, de belșug și bunăstare, așa cum se înfățișează, azi, în preajma sărbătoririi a patru decenii de existență a statului democratic de tip socialist".

În cuvîntul rostit de *Înalt Prea Sfințitul Dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei* a fost subliniată activitatea de sprijinire a așezărilor noi din Patria noastră de către slujitorii Bisericii noastre strămoșești, ca și slujitorii și credincioșii tuturor cultelor din țara noastră. Ei s-au angajat cu entuziasm în efortul întregului popor român pentru progresul și dezvoltarea țării. Î. P. S. Sa a precizat că Mitropolia Olteniei este o ctitorie contemporană, fiind reînființată în 1949. Mitropolia Olteniei, prin ierarhii și preoții săi, a povățuit și îndemnat pe credincioșii din această parte a țării pentru dezvoltarea social-economică a țării. În finalul acestui cuvînt Î. P. S. Sa spunea: „Noi știm că viața creștinului autentic nu presupune izolare, ci angajare pentru idealurile nobile ale oamenilor de pretutindeni, locul întîi ocupîndu-l realizarea păcii. Mitropolia Olteniei, ca întreaga Biserică Ortodoxă Română, alături de celelalte culte și împreună cu întregul popor exprimă deplina adeziune la toate inițiativele iubitului nostru Președinte Domnul Nicolae Ceaușescu".

D-l Szedressy Paul, Episcop al Bisericii Evanghelice S.P. Cluj-Napoca, evidențiind faptul că Bisericile și cultele recunoscute în țara noastră au o poziție bine definită, a spus: „Fiecare Biserică sau cult este integrat comunității pe trei planuri: pe planul legăturilor cu celelalte Biserici și culte religioase din țară, pe planul societății în întregimea ei, ca și pe planul unor unități sociale restrînse (sat, comună sau oraș)... Noi dorim să colaborăm frățește cu toți reprezentanții sau membrii Bisericilor și cultelor din țara noastră, să ne aducem aportul la bunul mers al lucrurilor din satele, comunele și orașele în care Biserica noastră își desfășoară activitatea.

A sluji pe omul de lîngă noi, este țelul nostru, un aport pozitiv pe care dorim să-l aducem prin activitatea noastră ca o parte importantă din slujirea noastră. Prin natura lucrurilor omul de lîngă noi este în primul rînd cel care face parte din acea familie mare, pe care o numim patrie și pe care, împreună, dorim să o vedem cît mai frumoasă și mai înaintată pe calea progresului și bunăstării.

P. C. Arhim. Dr. Zareh Baronian, vicar administrativ al Arhiepiscopiei Armeano-Gregoriane a exprimat cuvînt de gratitudine în numele Î. P. S. Arhiepiscop

Dyrair Mardichian, al fiilor și slujitorilor Episcopiei Armene față de această țară binecuvîntată, față de poporul dreptcredincios român. În finalul intervenției sale a spus: „Acum, cînd sîntem aici, pentru a omagia 40 de ani de la proclamarea scumpei noastre patrii comune — ca Republică — aducem cuvînt de mulțumire și omagiul nostru, împreună cu cele mai calde urări, bravului nostru popor iubitor de pace, harnic și gospodar, avînd în frunte pe bravul conducător al țării noastre; Domnul Nicolae Ceaușescu, pentru marile realizări pe care le-a înfăptuit și le va înfăptui în istorie spre binele nostru al tuturor".

În numele credincioșilor musulmani de naționalitate turcă, tătară și albaneză a luat cuvîntul *Dl. Osman B. Azis, imamul geamiei din București*. Vorbitorul a spus printre altele: „Deplina libertate religioasă de care se bucură cultul și credincioșii musulmani din România exercită o deosebită influență asupra activității și atitudinii lor ca cetățeni loiali ai statului nostru. Prin munca și devotamentul lor față de patria în care trăiesc credincioșii musulmani sprijină activ eforturile constructive ale întregii societăți pentru dezvoltarea multilaterală a României socialiste, contribuie la înărirea unității întregului popor, sprijină cu mijloacele lor specifice politica externă a țării de colaborare între toți oamenii, de instaurare a păcii și bunei înțelegeri între toate popoarele lumii".

Dl. Pavel Boghian, președintele Cultului Penticostal a adus la acest jubileu cuvîntul de omagiere din partea slujitorilor și adepților acestui cult. A spus între altele: „Contribuim cu toată dragostea la întărirea ecumenismului, a bunei înțelegeri cu toate cultele, cu toate naționalitățile și sîntem hotărîți ca în unitate să facem tot ce este necesar pentru prosperitatea patriei și pentru biruința păcii în lume. Avem o recunoștință deosebită față de conducerea Statului nostru socialist, pentru libertatea religioasă de care ne bucurăm". După ce enumeră o serie de realități din activitatea și viața cultului pe care îl conduce vorbitorul a încheiat alocuțiunea sa spunînd: „... ne străduim să aducem o contribuție cît mai valoroasă la întregirea și prosperitatea Republicii Socialiste România și la ridicarea prestigiului ei în lume. Cunoscînd activitatea neobosită pe care o desfășoară Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii noastre, pentru realizarea dezarmării și a păcii în lume, vom susține cu tărie această activitate".

Dl. Mihai Husanu, președintele Cultului Baptist a adus la acest popas istoric cuvînt de omagiu pentru cei 40 de ani ai Republicii noastre enumerînd unele realizări din activitatea cultului respectiv. Slujitorii și adepții Cultului Baptist și-au adus contribuția și exprimă „dragoste de tot ce e frumos și bun pe plaiurile noastre românești".

Președintele Cultului Adventist de ziua a 7-a, Dl. Dumitru Popa a spus între altele: „Cultul Adventist de ziua a 7-a s-a bucurat, în acest timp, de o libertate de care nu s-a bucurat pînă atunci. Cultul nostru nu s-a simțit niciodată străin intereselor poporului român. Credincioșii noștri s-au identificat cu interesele și năzuințele națiunii noastre. Noi înțelegem să ne comportăm cu demnitate cetățenească".

P.C. Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, rectorul Institutului Teologic Universitar din Sibiu a arătat că proclamarea Republicii reprezintă o piatră de hotar în istoria noastră națională, înseamnă instaurarea unui stat democratic, avînd drept țel afirmarea tuturor energiilor creatoare ale poporului nostru. În noua orînduire s-au creat condiții adecvate pentru un ecumenism practic local. În țara noastră funcționează instituții care formează slujitori ai cultelor. De asemenea, toate cultele dispun de publicații în limbile lor materne, de îndrumătoare pastorale, cărți de cult ș.a. Datorită condițiilor create în Patria noastră, toate cultele au legături cu alte culte similare din străinătate. În încheierea intervenției P.C. Sa a spus: „Cultele sînt mîndre să constate că în noile realizări se află și contribuția lor în sprijinirea, de pe pozițiile lor specifice și cu mijloacele proprii, a năzuințelor mărețe ale poporului nostru".

Dl. Prof. Dr. Hermann Pitters, prorectorul Institutului Teologic Protestant ramura Sibiu a spus între altele că deși cel de-al doilea război mondial a lăsat urme triste și asupra vieții Bisericilor noastre, după anul 1949 relațiile ecumenice de la noi s-au dezvoltat progresiv, atît în conlucrarea lor pe plan local, cît și în cadrul ecumenismului mondial în organizațiile sale: Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Creștină pentru Pace, Federația Lutherană Mondială ș.a. În con-

tinuare vorbitorul a mai spus: „Cultele noastre se bucură de sprijin şi înţelegere din partea organelor competente din statul nostru socialist. Ne aducem şi noi aportul moral. În rugăciunea şi propovăduirea noastră am căutat şi căutăm să sprijinim pacea, pentru elaborarea unei etici sociale adecvate".

Lucrările, de după-amiază, ale Conferinţei jubiliare au fost conduse de *Eminenţa Sa Moses Rosen, Şef-rabinul Cultului Mozaic* din ţara noastră. În cuvîntarea sa vorbitorul şi-a exprimat sentimentele de bucurie de a participa la această adunare: „La o asemenea sărbătoare cum este aniversarea Republicii sînt potrivite cuvintele din Cartea Cărţilor: „Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne veselim şi să ne bucurăm într-însa". În continuare a spus: „Sîntem recunoscători Conducerii de Stat pentru toate posibilităţile pe care ni le oferă, pentru înţelegerea şi omenia cu care Preşedintele ţării, Domnul Nicolae Ceauşescu rezolvă toate problemele. Sîntem recunoscători pentru libertatea religioasă acordată tuturor cultelor". Intervenţia sa a încheiat-o cu următoarele cuvinte: „Întregul nostru omagiu şi recunoştinţă Republicii Socialiste România".

Prea Sfinţitul Emilian Birdaş, Episcopul Alba Iuliei a arătat că Republica este astăzi simbolul unităţii şi independenţei noastre naţionale. Proclamarea Republicii, în urmă cu 40 de ani, constituie un act de necesitate istorică prin care patria noastră dobîndea o nouă structură politică şi socială adecvată noilor realităţi. Prin proclamarea Republicii s-a creat un climat favorabil pentru binefăcătoare şi mărețe realizări şi împliniri care au urmat. După ce face un sumar bilanţ al împlinirilor, P. S. Sa încheie: „În toate acestea vedem purtarea de grijă a lui Dumnezeu faţă de Biserica şi neamul nostru. Către El ne îndreptăm gîndurile ca Dumnezeu al păcii, să statornicească buna înţelegere între oameni şi popoare, pentru ca, în acest climat de pace ţara noastră să poată adăuga noi şi mărețe împliniri pentru cinstirea lui Dumnezeu şi propăşirea Patriei noastre, a păcii în lume".

Dl. Prof. Erdő János, vicarul Episcopiei Unitariene din Cluj-Napoca a evidenţiat noul democratism şi umanismul popular, ca nişte caracteristici esenţiale ale contextului cultural şi moral nou din ţara noastră. În atmosfera creată după proclamarea Republicii, Bisericile şi cultele din Patria noastră s-au putut organiza liber, potrivit tradiţiilor şi canoanelor lor.

Prea Sfinţitul Eftimie Luca, Episcopul Romanului şi Huşilor preciza între altele că, în conştiinţa Bisericii noastre şi a poporului nostru, 30 decembrie 1947 se înscrie ca o sărbătoare scumpă, ca o încununare a unor îndelungate strădanii ale gînditorilor progresişti de la noi. Atunci s-a înfăptuit visul marelui Nicolae Bălcescu, căci poporul a devenit stăpîn pe soarta sa. Această dată este o dată memorabilă şi pentru cultele din ţara noastră, căci lor li s-a creat un cadru legal de libertate şi egalitate.

P. C. Pr. Prof. Dr. Constantin Galeriu, de la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti după ce şi-a exprimat bucuria de a fi audiat un referat atît de documentat ca cel al Î. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, a reliefat cadrul legal de organizare şi funcţionare a cultelor, cadru creat de Constituţia din 1948, de cea din 1975, ca şi de Legea cultelor. Punctînd unele din rezultatele obţinute de Biserica Ortodoxă Română în cei 40 de ani de Republică, P. C. Sa a afirmat că „darul de chip şi asemănare a Creatorului ne cheamă pe toţi, ierarhi şi credincioşi, împreună cu preoţii lor să sprijinim cu devotament sacru şi să slujim noilor împliniri mărețe din Patria noastră".

Prea Sfinţitul Epifanie Norocel, Episcopul Buzăului preciza în intervenţia pe care a făcut-o, că cei 40 de ani reprezintă tot atîtea trepte solide din pietre de granit pentru noul edificiu, societatea noastră românească. Această perioadă, dar mai ales ultimele două decenii reprezintă o epocă de înalte şi frumoase înfăptuiri. Cele patru decenii au fost şi pentru cultele noastre decenii de împliniri şi realizări mărețe. P. S. Sa a făcut precizări în legătură cu climatul de egalitate, frăţietate şi colaborare dintre cultele religioase din ţara noastră.

Prea Sfinţitul Dr. Vasile Coman, Episcopul Oradiei a arătat că popasul aniversar, pe care îl facem, îl sărbătorim cu sentimente patriotice de bucurie. Proclamarea Republicii s-a făcut pe temeiul unor jertfe date de generaţii întregi şi acest eveniment a însemnat împlinirea celor mai scumpe idealuri şi năzuinţe ale fiilor înţelepţi ai României. 30 Decembrie 1947 încheie astfel un drum de lupte şi

jertfe şi deschide o epocă nouă în istoria Patriei. Istoria evenimentelor celor 40 de ani reprezintă întruparea celor mai nobile năzuinţe şi realizările muncii creatoare a fiilor ţării se oferă spre folosul şi bucuria tuturor cetăţenilor României. P. S. Sa a mai spus că „Biserica nu are o menire mai importantă decît aceea de a merge cu poporul, drumul ei este drumul poporului şi împreună cu poporul".

P. C. Pr. Marcovici Vladimir, vicar al Vicariatului Ortodox Sîrb din Timişoara a spus printre altele: „Republica a deschis larg calea unor înfăptuiri măreţe... Vicariatul ortodox sîrb din România alături de celelalte culte din ţară este părtaş la toate bucuriile şi biruinţele poporului român. De aceea clerul şi credincioşii sîrbi din România vor lua parte cu însufleţire la sărbătorirea zilei de 30 Decembrie, aducînd prinosul lor de gratitudine conducerii Republicii Socialiste România şi reînnoind legămîntul sfînt de a-şi aduce împreună cu întregul popor contribuţia la înflorirea ţării, pentru binele obştesc, pentru pace şi înţelegere în întreaga lume".

În finalul acestei Adunări jubiliare a luat cuvîntul *Prea Fericitul Patriarh Teoctist*, care a spus între altele: „Conferinţa la care am participat ne-a înălţat pe toţi sufleteşte. O bogăţie imensă de simţire şi aspiraţii a fost exprimată în luările de cuvînt. Toţi ne-am deschis cu sinceritate simţirile şi sufletele faţă de ceea ce trăim zi cu zi. Dacă am evalua luările de cuvînt am putea spune că toate au fost pătrunse de ideea de unitate, de înfrăţire, de dragoste de patrie, fundamentată pe crezul fiecărei Biserici şi confesiuni.

Am trăit cu adevărat o atmosferă de înfrăţire ecumenică. Realităţile existente azi în ţara noastră ne înfrăţesc pe unii cu alţii. Credincioşii noştri îşi unesc braţele şi aspiraţiile. Unitatea lor se reflectă în unitatea, frăţietatea şi colaborarea dintre conducătorii cultelor.

Este o datorie de conştiinţă pentru noi să trăim şi să dezvoltăm năzuinţa aceasta spre unitate şi înfrăţire a credincioşilor noştri indiferent de confesiune sau naţionalitate. Să păstrăm ceea ce am cîştigat în cei 40 de ani de Republică. Să fim cu lealitate şi deschidere spre tot ceea ce se realizează nou în ţara noastră.

Datorăm unitatea şi colaborarea noastră orînduirii noi din ţara noastră, libertăţii de care ne bucurăm. Rămîne ca o datorie pentru noi toţi să sădim aceste idei, exprimate azi aici, în sufletele credincioşilor noştri.

Sîntem adunaţi la un loc conducători de culte şi profesori de teologie. Este acesta un moment deosebit care ne aduce aminte de îndatorirea noastră de a-i forma pe viitorii slujitori ai cultelor în spiritul lealităţii faţă de ţară, popor şi viaţa nouă din patria noastră.

În numele prezidiului exprim deosebita mea apreciere faţă de tot ce au expus frumos şi cald cei ce au luat cuvîntul, ca şi faţă de cei cărora timpul nu le-a mai permis să-şi rostească aceleaşi simţăminte.

Acordăm o preţuire deosebită prezenţei Dumneavoastră, a tuturor, la această conferinţă.

Sîntem cu toţii părtaşi ai vieţii celei noi, de aceea să ne arătăm osîrduitori în a urma aceeaşi cale şi în viitor".

Prea Sfinţitul Episcop-vicar patriarhal Dr. Vasile Tîrgovişteanul, rectorul Institutului Teologic Universitar din Bucureşti a dat citire unui proiect de telegramă adresat Preşedintelui ţării, Domnului Nicolae Ceauşescu. Într-o puternică atmosferă de entuziasm, proiectul de telegramă a fost aprobat de întreaga asistenţă.

Corul studenţilor teologi, de la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti, condus de P. C. Diac. Conf. Dr. Nicu Moldoveanu, a intonat, împreună cu întreaga asistenţă, cu entuziasm patriotic imnurile: „Republică măreaţă vatră" şi „Pe-al nostru steag e scris unire". Apoi, a fost intonat imnul patriarhal.

Pr. Asist. *Nicolae Dura*

ICOANELE PE STICLĂ DIN TRANSILVANIA

Iconoclasmul n-a afectat ortodoxia românească. În perioada respectivă, deşi în mod sigur teritoriul României era de mult creştinat, nu am avut o teologie care să-şi poată permite luxul unor astfel de controverse, care presupun pasiunea pentru detalii şi nivel pentru subtilităţi. Tradiţia înscrisă de Eusebiu în a sa „Istorie bisericească", duce înapoi pînă la trecerea prin Dobrogea românească a Apostolului Andrei. Tertullian (Adv. Iudaeos, 7), în primii ani ai secolului al III-lea îi ştia pe daci, strămoşii românilor, creştinaţi. Primul mileniu a fost însă marcat la noi prin lupta de supravieţuire împotriva invaziilor barbare şi, la adînc, prin desăvîrşirea, chiar în asemenea condiţii, a procesului de etnogeneză, de formare, a poporului şi a limbii române din cea latină şi de păstrare a credinţei primare. Goţii, cu Ulfila,[1] vor fi fost arieni, cum spune de altfel şi Auxentius, discipolul lui Ulfila,[2] dar despre români nu se pomeneşte că s-ar fi abătut spre vreo erezie.[3] Românii au rămas mereu ortodocşi, de limbă latină, dar de rit şi apartenenţă canonică neîntrerupt răsăritene. Icoanele vor fi fost în cinste din momentul în care şi-au făcut apariţia în Biserica primară. Bazilicile descoperite recent în Dobrogea, datînd din sec. IV, poartă urme de fresce.

Icoanele pe sticlă sînt însă o apariţie tîrzie şi mai ales în Transilvania. Ele ar fi venit la noi din centrul Europei, din Tirol, Boemia, Austria, Bavaria şi Slovacia.[4] Se pare însă că, în timp ce în Apus icoanele pe sticlă au dispărut, la noi au făcut o adevărată şcoală, s-au bucurat de o primire caldă şi ataşamentul de ele n-a

---

1 Vezi *Vita Ulfilae*, de Auxenţius de Durostorum, cf. Waitz, *Leben und Lehre des Ulfila*, 1840, p. 19 sq. şi Tr. Kauffmann, *Aus der Schule des Wulfila Auxenti Durostorensis epistula de fide, vita et obitu Wulfilae*, Strassbourg, 1899).

2 La Waitz, *op. cit.*, p. 20.

3 Ulfila a trecut la sudul Dunării în anul 355. În anul 374 a fost martirizat Sava zis Gotul în părţile Buzăului, dar nu e cu totul sigur că a fost *got*. Avansăm ipoteza, pentru că dacă ar fi fost got, ar fi fost arian, şi Sfîntul Vasile cel Mare, ortodox, nu i-ar fi cerut guvernatorului Iunius Soranus al provinciei Scythia Minor, cu care era rudă şi episcopului Ascholllius de Tesalonic, să-i trimită moaştele martirului (Migne XXXII, 254, scrisoarea CLXIV, din anul 374 şi 256, scrisoarea CLXV). V. Pârvan crede că Sava era grec din Asia (v. Pârvan, „Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman", Bucureşti, 1911, p. 157). Dacă nu era got, de ce să fi fost neapărat grec? Pentru că l-a cerut Sfîntul Vasile cel Mare? Nu e un motiv suficient. Moaştele martirilor erau colectate de obicei. Sfîntul Vasile le-a cerut pentru că era rudă cu Iunius Soranus, nu pentru că era rudă cu Sava. Şi-apoi chiar Pârvan spune că Sava nu poate fi socotit misionar al Daco-Romanilor (*op. cit.*, p. 158). Putea foarte bine să fie un ortodox localnic.

Dar aceasta e o problemă marginală pentru tema noastră.

4 S-au bucurat de atenţia multor cercetători occidentali, precum H. Hang (*Notes sur la peinture sur verre en France*, Strassbourg, 1900) H. Keiser (*Die Deutsche Hinterglasmalerei*, München, 1937, ed. Brückmann), Kádár József (*Szolnok-Doboka Vármegye monográphiája*, Deesen, 1901).

scăzut nici în vremea noastră.[5] Ele sînt artă exclusiv ţărănească, opera unor pictori ţărani, fără studii academice şi chiar fără o ucenicie în sensul unei practici îndelungate. Putem vorbi doar de o ucenicie directă şi apropiată, la un alt pictor ţăran. Cînd datorită studiilor în Occident, pictorii întorşi acasă au început să renunţe la tradiţia locală, bizantină, în arta bisericească, această tradiţie a rămas în bună parte pe seama zugravilor ţărani, atît în pictura murală, cît şi în cea a icoanelor zugrăvite pe lemn, pe pînză, uneori chiar pe metal şi, începînd din secolul XVII—XVIII, pe sticlă.[6]

Cercetătorii au identificat un număr mare de centre în care s-a dezvoltat pictura pe sticlă: Răhău, Căpîlna, Sebeşel, Săsciori, Maieri-Alba Iulia, Lancrăm, Laz, Sălişte, Nicula, Braşov-Schei, Făgăraş. Nu vom intra aici nici în istoria, nici în tehnica acestei arte, şi una şi alta fiind studiate în România de specialişti, studiile aflîndu-se mereu în dezvoltare, mai ales de cînd icoanele pe sticlă au fost declarate prin lege bunuri de „Patrimoniu naţional", inventariate ca atare atît cele din colecţii publice, cît şi cele din proprietate particulară. Interesul nostru se va îndrepta spre trei aspecte ale artei icoanelor pe sticlă. Vom încerca să desprindem din ele gîndirea teologică şi credinţa care le-a generat, în al doilea rînd rostul cu care au fost create şi de ce pe sticlă şi, în al treilea rînd, să spunem cîteva cuvinte despre icoanele pe sticlă în vremea noastră.

1. Dacă, aşa cum spuneam, la noi, n-a fost loc şi timp pentru dispute teologice de proporţiile celor din lumea bizantină, sau a celor mult mai puţine din lumea apuseană, dominanta ortodoxiei româneşti a fost continuitatea pe linia celor mai vechi tradiţii. Ajunsă la noi, tradiţia bizantină în iconografie a prins repede. Zugravii, şi împreună cu ei şi poporul, au înţeles cu uşurinţă simbolurile şi simplificarea omenescului pînă la esenţe care sugerau transcendenţa, supra-umanul. Ceea ce nu putea fi înţeles exact cu mintea, putea fi prezentat în chip figurat. Liniile au înlocuit carnaţia şi materialitatea îmbrăcămintei, sugerînd un mod de a fi de *Dincolo* de exactitate, dar uşor de imaginat că *Acolo* toate sînt *altfel*, cum şi trebuie să fie *Dincolo*.

Chiar şi chipul unui sfînt nu mai este *Dincolo* cel al omului care a fost pe pămînt. Transfigurat, el devine de *Dincolo*. Zugravul ne dă *ideea de chip*, mai mult decît chipul, *ideea de haină*, mai mult decît haina, şi nu o haină obişnuită, ci şi aceea convenţională, ca să sugereze sacralitatea de dincolo de îmbrăcăminte. Tot efortul zugravului este să *nu facă un tablou*, ci un chip duhovnicesc, cu alte însuşiri şi altă înfăţişare, să nu ne arate cum a fost un sfînt, ci cum este dincolo, sau cum a fost în chip nevăzut aici. De aceea, zugravul simplifică la limită formele, reţine doar liniile esenţiale. Esenţa. Il interesează chipul spiritual. În faţa unui astfel de chip te rogi. În faţa unui tablou admiri, apreciezi, faci judecăţi de valoare sau simţi emoţii. Dar nu te predispune la rugăciune. Îţi poate eventual provoca gînduri înalte, îţi poate fecunda idei care, într-o situare filozofică, să te

---

5 J. Grabowski (*Leverovychodna Skupina slovenskych ludovych obrazov molonych na skle*, în „Svojina", vol. IV, Kosice, 1950). E. H. Langlois (*Essai historique et descriptif sur la peinture sur verre ancienne et moderne*, Rouen, 1932), H. Lehmann (*Zur Geschichte der Glasmalerei in der Schweitz*, 1925), H. Büchner (*Hinterglasmalerei im Böhmerwald und in Südbayern*, München, 1936), iar icoanele româneşti, în afară de cercetătorii români, au atras şi ele atenţia multor crecetători străini, precum C. Calsolare (*La pittura su vetro nell'arte popolare romena*, Torino, 1967), H. C. Wendt (*Rumänische Ikonenmalerei. Eine kunstgeschichte Darstellung*, Eisenach, 1953), Antonino Ucello (*Glass sub-surface painting of the Romanian people. Marginal notes to the catalogue of an exhibition*, în „Acta ethnographica Academiae Sientiarum Hung". tom. 18, fasc. 4, 1969, p. 389—393); şi acelaşi: *Pitture sottovetro del popolo romeno. Appunti in margine al Catalogo di una mostra* în „Lares", 34, fasc. I—II, 1968, p. 33—41) şi alţii. Numărul crecetătorilor români este mult mai mare, printre ei remarcîndu-se I. Mustea, I. C. Brăiloiu, D. Dancu, V. Drăguţ, C. Irimie, Gh. Pavelescu, I. D. Ştefănescu, N. Iorga ş.a. (v. o bibliografie la Cornel Irimie şi Marcela Focşa, *Icoane pe sticlă*, Bucureşti, 1971, p. 35—41).

6 Dovezi despre apariţia lor în sec. XVII, la N. Iorga, v. C. Irimie şi Marcela Focşa, *op. cit.*, p. 6; v. şi I. C. Ioanidu şi G. G. Rădulescu, *Icoane pe sticlă*, în „Bul. Com. Mon. Ist.", XXXV, 1943, Buc., fasc. 113—114, p. 152.

ajute să-ţi deschizi perspective noi, dar nu te face să treci *Dincolo*. Icoana bizantină poate să nu te emoţioneze, dar dacă eşti credincios, în mod sigur te întîlneşte cu sacrul.

Iconarii pe sticlă, de altfel ca şi ceilalţi, imaginează pornind de la textele Scripturii sau din tradiţii orale, uneori amestecate cu elemente de folclor. De acolo îşi iau „ideile". Ei materializează, în linii şi culori, chipuri pe care nu le-au văzut. Le imaginează, dar nu trec dincolo de schemele generale, esenţiale. Cel mult le stilizează, adică le dau un stil, o armonie metaforizată. Le idealizează, în sensul că devin idei. Capacitatea de abstractizare a iconarului pe sticlă, ca şi a ţăranului care le iubeşte, este extraordinară. Aşa cum se dovedesc capabili să vadă idei, sînt capabili să le şi exprime metaforic. Nici nu sînt prea departe una de alta. Tot din fuga de „tablou", deformează proporţiile. Chiar şi detaliile dimprejurul chipurilor, o clădire, o masă, un drum, capătă expresii de prim plan, fără adîncire în spaţiu. O masă, un pat, pot avea toate patru picioare în faţă. O suprafaţă plană poate fi văzută vertical. Zugravul sugerează. E suficient să-şi facă înţeleasă ideea. Ei o exprimă, iar privitorii o înţeleg exact. O văd pe înţelesul lor direct, aşa cum îşi înţeleg copiii desenele.

Zugravul nu e lipsit însă de sensibilitate. Pictura lui nu e doar o rece sugerare. Pînă la urmă ea este transfigurată de intelect şi transmisă cu maximă seriozitate spiritului, inimii. Zugravul e şi emotiv, tandru, atunci cînd aduce lumea de *Dincolo* în lumea de aici. Adesea plasează scenele, chinurile între flori sau ornamente foarte omeneşti, din viaţa de toate zilele, din grădina casei lui, de pe poarta sau portiţa sculptată în lemn. Foarte rar lasă cîmp gol în jur. De aceea unii vorbesc de „groaza de spaţiul vid" în arta zugravilor pe sticlă.[7] Aduc pe *Dincolo* în *Aici*. Şi-l apropie. Îl fac familiar prin ambianţă. Aşa se explică şi faptul că în unele scene apar elemente realiste, cotidiene, animale locale, elemente sculpturale luate de pe porţile de lemn, cojoace cu croială şi înflorituri locale, ciobani cu fluiere, Eva care toarce, Adam care ară, ţărănci care mestecă mămăliga etc. Cînd însă scena pe care o pictează e dramatică, precum *Prohodul* d.p. atunci ornamentaţia dispare. Zugravul a simţit că „nu merge", că poate distrage simţămintele de la gravitatea evenimentului. Iată cum zugravul îşi gîndeşte teologic dar şi artistic scena pe care o pictează.

Cînd vor să facă o idee de *Dincolo* şi mai accesibilă, zugravii apelează la procedee inverse. Dacă în general spiritualizează omenescul, dezincarnîndu-l şi reducîndu-l la trăsăturile esenţiale, ca să sugereze un *Dincolo* supraomenesc, cînd vor să-l aducă pe *Dincolo* aici, sau astrele care sînt tot o altă lume, atunci antropomorfizează. Soarele şi luna, îngerii apar cu chipuri omeneşti, precum într-o icoană „Prohodul lui Iisus", din 1829.[8]

Dar să ne întrebăm: dincolo de modalităţile artistice de exprimare, cîtă teologie ştiau zugravii cei vechi? Nu erau umblaţi pe la şcoli înalte. Nici nu existau asemenea şcoli. Dar exista Biserica, slujbele, Sfînta Scriptură, textele care se citeau în biserici şi, mai ales, tradiţia religioasă locală. De aceea în operele lor e prezentă toată teologia ortodoxă. Unii pictau în post şi rugăciune. Ar fi greu să facem un catalog al temelor, deşi nu e imposibil.

Mai întîi e prezentă „Sfînta Treime" sub diferite forme: Tatăl mai bătrîn, Fiul mai tînăr, Sfîntul Duh în chip de porumbel în mijloc, deasupra. Dedesubt cete de îngeri cu chipuri omeneşti. E prezentă însă şi sub chipul celor trei îngeri sub stejarul de la Mamvri, la o masă încărcată cu bunătăţi, în planul al doilea apărînd Avraam şi Sara cu pahare în mînă, gata să-i servească pe musafiri.

E cunoscută această „Sf. Treime" devenită celebră sub penelul lui Rubliov. Dar nici scena pictată de un Petru Zugravul, maniera lui, nu e fără mari calităţi artistice, mai ales că izbuteşte o complementaritate a culorilor cu totul remarcabilă. Interesantă este o Sfîntă Treime sub chipul unei persoane cu trei feţe.

---

7 V. M. Stoia — A. Bârcă, *Icoane de Nicula în colecţiile Muzeului Satului din Bucureşti*, în rev. „Apulum", XVI, 1978, p. 527.

8 Vezi reproducerea la G. M. Hărdălău, *Zugravi şi icoane pe sticlă în judeţul Alba*, în „Apulum", XVII, 1979, p. 618.

„Iisus Hristos" ca învăţător, „Iisus împărat" pe tron, apoi *„Iisus Hristos în timpul Patimilor"*, legat de un butuc, precum Prometeu din legendă[9] — scenă de mare originalitate — şi apoi *„Iisus şi viţa de vie"*, din coasta căruia iese un butuc de vie, care îşi îndoaie lăstarii pe după crucea din spate şi lasă în mîinile lui Iisus un strugure din care Acesta stoarce vin într-un potir, vin care este în acelaşi timp şi sîngele Său. E o *metaforă* a Euharistiei de înaltă creativitate, dar şi o interpretare a textului „Eu sînt viţa" (Ioan XV, 5), poate una din cele mai sugestive interpretări plastice a unor texte din Noul Testament. Iisus e permanent *Dumnezeu şi om.*

În afară de acestea, din viaţa lui Iisus sînt foarte numeroase icoanele care redau *Cina cea de Taină*, scenă bogată, cu apostolii trataţi după caracteristicile pe care zugravii le-au putut scoate din textele Noului Testament. De asemenea sînt răspîndite Botezul Domnului, Răstignirea, Pogorîrea de pe cruce şi „Prohodul Domnului", aceasta reprezentînd desigur punerea în pagină a Sărbătorii ortodoxe a *Prohodului.*

Foarte multe icoane o reprezintă pe *Maica Domnului*, singură sau cu Pruncul. În unele icoane e înconjurată de proorocii din Vechiul Testament, ca să sugereze împlinirea proorociilor despre Mesia. E de remarcat că în afara acestor prezenţe din Vechiul Testament, cel mai prezent în iconografia ţărănească pe sticlă e *Sfîntul Ilie*, urcînd la cer într-o caleaşcă trasă de cai sau plimbîndu-se cu un *Jupiter tonans* pe deasupra norilor. Aceasta vine şi din aceea că în credinţa populară el este cel care dezleagă ploile, cum a făcut şi în vremea cît a fost pe pămînt. Ca şi Sfîntul Ilie, pictat şi din interesul de a-i atrage bunăvoinţa pentru recoltele care au nevoie de ploaie, din Vechiul Testament mai sînt zugrăviţi pentru aducerea aminte de fericirea originară şi de căderea în păcat, *Adam şi Eva.*

Arhanghelii Mihail şi Gavriil sau numai Mihail singur, s-au bucurat şi ei de atenţia zugravilor, închipuiţi sub forme omeneşti şi cu aripi. De o delicată frumuseţe, cu nimic mai prejos decît apusenele *Mater dolorosa*, sînt icoanele care o reprezintă pe Maica Domnului ca *„Maică îndurerată"*, cu capul uşor aplecat şi avînd în faţă „Răstignirea" în miniatură. Mai sînt apoi *„Maica Domnului Împărătită"*, cu coroană pe cap, *„Încoronarea Mariei"*, cu Tatăl şi Fiul ţinîndu-i coroana deasupra capului şi cu Duhul Sfînt deasupra. *„Adormirea Maicii Domnului"* adăugată la toate celelalte arată cît de răspîndit era şi mai este încă şi astăzi cultul Maicii Domnului la românii ortodocşi. *Naşterea Domnului* e tratată în maniere diferite, mai simplu sau cu personaje mai multe, cu animale, cu îngeri şi cu ciobani îmbrăcaţi precum ciobanii din mărginimea Sibiului.

În general s-au identificat: Iisus Hristos în 14 ipostaze şi Maica Domnului în 5, dar desigur studiul s-a limitat la un număr mic de exemplare dintr-o colecţie.[10]

Elementele locale din pictura pe sticlă, interpretate adesea ca alunecare spre arta laică, profană, ceea ce e posibil, dar nu exclusiv, trebuie interpretate mai ales ca aducere conştientă sau inconştientă a elementelor religiei creştine în mediul românesc. Ca şi cum *Naşterea* s-ar fi petrecut *la noi*, şi *pentru noi.* Ele exprimă modul unei apropieri dintre eveniment şi noi. Lucrurile se vor fi petrecut ele în Ţara Sfîntă, dar Ţara Sfîntă e aici, la noi. Distanţa dintre Betleem şi noi se micşorează sau dispare total. Aşa e şi în colindele noastre.

În afară de scenele dedicate Sfintei Treimi, lui Iisus şi Maicii Domnului, inventarul sfinţilor pictaţi e destul de mare. Predomină Sfîntul Nicolae, pentru că viaţa lui, citită în sinaxare, a atras atenţia celor mai mulţi. Apoi Sfîntul Haralambie, ca izbăvitor de ciumă, Sfîntul Ştefan, Sfîntul Dumitru, Sfîntul Gheorghe — foarte des pictat — Cuvioasa Parascheva. Dintre cele rare sînt *Naşterea Sfîntului Ioan Botezătorul, Tăierea împrejur a Mîntuitorului, Duminica Tomii,*

---

9 V. Otilia Pernicex, *Icoane din Maierii Alba Iuliei, în colecţia Muzeului Unirii Alba Iulia*, în rev. „Apulum", XVII, 1979, p. 661. Autoarea crede că e inspirată din mitul prometeic! Culţi trebuie să fi fost zugravii noştri dacă cunoşteau mitul şi dacă au fost în stare să-l transpună în Patimile lui Iisus! Noi credem că e o inspiraţie locală a zugravului.

10 V. Gh. Pavelescu, *Contribuţii pentru cunoaşterea picturii pe sticlă la românii din Transilvania*, în rev. „Apulum", I, 1942, Alba Iulia, p. 293.

ajute să-ţi deschizi perspective noi, dar nu te face să treci *Dincolo*. Icoana bizantină poate să nu te emoţioneze, dar dacă eşti credincios, în mod sigur te întîlneşte cu sacrul.

Iconarii pe sticlă, de altfel ca şi ceilalţi, imaginează pornind de la textele Scripturii sau din tradiţii orale, uneori amestecate cu elemente de folclor. De acolo îşi iau „ideile". Ei materializează, în linii şi culori, chipuri pe care nu le-au văzut. Le imaginează, dar nu trec dincolo de schemele generale, esenţiale. Cel mult le stilizează, adică le dau un stil, o armonie metaforizată. Le idealizează, în sensul că devin idei. Capacitatea de abstractizare a iconarului pe sticlă, ca şi a ţăranului care le iubeşte, este extraordinară. Aşa cum se dovedesc capabili să vadă idei, sînt capabili să le şi exprime metaforic. Nici nu sînt prea departe una de alta. Tot din fuga de „tablou", deformează proporţiile. Chiar şi detaliile dimprejurul chipurilor, o clădire, o masă, un drum, capătă expresii de prim plan, fără adîncire în spaţiu. O masă, un pat, pot avea toate patru picioare în faţă. O suprafaţă plană poate fi văzută vertical. Zugravul sugerează. E suficient să-şi facă înţeleasă ideea. Ei o exprimă, iar privitorii o înţeleg exact. O văd pe înţelesul lor direct, aşa cum îşi înţeleg copiii desenele.

Zugravul nu e lipsit însă de sensibilitate. Pictura lui nu e doar o rece sugerare. Pînă la urmă ea este transfigurată de intelect şi transmisă cu maximă seriozitate spiritului, inimii. Zugravul e şi emotiv, tandru, atunci cînd aduce lumea de *Dincolo* în lumea de aici. Adesea plasează scenele, chinurile între flori sau ornamente foarte omeneşti, din viaţa de toate zilele, din grădina casei lui, de pe poarta sau portiţa sculptată în lemn. Foarte rar lasă cîmp gol în jur. De aceea unii vorbesc de „groaza de spaţiul vid" în arta zugravilor pe sticlă.[7] Aduc pe *Dincolo* în *Aici*. Şi-l apropie. Îl fac familiar prin ambianţă. Aşa se explică şi faptul că în unele scene apar elemente realiste, cotidiene, animale locale, elemente sculpturale luate de pe porţile de lemn, cojoace cu croială şi înflorituri locale, ciobani cu fluiere, Eva care toarce, Adam care ară, ţărănci care mestecă mămăliga etc. Cînd însă scena pe care o pictează e dramatică, precum *Prohodul* d.p. atunci ornamentaţia dispare. Zugravul a simţit că „nu merge", că poate distrage simţămintele de la gravitatea evenimentului. Iată cum zugravul îşi gîndeşte teologic dar şi artistic scena pe care o pictează.

Cînd vor să facă o idee de *Dincolo* şi mai accesibilă, zugravii apelează la procedee inverse. Dacă în general spiritualizează omenescul, dezincarnîndu-l şi reducîndu-l la trăsăturile esenţiale, ca să sugereze un *Dincolo* supraomenesc, cînd vor să-l aducă pe *Dincolo* aici, sau astrele care sînt tot o altă lume, atunci antropomorfizează. Soarele şi luna, îngerii apar cu chipuri omeneşti, precum într-o icoană „Prohodul lui Iisus", din 1829.[8]

Dar să ne întrebăm: dincolo de modalităţile artistice de exprimare, cîtă teologie ştiau zugravii cei vechi? Nu erau umblaţi pe la şcoli înalte. Nici nu existau asemenea şcoli. Dar exista Biserica, slujbele, Sfînta Scriptură, textele care se citeau în biserici şi, mai ales, tradiţia religioasă locală. De aceea în operele lor e prezentă toată teologia ortodoxă. Unii pictau în post şi rugăciune. Ar fi greu să facem un catalog al temelor, deşi nu e imposibil.

Mai întîi e prezentă „Sfînta Treime" sub diferite forme: Tatăl mai bătrîn, Fiul mai tînăr, Sfîntul Duh în chip de porumbel în mijloc, deasupra. Dedesubt cete de îngeri cu chipuri omeneşti. E prezentă însă şi sub chipul celor trei îngeri sub stejarul de la Mamvri, la o masă încărcată cu bunătăţi, în planul al doilea apărînd Avraam şi Sara cu pahare în mînă, gata să-i servească pe musafiri.

E cunoscută această „Sf. Treime" devenită celebră sub penelul lui Rubliov. Dar nici scena pictată de un Petru Zugravul, maniera lui, nu e fără mari calităţi artistice, mai ales că izbuteşte o complementaritate a culorilor cu totul remarcabilă. Interesantă este o Sfîntă Treime sub chipul unei persoane cu trei feţe.

---

7 V. M. Stoia — A. Bârcă, *Icoane de Nicula în colecţiile Muzeului Satului din Bucureşti*, în rev. „Apulum", XVI, 1978, p. 527.

8 Vezi reproducerea la G. M. Hărdălău, *Zugravi şi icoane pe sticlă în judeţul Alba*, în „Apulum", XVII, 1979, p. 618.

„Iisus Hristos" ca învăţător, „Iisus împărat" pe tron, apoi *„Iisus Hristos în timpul Patimilor"*, legat de un butuc, precum Prometeu din legendă[9] — scenă de mare originalitate — şi apoi *„Iisus şi viţa de vie"*, din coasta căruia iese un butuc de vie, care îşi îndoaie lăstarii pe după crucea din spate şi lasă în mîinile lui Iisus un strugure din care Acesta stoarce vin într-un potir, vin care este în acelaşi timp şi sîngele Său. E o *metaforă* a Euharistiei de înaltă creativitate, dar şi o interpretare a textului „Eu sînt viţa" (Ioan XV, 5), poate una din cele mai sugestive interpretări plastice a unor texte din Noul Testament. Iisus e permanent *Dumnezeu şi om.*

În afară de acestea, din viaţa lui Iisus sînt foarte numeroase icoanele care redau *Cina cea de Taină*, scenă bogată, cu apostolii trataţi după caracteristicile pe care zugravii le-au putut scoate din textele Noului Testament. De asemenea sînt răspîndite Botezul Domnului, Răstignirea, Pogorîrea de pe cruce şi „Prohodul Domnului", aceasta reprezentînd desigur punerea în pagină a Sărbătorii ortodoxe a *Prohodului.*

Foarte multe icoane o reprezintă pe *Maica Domnului*, singură sau cu Pruncul. În unele icoane e înconjurată de proorocii din Vechiul Testament, ca să sugereze împlinirea proorociilor despre Mesia. E de remarcat că în afara acestor prezenţe din Vechiul Testament, cel mai prezent în iconografia ţărănească pe sticlă e *Sfîntul Ilie*, urcînd la cer într-o caleaşcă trasă de cai sau plimbîndu-se cu un *Jupiter tonans* pe deasupra norilor. Aceasta vine şi din aceea că în credinţa populară el este cel care dezleagă ploile, cum a făcut şi în vremea cît a fost pe pămînt. Ca şi Sfîntul Ilie, pictat şi din interesul de a-i atrage bunăvoinţa pentru recoltele care au nevoie de ploaie, din Vechiul Testament mai sînt zugrăviţi pentru aducerea aminte de fericirea originară şi de căderea în păcat, *Adam şi Eva.*

Arhanghelii Mihail şi Gavriil sau numai Mihail singur, s-au bucurat şi ei de atenţia zugravilor, închipuiţi sub forme omeneşti şi cu aripi. De o delicată frumuseţe, cu nimic mai prejos decît apusenele *Mater dolorosa*, sînt icoanele care o reprezintă pe Maica Domnului ca *„Maică îndurerată"*, cu capul uşor aplecat şi avînd în faţă „Răstignirea" în miniatură. Mai sînt apoi *„Maica Domnului Împărătiţă"*, cu coroană pe cap, *„Încoronarea Mariei"*, cu Tatăl şi Fiul ţinîndu-i coroana deasupra capului şi cu Duhul Sfînt deasupra. *„Adormirea Maicii Domnului"* adăugată la toate celelalte arată cît de răspîndit era şi mai este încă şi astăzi cultul Maicii Domnului la românii ortodocşi. *Naşterea Domnului* e tratată în maniere diferite, mai simplu sau cu personaje mai multe, cu animale, cu îngeri şi cu ciobani îmbrăcaţi precum ciobanii din mărginimea Sibiului.

În general s-au identificat: Iisus Hristos în 14 ipostaze şi Maica Domnului în 5, dar desigur studiul s-a limitat la un număr mic de exemplare dintr-o colecţie.[10]

Elementele locale din pictura pe sticlă, interpretate adesea ca alunecare spre arta laică, profană, ceea ce e posibil, dar nu exclusiv, trebuie interpretate mai ales ca aducere conştientă sau inconştientă a elementelor religiei creştine în mediul românesc. Ca şi cum *Naşterea* s-ar fi petrecut *la noi*, şi *pentru noi*. Ele exprimă modul unei apropieri dintre eveniment şi noi. Lucrurile se vor fi petrecut ele în Ţara Sfîntă, dar Ţara Sfîntă e aici, la noi. Distanţa dintre Betleem şi noi se micşorează sau dispare total. Aşa e şi în colindele noastre.

În afară de scenele dedicate Sfintei Treimi, lui Iisus şi Maicii Domnului, inventarul sfinţilor pictaţi e destul de mare. Predomină Sfîntul Nicolae, pentru că viaţa lui, citită în sinaxare, a atras atenţia celor mai mulţi. Apoi Sfîntul Haralambie, ca izbăvitor de ciumă, Sfîntul Ştefan, Sfîntul Dumitru, Sfîntul Gheorghe — foarte des pictat — Cuvioasa Parascheva. Dintre cele rare sînt *Naşterea Sfîntului Ioan Botezătorul, Tăierea împrejur a Mîntuitorului, Duminica Tomii,*

---

9 V. Otilia Pernicex, *Icoane din Maierii Alba Iuliei, în colecţia Muzeului Unirii Alba Iulia*, în rev. „Apulum", XVII, 1979, p. 661. Autoarea crede că e inspirată din mitul prometeic! Culţi trebuie să fi fost zugravii noştri dacă cunoşteau mitul şi dacă au fost în stare să-l transpună în Patimile lui Iisus! Noi credem că e o inspiraţie locală a zugravului.

10 V. Gh. Pavelescu, *Contribuţii pentru cunoaşterea picturii pe sticlă la românii din Transilvania*, în rev. „Apulum", I, 1942, Alba Iulia, p. 293.

Duminica mironosițelor, Duminica tuturor sfinților, Duminica Floriilor, acestea legînd texte biblice de sărbătorile cele mai cunoscute și iubite de popor. E și acesta de remarcat, că zugravii au ipostaziat sărbătorile, au imaginat teme de concepție mai largă care îi ridică vertiginos spre calificativul incontestabil de artiști. Prin unii dintre sfinți au ipostaziat anotimpurile: Sfîntul Gheorghe, Maria, Dumitru și Nicolae, închipuiau primăvara, vara, toamna și iarna.[11] Curioasă este o icoană a „Sf. Ioan cu mielul", Mielul preînchipuindu-L desigur pe Iisus Hristos.

Așadar, putem conclude în arta zugravilor pe sticlă asupra unei teologii ortodoxe complete, în care apare Sfînta Treime, Fiul Dumnezeu-Om, Maica Domnului și foarte pronunțat cultul sfinților și respectul față de sărbători. Toate vin din lecturi biblice și, desigur, din tradiția orală, cu grija de a fi pe gustul credincioșilor, a înțelegerii lor și a trebuințelor lor. S-a remarcat „Simțul de preferință" din partea poporului[12] și s-a stabilit chiar un coeficient de popularizare în Transilvania, dar în general, temele de mai sus sînt cele mai obișnuite, ele indicînd un creștinism redus la elementele esențiale ale adevărurilor de credință și la practicarea lor locală.

Amestecul folclorului în această iconografie nu se poate tăgădui, dar nici absolutiza, și mai ales nu se poate reduce sensul icoanei la folclor. Evident că prin folclor adevărurile religioase se puteau exprima și asimila mai ușor, dar nu aceasta era determinant. Tot așa cum nu e absolut exact să amestecăm *preferințele* pentru unele icoane, precum *Nașterea* ca simbol al fecundității, Sfîntul Ilie care apără de trăznete, Sfîntul Gheorghe și Ioan apărînd vitele, Sf. Haralambie apărînd de ciumă etc. Era vorba dimpotrivă, de o creștinare a superstițiilor mai vechi și de stabilirea unor legături cauzale teologice, care mergeau foarte bine cu adevărurile de credință. Era exprimarea credinței că Dumnezeu se îngrijește de lume și o face și prin anumite organe speciale. Tot așa își imaginaseră Providența și cei vechi, prin zeî specializați în ceva. Numai că acum totul e subordonat Dumnezeului Unu în Treime.

2. Icoanele pe sticlă au răspuns mai întîi nevoilor religioase ale credincioșilor. De ce pe sticlă și nu numai pe lemn sau pe pînză, e greu de spus astăzi, cu atît mai mult cu cît tehnica executării lor era mai dificilă. Trebuia pictat negativ, ca să apară pe sticlă pozitivul. De aceea uneori cuvintele care le explică sînt scrise pe dos. Poate că au atras prin curiozitate. Poate că au părut mai durabile. Poate că sticla, fragilă, a obligat la atenție deosebită, ca față de un lucru sfînt. Dar e posibil să fi cîștigat teren și prin maniera de tratare, naiv-țărănească, un bizantin țărănesc care răspundea modului local de percepere a transcendentului. Icoana pe sticlă menținea taina așa cum o menținea și textul Scripturii, dar, în același timp, o și revela. Dar o revela ca pe ceva sacru, diferit de ceea ce e lumesc. Aceasta ar fi desigur o încercare de explicație locală, dar unii cercetători spun că icoanele pe sticlă ar fi apărut mai întîi în Bizanț, de unde au fost aduse în Italia între 1380—1420.[13] Prin aceasta s-ar explica „bizantinismul" lor, ușor accesibil „naivilor" noștri, ca modalitate artistică, dar și ca modalitate și capacitate de transcendere. Dar nu se explică: de ce pe sticlă? Aceasta mai rămîne încă o problemă deschisă.

E interesant că icoanele pe sticlă s-au pictat, și încă în număr foarte mare, mai ales în Transilvania și, mai ales, începînd din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea. Să ne amintim că în secolul al XVII-lea Transilvania a avut de făcut față încercărilor insistente și brutale de calvinizare. Calvinii erau iconoclaști. La noi, deci, abia atunci începe lupta dintre iconoduli și iconoclaști. Icoana pe sticlă a fost reacția locală, ortodoxă, iconodulă. O formă practică de rezistență și protest. Apoi a urmat asaltul catolic. După 1700, habsburgii au distrus cu tunurile generalului Bukow peste 200 de mănăstiri ortodoxe, fiindcă monahii și călugărițele n-au vrut să treacă la catolicism. Bisericile ortodoxe, pînă în partea a doua a secolului al XVIII-lea, au fost aspru prigonite, încercîndu-se trecerea cu forța a ortodocșilor la uniatism. Altarele ortodoxe distruse în mănăstiri și ocupate în bise-

11 La Cornel Irimie și Marcela Focșa, *op. cit.*, p. 24.
12 La Gh. Pavelescu, *op. cit.*, p. 292.
13 H. W. Keiser, *op. cit.*, cf. Ion Apostol Popescu, *Arta icoanelor pe sticlă de la Nicula*, București, 1969, p. 31.

rici, s-au retras atunci în case. Fiecare credincios şi-a umplut un perete cu icoane. Întîmplător acestea erau pe sticlă şi aşa arta pe sticlă s-a dezvoltat cu repeziciune.

Odată cu altarele, în case s-a retras şi ortodoxia, care va ieşi la lumină mai puternic în partea a II-a a sec. al XVIII-lea, după răscoala călugărilor Sofronie de la Cioara şi Visarion Sarai şi chiar după revoluţia ortodocşilor Horia, Cloşca şi Crişan.

Unii autori cred că icoanele pe sticlă au avut mai ales funcţii decorative. În parte, se poate admite, deşi ţăranii aveau cu ce-şi decora interiorul. Aveau atîtea mijloace, încît nu le mai trebuia altceva în plus. Lăzi decorate, culmi pline de ţesături frumos colorate, perne cu cusături de mare fineţe artistică, roşu mai ales, cojoace şi costume naţionale, variind după regiuni în roşu şi negru pe alb, ca dominante.

Că icoanele pe sticlă, prin coloritul lor, au devenit implicit şi elemente decorative ale interiorului, nu se poate tăgădui. Dar trebuie precizat: elemente decorative religioase, din necesităţi religioase în primul rînd. În al doilea rînd şi din motive decorative propriu-zis. Ele au acest rost şi în biserici. Dar rostul lor principal era şi este şi azi cel religios, în mediul care le-a dat naştere. Intelectualii snobi de prin occident le caută acum, e drept, doar ca elemente decorative. Dar, sub pretextul acesta, ţin totuşi o icoană în casă!

La noi credincioşii păstrau prin ele *legea străbună,* ele erau dovada materială a păstrării *legii străbune,* a ortodoxiei. În casele protestanţilor n-au intrat. Intră acum şi la ei, vor fi fiind decorative, cum am spus, dar nu e indiferent cu ce îţi decorezi casa! Există chiar o modă a icoanelor ortodoxe în Occident. Pe lemn şi pe sticlă. Dar aceasta nu înseamnă că odată cu ele intră în casele lor şi cultul Maicii Domnului şi al Sfinţilor!

La noi s-au păstrat întotdeauna în *casa mare,* în care cei ai casei intrau şi mai intră seara, pe rînd sau împreună, şi îngenunchează şi-şi făceau rugăciunea. Tot acolo se ţine şi candela aprinsă şi sticla cu agheazmă de la Bobotează, din care se gustă duminică dimineaţa sau oricînd, înainte de prima masă a zilei.

E adevărat însă că icoanele pe sticlă au pătruns ca şi la ortodocşi şi la cei care fuseseră trecuţi la uniatism. Trecuseră preoţii, dar rînduiala, şi Biserica, şi Tainele şi slujbele, totul rămăsese ca înainte. Credincioşii au rămas permanent ortodocşi. Numai vîrfurile, clerul şi o parte din intelectuali s-au latinizat şi s-au catolicizat. Marea trecere s-a petrecut la nivelul vîrfurilor chemate, şcolarizate, îndoctrinate la Roma. În casele acestora n-au prea pătruns icoanele pe sticlă. Au adus copii după tablourile celebre din muzeele şi bisericile Romei, papi şi cardinali. Dar la ţară au rămas, fără deosebire, în toate casele româneşti, icoanele ortodoxe cu sfîntul Gheorghe, Sfîntul Nicolae, Sfîntul Haralambie etc. etc. Nu s-a găsit nici o icoană pe sticlă reprezentînd pe vreun papă, sau pe sfîntul Francisc, sau pe sfîntul Dominic, sau pe sfîntul Benedict, sau pe Sfîntul Toma de Aquino, sau pe Sfînta Tereza ş.a.m.d. Aceştia au rămas mereu străini inimii românilor de la ţară, ortodocşi sau uniţi.

3. Icoanele pe sticlă continuă să fie şi astăzi căutate. Ba chiar au devenit o artă de mare preţ, socotită a conţine subtilităţi artistice, de desen şi culoare, la care nu pot ajunge „naivii" făcuţi. Căci se ştie că a apărut şi o „artă naivă" creată de rafinaţi. Arta naivă adevărată însă, nu poate fi astfel, decît din mînă, simţirea şi gîndul naivilor adevăraţi. N-am putea vorbi de o legătură de filiaţie între arta icoanelor pe sticlă şi cea a naivilor făcuţi, moderni, dar o asemănare exterioară există. Şi nu numai între cea pe sticlă şi „naivii" culţi propriu-zis. Maniera naivă, foarte aproape de cea bizantină, şi poate avîndu-şi modelele în arta bizantină, apare la mulţi pictori academici. De pildă, aşa numita *„Extazul Sfîntului Grigore văzut de diaconul Petru prin perdeaua pe care a găurit-o cu stiletul"* (sec. XII, la Bruxelles, în Biblioteca Regală), are figurile şi hainele tratate bizantin. *Capul de femeie* a lui Georges Braque (1942) e o schiţă în maniera iconarilor. *Fetele la marginea rîului,* a lui Matisse (1918) sînt din linii care le reduce la esenţe şi care doar sugerează, lipsite de carnaţie şi chip, *Răstignirea din Autoportretul lui Gauguin cu Iisus galben* (1890), este ca de pe o icoană pe sticlă din Transilvania. Însuşi Picasso, spre exemplu în *Muza* (1935, Paris, Muzeul de artă modernă), deşi exemplele din pictura lui s-ar putea înmulţi, compune o „naivitate" dusă la caricatură voită şi la descompuneri vecine cu arta naivilor, dar e evident că e vorba de forme căutate care încearcă să prindă esenţe de dincolo de forme.

Zugravii pe sticlă au făcut-o înaintea acestora mai decent şi mai inteligibil! Exemplele s-ar putea înmulţi.

Le-am pomenit numai spre a spune un cuvînt în plus despre sensul „naivului" din icoanele pe sticlă, ca sens spiritual, de transcendere, de căutare a esenţelor, a permanenţelor, la care vor ajunge, iată chiar artiştii moderni, geniali.

Să conferim deci un dram de geniu artistic şi acestor zugravi, premergători modernismului. Sînt, la ei, de identificat astfel, forme de premodernism şi chiar de avangardă.

Cel puţin trei locuri mai sînt şi azi în Transilvania, în care icoanele pe sticlă şi-au găsit continuatori, şi e bine ca meşteşugul să nu se piardă. La Sîmbăta, la Prislop şi la Nicula, în trei mănăstiri, artişti născuţi, nu făcuţi, pictează lucruri de mare valoare. Îndeosebi la Sîmbăta, la Mănăstirea lui Constantin Brîncoveanu, zidită în secolul al XVII-lea, dărîmată în al XVIII-lea de catolici şi refăcută azi, arhim. Timotei Tohăneanu este un adevărat conducător de şcoală, cu atelier şi ucenici, ridicîndu-se la înălţimea celor mai mari dintre înaintaşi, de două, trei veacuri de cînd a început la noi pictura icoanelor pe sticlă. El se situează pe linia unor Nicolae Zugravu (1787), Ion Coste, Ilie Costea din *Lancrăm*, Ion Zugravu, Aurel Rodean, Ilie Poenaru, Simion Zugrav, Ion Morar cu fetele lui Elisabeta şi Emilia Morar din *Laz*, Ştefan Belindeanu, Teodor Tocar, Dionisie Iuga din *Nicula*, Matei Ţimforea (1836—1906) din *Cîrţişoara*, Prodănoaia, din *Maieri* ş.a. Din şcoala iconarilor pe sticlă a ieşit un mare pictor român, Sava Hentia (1848—1904), elev al lui Cabanel şi colaborator al lui N. Grigorescu. Sava Hentia era din *Sibişel*, de lîngă Laz.

Timotei Tohăneanu a expus la Bucureşti, Sibiu şi Braşov, la Londra şi Madrid, la Paris şi Bonn, la Roma şi Viena, la Detroit şi în alte oraşe americane, umblînd peste tot cu sticla, pensulele, şi culorile după el, şi „născînd" icoanele pe loc, în faţa celor ce cu uimire îi urmăresc paleta, mîna şi ochiul. Pictează la Londra în rugăciune, ca şi cum ar fi singur, în pădurea de la Sîmbăta, acasă. Vede doar ce face. Nu pe cei dimprejur.

Icoanele pe sticlă, ca forme de artă ortodoxă şi românească autentică, îşi continuă rostul lor de teologie în imagini şi culori, cunoscînd chiar un reviriment care îi promite în continuare viaţă lungă.

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Mitropolitul Ardealului

SINODUL VII ECUMENIC ÎN SPIRITUALITATEA ȘI ICONOGRAFIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE *

Împreună cu toată lumea creștină rămasă credincioasă Sfintei Tradiții și sobornicității ecumenice, sărbătorim 1200 de ani de la cel de al VII-lea Sinod Ecumenic de la Niceea II (787) și 1987 de ani de la Întruparea Fiului lui Dumnezeu, Nașterea Domnului sau Crăciunul. Între cele două evenimente există o strînsă relație, de la cauză la efect.

În cele ce urmează vom scoate în evidență dăinuirea și actualitatea hotărîrilor canonice ale Sinodului VII Ecumenic privind sfintele icoane, cultul și rolul lor în evlavia credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, ca o mărturie a transpunerii, potrivit regulii ortodoxe, a doctrinei în concretul vieții bisericești. Tema va comporta o scurtă trecere în revistă, o analiză a principalelor accente românești în iconografie, ca rezultat direct al aplicării hotărîrilor de credință niceene despre icoana ortodoxă și rolul ei în viața credincioșilor.

Mai întîi, tema nu trebuie să fie numai o ocazie aniversară, de moment, ci una mult mai serioasă, de toate zilele, căci ni s-ar putea pune întrebarea: „Ce este icoana și care-i relația ei cu arta, în general, cu tabloul, în special și cu frescele, mozaicurile și alte forme ale redării frumosului în spiritualitatea artistică?"

Nu vom putea găsi răspuns satisfăcător numai într-o definiție, fie ea cît de exactă, chiar a Sf. Ioan Damaschinul. Va trebui s-o găsim unde este ea ascunsă, s-o gîndim, apoi s-o înțelegem, s-o iubim și s-o cinstim în lumea ei totală: teologică, istorică, geografică, artistică și-n special, liturgică. Altfel vom fi în fața unui obiect pe care-l vom examina după criterii exterioare: perfecțiune, armonia coloritului, culoare de epocă, măiestria artistului, școala de creație etc.... *Va trebui să descoperim „sfînta icoană"*. Așa o numește Sf. Ioan Damaschin în „Tratatul despre sfintele și veneratele icoane". Aceasta este deja altceva. Este o invitație în domeniul, nu atît al artelor frumoase, cît al sacrului ca sursă a artei. A găsi frumosul întrupat și nu simbolizat, sugerat numai. „Icoana" în această dimensiune ne apare ca εικων του θεου (Col. I, 15), deci fața Mîntuitorului Iisus Hristos, Noul Adam, „chipul lui Dumnezeu" strălucind pe fețele oamenilor, potrivit expresiei cunoscute „după chipul lui Dumnezeu" spre „asemănarea cu El". Icoana poate să ne ajute, în primul rînd, să descoperim rudenia noastră cu Dumnezeu. Să redescoperim apoi rudenia între noi oamenii, ca purtători ai „chipului" restaurat, înfrumusețat, înomenit prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu.

Deci, icoana în viața și teologia ortodoxă este mai întîi chipul realizat al „omului celui nou" (Ef. IV, 24), al „bărbatului desăvîrșit" (Ef. IV, 13), Domnul nostru Iisus Hristos, întrupat și prelungit în istorie, după Înviere și Cincizecime, ca model de realizat. Din momentul în care Fiul lui Dumnezeu s-a făcut om, „Fiu al omului", omul și-a căpătat strălucirea dintîi. Cei ce L-au văzut „cu ochii lor" pe Mîntuitorul L-au văzut pe Tatăl. „Cel ce M-a văzut, a văzut pe Tatăl" (In. XIV, 9) iar pentru noi, cei de după Cincizecime, Iisus Hristos ni se împărtășește direct în Sf. Cuminecătură, dar ni se împărtășește și sensibil prin privire în

* Conferință aniversară în fața studenților Institutului Teologic din Sibiu, 16 XII 1987, pentru Comemorarea a 1200 de ani de la Sinodul VII Ecumenic.

icoană. Icoana prelungeşte astfel, într-o măsură oarecare, „chipul cel istoric" al lui Hristos plin de Duhul Sfînt, în Biserică. Şi aceasta datorită faptului că primul model material vine tot de la Iisus, acceptat de El, icoana nefăcută de mînă.

Deci, icoana ortodoxă nu este numai obiect ce reprezintă persoana, în cazul nostru pe Mîntuitorul, ca o anamneză, o amintire, cum ar fi o fotografie sau un tablou, chiar al lui Iisus sau al altui personaj, ci „loc al unei prezenţe", „loc de întîlnire dintre dumnezeiesc şi omenesc", „sacru", „fereastră deschisă către lumea de dincolo", „invitaţie de pregustare a Împărăţiei aleşilor", „locuire a noastră în Dumnezeu". Sf. Părinţi acordă icoanei cinstea din însăşi cinstirea prototipului. Sf. Vasile spune: „Cinstea icoanei trece la cel reprezentat în ea" („Tratatul despre Sf. Duh"); Sf. Teodor Studitul vorbeşte de prezenţa ipostasului în icoană şi relaţia dintre icoană şi numele celui reprezentat. Privind icoana Mîntuitorului, fără a căuta alte explicaţii, te reculegi şi te adresezi direct lui: „Prea curatului Tău chip ne închinăm, bunule...", iar în faţa unui tablou te opreşti admirativ, fără să-l identifici total cu artistul. Perspectiva examinării tabloului sau fotografiei este cea omenească, culoare, armonie, şcoală, subiect, geniu etc... La icoană, în schimb, domină ceea ce numim perspectiva inversă. Ea ne priveşte. Ea ne luminează mintea şi ne conduce-n preajma lui Dumnezeu.

Deşi m-am anunţat cu o conferinţă de generalităţi şi cîteva consideraţii pe marginea vastului subiect: *iconografia ortodoxă românească* şi relaţia ei cu arta bizantină, în general, de unde să reiasă şi legătura cu *hotărîrile dogmatice ale Sinodului VII Ecumenic,* nu mă pot abţine să nu amintesc, foarte pe scurt, cîteva elemente de ordin istoric şi doctrinar fără de care n-am putea înţelege corect chiar propria noastră artă bisericească.

Un istoric al icoanei este mai greu de elaborat, şi mai ales în spaţiul unei conferinţe, căci icoana nu aparţine numai istoriei, ci-n mod direct spiritualităţii şi, nemijlocit, evlaviei creştine. De înţeles că nu lipsesc nici aspectele de ordin istoric, artistic, geografic, naţional, etc... Dimpotrivă.

Icoana, în sens larg, este tot atît de veche ca şi creaţia. Ea îşi are obîrşia în Dumnezeu, care se oglindeşte în creaţia „bună foarte" (Fac. I, 31): „Cît de minunate sînt lucrurile tale, Doamne!" (Ps. 50, 25). Dar ea îşi are cu osebire începutul în crearea omului κατ εικωνα, după chipul, spre asemănarea cu Dumnezeu, cum zice Sf. Vasile. Dar repede chipul din strălucitor, pe care se odihnea raza prezenţei lui Dumnezeu, în Rai, devine opac, ascuns, netransmiţător de lumină divină. „Icoana" aşteaptă mult timp în tot „atelierul" experienţelor spirituale ale poporului ales, manifestîndu-se numai prin semnele şi simbolurile de la Cortul Sfînt şi Templu.

Icoana, în sensul adevărat al cuvîntului grecesc εικων este posibilă, devine realitate la Naşterea Domnului. O nouă rază se scaldă de atunci pe faţa umană, care se împărtăşeşte de lumină dumnezeiască de la „faţa" Fiului lui Dumnezeu întrupat.

Chipul trecut prin lumina Taborului, îndumnezeit, ne-a rămas prezent în icoană prin acea Sf. mahramă nefăcută de mînă. Istoria o înregistrează şi-o pomeneşte în documente la Constantinopol, după ce pelerina Etheria (în secolul IV) o contemplase şi o venerase la Edesa. Pleacă spre Occident o dată cu cucerirea Constantinopolului de latini, ajunge la „Sfînta Capelă", în Franţa, şi i se pierde urma. Poate a revenit fără să ştim la locul ei de obîrşie, în Răsărit, „mai la ea acasă"!

Mai ştim, dintr-o imemorială tradiţie, de existenţa primei icoane a Maicii Domnului, „făcută de mînă", de Sf. Luca. De la aceste modele, timpuriu, în viaţa primelor comunităţi creştine, în amintirea Domnului, a Maicii Preacurate şi apoi a Martirilor, Sfinţilor şi tuturor aleşilor Mirelui Ceresc, icoana începe să-şi facă loc în adunările de cult, apoi în ocazii particulare, mai cu seamă pe sarcofagii şi-n locurile de înmormîntare.

Primele icoane sînt schiţele de acum 1700 de ani din catacombele romane. Semnificative sînt subiectele mai ample — scene — din Vechiul şi Noul Testament. Învierea lui Lazăr, de exemplu, este redată de 14 ori.

„Veacul de aur" care trasează liniile generale ale spiritualităţii ortodoxe în toate domeniile lămureşte pe scurt, ocazional, şi rolul icoanei în evlavia creştini-

lor. O dată cu rînduielile liturgice apar la sinaxe şi icoane, este adevărat, sporadic, căci persista încă teama de idolatrie şi aceasta, în primul rînd, din lipsa unei învăţături precise în acest sens şi a imaturităţii moştenite din iudaism şi păgînism.

Cu toate acestea, fără o teologie specială icoana şi-a creat singură calea în viaţa Bisericii şi şi-a găsit locul exact în cult. Au fost poate şi unele erori şi chiar abuzuri de folosire a acesteia. Cînd te gîndeşti la performanţele de la Sfînta Sofia şi Ravena şi ce-o fi existat înainte de iconoclasm (sec. VIII), nu-i exclus nici abuzul în frumos, care-i mereu pasionant şi-o poate lua chiar înaintea inteligenţei şi previziunii spiritului.

Peste înfloritoarea artă iconografică a venit brusc (în sec. VIII) bruma nemiloasă, violentă şi inumană a iconoclasmului. Au dispărut mistuite în flăcările ambiţiei iconoclaste, susţinută de împăraţii bizantini străini de Bizanţ şi spiritualitatea lui şi, din nefericire, şi de cîţiva capi bisericeşti şi aşa-zişi teologi, adevărate valori, comori niciodată recuperabile şi, cu ele, zeci şi poate şi mai mult de mii de oameni, martiri pentru icoane, în special călugării care au fost aproape în exclusivitate apărătorii icoanelor. Apărau nu simple obiecte de artă, repetabile altfel, ci faţa Domnului, a Maicii Sale şi a Sfinţilor. Au apărut şi apărători şi, forţaţi de nemiloasa criză, au întocmit tratate. Între ei amintim pe Sf. Gherman al Constantinopolului, Sf. Ioan Damaschinul, teolog al icoanelor, Monahul George ş.a. ale căror scrieri au constituit baza doctrinară a hotărîrilor Sinodului VII a toată lumea creştină, pe care-l aniversăm azi. Iată, pe scurt, hotărîrea de credinţă:

„Noi definim că ... după cum reprezentările Crucii preţioase şi de viaţă dătătoare, de asemenea, venerabilele şi sfintele icoane, fie ele pictate în mozaic sau de orice altă materie apropiată, trebuie să fie aşezate în Sfintele lui Dumnezeu Biserici, pe Sfintele obiecte şi veşminte, pe pereţi şi tablouri, în case şi pe drumuri, atît chipul lui Dumnezeu, Domnul şi Mîntuitorul Iisus Hristos, cît şi acel al Maicii Domnului, Prea Curata, Sfînta Maică a lui Dumnezeu, al Sfinţilor Îngeri, al tuturor Sfinţilor şi Drepţilor.

Căci, cu cît se vor privi mai des aceste reprezentări zugrăvite (închipuite), cu atît cei ce le vor contempla vor fi conduşi a-şi aminti de modelele originale, a se îndrepta spre ele spre a le mărturisi sărutîndu-le cu venerare (προσκυνησις) respectoasă, fără ca aceasta să fie adorare (Λατρεια) adevărată, după credinţa noastră, care nu se cuvine decît singurului Dumnezeu. Dar, precum pentru chipul Crucii preţioasă şi de viaţă dătătoare, pentru Sfintele Evanghelii şi pentru alte obiecte şi monumente sacre, se va aduce tămîie şi lumînări în cinstea lor, după pioasa obişnuinţă a celor vechi, căci cinstea dată icoanei trece la modelul original (Sf. Vasile, „Despre Sf. Duh"), oricine cinsteşte o icoanăè cinsteşte în ea realitatea care este reprezentată... Cei ce îndrăznesc să gîndească şi să înveţe altfel, sau nesocotesc tradiţiile bisericeşti, după ereticii blestemaţi, sau cei ce imaginează noutăţi, sau cei ce resping din ceea ce este consacrat Bisericii, fie Evangheliile, fie reprezentarea pe Cruce, fie o icoană oarecare, fie Sf. Moaşte ale unui martir, sau cei ce închipuiesc, pe căi întortochiate şi rău voitoare, de a răsturna tradiţiile legitime ale Bisericii soborniceşti, sau cei ce folosesc în scopuri profane Sfintele vase sau Sfintele mănăstiri, ordonăm, dacă sînt episcopi sau clerici, să fie depuşi, dacă sînt călugări sau laici, să fie separaţi de Sf. Împărtăşanie".[1]

De atunci ne-am fi aşteptat la pace în Biserică. N-a fost aşa. Luptele au reînceput. Se cunoaşte a doua fază. Ea a lămurit definitiv, prin triumful dreptei învăţături a ortodoxiei, prin acel eveniment din martie 843. Deşi nu serbăm acel moment, amintim pe scurt completarea doctrinară din hotărîrea de credinţă numită Sinodicon. Iat-o, în rezumat:

„Precum au vestit Profeţii, precum au învăţat Apostolii, precum a primit Biserica, precum au dogmatizat Dascălii (Bisericii), precum a convenit întreaga

---

1 *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima Collectio* (Mansi), Paris, Leipzig, 1902, t. XIII, c. 380 B şi la Egon Sendler, *L'icoône, image de l'Invisible*, Paris, 1981, p. 48—49.

creştinătate ecumenică, precum a strălucit harul, precum s-a arătat adevărul, precum a fost izgonită minciuna, precum a îndrăznit înţelepciunea, precum a biruit Hristos, aşa cugetăm, aşa grăim, aşa vestim şi cinstim pe Hristos adevăratl Dumnezeul nostru şi pe sfinţii Lui, în cuvinte, în scrieri, în gîndiri, în jertfe, în biserici, în icoane pe Unul adorîndu-L şi cinstindu-L ca pe un Dumnezeu şi Domn, iar pe ceilalţi cinstindu-i pentru Stăpînul nostru obştesc ca pe autenticii Lui slujitori, acordîndu-le închinare potrivit relaţiei. Aceasta este credinţa Apostolilor, aceasta e credinţa Părinţilor, aceasta credinţa ortodocşilor, aceasta e credinţa care a întărit lumea".[2]

Şi pentru a lămuri şi mai pe înţelesul nostru şi-al credincioşilor, amintim textul pe care-l veţi repeta ori de cîte ori veţi sfinţi o icoană. Este rezumatul a tot ce s-a scris despre icoană. Iată-l:

„Doamne atotţiitorule, Dumnezeul părinţilor noştri, Cel ce, voind să scapi pe poporul Tău, pe Israel, din înşelăciunea slujirii idoleşti şi să-l ai pururea neabătut în cunoaşterea şi slujirea Ta, unul adevăratul Dumnezeu, cu îngrozire l-ai oprit să nu-şi facă lui chip şi asemănare potrivnică Ţie, adevăratului Dumnezeu, la care să se închine şi să slujească ca lui Dumnezeu; şi iarăşi ai poruncit prin Moise să se pună în cortul Legii Tale celei dintîi asemănări şi chipuri, adică, doi heruvimi de aur pe chivotul mărturiei şi doi la colţurile curăţitorului, iar pe catapeteasmă mulţime de heruvimi cusuţi, prin care să se slăvească nu numele dumnezeilor celor mincinoşi şi străini, ci numele cel de mare cuviinţă şi preasfînt al Tău, unul adevăratul Dumnezeu; apoi prin Solomon ai pus în altar doi heruvimi de lemn de chiparos ferecaţi cu aur; şi ai poruncit ca chivotul în care erau tablele cele de piatră, năstrapa de aur şi toiagul lui Aaron, care arătau petrecerea Ta acolo cu oamenii şi pomenirea slăvitelor Tale minuni şi binefaceri, să se cinstească cu frică şi cutremur şi cu închinăciune cuvenită lui Dumnezeu şi să se facă tămîieri şi rugăciuni înaintea lor; iar cinstea aceea ai primit-o cu îndurare ca şi cum ar fi fost adusă Ţie însuţi.

Iar la plinirea vremii ai trimis pe Unul-Născut Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, Cel născut din femeie, din pururea Fecioara Maria, Care, luînd chip de rob şi asemenea oamenilor făcîndu-Se, a zugrăvit icoana cea nefăcută de mînă a preacuratului Său chip, punînd mahrama pe sfînta Sa faţă şi a trimis-o lui Avgar, domnul Edesei, şi prin ea l-a vindecat de neputinţa lui; şi tuturor care se apropiau de ea cu credinţă şi i se închinau le da, prin minuni, nenumărate vindecări şi multe faceri de bine.

Şi noi dar, o, bunule Stăpîne, Atotţiitorule, această icoană a preaiubitului Tău Fiu, în aducerea aminte a întrupării, a tuturor minunilor celor slăvite şi a binefacerilor arătate neamului omenesc prin venirea Sa ca om pe pămînt, am pus-o cu cinste înaintea slavei Tale, nu îndumnezeind-o, ci ştiind că cinstea icoanei se suie la cel zugrăvit pe ea. Şi căzînd, cu sîrguinţă ne rugăm: caută cu îndurare spre noi şi spre icoana aceasta, şi pentru întruparea şi arătarea Unuia-Născut Fiului Tău, în a Cărui pomenire am zugrăvit-o, trimite asupra ei binecuvîntarea Ta cea cerească şi harul Preasfîntului Duh şi binecuvintează-o şi sfinţeşte-o şi dă-i ei putere tămăduitoare şi de toate meşteşugurile diavoleşti izgonitoare. Umple-o de binecuvîntarea şi puterea sfîntului chip cel nefăcut de mînă, pe care cu îndestulare le-a cîştigat prin atingere de preasfînta şi preacurata faţă a iubitului Tău Fiu; ca prin ea să se şi lucreze puteri şi minuni pentru întărirea dreptei credinţe şi pentru mîntuirea credinciosului Tău popor; ca toţi care înaintea ei ne vom închina Ţie, Celui întru toate puternic şi Unuia-Născut Fiului Tău şi Preasfîntului Duh, şi cu credinţă Te vom chema şi ne vom ruga, auziţi să fim şi mila iubirii Tale de oameni să aflăm şi har să cîştigăm, că Tu eşti sfinţirea noastră şi Ţie slavă înălţăm, împreună şi Unuia-Născut Fiului Tău şi Preasfîntului şi

---

2 *Sinodiconul Ortodoxiei*, traducere şi prefaţă drd. Ioan I. Ică, M.A., XXX, 1985, nr. 7—8, p. 445.

bunului şi de viaţă făcătorului Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin".[3]

Începînd cu perioada post-iconoclastă (sec. IX), se deschide o nouă etapă în procesul vieţii bisericeşti. Noi curente teologice cu un caracter vădit pnevmatologic vor pune-n lumină posibilităţi noi de trăire a misterului creştin. Icoana şi frescele vor împodobi bisericile, oferind credincioşilor imaginea Împărăţiei lui Dumnezeu pe pămînt.

Icoana va fi, în continuare, semnul distinctiv al ortodoxiei.

Ea va prezenta direct credinciosului calea către mîntuire, prin modelele puse-n faţă. Chipurile sfinţilor ascetice, reduse la starea de puritate şi transparenţă, interiorizate la maximum, transmiţînd lumină interioară concentrată în jurul capului prin nimb sau aureolă, aşa cum le redă icoana, sînt modelele clasice de urmat. Această nouă viziune corespunde întru totul învăţăturii Sf. Părinţi răsăriteni despre aspectul ascetic al vieţii în dobîndirea mîntuirii.[4] Icoana nu va reda frumosul estetic uman, ca-n tablouri ori arta occidentală, ci *adevărul*. Criteriul icoanei nu va fi frumuseţea estetică, ci adevărul şi conformitatea cu modelul. Modelul pentru iconar nu va fi omul, ci *Hristos şi sfîntul*. Artistului i se îngăduia geniul numai în limitele Revelaţiei, ale conformării cu tradiţia teologică duhovnicească a Bisericii.

Precizările teologice ale Sinodului VII Ecumenic n-au rămas pe pergament, sau în tomosurile bibliotecilor, ci s-au aplicat în viaţa bisericească ortodoxă. Numai aşa sînt ecumenice cînd sînt recunoscute pretutindeni la fel. Icoana este cu adevărat purtătoare a peceţii ecumenicităţii şi o garanţie a ei. Aşa se face că, depăşind frontierele istorice ale Bizanţului, pătrunde în „imperiul Bizanţului spiritual", în toate locaşurile şi, din ele, în sufletele credincioşilor. Mesager universal, ca şi chipul lui Iisus, icoana se regăseşte în sufletul şi identitatea fiecărui popor creştin. Preluînd caracteristicile şi virtuţile fiecărui neam, icoana devine o posibilitate de transfigurare a valorilor spirituale şi culturale ale acestuia. Fără să înceteze de-a fi ecumenică, ortodoxă, în sensul plenar, icoana îmbracă haina naţională întocmai ca şi coloritul variat al unui frumos buchet de trandafiri.

În toiul dezbaterilor iconoclaste oare ce se întîmpla la noi, acasă? Cunoşteam noi, românii ortodocşi, icoana? Despre o teologie nu putea fi vorba, căci ea nu exista încă nici la Bizanţ, în locul de obîrşie.

Răspunsul este cît se poate de clar. În timp ce la Bizanţ se ducea lupta pentru supravieţuirea icoanelor, la noi se ducea o alta, paşnică, de păstrare a identităţii creştine în faţa hoardelor ultime de migraţii. Nu ne-au descreştinat. Am rezistat şi ca popor, şi credinţă ortodoxă.

Imediat după iconoclasm, în secolul IX—X, în biserici reprezentările figurative plastice sînt înlocuite cu picturi murale. Este cazul bisericilor din Garvăn, Dinogeţia, apoi complexul monastic-capelele peşteri de la Basarabi, unde se identifică figuri de sfinţi în stare de rugăciune, cruci şi alte imagini simbolice.[5]

Etapa premergătoare formării statelor feudale centralizate a cunoscut, probabil, o înflorire modestă a artei creştine, dar exemple deţinem mai puţine, întrucît bisericile erau construite din lemn. Odată cu formarea statelor, voievozii, cum era moda, construiau în piatră şi de obicei pe ruinele fostelor biserici, aşa cum demonstrează pisaniile. Nu mai ţineau seama de cele existente. Aşa se face

---

3 Rugăciunea de sfinţire a icoanei se află în Molitfelnicul românesc, introdusă din cele slavone. În Molitfelnicele greceşti nu există acest ritual. Icoana se sfinţeşte prin însăşi lucrarea artistului, dacă este realizată după toate rînduielile cerute de tradiţie şi învăţătura Bisericii. La noi icoanele se aduc la Biserică, se ţin, de regulă, 40 de zile şi după binecuvîntare sînt înapoiate credincioşilor. Legătura permanentă între Biserică şi viaţa credincioşilor se resimte şi în acest act sfinţitor. De la Biserică începe orice semn al binecuvîntării spre casele credincioşilor.

Vezi despre icoana ortodoxă în relaţie cu doctrina Bisericii Ortodoxe în studiul: „*Despre icoana ortodoxă*" de Pr. Prof. D. Belu, în B.O.R., LIX, 1941, nr. 11—12, p. 643—655.

5 La Ion Barnea, *Arta creştină în România*, vol. 2 (sec. VII—XIII), Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1981, p. 25, 27, 28, 46—90; 92—94.

că, în România, de o artă ortodoxă națională, cu vădit accent bizantin, se poate vorbi o dată cu organizarea vieții bisericești în mitropolii. Astfel, în secolele XII—XIII în Banat, Crișana, Transilvania și Dobrogea se construiesc biserici de piatră, împodobite în secolul următor cu picturi bizantine: la NicuIițel, Streisîngeorgiu, Densuș, Gurasada, Sîntămăria Orlea, Strei.[6]

Secolul XIV ne oferă documente surprinzător de bizantine și autohtone, în același timp, în iconografie. La 1311, în biserica de la Sîntămăria Orlea,[7] întîlnim fresce bizantine, între care una rară: „Descoperirea Sfintei Cruci". La 1313 știm de existența zugravului bizantin local Teofil, la Streisîngeorgiu. Un document rarisim, de grandoare și fidelitate liturgică a programului iconografic bizantin, este *Biserica Sf. Nicolae domnesc* din Curtea de Argeș, ante 1352.[8] Marcînd mai multe fericite evenimente: victoria de la Posada — 1330, fondarea Mitropoliei Țării Românești — 1359 și geniul creator al Basarabilor, biserica Sf. Nicolae este un pisc al iconografiei ortodoxe, în general și românești, în special. Se vorbește de influența constantinopolitană prin mozaicurile bisericii Kahrie-Djami, dar învățatul Henri Focillon, ca străin, ne spune: „La Argeș, pereții bisericii domnești păstrează o rară minune, valoroasă nu numai pentru arta românească, dar pentru istoria picturii din întreaga Europă. Compozițiile care o decorează se numără printre cele mai nobile ansambluri ale acestui Orient european, care a produs în acest domeniu atîtea capodopere".[9] La Argeș se observă virtuți artistice de neconfundat, care presupun un original proces de prelucrare locală, pe fundalul tradițiilor autohtone. Cum ar fi fost posibilă această performanță fără preocupări anterioare? Doar n-a răsărit ca ciupercile după ploaie! A existat, cu siguranță, o tradiție iconografică românească, cu mult mai veche.

Pe aceeași linie se înscrie și ctitoria Marelui Mircea, de pe buza Oltului, Cozia.[10] Aici putem admira frumoase icoane, ca Sf. Treime (înainte de cea a lui Rubliov) și scene iconografice de sec. XIV și XV, premiere în arta noastră: *Imnul Acatist, Sinoadele Ecumenice,* toate lucrate sub înrîurirea curentului teologic isihast. De acum pictorii vor da prioritate luminii în iconografie, sugerînd lumina taborică, interioară, a Harului.

Arta bizantină, și cu ea icoana, n-a cunoscut niciodată frontiere, nici la noi, chiar cînd alții au dorit să ni le impună. Ea a circulat de la suflet la suflet, de-o parte și de alta a Carpaților, mai vîrtos în Transilvania, unde avem mărturii suficiente ale continuității în acest sens. Să nu uităm că în Maramureș exista încă din 1391 o stavropighie patriarhală, la Peri, de unde se răspîndea, cu siguranță, și meșteșugul zugrăvitului ortodox al icoanelor. Voievozii din Țara Românească construiau mănăstiri și biserici în Transilvania, reîmprospătînd mereu dreapta credință ortodoxă. De timpuriu iconografia în Transilvania slujește dreptcredincioșilor întru apărarea credinței, dar și teritoriului față de năvălitorii turci.

---

6 Vezi: Vasile Drăguț, *Pictura veche. Antecedente. Evul Mediu,* în „Pictura românească", Meridiane, București, 1976, p. 9—126.

7 Despre începuturile artei bizantine, mai ales în Transilvania, vezi la Vasile Drăguț, *Pictura bisericii Sîntă Măria Orlea. Cel mai vechi ansamblu mural din țara noastră,* în Buletinul monumentelor istorice, 1971, nr. 3, p. 61—74; Idem, *Un zugrav din Transilvania secolului al XV-lea: Ștefan de la Densuș,* S.C.I.A., 1966, 2, p. 233—245; Idem, *Pictura murală exterioară în Transilvania medievală,* în S.C.I.A., 1965, nr. 1, ș.a.

8 La Vasile Drăguț, *Pictura veche*...; Dr. Corina Popa, *Arta creștină în România,* Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1983, vol. 3, p. 46—74; Virgil Vătășianu, *Studii de artă veche românească,* Meridiane, București 1987, p. 7—80 (cu considerații privind evoluția artei Țărilor Române între secolele X—XVI).

9 Vasile Drăguț, *Pictura veche*..., p. 15—16.

10 Dr. Corina Popa, *op. cit.,* p. 82—103. Întru pomenirea marelui voievod și cinstirea glorioasei sale domnii, cu mari binefaceri asupra culturii și artei religioase, recent s-au spălat și restaurat frescele Coziei de către pictorul Gheorghe Popescu.

Să pomenim doar biserica din Leşnic, construită de Dobre Românul (pomenit pe la 1394). Apare o scenă a eroului căzut, evocînd, bineînţeles, jertfa lui Dobre.[11]

Moldova, odată cu dobîndirea statutului de stat feudal şi cu recunoaşterea Mitropoliei, 1402, se înscrie în patrimoniul spiritual cultural şi, mai ales, artistic al neamului nostru prin opere de unicitate, originalitate şi puritate a ortodoxiei, a credinţei. Nu-i de mirare cînd pomenim un Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare, Petru Rareş, ctitori de ţară liberă şi atleţi ai dreptei credinţe. Sub streşinile ctitoriilor voievodale s-a adăpostit de timpuriu cea mai autentică artă ortodoxă şi iconografie naţională. Dacă este necesar să ne exprimăm asupra originalităţii româneşti şi geniului artistic iconografic ortodox, apoi aceasta se întîmplă în Moldova, care prin icoanele şi, mai ales, frescele mănăstirilor Voroneţ, „Sixtina Răsăritului", Vatra Moldoviţei, Humor, Arbore, Suceviţa ş.a. a înscris cea mai frumoasă pagină de glorie şi frumos spiritual autentic în albumul creativităţii ortodoxe.[12]

De acum, *geograficeşte chiar*, putem vorbi de *Bizanţul românesc*, capabil să continuie o artă adormită la cel istoric, însă în forme de reală autohtonie, unde se oglindesc deopotrivă doctrina ortodoxă a sf. icoane, spaţiul geografic artistic şi spiritual românesc şi, bineînţeles, geniul sufletului ortodox românesc. Nu lipsesc puternice accente locale, patriotice, care înveşmîntează sf. locaşuri ca o platoşă de apărare a dreptei credinţe şi a pămîntului sfînt. Teme ca Arborele lui Iesei, Scara, Judecata viitoare, Cinul, Asediul Constantinopolului sînt capodopere iconografice necunoscute în altă parte din lume. Să auzim cîteva voci din rîndurile iubitorilor de frumos iconografic românesc. Joseph Strzygowski scrie: „Sînt tezaure pe care cunoscătorul cel mai informat din propriile sale călătorii nu le poate vedea nicăieri în altă parte. Mai presus de toate cîte pot fi văzute în Moldova sînt acele curioase biserici care prin policromia faţadelor se pot compara cu biserica San Marco din Veneţia sau cu Domul din Orvieto... Ceva asemănător nu ne oferă o a doua ţară din lume. Şi această bogăţie de culori fascinează şi mai mult privirea uimită atunci cînd în interiorul bisericilor intervine strălucirea aurului al cărui efect atinge desăvîrşirea sub razele răsfirate de soare ce pătrund prin ferestre".[13]

În anul 1929 Henri Focillon scrie astfel:

„La interior, în misterul locurilor consacrate, în atmosfera închisă ca de mormînt sau de tainiţă, unde reflexul de argint al zilei se luptă cu flacăra de aur a luminărilor, tronurile voievodale de lemn, pietrele funerare înflorate de inscripţii şi acoperite de epitafe, candelabrele, sfeşnicele, icoanele nu sînt nişte accesorii izolate, nici curiozităţi de anticariat, dimpotrivă sînt elemente asociate trainic de către o concepţie pentru care arhitectura religioasă este în acelaşi timp receptacolul şi semnificaţia cea mai înaltă".

„În creştetul munţilor, în inima pădurilor, în ctitoriile voievodale de la Neamţ, de la Putna sau din alte lăcaşuri, arta religioasă din România ni se înfăţişează ca o mărturie a fastului domnesc şi a intensităţii vieţii istorice, ca o sinteză a forţelor divergente din Occident şi din Orient şi nu ca un capitol provincial de istorie a artei bizantine. Dar la acest interes se adaugă un altul, neaşteptat şi puternic. Simţim că aici nu este vorba despre un bizantinism care a supravieţuit în condiţii artificiale şi precare, ci despre o funcţie vie care absoarbe şi reînnoieşte. Alături de aceste biserici, de aceste palate, de aceste morminte, de aceste tezaure, care au depins de comanda voievozilor şi de variaţiile gustului lor, există o forţă

11 La Vasile Drăguţ, *op. cit.*, p. 25.

12 Despre arta postbizantină în Moldova vezi: Ierom. Casian Crăciun, *L'icône et les fresques extérieures de Moldavie*, Strassbourg, 1984, teză de doctorat în Teologie; Vasile Drăguţ, *Pictura murală din Moldova*, sec. XV—XVI, Meridiane, Bucureşti, 1982; Wilhelm Nyssen, *Pămînt cîntînd în imagini*, frescele exterioare ale mănăstirilor din Moldova, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1978; Paul Henry, *Monumentele din Moldova de Nord*, Meridiane, Bucureşti, 1984; Wladislaw Podlacha şi Grigore Nandriş, *Umanismul picturii murale postbizantine*, Meridiane, vol. I şi II, Bucureşti, 1985; Sorin Ulea, *Originea şi semnificaţia ideologică a picturii exterioare moldoveneşti*, S.C.I.A., 1963, nr. 1, p. 57—91; Virgil Vătăşianu, *Pictura murală din nordul Moldovei*, Bucureşti, Meridiane, 1974.

13 In Die Zeit, Viena, 1913, la Vasile Drăguţ, *Pictura murală în Moldova*, p. 5.

imemorială care se exprimă, la rîndul ei, prin artă şi care traduce aspiraţiile profunde şi permanente ale sufletului naţional".[14]

La rîndul său André Grabar, unul dintre cei mai statornici crecetători ai picturilor din Moldova, scria în prefaţa la monumentalul album editat de UNESCO în anul 1962: „Dacă moda călătoriilor de agrement se va menţine şi mijloacele de comunicaţie se vor îmbunătăţi, tot mai mulţi amatori de locuri artistice se vor întîlni în preajma vechilor biserici moldoveneşti pentru a admira faţadele lor pictate".

„Văzută de la exterior, fiecare biserică este o încîntătoare piesă de decor, care se cere admirată în mediul său de verde şi de alb — verdele pajiştei din care se înalţă biserica, albul incintei şi al construcţiilor monastice care formează un cadru dreptunghiular în jurul său. Dar, în acelaşi timp, aceste faţade pictate, cu ale lor figuri şi cu scenele lor, sînt asemenea unei cărţi ilustrate deschisă la toate paginile sale".[15]

Nici Transilvania, în ciuda suferinţelor seculare, n-a rămas mai prejos în competiţia originalităţii iconografiei ortodoxe, cu toate că a trebuit, în plus, să facă faţă şi Reformei. Era ajutată de îndrăzneala moldovenilor de-a umple şi pereţii exteriori cu teme iconografice într-un timp cînd în interior se văruise Sf. Sofia şi reformatorii repetau acelaşi gest pretutindeni.

Se pare că Transilvaniei i-a fost dat să treacă prin flăcările iconoclaste tocmai după un mileniu de la cel bizantin. Am avut şi noi iconoclastul nostru, Bukow, care a mistuit vreo 200 biserici şi mănăstiri ortodoxe şi, cu ele, cine ştie ce opere şi sfinte icoane?

Dar ca o altă „pasăre pheonix", icoana aruncată din locaşul de închinare se refugiază în casele binecredincioşilor devenind *altarul domestic* atît de frecvent în Răsăritul ortodox. Geniul românesc n-a dormit, ci a născocit o nouă premieră iconografică: *icoana pe sticlă*.[16] Şi dăinuie pînă azi. Este şi ea o mărturie a permanenţei Sinodului VII Ecumenic în Biserica Ortodoxă Română, alături de cele prezentate.

La cele menţionate s-ar adăuga multe mărturii ale contemporaneităţii, în general uşor de sesizat de oricine pe tot cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române şi al Patriei. România este ţara cu Biserica icoanelor. Cu evlavia ortodoxă faţă de icoane. Cu o spiritualitate a icoanei. Cu o evlavie liturgică a icoanei.

Toate aceste mărturii, sfintele locaşuri şi icoanele ne vor fi predate nouă, ca viitori preoţi, spre conservare, vindecarea rănilor timpului şi predare, în bună stare, generaţiilor viitoare. Ca să le asigurăm longevitatea, să facem ce-au făcut ctitorii şi înaintaşii noştri. Să le cunoaştem, să le studiem, să le înţelegem mesajul, să le iubim şi să devenim interpreţii lor faţă de generaţiile viitoare, la noi şi chiar celor din alte părţi.

Am vorbit despre icoane. Împotriva regulii. În faţa icoanei credincioşii se roagă şi primesc puteri harice. Alţii le admiră şi, pe neobservate, pătrund în lumea modelelor. Să încercăm şi noi.

Arhim. Dr. *Casian Crăciun*

---

14 Henri Focillon, *L'art roumain*, în „L'Illustration", Paris, 1929. Vezi V. Drăguţ, *ibidem*.

15 Vasile Drăguţ, *ibidem*.

16 Despre icoanele pe sticlă vezi: Cornel Irimie şi Marcela Focşa, *Icoane pe sticlă*, Bucureşti, 1971; Î. P. S. Dr. Antonie Plămădeală, *Icoanele pe sticlă din Transilvania*, din prezentul volum, conferinţă ţinută la Constantinopol în nov. 1987 cu ocazia aniversării a 1200 de ani de la Sinodul VII Ecumenic.

MITROPOLITUL PETRU MOVILĂ
la 340 ani de la moartea sa
1647—1987

(I)

PETRU MOVILĂ

CÎTEVA DESCOPERIRI RECENTE CARE ÎI ÎNTREGESC BIOGRAFIA, DAR I-O ŞI ÎNCURCĂ!

Mulţi români au strălucit de-a lungul veacurilor prin activităţi şi realizări ieşite din comun, nu numai între graniţele Patriei, ci şi în afara lor. Aceştia din urmă au dat printre alte neamuri mărturii despre inteligenţa şi geniul românesc şi au lăsat urme care înfruntă timpul şi uitarea, doi duşmani nu întotdeauna uşor de înfruntat. Într-atît au fost de valoroşi unii dintre ei, încît neamurile în mijlocul cărora şi-au desfăşurat activitatea, nu de puţine ori i-au revendicat drept ai lor. Aşa, de pildă, cunoscutul autor al „Istoriei Bisericii Ruse", Mitropolitul Macarie Bulgakov aşează drept motto la cartea sa cuvintele: „Numele lui Petru Movilă este una din cele mai frumoase podoabe ale istoriei Bisericii noastre".[1] Fiindcă adevărul despre obîrşia cuiva rămîne de nebiruit, oricum l-ai întoarce, nu ne-au supărat niciodată aceste tentative de încorporare a compatrioţilor noştri în cultura altor popoare. Dimpotrivă, ele ne-au onorat, mai ales atunci cînd cei în cauză au spus ei înşişi, cu hotărîre şi mîndrie, cine şi de unde erau. Şi noi l-am încorporat în cultura şi viaţa românească pe Antim Ivireanul, recunoscîndu-i întotdeauna originea pe care şi el însuşi şi-a mărturisit-o mereu, prin însuşi numele ce şi-a luat.

Despre Petru Movilă s-a ştiut întotdeauna, la Kiev, că a fost român. S-a ştiut că a fost fiu de domn pămîntean, din neamul lui unii, deşi moldoveni, ajungînd şi domni ai Ţării Româneşti, precum a fost chiar tatăl său Simion Movilă, domn în Ţara Românească între 20 oct. 1600—3 iulie 1601, după înfrîngerea lui Mihai Viteazul, şi apoi şi după moartea acestuia, între 8 august s.v. 1601, pînă în august 1602, cînd a fost înlăturat de Radu Şerban, apoi a domnit şi în Moldova, după moartea fratelui său Ieremia, care s-a întîmplat la 30 iulie 1606. A murit ca domn la 14 septembrie 1607, fiind îngropat la Suceviţa.[2] Fratele lui Petru Movilă, Gavriil Movilă, a domnit, de asemenea, în Ţara Românească (1618—1620). Petru Movilă şi-a zis o bucată de vreme *voievodici*, prinţ, şi chiar *Pătraşcu Voievod*, după obiceiul vremii, ca fiu de domn. Moise

1 Vezi I. Negrescu, *Mitropolitul Petru Movilă, înfăţişat de noua literatură teologică rusă*, în „Ortodoxia", IV, nr. 1, 1952, p. 137.

2 Vezi Nicolae M. Popescu, *Petru Movilă*, în „Biserica Ortodoxă Română", LXV, nr. 1—3, 1947, (tipărit în 1948), p. 10—11; Date puţin diferite de Th. Holban, în „Revista Istorică" nr. 23, 1937, p. 149.

Movilă, alt frate, a domnit de două ori în Moldova (1630—1631; 1633—1634).

Aceste urcări pe tronurile a două ţări diferite n-au mirat pe nimeni, pentru că de pe ele se vorbea aceeaşi limbă, şi domnii pămînteni şi poporul ştiind că *„se trăgeau de la Rîm, şi curgeau dintr-o fîntînă"*, cum va spune atît de frumos cronicarul. Astfel de situaţii s-au mai întîmplat şi cu alţi domni.[3]

Petru Movilă a fost la Kiev un fel de Gheorghe Asachi, de Heliade Rădulescu, de Gheorghe Lazăr şi de Andrei Şaguna, „întemeietor a toate", deşi şi-a desfăşurat geniul creator într-un mediu şi o cultură străină. El s-a identificat cu ea, a stimulat-o şi a pus totul pe baze noi. Spre aceleaşi meleaguri răsăritene, fiind de aceeaşi statură cu mitropolitul înaintaş, se vor îndrepta mai tîrziu Spătarul Nicolae Milescu, Dimitrie şi Antioh Cantemir. Toţi îşi vor mărturisi însă originea românească şi conştiinţa aceasta nu-i va părăsi niciodată. Dimpotrivă, şi-o vor afirma ori de cîte ori vor avea prilejul, semnificînd-o prin gesturi şi acte în care era implicată viaţa personală, simţămintele lor cele mai adînci. Iată cîteva din acestea la Petru Movilă. El va restaura un schit în Ucraina, Golosvienski, şi îi va pune hramul de acasă, din Moldova *„Sfîntul Ioan de la Suceava"*. În testamentul semnat chiar în ziua morţii, se va ruga lui Dumnezeu ca să-l ducă pe fratele său Moise înapoi *„în capitala strămoşilor noştri"*, Suceava, aceasta aflîndu-se atunci în Polonia.

Cu gîndul la cei de acasă, de o credinţă şi un neam cu el, va contribui substanţial la întemeierea de tiparniţe în Muntenia (Govora) şi Moldova (Iaşi), ca şi la întemeierea Colegiului ieşean al lui Vasile Lupu (1640). Era la Kiev, dar era tot atît de prezent şi în Moldova, şi chiar şi în Ţara Românească. Cei de aici, nu numai că îl ştiau, nu numai că îi urmărea activitatea şi că se mîndreau cu el, dar se şi inspirau din iniţiativele şi realizările lui. Şi el dorea acest lucru. Se vede limpede aceasta din atît de frecventele lui intervenţii în viaţa culturală a Moldovei mai ales. Fostul nostru profesor, acad. Nicolae M. Popescu a scos cu pregnanţă în evidenţă aceste legături, scriind că *„vestitul învăţat Udrişte Năsturel, ca şi de sus înzestratul mitropolit Varlaam au stat sub vraja lui Petru Movilă"*.[4] Şi, încă un amănunt: tot personalul din casa metropolitană din Kiev era din Moldova,[5] aşadar mitropolitul vorbea în casă româneşte. Acest lucru e mai mult decît orice altceva, o dovadă grăitoare a conştiinţei lui româneşti. Nu mi se pare deloc dreaptă părerea lui

---

3 În legătură cu domniile succesive din cele două Ţări Româneşti, v. Ştefan Andreescu, *Radu Mihnea Corvin, domn al Moldovei şi Ţării Româneşti*, în „Revista de istorie" nr. 1 şi 2, 1986.

4 *Op. cit.*, p. 27.

5 Vezi *Însemnările (Memoriile) lui Petru Movilă* în „Arhiv iugozapadnoi Rosii", I—VII, Kiev, 1887; de asemenea, la S. T. Golubev, *Mitropolitul Kievului Petru Movilă şi colaboratorii săi* (în ruseşte), vol. I, Kiev, 1883, I, 26—31, 323 şi urm.; de asemenea, Ghenadie Enăceanu, *Petru Movilă*, 1882, cf. Nic. M. Popescu, *op. cit.*, p. 26.

N. Iorga că Petru Movilă „a fost un înstrăinat".[6] Cînd a cununat, la Iaşi, pe polonezul calvin Ianusz Radziwil cu Maria, fiica ortodoxă a lui Vasile Lupu, lui i-a vorbit în poloneză, iar domniţei i-a vorbit în româneşte.[7] Noi am arătat în altă parte că această *Oraţie de nuntă* e un adevărat tratat teologic despre *Taina Cununiei*, o operă originală a lui Petru Movilă, care trebuie adăugată la *Mărturisirea Ortodoxă* şi la *Sfaturile către fratele său Moise*,[8] care au apărut ca prefaţă la *Triodul* înflorit şi prin care reia, probabil independent, deşi nu cu totul sigur, o tradiţie inaugurată la noi de Neagoe Basarab. Avem, evident, în vedere *Învăţăturile* acestuia către fiul său Teodosie.[9]

Printre marile realizări ale lui Petru Movilă pe scaunul Kievului, trebuie numărată, mai întîi, întemeierea Colegiului devenit mai tîrziu Academie teologică. Prin aceasta el a fost întemeietorul primei Instituţii de învăţămînt superior din întreaga Europă de est, predecesoarea Universităţii din Kiev. La aceasta trebuie să adăugăm tipografia cu caractere slave şi latine, tipăriturile şi, desigur, alcătuirea *Mărturisirii Ortodoxe*, aprobată de Sinodul de la Iaşi din anul 1642. Mărturisirea Ortodoxă, document de teologie simbolică, de inestimabilă valoare, este documentul unei prezenţe româneşti în teologia creştină universală care ne face cinste, ea fiind una din cele cîteva *Mărturisiri* care au precizat învăţătura ortodoxă în comparaţie cu celelalte mari confesiuni creştine. Scrisă în limba latină, a cunoscut 16 ediţii greceşti, traducerea cea dintîi fiind făcută de Meletie Sirigul[10] la Iaşi, dar tipărită abia în 1662 la Amsterdam, de grecul Panaiotis, din pricina întîrzierilor Constantinopolului, unde se petreceau schimbări pe scaunul patriarhal. O traducere latină după textul grecesc a fost publicată de Laurentius Normannus,[11] iar textul latin original, din 1642, a fost publicat abia în 1927.

---

6 *Istoria literaturii române*, I, Buc., 1921, p. 321; vezi şi T. Bodogae, *Din Istoria Bisericii Ortodoxe de acum 300 de ani*, Sibiu, 1943, p. 79.

7 Vezi E. G. Happelius, tradus în româneşte din l. germană de Marcela C. Karadja în revista „Ioan Neculce", nr. 4, 1924, p. 252—260; Textul acestor două cuvîntări în întregime, la G. Mihăilă, *Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi*, Bucureşti, 1972, p. 194—197 şi 212—228. Despre aceasta vezi şi P. P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Moghila dans les Principautés Roumaines*, în „Mélanges de l'Ecole Roumaine en France", Paris 1926. I, p. 1—95; de acelaşi: *Petru Movilă şi românii*, în „Biserica Ortodoxă Română", 60, 1942, p. 402—420.

8 Antonie Plămădeală, *Dascăli de cuget şi simţire românească*, Bucureşti, 1981, p. 91.

9 Vezi în afară de studiile cunoscute ale lui Dan Zamfirescu, şi Antonie Plămădeală, *Cuprinsul teologic al Învăţăturilor lui Neagoe Basarab*, în rev. „Studii Teologice" nr. 3—4, 1969, p. 245 şi în *Dascăli de cuget şi simţire românească*, Bucureşti, 1981, p. 37—62.

10 Ştiri despre aceasta şi despre Sinodul de la Iaşi avem de la un medic danez de la curtea lui Vasile Lupu, Ioan Andrei Scogardi, v. N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. VI, *Monarhii*, Bucureşti, 1938, p. 111—112, nr. 4; v. şi Ioan Lupaş, *Mitropolitul Petru Movilă şi relaţiile lui cu românii*, în vol. „Studii, Conferinţe şi Comunicări istorice", Sibiu, 1943, p. 88.

11 Laurentius Normannus, *Orthodoxa Confessio*, Lipsca, 1695.

Pînă în 1948 s-au publicat 18 ediții românești, cea dintîi fiind tipărită la Buzău, în 1691, datorită logofătului Radu Greceanu. Edițiile foarte numeroase, în slavo-rusă, încep din 1696 (Moscova), iar cele în limba rusă, în 1833. A mai fost tradusă în olandeză (1722), germană (1727), engleză (1762, 1845, 1887, 1898), în slavo-sîrbă (1764—1777), în maghiară (1791), în bulgară (1888).[12]

În afară de Mărturisirea Ortodoxă și celelalte menționate mai sus, cercetătorii cred că tot lui i se datorește și lucrarea cu titlul ciudat dar expresiv „*Litos sau Piatra din praștia adevărului Sfintei Biserici Ortodoxe Ruse a smeritului păstor Eusebie Pimen, spre nimicirea mincinoasei și întunecatei „perspective“* [13] a lui Kassian Sacovici“ (1644). E o carte polemică, scrisă în limba poloneză împotriva uniaților și a iezuiților. Eusebiu Pimen (Păstorul) ar fi pseudonimul lui Petru Movilă. Mitropolitul Macarie Bulgakov crede însă că ea ar fi opera unui colectiv instituit de Petru Movilă, pe motiv că el însuși n-ar fi avut timpul fizic de a o scrie.[14] Părintele Nicolae M. Popescu o atribuie totuși lui Petru Movilă, luîndu-se după o listă întocmită de Emile Picot, după Karataev, publicată de E. Legrand.[15] Scrie limpede că „Eusebiu Pimen e pseudonimul lui Petru Movilă“.

Paul Mihail arată pe baza *Catalogului tipăriturilor vechi din Ucraina* de Iakim Zapasko și Iaroslav Isaevici (v. articolul lui în nr. de față) că de la Petru Movilă au rămas peste 20 de lucrări cu caracter bisericesc-teologic, polemic, educativ, filozofic și moralizator, printre care și o *Antologie*, un fel de enciclopedie cu învățături morale și de viață pentru studenți.

Nu este în intenția acestor pagini să intre în detaliile biografiei marelui nostru compatriot. Cele spuse pînă acum au vrut doar să readucă în amintirea noastră statura gigantică a acestui valoros contemporan, cu puțin mai vîrstnic al lui Varlaam, anterior cronicarilor de limbă română, dar ca și ei de o remarcabilă conștiință românească, la acel început de secol al XVII-lea, și un erudit care a mai fost precedat la noi doar de Neagoe Basarab în Țara Românească, cu un secol mai devreme.

Din biografia sa vom reține totuși cîteva elemente care merită să fie reamintite pentru a-l situa și mai bine în spațiul etno-istoric româ-

---

12 Vezi Pr. Nic. M. Popescu, *Petru Movilă*, p. 25.

13 E vorba de cartea „*Perspectiva rătăcirilor, ereziilor și condamnării Bisericii Ortodoxe*“, Krakovia 1641 și 1642, de Kasian Sakovici, fost profesor ortodox la Kiev, trecut la uniatism.

14 *Istoria Bisericii Ruse*, t. XI, p. 602—603, cf. I. Negrescu, *op. cit.*, p. 156; Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae crede că la strîngerea materialului pentru *Litos* vor mai fi contribuit și alții, dar lucrarea fiind plină de amintiri personale ea a fost scrisă de Petru Movilă, folosind doar materiale adunate de alții. Cartea are 900 p. și a apărut în polonă. Există și o versiune rusă. Pr. T. Bodogae, *Din istoria Bisericii Ortodoxe Române de acum 300 de ani*, Sibiu, 1943, p. 107—108.

15 *Bibliografie hellénique du XVII-e s.*, IV, 1896, p. 120—156, cf. N. M. P., *op. cit.*, p. 24.

nesc, istorie care i-a alimentat fără îndoială simţămintele şi l-au ţinut legat de o ascendenţă cu care s-a putut mîndri şi pe care a căutat s-o onoreze prin tot ce a făcut. Era fiu de domn. A putut chiar aspira la domnie. Ar fi avut tot dreptul. Bunicul său, marele logofăt Ioan Movilă, fusese căsătorit cu Maria, fiica lui Petru Rareş. Aşadar, Petru Movilă era strănepot al lui Petru Rareş şi al lui Ştefan cel Mare. Nu era puţin lucru! Tot aşa cum nu era puţin lucru că trei dintre fraţii lui, Mihail, Gavriil şi Moise au fost Domni, aşa cum am arătat la început.

Cercetătorii rămîn la unele nedumeriri în legătură cu motivele care l-au îndreptat spre călugărie, din care apoi a urcat în ierarhia superioară. Trecerea de la cariera militară şi de la o posibilă urcare pe un tron domnesc, la cea eclesiastică, nu e explicată suficient.

Poate că nici nu trebuie insistat prea mult asupra acestui lucru. Puteau exista motive exterioare, dar puteau exista şi motive de ordin personal, sufletesc, şi acestea rămîn taina lui. Şi apoi, astfel de situaţii nu erau cu totul excepţionale. Fratele tatălui său, Gheorghe Movilă, frate şi cu domnitorul Ieremia Movilă, era mitropolit al Moldovei (1587—1591 şi 1597—1605). Chiar şi mama sa, Marghita, s-a călugărit schimbîndu-şi numele în Melania. Şi-apoi, domniile Movileştilor, deşi multe, au fost toate scurte şi bîntuite de tot felul de necazuri pe care, o fire mai deosebită a lui Petru — dovedit mare ascet — va fi dorit să le evite. Sau, poate, pur şi simplu şansa domniei l-a ocolit, cum îl va fi ocolit şi cea a căsătoriei, şi destinul l-a îndreptat astfel spre Kiev. Kievului îi trebuia un Petru Movilă!

Asupra a două lucrări am vrea totuşi să ne mai oprim, pentru că ele mai sînt şi mai pot fi încă teme de controverse sau de nelămuriri, deşi deocamdată nu vom fi decît în măsură de a deschide problemele şi a le propune meditaţiei istoricilor literari, şi istoricilor Bisericii, şi nu de a le lămuri.

1. Petru Movilă cunoştea în mod sigur limbile slavă, rusă, greacă, latină, polonă, ruteană şi română. Le citea, le scria şi le vorbea cu uşurinţă, după cum aflăm dintr-o scrisoare a unui duşman al său — că de, ca om învăţat ce era, a avut parte şi de asemenea „bucurii" — Meletie Smotriţki.[16] Se pune întrebarea: unde şi cînd şi-a făcut educaţia? Biografii n-au reuşit pînă acum să cadă de acord asupra răspunsului. Cei mai mulţi cred că a învăţat la Lwow (Lemberg), unde, peste două secole, se va afla Lazăr-Leon Asachi, care îşi va da pe fiul Gheorghe la şcoală acolo, şi unde se va autoexila I. Budai Deleanu. Inaintea lor, probabil, va fi studiat tot acolo şi marele Dosoftei, care se va şi retrage în acest oraş spre sfîrşitul vieţii.[17]

---

16 Intr-o scrisoare către mitropolitul uniat Iosif Rutski (1614—1637); v. Golubev, p. 9, nota 23 şi Ghenadie Enăceanu, *op. cit.*, p. 168.

17 Vezi P. Constantinescu-Iaşi, *Relaţiile culturale romăno-ruse din trecut*, Bucureşti, 1954, p. 134. V. şi Scarlat Porcescu, *Activitatea cărturărească a Mitropolitului Dosoftei*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", an. L, nr. 9—12, 1974, p. 800—837.

Pînă în 1948 s-au publicat 18 ediţii româneşti, cea dintîi fiind tipărită la Buzău, în 1691, datorită logofătului Radu Greceanu. Ediţiile foarte numeroase, în slavo-rusă, încep din 1696 (Moscova), iar cele în limba rusă, în 1833. A mai fost tradusă în olandeză (1722), germană (1727), engleză (1762, 1845, 1887, 1898), în slavo-sîrbă (1764—1777), în maghiară (1791), în bulgară (1888).[12]

În afară de Mărturisirea Ortodoxă şi celelalte menţionate mai sus, cercetătorii cred că tot lui i se datoreşte şi lucrarea cu titlul ciudat dar expresiv *„Litos sau Piatra din praştia adevărului Sfintei Biserici Ortodoxe Ruse a smeritului păstor Eusebie Pimen, spre nimicirea mincinoasei şi întunecatei „perspective"* [13] a lui Kassian Sacovici" (1644). E o carte polemică, scrisă în limba poloneză împotriva uniaţilor şi a iezuiţilor. Eusebiu Pimen (Păstorul) ar fi pseudonimul lui Petru Movilă. Mitropolitul Macarie Bulgakov crede însă că ea ar fi opera unui colectiv instituit de Petru Movilă, pe motiv că el însuşi n-ar fi avut timpul fizic de a o scrie.[14] Părintele Nicolae M. Popescu o atribuie totuşi lui Petru Movilă, luîndu-se după o listă întocmită de Emile Picot, după Karataev, publicată de E. Legrand.[15] Scrie limpede că „Eusebiu Pimen e pseudonimul lui Petru Movilă".

Paul Mihail arată pe baza *Catalogului tipăriturilor vechi din Ucraina* de Iakim Zapasko şi Iaroslav Isaevici (v. articolul lui în nr. de faţă) că de la Petru Movilă au rămas peste 20 de lucrări cu caracter bisericesc-teologic, polemic, educativ, filozofic şi moralizator, printre care şi o *Antologie*, un fel de enciclopedie cu învăţături morale şi de viaţă pentru studenţi.

Nu este în intenţia acestor pagini să intre în detaliile biografiei marelui nostru compatriot. Cele spuse pînă acum au vrut doar să readucă în amintirea noastră statura gigantică a acestui valoros contemporan, cu puţin mai vîrstnic al lui Varlaam, anterior cronicarilor de limbă română, dar ca şi ei de o remarcabilă conştiinţă românească, la acel început de secol al XVII-lea, şi un erudit care a mai fost precedat la noi doar de Neagoe Basarab în Ţara Românească, cu un secol mai devreme.

Din biografia sa vom reţine totuşi cîteva elemente care merită să fie reamintite pentru a-l situa şi mai bine în spaţiul etno-istoric româ-

12 Vezi Pr. Nic. M. Popescu, *Petru Movilă*, p. 25.

13 E vorba de cartea *„Perspectiva rătăcirilor, ereziilor şi condamnării Bisericii Ortodoxe"*, Krakovia 1641 şi 1642, de Kasian Sakovici, fost profesor ortodox la Kiev, trecut la uniatism.

14 *Istoria Bisericii Ruse*, t. XI, p. 602—603, cf. I. Negrescu, *op. cit.*, p. 156; Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae crede că la strîngerea materialului pentru *Litos* vor mai fi contribuit şi alţii, dar lucrarea fiind plină de amintiri personale ea a fost scrisă de Petru Movilă, folosind doar materiale adunate de alţii. Cartea are 900 p. şi a apărut în polonă. Există şi o versiune rusă. Pr. T. Bodogae, *Din istoria Bisericii Ortodoxe Române de acum 300 de ani*, Sibiu, 1943, p. 107—108.

15 *Bibliografie hellénique du XVII-e s.*, IV, 1896, p. 120—156, cf. N. M. P., *op. cit.*, p. 24.

nesc, istorie care i-a alimentat fără îndoială simţămintele şi l-au ţinut legat de o ascendenţă cu care s-a putut mîndri şi pe care a căutat s-o onoreze prin tot ce a făcut. Era fiu de domn. A putut chiar aspira la domnie. Ar fi avut tot dreptul. Bunicul său, marele logofăt Ioan Movilă, fusese căsătorit cu Maria, fiica lui Petru Rareş. Aşadar, Petru Movilă era strănepot al lui Petru Rareş şi al lui Ştefan cel Mare. Nu era puţin lucru! Tot aşa cum nu era puţin lucru că trei dintre fraţii lui, Mihail, Gavriil şi Moise au fost Domni, aşa cum am arătat la început.

Cercetătorii rămîn la unele nedumeriri în legătură cu motivele care l-au îndreptat spre călugărie, din care apoi a urcat în ierarhia superioară. Trecerea de la cariera militară şi de la o posibilă urcare pe un tron domnesc, la cea eclesiastică, nu e explicată suficient.

Poate că nici nu trebuie insistat prea mult asupra acestui lucru. Puteau exista motive exterioare, dar puteau exista şi motive de ordin personal, sufletesc, şi acestea rămîn taina lui. Şi apoi, astfel de situaţii nu erau cu totul excepţionale. Fratele tatălui său, Gheorghe Movilă, frate şi cu domnitorul Ieremia Movilă, era mitropolit al Moldovei (1587—1591 şi 1597—1605). Chiar şi mama sa, Marghita, s-a călugărit schimbîndu-şi numele în Melania. Şi-apoi, domniile Movileştilor, deşi multe, au fost toate scurte şi bîntuite de tot felul de necazuri pe care, o fire mai deosebită a lui Petru — dovedit mare ascet — va fi dorit să le evite. Sau, poate, pur şi simplu şansa domniei l-a ocolit, cum îl va fi ocolit şi cea a căsătoriei, şi destinul l-a îndreptat astfel spre Kiev. Kievului îi trebuia un Petru Movilă!

Asupra a două lucrări am vrea totuşi să ne mai oprim, pentru că ele mai sînt şi mai pot fi încă teme de controverse sau de nelămuriri, deşi deocamdată nu vom fi decît în măsură de a deschide problemele şi a le propune meditaţiei istoricilor literari, şi istoricilor Bisericii, şi nu de a le lămuri.

1. Petru Movilă cunoştea în mod sigur limbile slavă, rusă, greacă, latină, polonă, ruteană şi română. Le citea, le scria şi le vorbea cu uşurinţă, după cum aflăm dintr-o scrisoare a unui duşman al său — că de, ca om învăţat ce era, a avut parte şi de asemenea „bucurii" — Meletie Smotriţki.[16] Se pune întrebarea: unde şi cînd şi-a făcut educaţia? Biografii n-au reuşit pînă acum să cadă de acord asupra răspunsului. Cei mai mulţi cred că a învăţat la Lwow (Lemberg), unde, peste două secole, se va afla Lazăr-Leon Asachi, care îşi va da pe fiul Gheorghe la şcoală acolo, şi unde se va autoexila I. Budai Deleanu. Inaintea lor, probabil, va fi studiat tot acolo şi marele Dosoftei, care se va şi retrage în acest oraş spre sfîrşitul vieţii.[17]

---

16 Intr-o scrisoare către mitropolitul uniat Iosif Rutski (1614—1637); v. Golubev, p. 9, nota 23 şi Ghenadie Enăceanu, *op. cit.*, p. 168.

17 Vezi P. Constantinescu-Iaşi, *Relaţiile culturale româno-ruse din trecut*, Bucureşti, 1954, p. 134. V. şi Scarlat Porcescu, *Activitatea cărturărească a Mitropolitului Dosoftei*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", an. L, nr. 9—12, 1974, p. 800—837.

Părintele Nicolae M. Popescu crede că a început să învețe întîi în casa părintească, în Moldova, unde a stat pînă la vîrsta de 11 ani (1607), cînd a început pribegia cu familia. Și-a continuat studiile la Lwow, unde era o „*Frăție ortodoxă*" cu bune tradiții pedagogice. Așa crede și Golubev, nefiind sigur dacă a învățat la școală, sau i s-au adus profesori acasă.[18] N. Petrov crede că a învățat la Academia Zamosciană.[19] O tradiție kieveană spune că ar fi studiat și la Universitatea din Paris și la alte universități străine.[20] Părintele Nicolae M. Popescu nu acceptă ideea, numind-o chiar „neadevăr" și criticîndu-i pe cei care au acceptat-o.

Totuși, același Nicolae M. Popescu spune că Petru Movilă a dat Academiei din Kiev „*program nou în care introduse din programele apusene ce i se păru potrivit cu învățătura ortodoxă*".[21] Să fi cunoscut el „programele apusene" numai din auzite și din lecturi și traduceri? Se poate. Dar nu e exclus să le fi cunoscut și acasă la ele, în Apus! Nu se poate spune cu certitudine că n-a fost în Apus.

I. Spasskii, cercetător mai nou (1951), merge pînă la un punct pe aceleași urme: studii în casa părintească în Moldova, apoi la Lwow, cu profesori acasă sau la școală. După aceea acceptă, fără rezerve, trimiterea la Universitatea din Paris și la alte Universități din Europa occidentală.[22]

Oles Bilodid și Victor Harlamov optează și ei pentru studii în Apus. Citează în sprijin și părerile lui I. Mihălcescu și C. Erbiceanu care admit Parisul, și anume Sorbonna. În cazul acesta, la limbile cunoscute de el ar trebui să mai adăugăm cel puțin și franceza pe care, consecvent cu părerea sa, părintele Nicolae M. Popescu n-a menționat-o. I. Spasskii nu ne spune de unde și-a luat informația. Probabil tot din „tradiția kieveană".

O informație și mai nouă ne vine însă tot de la cei doi cercetători din Kiev, Oles Bilodid și Victor Harlamov care, în revista „Kiiv", „avansează ipoteza", zice Vasile Malanețchi, că Petru Movilă a studiat la Colegiul iezuit din orășelul *La Flèche,* din provincia franceză *Anjou,* unde l-a avut profesor de filozofie pe celevrub Francois Veron, profesorul lui Descartes.[23]

Iată, într-adevăr, o „ipoteză" care ar putea explica ceea ce numesc cercetătorii sus-amintiți, orientarea iluministă, capacitatea cărturărească, erudiția și inițiativele culturale ale marelui mitropolit. Și un alt cer-

18 S. Golubev, *op. cit.,* I, p. 10—16, cf. Nicolae M. Popescu, *op. cit.,* p. 18.

19 N. Petrov, *Critica cărții lui Golubev,* în „Jurnal ministerstva prosvieșcenia", 1884, p. 153, cf. *ibidem.*

20 Notată de S. Golubev, *op. cit.,* p. 9. La noi reluată de Barbu Constantinescu, *Confesiunea Ortodoxă,* 1879, p. XI—XII, și Ghenadie Enăceanu, *op. cit.,* 1882, p. 166, nota c și p. 169.

21 *Op. cit.,* p. 18, 22.

22 Cf. I. Negrescu, *op. cit.,* p. 138.

23 Cf. Vasile Malanețchi, *Mormîntul lui Petru Movilă,* în rev. „Literatura și Arta", nr. 32, 1984.

cetător, S. Kurguzov, într-un articol intitulat „Taina vechilor ruine", îl numeşte pe Petru Movilă „eminent savant-filozof",[24] ceea ce presupune o educaţie filosofică la şcoli înalte. Se ştie că nu de mult, în urma unor săpături arheologice făcute la Kiev, în biserica Adormirii Maicii Domnului din complexul Marei Lavre, s-a descoperit mormîntul mitropolitului, şi, printre altele, s-au găsit două plăci de argint cu desene şi text, care au fost fixate pe capacul sarcofagului său, evident textul referindu-se la viaţa celui înmormîntat acolo, dar despre studiile sale nu se spune nimic în textul care a fost aproape în întregime descifrat.

„Ipoteza" în legătură cu studiile lui Petru Movilă în Franţa se întemeiază pe cercetările lui V. Şciurat (vezi art. lui Bilodid şi Harlamov) care a găsit un text pe o foaie în limba latină în arhiva bisericii din satul Bereski, dioceza Liska Peremiska, din Polonia, şi în care se vorbeşte de Petru Movilă spunîndu-se că „l-a avut profesor pe Varon" — *Varonem enim praeceptorem habebat eminentissimum.* Dar Şciurat nu e tocmai convins că textul n-ar fi rezultatul unei „motivaţii patriotice", autorul dorind să mărească prestigiul mitropolitului pe care desigur îl simpatiza, luîndu-i apărarea împotriva unora care îl defăimau, căci textul începe prin: *„E mare păcat să-l ponegreşti"* pe Petru Movilă! La colegiul *La Flèche* s-a ajuns ştiindu-se că acolo a fost profesor Varon, care l-a avut elev şi pe Descartes. Descartes s-a născut la 1596, deci era de o vîrstă cu Petru Movilă, dacă Petru Movilă s-a născut, cum s-a ştiut pînă acum, în 1596! Ceea ce nu poate spune nimeni cu certitudine, e timpul cînd a fost Petru Movilă în Franţa. Dacă s-a născut în 1596, era prea tînăr ca să fi fost cît timp a trăit tatăl său, adică pînă în 1607. După aceea a plecat cu familia în Polonia. Din Polonia nu mai există nici un reper pentru a-l putea urmări într-o eventuală plecare în Franţa.

Dar lucrurile se vor complica şi mai mult, după cum vom vedea mai departe. Deocamdată, să mai notăm că unii (M. Viller, T. Ionescu, G. Florovski, cf. Bilodid şi Harlamov) îl duc la studii nu în Franţa, ci în Olanda, dar tot fără argumente convingătoare.

În orice caz, dacă studiile în Occident nu pot fi dovedite cu absolută certitudine, existînd totuşi nişte indicii (foaia latină amintită), am putea presupune că totuşi le-a putut face. Nu ştim cînd, dar există suficiente perioade fără acoperire din biografia lui, d.p. 1607—1617, 1621—1627. Cercetătorii mai au mult cîmp de defrişat în această privinţă, înainte de a putea spune lucruri ceva mai consistente despre studiile compatriotului nostru. Problema nu e însă de a se şti dacă avea sau nu studii. Avea sigur. Altfel nu s-ar explica cum a ajuns şi cum a făcut ceea ce a făcut. Problema e să se afle unde şi cînd.

.2 Al doilea lucru care încurcă şi complică multe elemente din biografia mitropolitului şi care cere o cercetare parcă şi mai riguroasă, priveşte data naşterii lui Petru Movilă. Epitaful de pe una din plăcile de

---

24 *Ibidem.*

argint descoperite la Kiev, a dat cercetătorilor amintiţi (Bilodid şi Harlamov) posibilitatea de a stabili, cu argumente „bine documentate", zice Malaneţchi, că Petru Movilă nu s-a născut în anul 1596, cum s-a considerat pînă acum, „în virtutea tradiţiei istorico-literare", ci în anul 1574, adică cu 22 de ani mai devreme.[25] Istoricii noştri, toţi, notează ca an al naşterii 1596.[26] Golubev, şi după dînsul pr. N. M. Popescu notează şi data: 21 decembrie s.v.[27] Aceeaşi dată şi acelaşi an, adică 1596, urmînd desigur tot pe Golubev, notează şi I. Spasskii.[28] Dacă totuşi s-a născut în 1574, înseamnă că a murit (1647, 1 ianuarie) în vîrstă de 73 de ani şi nu de 50 de ani, iar în timpul Sinodului de la Iaşi avea 68 de ani, şi nu 46, şi a fost ales mitropolit la vîrsta de 59 de ani, şi nu la vîrsta de 37 de ani, şi a intrat în monahism la vîrsta de 51 de ani, şi nu la 29 de ani.

În cazul acesta, la moartea tatălui său Simion Movilă, în anul 1607, nu avea 11 ani, ci 33 de ani. Se pune întrebarea: ce va fi făcut pînă la această vîrstă? În acest interval să fi fost la studii în Occident? E cam mult. Să fi fost în această perioadă ofiţer la armata poloneză, în care I. Spasskii spune că a intrat în anul 1617? Să fi fost între 1607—1617 în Occident? Oricum, e tot mult pentru studii, căci în 1617 însemna că avea 43 de ani, şi nu 21. Ar mai reieşi că în timpul bătăliei de la Tuţora dintre turci şi polonezi (1620) din care abia a scăpat cu viaţă, polonezii fiind înfrînţi, avea 46 de ani, şi nu 24. Tot aşa, în timpul bătăliei de la Hotin, care a avut loc în 1621, la care şi el a luat parte, de data aceasta printre învingători, înseamnă că avea 47 de ani, şi nu 25 de ani. Ori, chiar pe epitaful descoperit acum la Kiev se spune că: „în tinereţe a participat la bătălia de la Hotin împotriva turcilor, de partea regelui polon Sigismund al III-lea".[29] Oare la 47 de ani mai era „în tinereţe"?

Bilodid şi Harlamov analizează sursa stabilirii ca an al naşterii lui Petru Movilă anul 1596: S. Golubev bazat pe *Latopisiec albo chroniczka* a lui I. Ierlicz (Varsawa, 1853, p. 59). Nu li se pare tocmai demnă de încredere, deşi Ierlicz spune clar că „a murit la 50 de ani". Coroborînd neîncrederea lor în Ierlicz cu descoperirea epitafului de la Kiev în care e notat anul naşterii, cei doi ajung la concluzia că 1574 e anul adevărat. Atît numai că citirea acestui an nu e foarte sigură. Cel puţin cu această impresie rămînem după ce parcurgem demonstraţia celor doi. Şi mai rămîne problema sesizată mai sus tot pe baza textului epitafului: cei 47 de ani pe care îi avea în vremea luptei de la Hotin! La vremea aceea cariera militară nu se prea începea la 47 de ani.

Dar să ne întoarcem acum şi la studiile sale. Colegiul *La Flèche* s-a deschis în ianuarie 1604 (vezi V. Asmus, *Descartes,* Moscova 1956, p. 32).

---

25 *Ibidem.*

26 I. Lupaş, *op. cit.*, p. 84, v. şi Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* vol. II, Bucureşti, 1981, p. 31.

27 *Op. cit.*, p. 9, 14.

28 Cf. I. Negrescu, p. 137.

29 Cf. Malaneţchi, *op. cit.*

Pe profesorul Varon, cum îi zice Şciurat, îl chema de fapt Veron, dar aceasta n-are importanţă. Dacă Petru Movilă s-a născut în 1574, în 1604 avea 30 de ani. Presupunînd că s-a dus imediat în Franţa, în 1604, era cam tîrziu pentru a mai face studii *acolo*. Şi cu cît venim mai încoace, după 1604, devine tot mai tîrziu, deci tot mai puţin plauzibil. Belodid şi Harlamov se dovedesc însă plini de imaginaţie în cazul acesta. Dîndu-şi seama că Petru Movilă nu putea fi elev sau student, îl fac... profesor! Foarte bine, dar ca să fi fost profesor, cînd şi unde a fost elev? Problema rămîne tot deschisă şi destul de încurcată în continuare.

Evident, toate acestea nu au nici o legătură cu valoarea omului Petru Movilă, şi cu rolul său de deschizător de drumuri în cultura kieveană a începutului de veac al XVII-lea. Istoricii culturii româneşti, şi istoricii Bisericii vor trebui să caute mai în adîncime, şi cu mai multă atenţie acum, argumente care să precizeze fără putinţă de îndoială data naşterii lui.

Se zice că în anul 1635 Petru Movilă a sădit în curtea bisericii cneazului Vladimir din Kiev, pe care a reconstituit-o, un tei care se numeşte „Teiul lui Petru Movilă".

Multe s-au prefăcut de atunci, dar teiul, ca şi al lui Eminescu din Iaşi, a rămas pînă azi. Îl vor fi văzut în trecere prin Kiev, Dosoftei, Amfilochie Hotiniul, Vartolomeu Măzăreanul, Al. Mateevici care a studiat acolo şi după el, Melchisedec Ştefănescu, viitorul episcop de Roman, Nicodim Munteanu, viitorul Patriarh şi Ştefan Berechet.

Patriarhul Nicodim scria în 1947 că pe vremea studiilor lui, la Kiev se mai păstrau încă veşminte, coroane şi alte amintiri de la Petru Movilă. Cînd a revăzut locurile după cincizeci de ani, a constatat cu tristeţe că pe toate le risipise războiul. De tei nu spune nimic.[30]

El există însă. Andrei Dumbrăveanu nu numai că l-a văzut, dar l-a şi fotografiat. A fotografiat şi clădirea în care a funcţionat tipografia lui Petru Movilă, desigur restaurată, fiind astăzi Muzeu al cărţii.[31] Teiul, ca un bătrîn venerabil, cu crengile ca nişte vene colorate în albastru pe nişte mîini frumoase, nobile, osoase, larg întinse, desenînd o coroană uriaşă, ne dau măsura marelui mitropolit şi-l aduc astfel pînă la noi, prelungindu-i viaţa peste veacuri şi făcîndu-ne contemporani cu el.

Revista noastră găzduieşte articolul lui Bilodid şi Harlamov în traducerea lui Dinu Ursu şi Zamfirei Mihail pentru a pune la dispoziţia cercetătorilor un material util ca punct de plecare în rezolvarea problemelor pe care le-am ridicat mai sus. Avem însă bucuria să găzduim publicarea pentru prima oară la noi, a unui *Panegiric* la moartea lui Petru Movilă, scris în limba polonă în anul 1647, în versuri, şi desco-

---

30 Nicodim, Patriarhul României: *Întru pomenirea lui Petru Movilă*, în „Biserica Ortodoxă Română", 1—3, 1947, p. 3.

31 Andrei Dumbrăveanu, *Teiul lui Petru Movilă*, în „Literatura şi Arta", 42, 1986, p. 8.

perit de pr. dr. Paul Mihail. Istoria culturii româneşti se îmbogăţeşte cu o piesă de mare valoare. Cît e de mare, o spun şi cei care, în afară de pr. Paul Mihail, comentează descoperirea şi textul: pr. prof. dr. D. Stăniloae, prof. dr. Ştefan Ştefănescu, prof. dr. I. C. Chiţimia şi poetul Ioan Alexandru.

ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Mitropolitul Ardealului

DESCOPERIREA DE SUB FUNDAŢIA CATEDRALEI USPENIA DIN KIEV

Înainte de a expune esenţa comunicării noastre, vom încerca să-l informăm pe cititor despre evenimentele istorice a căror cunoaştere este necesară pentru a înţelege valoarea ştiinţifică a descoperirii de sub fundaţia Catedralei Uspenia din Lavra Pecerska, distrusă de fascişti în anul 1941.

Vom folosi pentru aceasta procedeul de prezentare acum la modă: îi propunem cititorului să călătorească împreună cu noi în trecutul istoric de care ne despart aproape trei secole şi jumătate.

În acea noapte zbuciumată de 1 ianuarie 1647, Lavra Pecerska din Kiev nu dormea. Clădirea în care erau situate chiliile profesorilor nu putea cuprinde o asemenea mulţime şi de aceea studenţii Colegiului de pe lîngă biserica Arătarea Domnului (Sf. Epifanie) a Frăţimii kievene, acei fraţi monahi ocupau piaţa dintre chilii şi Catedrala Uspenia (Adormirea Maicii Domnului), îngheţînd în gerul năprasnic şi rugîndu-se în şoaptă.

Acolo, în chilia sa, marcată de semnul că aparţine unei înalte personalităţi spirituale, dar semănînd, mai degrabă, cu locuinţa unui simplu călugăr, la lumina tremurătoare a candelabrelor care abia luminau chipurile severe ale sfinţilor, se stingea Petru Movilă, mitropolitul Kievului, arhimandritul Lavrei Pecerska. Cu o săptămînă în urmă, simţind apropierea implacabilă a morţii, şi-a făcut, în prezenţa unor persoane de încredere, testamentul care începe cu aceste cuvinte simple şi măreţe:

„Întrucît asupra morţii omul nu are nimic sigur, clipa cea tainică a Domnului fiind în mîinile Domnului..., avînd în vedere boala care este asupră-mi de la Domnul Dumnezeu, nedorind să-mi las casa în dezordine, cele ce mi-au fost încredinţate de la Domnul Dumnezeu, lăsîndu-mi toate dorinţele mele în seama lui Dumnezeu, fac prin voinţa mea, dacă Domnul Dumnezeu aşa a hotărît, acest din urmă testament".[1]

În testamentul său, Petru Movilă şi-a examinat activitatea, a dat colaboratorilor ultimele instrucţiuni de a apăra tot ce se obţinuse pînă atunci cu preţul unor lupte grele şi activităţi susţinute. Aici se întîlnesc două aspecte: unul *duhovnicesc*, în care el, eminent reformator, expune crezul concepţiei sale, dispune să fie păstrate mănăstirile şi bisericile ridicate şi împodobite de el şi altul *laic*, care reprezintă fără îndoială baza ultimei opere a iluministului kievean — grija şi mîhnirea acută pentru soarta Colegiului care îi purta deja numele şi dobîndise faimă, ocupînd un loc de cinste alături de cele mai bune instituţii vest-europene de învăţămînt superior. Lui, Colegiului Kievo-Movilean, i-a lăsat tot ce avea: biblioteca, casa şi curtea de la Podoli, vitele şi inventarul din satul său Nepologhi, în plus 80 de mii de zloţi, bunuri casnice, precum şi odăjdiile sale de mitropolit împodobite cu pietre preţioase şi stofe pentru îmbrăcămintea studenţilor săraci. El i-a rugat pe urmaşii săi să păstreze Colegiul „ca lumina ochilor" iar trupul său păcătos să-l înmormînteze la

---

1 *Duhovnoe zaveščjanie mitropolita Petra Moghily.* «Pamiatniki, izdannye Kievskoiu komissieiu dlja razbora drevnih aktov», t. II, Kiev, 1897, p. 429.

mănăstirea Pecersk, în aripa stîngă, între coloane. În afară de Petru Movilă, testamentul a fost semnat de 10 persoane laice şi duhovniceşti, printre care şi de Iurii Hmelniţki, în numele tatălui său, „hatman al ostaşilor Înălţimii Sale Regale a Zaporojiei".

În chilia mitropolitului, cineva, în colţ, citeşte Evanghelia. Aromelor de tămîie şi mir li s-au alăturat mirosul proaspăt al aerului geros adus de noul venit.

— Binecuvîntează, părinte — s-a aplecat el peste patul pe care era culcat un om cu o barbă stufoasă, cîndva neagră ca smoala, iar acum căruntă şi cu părul lung aşijderea.

Mitropolitul a deschis pleoapele şi l-a privit îndelung cu ochii săi căprui. Cîndva, erau puţini cei care puteau rezista acestei priviri pătrunzătoare, acum ea s-a luminat de bunătate cînd l-a recunoscut pe favoritul său.

Inokentie Ghizel i-a atras atenţia încă de pe băncile studenţiei. Flăcăul acesta slăbuţ se evidenţia printre tovarăşii săi prin calităţi deosebite şi talent pentru ştiinţele filosofice. El a intrat în Colegiul din Kiev avînd deja o bază solidă de cunoştinţe, iar apoi, pe cînd învăţa acolo, a participat adesea la dispute filosofice, uimindu-i pe profesori şi pe studenţi cu puterea sa de a-şi apăra punctele de vedere care se sprijineau nu numai pe autoritatea Sfintei Scripturi, ci, în primul rînd, pe raţiune, analiza ştiinţifică a fenomenelor naturii, categoriile umaniste ale moralei, aşa cum le-a elaborat Europa iluministă care s-a eliberat de scolastica Evului Mediu. Acesta era Inokentie Ghizel, pe care Petru Movilă l-a trimis pe cheltuiala sa peste graniţă, unde a audiat prelegeri la Academia Zamoiski şi la universităţile din Anglia şi, revenind în patrie, a fost numit profesor de filosofie. Ghizel a devenit mîndria Colegiului din Kiev şi despre el, mai tîrziu, Lazar Baranovici a scris: „Fără linguşeală, afirm că în afară de tine, preacinstite, nu avem la noi un alt Aristotel".

— Păstrează Academia, a spus Petru Movilă, punîndu-şi mîna slăbită pe fruntea lui Inokentie. Intenţionat a spus el „Academia", deşi Colegiul nu avea acest statut. Regele polon Wladyslav al IV-lea se împotrivea cu înverşunare legiferării statutului pe care, de fapt, îl avea Colegiul din Kiev (Secea zaporojană, iar acum şi Academie — nu-i prea mult pentru vasalii coroanei polone?), dar acest cuvînt scurt pe buzele fondatorului ei muribund a fost ultimul ordin dat noului rector, care tocmai fusese numit să-i urmeze lui Petru Movilă.

Deşi Petru Movilă nu se îndoia că a predat Colegiul în mîini de nădejde, că odată cu el nu va muri şi opera lui, totuşi sentimentul dureros al regretului pentru soarta acestuia îl obliga să repete încă o dată lucrul cel mai important, fără de care nu putea părăsi această lume.

Ghizel a spus ceva. Dar Petru Movilă nu mai putea să-l audă. El era departe, iar conştiinţa lui care se stingea îi aducea din profunzimea amintirii fragmente imprecis şi inconsecvent conturate în timp — deoarece pentru el timpul se oprise deja — ale furtunoasei sale vieţi.

Acolo, în Franţa, plimbîndu-se prin curţile largi ale Colegiului La Flèche cu Pater Veron şi ascultînd atent considerentele acestuia privind interrelaţia dintre ştiinţe şi credinţă, el se străduia să înţeleagă cui dădea prioritate distinsul *maître* în căutarea adevărului — credinţei sau raţiunii? Mai tîrziu, la aceste întrebări i-a dat răspuns, în strălucitele sale tratate filosofice, învăţăcelul acestuia, care atunci era încă un tinerel, René Descartes.

Işi amintea de Moldova natală şi de mama lui. Şi cum tatăl i-a dăruit un minunat armăsar arab. De cîte ori s-a războit în viaţa lui! Şi el, şi tovarăşii de luptă, şi propria lui sabie...

Pe drumuri grele şi spinoase a venit Petru Movilă în Ucraina, care a devenit a doua lui patrie.

Ce l-a făcut pe el, pretendent la tronul Moldovei, să-şi lege soarta de Kiev? Ce l-a determinat să renunţe la o carieră militară strălucită şi să apară printre fraţii Lavrei Pecerska în sutana unui simplu călugăr? Înfrîngerea de la Ţuţora din anul 1620, cînd turcii au zdrobit armata polonă şi Petru Movilă, împreună cu cîţiva norocoşi, a reuşit să scape cu viaţă? Dar, peste un an, a urmat victoria strălucită de la Hotin, unde cazacii ucrainieni, sub conducerea hatmanului Petre Sagaidačnij, au jucat rolul hotărîtor. A pierdut el încrederea în viaţa laică? A

fost ceva profund, special? Orice ar fi fost, însă, pasul hotărîtor a fost făcut — Petru Movilă a schimbat sabia pe cruce, a intrat în rîndul slujitorilor Bisericii pravoslavnice.

Dar o natură atît de înzestrată şi puternică cum a fost Petru Movilă nu putea, fără îndoială, să se limiteze numai la activitatea confesională. De aici a început, însă, ceea ce-i uimeşte în cea mai mare măsură pe istoricii noştri: perioada kieveană a vieţii sale. Dar, despre asta mai tîrziu. Acum să revenim la evenimentele din 1 ianuarie 1647.

A răsunat marele clopot al Lavrei. În faţa mulţimii a apărut stareţul soborului, Feodosii Oranski:

— Rugaţi-vă, copiii mei! Domnul părinte Petru Movilă ne-a părăsit.

Era ora trei din noapte. Mulţimea s-a înghesuit întîi în faţă, apoi a dat înapoi, după care s-a răspîndit prin curtea Lavrei. Prin Kiev s-au răspîndit zvonuri care au ajuns şi la prietenii şi la duşmanii răposatului mitropolit.

Mai departe, începe *taina*. În loc să îndeplinească ultima dorinţă a răposatului şi să-l înmormînteze la locul indicat din Catedrala Uspenia, colaboratorii lui au luat sicriul şi, sub protecţia nopţii, l-au dus la Catedrala Sf. Sofia şi l-au depus (provizoriu, n. trad.) acolo. De ce?

S-ar putea ca răspunsul la această întrebare să ni-l dea acest fragment din *Letopiseţul de la Mežighirsk* (1608—1700): „În anul 1647, în noaptea de 1 ianuarie, s-a stins mitropolitul Kievului, Galiţiei şi al întregii Rusii, Petru Movilă, şi i-a fost dus trupul de la mănăstirea Pecerska la Sf. Sofia, biserica mitropoliei din Kiev, la sfatul panului Kisel, castelan şi voievod kievean, *ca măsură de apărare împotriva noilor eretici, adică a pseudo-creştinilor, a ticăloşilor uniaţi, astfel ca ei să nu pună stăpînire pe biserica Sf. Sofia;* şi a rămas trupul lui la Sf. Sofia nu puţin timp, pentru ca episcopii, arhimandriţii şi egumenii, ca şi alţi clerici, să se adune pentru acea înmormîntare. Şi a fost înmormîntarea lui în ziua celor 40 de mucenici, 9 martie, în a doua săptămînă a postului mare, într-o marţi, cînd i-a fost dus trupul de la Sf. Sofia la mănăstirea Pecerska pentru slujba lui Dumnezeu cu un mare sobor de popor creştin şi făcînd ceremonia rînduită, i-au depus trupul în biserica mare Uspenia a Maicii Domnului, în criptă".

Cuvintele subliniate de noi în letopiseţ stau mărturie faptului că situaţia din Kiev era complexă şi nesigură. Moartea lui Petru Movilă a provocat tulburare şi dezorientare printre kieveni. De aceasta se puteau folosi uniaţii, deşi ei reprezentau încă o forţă reală mică. Aceştia nu se puteau împăca cu faptul că răposatul mitropolit, cu sprijinul cazacilor, i-a îndepărtat dintr-o serie de catedrale şi biserici pravoslavnice. Era evident în ce consta garanţia împotriva ocupării de către uniaţi a principalei catedrale din Kiev — Sfînta Sofia. Tocmai de aceea, cu ajutorul voievodului kievean Adam Kisel, prietenii lui Petru Movilă i-au dus sicriul în catedrala Sf. Sofia. Uniaţii s-au temut de el viu — şi erau nevoiţi să se teamă de el şi mort.

Raţionamentul s-a dovedit just. Sf. Sofia a rămas neatinsă. În locul lui Petru Movilă ca mitropolit al Kievului a fost ales unul dintre colaboratorii lui apropiaţi, Silvester Kosiv, iar în cel de arhimandrit al Lavrei Pecerska — Iosip Trizna.

Funeraliile lui Petru Movilă au avut loc la două luni şi jumătate după moartea lui, aşa cum se ştie, la Catedrala Uspenia. La funeralii, discipolul Colegiului din Kiev, Iosiph Kalimon a rostit predica de adio pe care mai tîrziu a publicat-o sub titlul „Durere reînnoită".

Menţionăm că deasupra mormîntului nu a fost ridicat nici un monument, nu s-a pus nici o piatră funerară, nu a fost făcută nici o inscripţie. Îl rugăm pe cititor să reţină acest detaliu important pentru expunerea noastră.

Urmaşii lui Petru Movilă au continuat să meargă pe drumul trasat de eminentul lor predecesor. Perioada movileană a intrat într-o nouă fază, dar absenţa lui Petru Movilă se resimţea. Chiar după 24 de ani de la moartea acestuia, rectorul Colegiului, eminentul scriitor ucrainean Lazar Baranovici a scris: „Mormîntul [2] ni l-a răpit pe Movilă. Sub păstoria lui s-au creat la noi ţarini bune. Nu-l putem

---

2 Joc de cuvinte: numele „Movilă" se transcrie şi se pronunţă în ucraineană „Moghila", ceea ce înseamnă „mormînt".

plînge îndeajuns pe Movilă: ne-a fost părinte și păstor iubit. Să fie cu iubire primit în ceruri, iar nouă ne-ar trebui un nou Movilă".[3]

Despre Petru Movilă s-au scris lucrări ample la noi și peste hotare. Activitatea lui este analizată, de regulă, sub trei aspecte: general-politic, cultural și religios.

Momentul în care a trăit și a activat Petru Movilă a fost pentru poporul ucrainean un moment de cotitură istorică, radicală, legată de mișcarea de eliberare națională, de lupta pentru unirea Ucrainei cu Rusia și pregătirea din punct de vedere cultural-istoric a mentalității pentru reformele țarului Petru cel Mare. Petru Movilă a fost un titan în sensul larg al acestui cuvînt. Cu toată înalta lui funcție bisericească, el nu s-a închis între zidurile mănăstirii, ci a conceput Biserica ca unul din elementele luptei politice și ideologice. Pe de o parte, ca reprezentant al păturii conducătoare prin activitatea sa a oferit un cadru larg pentru dezvoltarea mișcării de eliberare națională în Ucraina, iar pe de altă parte, a folosit toate mijloacele legale și legăturile sale cu Regatul Poloniei pentru îmbunătățirea soartei poporului ucrainean. Acesta a fost un joc diplomatic armonios, a cărui valoare nu a fost probabil înțeleasă imediat.

De numele lui Petru Movilă este legată reforma sistemului de învățămînt superior și mediu din Ucraina și din Rusia, care — fără a copia pur și simplu școala vest-europeană — putea concura cu ea. El a fost fondatorul și creatorul primei instituții de învățămînt superior în întreaga Europă de est — Colegiul Kievo-Movilean, care a fost predecesorul Academiei și al Universității din Kiev.

Unul dintre aspectele importante ale muncii sale a fost organizarea și dezvoltarea activității editoriale. El a dat mare amploare și conținut umanist activității tipografiei Lavrei, cum nu mai cunoscuse în decursul întregii istorii de tipărire a cărților în Ucraina. Petru Movilă a fost unul dintre primii care a impulsionat tipărirea de carte în „limba rusă", deci în limba ucraineană, a acelui moment, ridicînd substanțial prestigiul și autoritatea edițiilor slavone. El a introdus în tipografia Lavrei caracterele latine și polone, creîndu-i condițiile necesare pentru o activitate la scară internațională. Petru Movilă a contribuit la crearea de tipografii în Moldova și Țara Românească. Pentru dezvoltarea culturilor slavone și actualizarea tradițiilor culturale ale Rusiei Kievene, o importanță deosebită a avut-o inițiativa lui de restaurare a Catedralei Sf. Sofia și a componentelor ei culturale din sec. XI—XII. Săpăturile din vremea sa, de la biserica „Desiatina", au fost primele lucrări arheologice din Ucraina.

Mecena al artei ucrainiene, scriitor și publicist, Petru Movilă ne-a lăsat aproape 20 de lucrări cu caracter bisericesc-teologic, polemic, educativ, filosofic și moralizator. Pe lîngă acestea, lui îi apartin elaborarea și fundamentarea ceremonialului caracteristic pentru viața societății ucrainiene din acea perioadă. Constatăm că, sistematizator și interpret în al său „Mare Trebnic", el concepea ceremonialul nu numai ca un ritual religios, ci și ca o datină națională, contribuind prin aceasta la lupta împotriva uniaților și a catolicismului într-un mod mai hotărîtor decît principiile dogmaticii pravoslavnice. El a legat ceremonialul de educația etnică a poporului, îndeosebi a tineretului, acordîndu-i o însemnătate de prim ordin. Petru Movilă a scris pentru studenți o lucrare specială sub titlul *Antologia* care a fost, potrivit spuselor lui I. Franko, o minunată enciclopedie de învățături morale și de viață.

S-ar părea că Biserica pravoslavnică ucraineană nu a cunoscut în tot decursul istoriei sale o personalitate mai însemnată și mai plină de colorit ca mitropolitul Petru Movilă. Într-o perioadă relativ scurtă, el a reușit să-i dea o structură organizatorică precisă, a ridicat la un nivel superior instruirea clerului, a introdus idealul activității monahale disciplinate, a realizat reforma ceremonialului bisericesc, a prelucrat dogmatica, asigurîndu-i cea mai nouă literatură teologică.

Odată cu aceasta, Petru Movilă a contribuit, în calitatea sa de mitropolit, la întărirea legăturilor confesionale și culturale dintre Ucraina și Rusia. Potrivit lui V. Askocenski, el l-a binecuvîntat pe Bogdan Hmelnițki pentru lupta de eliberare națională împotriva dominației străine. Eforturile lui pentru restaurarea monumentelor culturale ale istoriei patriei din sec. XI—XII au ajutat la folosirea experien-

3 Lazăr Baranovici, *Lutnia Appolinowa*, Kiev, 1671, p. 499.

ţei istorice a Rusiei Kievene — leagăn a trei popoare slave de est — în propagarea ideii unirii Ucrainei cu Rusia. Ampla lui corespondenţă şi contactele diplomatice cu ţarul moscovit Aleksei Mihailovici au constituit preludiul pentru pregătirea ambasadei ucrainiene la Moscova în scopul unirii celor două popoare frăţeşti.

Se ştie că personalităţile istorice de seamă care, prin activitatea lor, au pus o pecete adîncă pe epoca lor, aşa cum a fost Petru Movilă, şi care au pregătit terenul pentru viitoarele mari reforme, au adepţii lor înfocaţi şi duşmani înrăiţi, atît în timpul vieţii lor, cît şi mai tîrziu, atunci cînd activitatea lor devine patrimoniu istoric. Totuşi, atît unii cît şi ceilalţi au fost de acord că Petru Movilă a avut o strălucită educaţie *vest-europeană*, depăşind cu mult, prin concepţiile şi vederile sale progresiste, pe contemporanii săi.

De unde a căpătat-o?

În lipsa unor date certe, au circulat cele mai diverse ipoteze. Ele se bazează în primul rînd pe legăturile strînse şi prieteneşti ale familiei Movilă cu Frăţimea din Lvov şi cu şcoala de acolo, pe tradiţia familiilor aristocratice din Moldova şi din Polonia de a-şi trimite copiii la studii la universităţile vest-europene. Panegiricele menţionează că Petru Movilă a dovedit din copilărie o mare dragoste pentru învăţătură, iar Meletie Smotriţki arată că încă din tinereţe ştia deja limbile greacă şi latină.

Deşi nu există încă nici o confirmare documentară, totuşi aproape toţi biografii lui Petru Movilă sînt, mai mult sau mai puţin, de acord că la început a învăţat la şcoala Frăţimei din Lvov şi că şi-a continuat studiile la universităţi de peste graniţă. Dar, în lipsa unor date certe, privind studiile lui Petru Movilă peste graniţă, în ţările vest-europene, au apărut din nou diverse presupuneri. S. Golubev, eminent biograf al lui Petru Movilă, bazîndu-se pe obiceiul dominant în acele timpuri al familiilor avute de a-şi trimite fiii pentru perfecţionarea studiilor la colegii şi universităţi peste graniţă, pornind de la „nivelul de instruire a lui Petru Movilă şi de la caracterul activităţii acestuia", precum şi de faptul că „Petru Movilă era cunoscător al literaturii vest-europene şi dădea o înaltă preţuire educaţiei dobîndite în şcolile de peste graniţă", afirmă că „nu ne putem îndoi de veridicitatea datelor care arată că Petru Movilă a frecventat instituţii de învăţămînt vest-europene".[4]

Cercetătorii români I. Mihălcescu şi C. Erbiceanu au fost mai categorici în afirmaţiile lor: ei au indicat direct Sorbonna din Paris. Despre şederea lui Petru Movilă în Franţa a scris şi V. Şciurat, arătînd că acesta a învăţat la cunoscutul colegiu iezuit la Flèche, audiind acolo lecţiile Paterului Varon în acelaşi timp cu eminentul filosof René Descartes. V. Şciurat îşi bazează această afirmaţie pe un text dintr-o foaie în limba latină găsită în arhiva bisericii din satul Bereski al diocezei Liska Peremiska (Polonia) sub titlul „Magna ars disserendi de qualibet materia" (Marea artă a explicării materiei). Foaia a fost scrisă în secolul XVII, iar autorul ei anonim, vorbind despre Petru Movilă, spune: „Per summum nefas vituperatur. Varonem enim praeceptorem habebat eminentissimum" (E mare păcat să-l ponegreşti. Slăvitul Varon i-a fost învăţător).[5] Străduindu-se să construiască un pod între Petru Movilă, Varon şi R. Descartes, V. Şciurat comentează: „E posibil ca şi motivaţii patriotice să-i determine pe biografi să-l prezinte pe Petru Movilă ca student al Sorbonnei din Paris — pe acel Movilă care după moartea tatălui său, părăsind Franţa, putea să aibă cel mult 12 ani. Deoarece Petru Movilă, fiind în Franţa, putea să înveţe la colegiile de acolo care atrăgeau un număr însemnat de tineri de peste graniţă. Unul dintre aceste colegii care, prin activitatea profesorilor săi, putea să concureze cu oarecum desueta Sorbonnă, era colegiul iezuit „La Flèche", unde învăţa Descartes şi unde profesor era Pater Varon". După cum vedem, autorul nu părea prea convins de aceasta. O analiză aprofundată a operelor lui Petru Movilă şi moştenirea filosofică a Academiei Kievo-Movilene ar con-

---

4 S. Golubev, *Kievskij mitropolit Petr Moghila i ego spodvižniki*, vol. 1, Kiev, 1883, p. 17—19.

5 V. Sčiurat, *Ukrainski džerela do istorii filosofii*. Istoričino filosofskij načerk, Lvov, 1908, p. 29.

tribui, consideră el, la fundamentarea acestei ipoteze.[6] Opiniile lui V. Şciurat sînt împărtăşite şi de M. Gruşevski, ca şi de alţi cercetători.

Dar majoritatea dintre ei (M. Viller, T. Ionescu, G. Florovski şi alţii) resping posibilitatea studiilor lui Petru Movilă în Franţa, admiţînd doar o scurtă şedere a lui în Olanda. Cel mai categoric în acest sens se pronunţă profesorul E. Medinski: „E puţin probabil ca el să fi studiat în vreo universitate de peste graniţă: deşi studiile universitare cereau în acea vreme mulţi ani (6—8 şi mai mulţi), la 20—22 de ani Petru Movilă era deja ofiţer în armata polonă. Cînd ar fi putut să mai înveţe la universitate? Doar n-o fi intrat la universitate cînd era un băieţel de 12—13 ani. Dacă el şi-ar fi făcut studiile peste graniţă (şi în special la Paris!), despre aceasta ar fi vorbit neapărat „acoliţii" lui, aşa cum au evidenţiat în numeroase panegirice însuşiri imaginare ale lui Petru Movilă".[7]

Iată însă că se naşte o contradicţie foarte stranie. Pe de o parte, Petru Movilă ar fi avut o strălucită educaţie vest-europeană, iar pe de altă parte nu putea s-o aibă pentru că era prea tînăr.

Să dăm principalele lui date biografice care prezintă interes.

Petru Movilă, fiul domnitorului moldovean Simeon Movilă şi al prinţesei Margareta, s-ar fi născut la 21 decembrie 1596. Tatăl lui a murit în octombrie 1607, probabil otrăvit de conspiratori, ca urmare a intrigilor de la curte. După moartea tatălui, Petru Movilă şi mama lui au plecat în Ucraina de vest. Unii cercetători afirmă că aceasta s-a întîmplat imediat după moartea lui Simeon Movilă, adică în anul 1607; alţii indică această plecare nu mai devreme de anul 1617, cînd Petru avea peste 20 de ani şi îşi terminase deja studiile la universităţile de peste graniţă. Apoi îşi începe cariera militară, despre care se ştie foarte puţin. Se exprimă presupunerea că el a luat parte la bătălia de la Tuţora în anul 1620 unde tutorele lui, cancelarul coroanei şi hatmanul Stanislav Jolkovski a fost ucis în luptă, iar Petru Movilă era în imediata lui apropiere. Şi iată, apare prima, în ordine cronologică, dată din viaţa lui Petru Movilă despre care există indicii certe: el a luat parte la bătălia de la Hotin din anul 1621. Perioada între 1621 şi 1627 este săracă în date biografice. Se ştie că el a venit la Kiev pentru prima dată în 1622, atunci cînd acolo, în urma rănilor primite în luptă, a murit hatmanul P. Sagaidačnij. După aceasta, a mai venit de cîteva ori la Kiev, la hramul Uspeniei, avînd întîlniri prieteneşti cu mitropolitul Iov Boreţki, care mai tîrziu i-a devenit mentor spiritual. În 1625, Petru Movilă a părăsit viaţa laică şi a fost tuns călugăr. În 1627, l-au ales arhimandrit al mănăstirii Kievo-Pecerska, iar în 1632 — mitropolit al Kievului.

Ce carieră fantastică într-un termen atît de scurt! Petru Movilă avea un talent excepţional, o educaţie strălucită, o obîrşie nobilă. Dar oare putea permite ierarhia bisericească de atunci ca postul de arhimandrit al mănăstirii Pecerska să revină unui tînăr care abia împlinise 30 de ani, iar peste 5 ani să-l aleagă mitropolit! — un eveniment fără precedent în istoria mitropoliei kievene şi poate în istoria Bisericii ortodoxe! Doar se ştie că în funcţia de mitropolit sînt aleşi prin tradiţie oameni în vîrstă, care au un trecut solid şi sînt cunoscuţi pentru meritele lor nu numai în lumea ortodoxă bisericească, dar şi în lumea laică. Iar aici, dintr-o dată, un arhimandrit atît de tînăr, ridicat repede la rangul de mitropolit. Apar nelămuriri, taine...

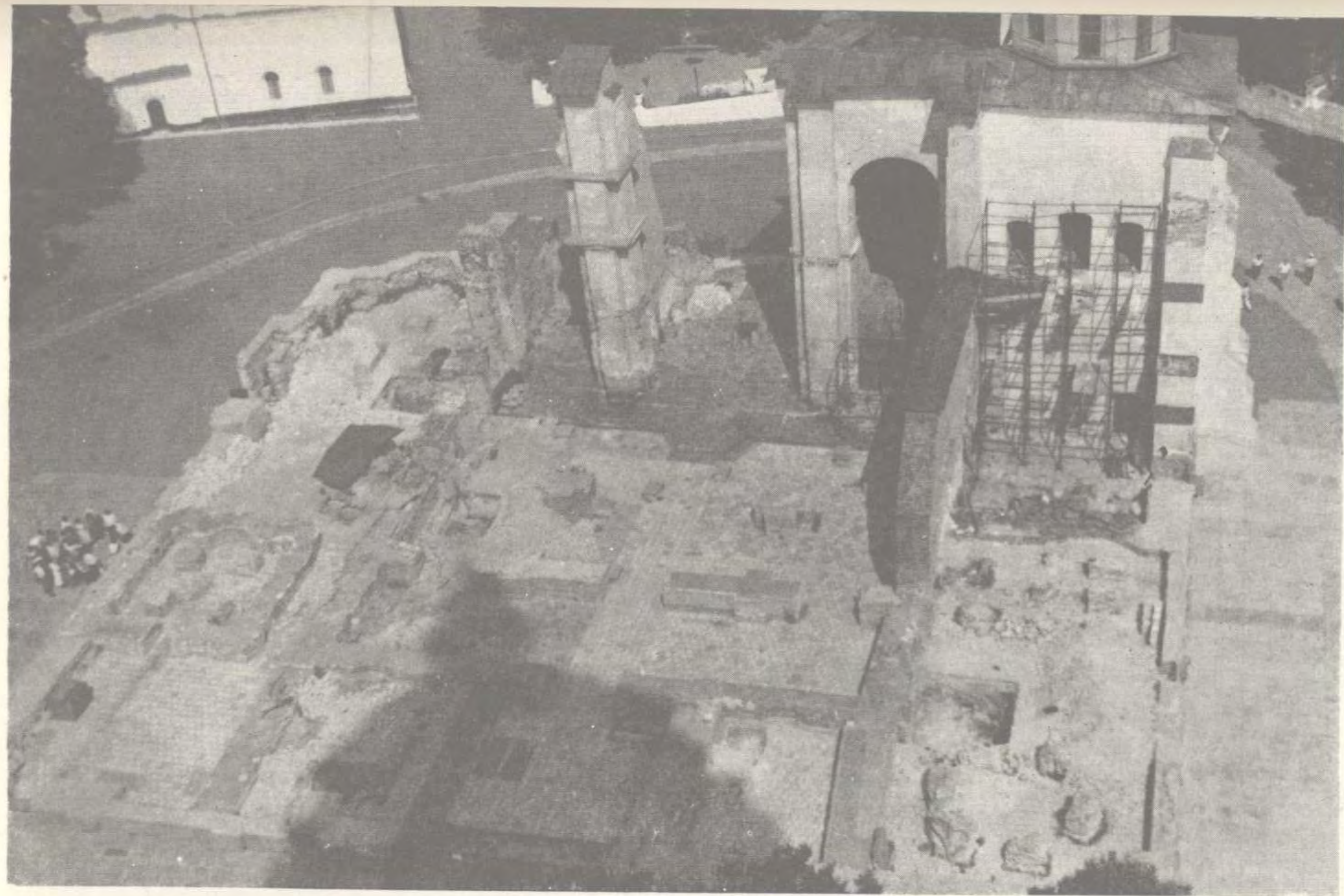
Sau, poate, în realitate, el nu era chiar atît de tînăr? Se consideră că Petru Movilă s-a născut la 21 decembrie 1596. Această dată a stabilit-o S. Golubev, biograful şi cercetătorul activităţii lui, pe baza panegiricelor pe care le întocmeau studenţii Colegiului la ziua lui onomastică şi unde se spune că el „s-a născut cu puţin înainte de sfînta naştere a lui Hristos, adică în ziua de 21 decembrie, în ziua comemorării Sf. Petru, mitropolit al Kievului, în cinstea căruia i s-a dat şi numele de Petru".[8]

---

6 Adăugăm că, în scrisoarea din 3 sept. 1987, prof. O. Bilodid ne informează că documentarea sa în arhivele colegiului francez progresează şi că el speră în descoperiri spectaculoase (P. Mihail).

7 E. M. Medinski, *Bratski skoli Ukraini i Bilorusii v. XVI—XVII stolittjah*, Kiev, 1958, p. 113.

8 S. Golubev, *Kievski mitropolit Petr Moghila*, „Kievskaja starina", t. II, Kiev, 1882, p. 2.

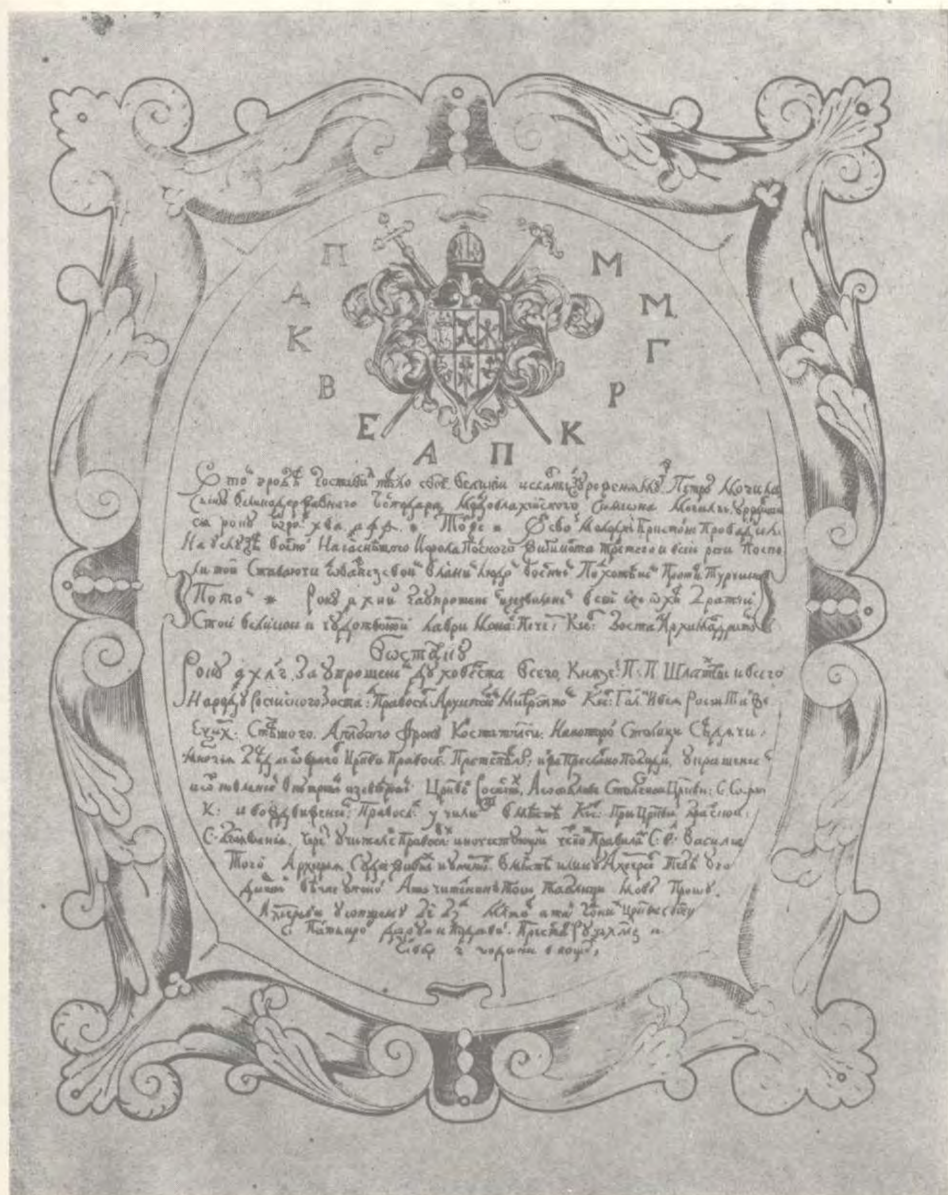

Vedere generală a ruinelor Catedralei Uspenia din Kiev. (Săgeata indică locul descoperirii mormîntului lui Petru Movilă)

Foto V. Harlamov

Detaliu din săpăturile arheologice de la Catedrala Uspenia din Kiev (placa de mozaic de la mormîntul lui Petru Movilă)
Foto V. Harlamov

Decalcul epitafului lui Petru Movilă de pe placa de argint găsită în 1982 în Catedrala Uspenia din Kiev

Foto P. Kornienko

Decalcul stemei familiei lui Petru Movilă de pe placa de argint găsită în 1982 la Catedrala Uspenia din Kiev

Foto P. Kornienko

Portretul lui Petru Movilă păstrat pe fresca bisericii Spas (a Mîntuitorului) din Berestovo

Foto V. Harlamov

*Sf. Ioan **Gură** de Aur cu trăsăturile mitropolitului Petru Movilă, pictură în mss. Arhieraticonului, 1632*

MOWA

DVCHOWNA

Przy Szlubie Iáśnie Oświeconé P. Ie M. PANA

IANVSZA

RADZIWIŁA

Xiążęcia ná Birżách y Dubinkách
PODKOMORZEGO W. X. Litewskie, Kamienieck:
Káśimir: Seywenien: &c. &c. STAROSTY.

Z IAŚNIE WIELMOŻNĄ IEY M. PANNĄ

MARIA

CORKA IAŚNIE WIELMOŻNE Ie M. P.

IO WASILIA

WOIEWODY y HOSPODARA Wołoſk…
WYSTAWIONA,
Przez IAŚNIE PRZEWIEL: w BOGV I. M. OYCA

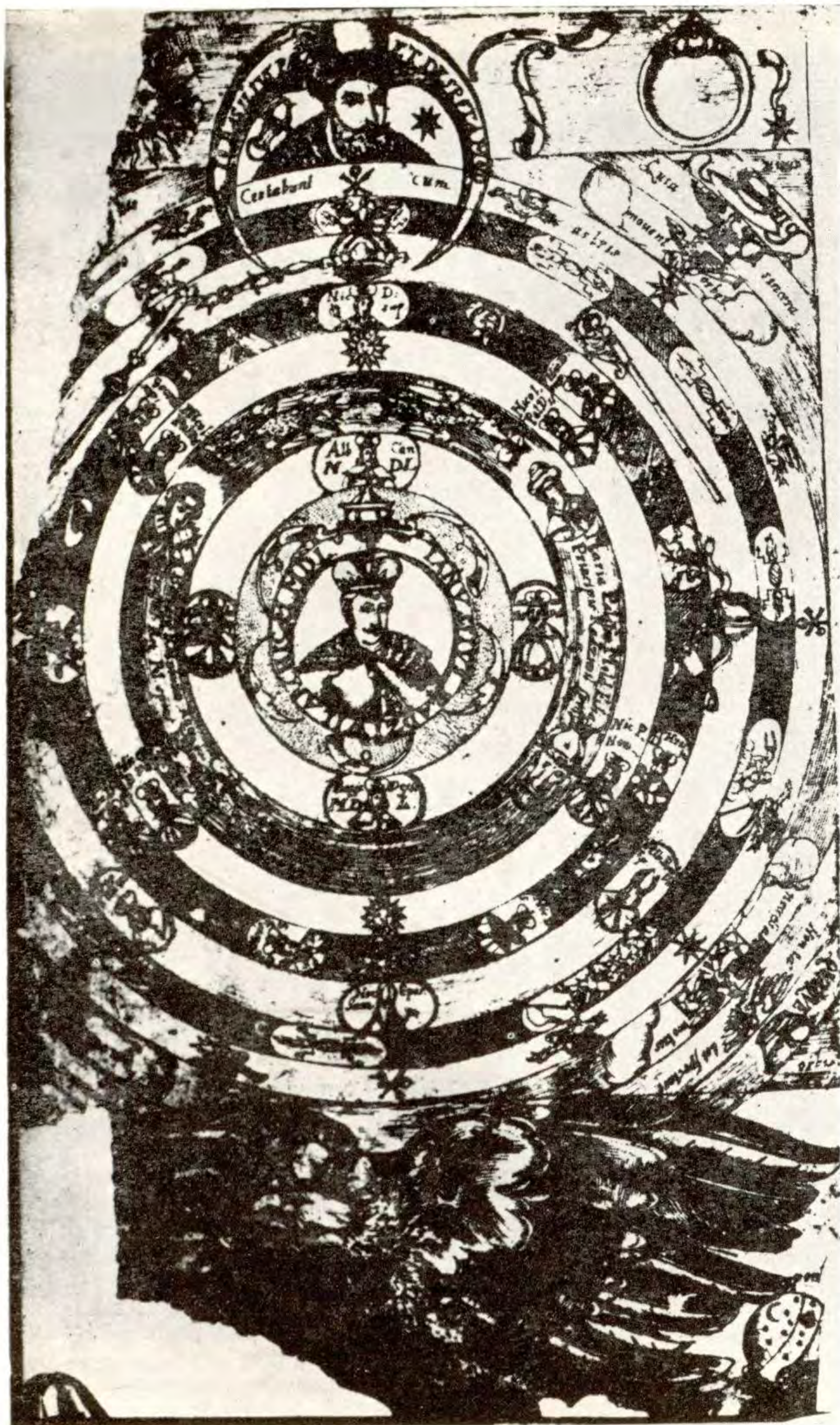
PIOTRA MOHIŁE

METROPOLITE Kijowsk: Hálic: y wszystkiey
Ruśi, EXARCHE S. Thronu Apostolsk: Konstant:
ARCHIMANDRITE Pieczárskiego. w Cerkwi
Hospodárskiey Iáskiey DEDICATA, Hierárch…
Bożym SS. BASILIO, IOANNI,
GREGORIO.

w MONASTERV Piecz: Kijo…
Anno D. 1645.

Foaia de titlu a broşurii cu cuvîntarea de la Iaşi a lui Petru Movilă la căsătoria lui Janusz Radziwil cu Maria, fiica lui Vasile Lupu, Kiev, 1645

Portretul lui Vasile Lupu și arborele genealogic din lucrarea lui Filip V. Baievski,
Choreae bini solis et lunae ... *Kiev, 1645*

SANCTI PETRI
METROPOLITÆ
KIOVIENSIS
THAVMATVRGI ROSSIÆ.

ILLVSTRISSIMVS DOMINVS
ET REVERENDISSIMVS PATER D.

PETRVS MOHIŁA
ARCHIEPISCOPVS
METROPOLITANVS KIOVIENSIS,
HALIC: & vniuersæ ROSSIÆ.
S. SEDIS APOSTOLICÆ CONSTANTIN:
EXARCHA,
ARCHIMANDRITA PIECZARIENSIS, &c
PATRONI SVI,

ICONISMVS
SIBI IPSI IN DIE PATRONALIS OBITVS,
SVA VERO NATALITIA
PRÆSENTATVS
Ab Humili F. THEODOSIO WASI[illegible]CZ
BAIEWSKI, Ord: S. BASILII.

KIOVIÆ TYPIS PIECZARIENSIBVS.
Anno D. 1645. Mense Decemb: Die 21.

Foaia de titlu a lucrării închinate lui Petru Movilă de Teodosie V. Baiewski
Kiev, 21 XII 1645

La aceasta adăugăm: este vorba tocmai de acel Petru din Volinia, care, devenind în 1308 mitropolit al Kievului şi al întregii Rusii, a mers nu o dată la hanul Hoardei de Aur în misiuni diplomatice prin care se urmărea uşurarea soartei poporului rus. Apoi, el a transferat scaunul mitropoliei la Moscova, ca să-l ocrotească prin ridicarea la luptă a acestor locuri contra jugului Hoardei, a construit acolo Catedrala Uspenia, în care a fost înmormîntat, iar la mormîntul lui knezii jurau credinţă marelui kneaz moscovit.

În continuare, S. Golubev scria: „În afară de aceasta Ierlici... afirmă că mitropolitul nostru (Petru Movilă — nota aut.) a trăit pe lume cincizeci de ani împliniţi" *(Latopisiec albo chroniczka I. Ierlicza,* Varşovia, 1853, p. 59). Moartea lui Movilă producîndu-se în noaptea de 1 ianuarie 1647, înseamnă că data naşterii lui trebuie acceptată ziua de 21 decembrie 1596.[9]

Să verificăm dacă este aşa. Găsim în Biblioteca Academiei de Ştiinţe a R.S.S.U. *Latopisiec*-ul îngălbenit de vreme al lui I. Ierlici şi citim tot ce se referă la Petru Movilă. Iată, menţionarea morţii lui la 1 ianuarie 1647 în noaptea de joi spre vineri. Apoi autorul Letopiseţului îi atribuie lui Petru Movilă tot felul de „cruzimi" şi trăsături negative, care au fost reluate, cu alte tendinţe de P. Kuliş, M. Grusevski, M. Vozrjak, E. Medinski ca şi de alţi urmaşi creduli. La pag. 59 a cronicii sale, I. Ierlici afirmă pur şi simplu că Petru Movilă „żyl na świecie lat 50 cale" (a trăit pe lume 50 de ani împliniţi). Şi asta-i tot. Nici o dovadă.

Oare este vrednică de încredere această informaţie, oare e vrednic de încredere informatorul nostru?

În primul rînd, cine este acest I. Ierlici?

În „Dicţionarul Enciclopedic" al lui F. A. Brockhaus şi I. A. Efron, citim „*Erlici* (Ioachim) s-a născut în 1598 în Volinia, într-o familie de nobili, a servit în armata polonă, apoi s-a mutat în voievodatul Kievului. A luat parte mai tîrziu la incursiunile lui Ştefan Cerneaţki în Ucraina. A murit după anul 1673. În urma lui Ierlici au rămas scrieri intitulate „Letopisiec albo kronicka ròznych spraw i dziejow dawnych i teražniejszych czasòw, z wieku i žicia mego na tym padole swiata etc., 1620 roku".

Cronica lui Ierlici se întinde pe 53 de ani (1620—1673) şi *are mai curînd caracter de „culegere de amintiri"* (cursivul autorilor). Deşi ortodox prin credinţă, Ierlici era prin limbă şi simpatii polonez; răscoalele cazacilor l-au silit să-şi abandoneze averea, iar asta a dus la o atitudine duşmănoasă faţă de cazaci. Datorită cunoştinţelor şi legăturilor de familie, Ierlici avea posibilitatea să obţină informaţii bogate despre evenimentele din timpul său. Au fost tipărite însemnările lui E. Voiţiţki despre *Latopisiec albo kroniczka Joakima Jerlicza* (Varşovia, 1853)".[10]

În al doilea rînd, chiar editorul scrierilor lui I. Ierlici scrie în prefaţă că, din păcate, manuscrisul editat este o copie a originalului, care nu a fost găsit. Copia a fost făcută de doi copişti anonimi şi pînă la jumătate este scrisă citet, iar apoi neglijent. Menţionăm că tocmai în această parte a doua, în care în plus literele sînt şi decolorate, se află fraza sacramentală pe care se bazează întreaga concepţie privind anul naşterii lui Petru Movilă: „a trăit pe lume 50 de ani împliniţi".

Acum cîteva concluzii. Indicarea anului 1596 ca dată a naşterii lui Petru Movilă nu se sprijină pe informaţii sigure. Să nu judecăm prea aspru raţionamentele lui S. Golubev şi ceea ce susţine — el nu putea spune nimic definitiv, deoarece nu avea alte date demne de încredere despre anul naşterii lui Petru Movilă în afară de mărturiile îndoielnice ale lui I. Ierlici. Amintim cititorilor că la locul de înmormîntare a fondatorului Academiei Kievo-Movilene nu este nici un monument sau placă funerară, cu inscripţie, spre deosebire de cele bogate ale personalităţilor duhovniceşti şi ale ctitorilor care au fost îngropaţi în Catedrala Uspenia şi despre care atestă datele de arhivă.

Sîntem convinşi că smerenia monahală (după mărturiile contemporanilor, Petru Movilă purta pe piele cămaşă de pocăinţă din păr aspru ca să-şi smerească

---

9 *Ibidem.*

10 F. A. Brockhaus, I. A. Efron, *Enciklopedičeskii slovar*, vol. 22, SPb, 1894, p. 672. Autorul articolului — E. A. Kivliţkij.

trupul) a fost motivul că el a fost îngropat ca un monah de rînd, sub fundaţia Catedralei, fără nici un fel de inscripţie la locul îngropării.

În 1718, un incendiu teribil a distrus un şir de clădiri de pe teritoriul Lavrei Pecerska. El nu a ocolit nici Catedrala Uspenia. Focul a mistuit biblioteca Lavrei, transformînd în cenuşă şi întreaga arhivă bisericească. Au dispărut pentru totdeauna acele lucrări care existau doar într-un singur exemplar. În cele din urmă, clădirile şi biserica au fost reconstruite. Însuşi Ţarul Petru I a contribuit la reconstrucţia Lavrei cu o mare sumă de bani.

Au trecut anii, zeci de ani, secole. Evenimentele despre care scriem au intrat în istorie. În locul certitudinii, au apărut ipotezele, supoziţii, raţionamente. Cercetătorii se agăţau de cele mai mici fragmente de informaţie, de cea mai mică mărturie, nu numai la Kiev, ci şi în alte locuri, unde unii au avut succes, iar alţii au stricat, întîmplător sau ca urmare firească, din reaua sau buna voinţă a oamenilor, şi ceea ce se realizase la Kiev.

Şi, acum, am ajuns la esenţa expunerii noastre. Autorii acestor rînduri (unul dintre ei filolog de profesie, celălalt arhitect-arheolog) s-au întîlnit în anul 1982, cînd la ruinele Catedralei Uspenia a lucrat o echipă a Institutului de Arheologie al Academiei de Ştiinţe a R.S.S. Ucrainiene.

În conformitate cu hotărîrea Consiliului de Miniştri al R.S.S.U., în vederea realizării unui demers concret „Pentru reconstruirea monumentelor de arhitectură din sec. XI—XVIII ale Catedralei Uspenia din Lavra Pecerska", Institutul „Ukrproektrestavraţia" a primit sarcina să elaboreze proiectul de restaurare a monumentelor. În legătură cu aceasta, Institutul de Arheologie al Academiei de Ştiinţe a R.S.S.U. a trecut la cercetarea arhitectural-arheologică a Catedralei. În faţa specialiştilor se punea sarcina să afle în ce stare se află fundaţia Catedralei şi să stabilească rezistenţa ei. Fragmentele de perete şi de temelie date la iveală prin săpături au fost cercetate şi descrise în detaliu.

Toate observaţiile asupra lucrărilor au fost consemnate în jurnalul zilnic, lucrurile descoperite au fost înregistrate în cartea de inventar în care se nota locul descoperirii, adîncimea săpăturii, datarea şi altele. S-a procedat la fixarea grafică şi fotografică a obiectelor.

Un interes deosebit au stîrnit cercetările la palierul nr. 6, care s-a găsit practic în centrul exploziei din anul 1941. Palierul este în aripa stîngă a subteranei vechiului nucleu al Catedralei, între pilonul din vest al pătratului cupolei şi peretele subsolului (subteranei). Ţelul săpăturilor în palierul nr. 6 era lămurirea stării temeliilor laterale în locul unirii lor cu linia subterană şi cu partea deschisă a perechii de piloni de sub cupolă.

Menţionăm că în acest loc s-au efectuat nu o dată în trecut săpături, dar ele nu au ajuns pînă la baza iniţială a construcţiei.

Era o zi obişnuită de vară, iar echipa lucra ca de obicei. N-am dori să folosim aici fraza stereotipă „şi lopata s-a lovit de ceva tare", atît de încetăţenită, dar, într-adevăr, ea s-a lovit de aşa ceva.

Cercetînd grămada de moloz de construcţie şi prundiş la adîncimea de 1,25 m, de la suprafaţa actuală, am găsit două plăci de argint din sec. XVII deteriorate de explozie. Lucrările au fost oprite imediat, iar despre descoperire a fost înştiinţată Direcţia rezervaţiei istorico-culturale de stat Kievo-Pecerska. Cercetarea în continuare a palierului s-a făcut cu o deosebită atenţie şi grijă. Pentru respectarea tehnicii securităţii, a fost necesar să se lărgească de trei ori palierul pentru a se evita prăbuşirea pereţilor. Porţiunile nesigure au fost întărite cu cofraj temporar. Adîncind săpăturile, s-au cernut cu deosebită atenţie grămezile de moloz şi de pietre şi au mai fost găsite trei suporturi de aramă aurită de la sicriu. Am curăţat molozul pînă la adîncimea de 2,49 m de la suprafaţa actuală. La această cotă, arheologii au ajuns la o lespede dreptunghiulară deteriorată care stătea orizontal şi era, evident, fundul sarcofagului care se aflase cîndva aici. Toate obiectele care mai tîrziu au fost calificate ca avînd legătură cu înmormîntarea au fost identificate în diferite locuri ale grămezilor de la acest nivel. Locul însuşi al înmormîntării a fost complet ruinat de actul barbar al fasciştilor, care au aruncat în aer Catedrala Uspenia.

Materialele din săpătura nr. 6 au fost curăţate şi sistematizate. Descifrînd textul de pe una din plăcile găsite, am constatat că este vorba de locul înmormîntării lui Petru Movilă. Acest lucru a fost confirmat şi de cea de-a doua placă

în centrul căreia, pe o suprafaţă şlefuită în formă de medalion, sînt redate şase însemne heraldice ale stemei familiei Movilă. Dimensiunea plăcii este de 257 mm pe verticală şi 225 mm pe orizontală, grosimea ei de 1—1,5 mm, greutatea 240 g. În centrul plăcii, pe o suprafaţă bombată, lustruită, sînt prezentate şase însemne simbolice heraldice. Compoziţia este executată în tehnica gravurii incizate, cu desenul amplasat pe suprafaţa şlefuită anterior a argintului. Pe marginile plăcii cu imagini sînt şapte orificii pentru prinderea ei pe o suprafaţă de lemn.

Placa cu text are dimensiuni mai mari, 325 mm pe 260 mm, grosimea ca şi la cealaltă placă, greutatea 420 g. Ea se compune din un medalion mare, bombat, oval, cu ornamente dispuse pe margine — ca o ramă — aranjate simetric. În partea superioară a medalionului — stema lui Petru Movilă, care de fapt repeta imaginea celeilalte plăci. În jurul stemei sînt amplasate 12 litere iniţiale ale monogramei, care trebuie citite astfel: Petru Movilă, Arhiepiscop, Mitropolit al Kievului, Galiţiei şi Întregii Rusii, Exarh de Constantinopol, Arhimandrit al (Lavrei) Pecerska. Sub stema gravată pe suprafaţa lustruită şi care ocupă o treime a părţii superioare a medalionului, se află textul. Acesta e compus din 20 de rînduri, gravate tot pe suprafaţa poleită, întretăiată de linii fine. Înălţimea literelor — 2—3 mm. Placa are orificii pentru fixarea ei pe lemn.

Pornind de la caracteristicile stilistice şi artistice ale plăcii, se poate afirma că, prin compoziţie, ea aparţine lui Illia, vestitul artist-gravor care în acea vreme lucra la tipografia Lavrei.

Analiza materialului adunat dă posibilitate să se reconstituie funeraliile lui Petru Movilă în 1647.

Totul s-a petrecut, în mod evident, astfel: potrivit dorinţei defunctului, în aripa stîngă a subteranei Catedralei, monahii au dat la o parte o lespede şi au săpat mormîntul. Pe măsură ce avansau în adîncime, dădeau de oseminte de la înmormîntările anterioare, pe care le adunau cu grijă. Ajungînd la adîncimea de aproape 2,50 m, au aşezat rămăşiţele şi oasele într-o lădiţă nu prea mare din lemn, sub nivelul mormîntului, în partea de est a gropii. În partea de deasupra au aşezat o placă de mozaic încrustată din ardezie, care se află astfel sub fundaţia Catedralei Uspenia din sec. XI. Restul fundului mormîntului l-au acoperit cu o placă de ardezie şlefuită. Pe urmă, în mormînt au coborît pereţii laterali ai sarcofagului vechi rusesc de ardezie. Capacul sarcofagului l-a constituit o placă de ardezie ornamentată, care mai înainte servise drept parapet pentru a diviza galeria Catedralei Uspenia din sec. XI.

Într-un asemenea sarcofag de ardezie au pus sicriul de lemn cu trupul lui Petru Movilă. El era bogat împodobit, lucru pe care-l dovedesc picioarele aurite găsite. Capacul sicriului era ornat cu plăcile de argint descrise mai sus, cu stema familiei şi cu epitaful lui. Sarcofagul de piatră-ladă, în care se găsea sicriul, a fost acoperit (pecetluit) cu zid din cărămidă, care în partea superioară trecea în pavimentul subsolului. Examinînd toate acestea, se poate spune că Petru Movilă a fost înmormîntat într-o criptă zidită.

Acum, să citim scrisul cursiv de pe placa de argint, să descifrăm prescurtările specifice acelor timpuri şi să dăm în paranteze datele în cifre arabe:

„În acest mormînt a fost aşezat trupul marelui şi slăvitului bărbat Petru Movilă, fiul prea puternicului voievod al Moldovlahiei, Simeon Movilă, născut în anul de la naşterea lui Hristos... (despre anul naşterii lui Petru Movilă vom vorbi mai jos — nota aut.). Acesta şi-a petrecut anii tinereţii în slujba militară a Luminăţiei Sale Regele Poloniei şi al Întregii Pospolite, Jighimont al treilea, punîndu-se pe sine şi pe oştenii său cu curaj la Hotin împotriva turcului. Apoi în anul (1628) la rugămintea şi prin vrerea fraţilor întru Hristos ai marii şi făcătoarei de minuni Lavre a Mănăstirii Pecerska din Kiev a devenit Arhimandrit al acesteia.

În anul (1633) la rugămintea întregului corp duhovnicesc, a cnejilor Şlahtei Polone Pravoslavnice şi a întregului popor rusesc a devenit Arhiepiscop, Mitropolit Pravoslavnic al Kievului, Galiţiei şi Întregii Rusii, de asemenea Exarhul Sfîntului Tron Apostolic al Constantinopolului. Pe acest scaun stînd, a suferit multe necazuri din partea vrăjmaşilor Bisericii Pravoslavnice pe care i-a înfrînt cu slavă, a înfrumuseţat şi renovat pe dinlăuntru şi dinafară bisericile Rusiei şi îndeosebi Biserica din Capitală Sfînta Sofia din Kiev, a ridicat şcoli la Kiev pe lîngă Biserica Frăţimii a Sfintei Epifanii cu învăţători pravoslavnici care cinsteau pravilele Sfîntului Marele Vasilii.

Pe acest Arhiereu, Judecătorule al celor vii şi morţi, veşnic odihneşte-l împreună şi în faţa Arhiereilor celor bine plăcuţi Ţie. Iar tu, cititor al acestei plăci, să te rogi ca Arhiereul ce aici odihneşte să se bucure de milostenia Domnului, ca Păstor atît de necesar Bisericii Lui Sfinte, să-l dăruiască cu darurile Lui. S-a prezentat în a(nul) (1647) la (1) ianuarie la (3) ceasuri din noapte".

Să examinăm textul citat. El a fost scris în limba urcraineană literară a sec. XVII, care aparţine tipului cărturăresc. Imaginea grafică a literelor, săpate de gravor pe placă, dovedeşte că este o scriere cursivă ucraineană din acelaşi secol şi anume o variantă kieveană. Modul de îmbinare a literelor demonstrează puternica influenţă a caligrafiei bieloruse din sec. XVII. S-ar putea ca gravorul să fi fost originar din pămînturile bieloruse.

Conţinutul textului şi locul unde a fost găsit confirmă faptul că acesta a fost epitaful lui Petru Movilă. Placa de argint cu textul respectiv a fost fixată pe sicriul lui Petru Movilă cu opt ţinte a căror urme (găurile) s-au păstrat în placă.

Pentru cititorul contemporan, limba în care este scris textul nu prezintă dificultăţi şi nu are rost să-l traducem în limba ucraineană contemporană. Totuşi, stilul lui şi inconsecvenţa sintaxei, mai precis inconsecvenţa şi lipsa de precizie a semnelor de punctuaţie pentru marcarea părţilor de vorbire, pot provoca anumite greutăţi de înţelegere exactă. Îndeosebi, asemenea dificultăţi pentru noi a creat ultimul paragraf. Acea rugă adresată lui Dumnezeu ca El să-l pună pe răposatul Petru Movilă acolo şi să-l alăture elitei acelor Arhierei care slujesc Lui. Mai departe urmează apelul către cel care va citi acest epitaf, dacă vreodată îl va găsi. Redactarea potrivit normelor sintaxei ucrainiene contemporane ar suna aşa: „Iar tu, cititorule al acestei tăbliţe, să spui: „Îl rog pe Dumnezeu milostivul să-l dăruiască şi să dea Sfintei Sale Biserici păstori pe măsura decedatului Arhiereu".

Din păcate, textul nu conţine nici un fel de date despre cultura lui Petru Movilă. Este clar că învăţătura înaltă a corpului profesoral al Colegiului Kievo-Movilean, ca şi a lui Petru Movilă însuşi, nu era o raritate. Dar faptul că mitropolitul kievean a condus luptele armatelor moldoveneşti împotriva turcilor a apărut ca ceva neobişnuit pentru biografia unei personalităţi duhovniceşti.

Aici se vorbeşte despre faptul că Petru Movilă a sosit la Hotin „cu proprii săi oşteni". De obicei, aceştia erau moldoveni mobilizaţi de voievod. Departe de noi gîndul să considerăm serviciul militar al lui Petru Movilă pe lîngă regele polon Sigismund III, ca pe un mijloc pentru realizarea intenţiilor sale ambiţioase, deşi aşa pare. Pentru aceasta Petru Movilă avea mult mai multe posibilităţi. Mai curînd el avea nevoie de alianţa militară cu Polonia în lupta împotriva expansiunii turceşti, pentru neatîrnarea Moldovei lui natale. De altfel, aşa cum a constatat cititorul, el şi-a părăsit slujba militară.

Datele de alegere a lui Petru Movilă ca arhimandrit şi mitropolit (1628 şi 1633) sînt indicate cu un an mai tîrziu decît le fixează literatura noastră istorică. Fără îndoială, aici sînt indicaţi anii instalării solemne în aceste funcţii, care avea loc mai tîrziu, simultan cu unele sărbători religioase.

O atenţie deosebită merită acele pasaje în care se subliniază încă o dată rolul eminent al iluministului kievean în lupta împotriva uniaţilor şi a catolicismului: „A suferit multe necazuri din partea vrăjmaşilor Bisericii Pravoslavnice pe care i-a înfrînt cu slavă". Apoi, se arată cum i-a biruit pe catolici, uniaţi şi alţi duşmani (inclusiv dintre pravoslavnici) ai reformelor lui: restaurarea bisericilor pravoslavnice ruinate încă în timpul jugului Hoardei de Aur, în primul rînd Sf. Sofia din Kiev şi — ceea ce este mai important — activitatea lui iluministă, înfiinţarea la Kiev, pe lîngă Frăţimea bisericii Arătarea domnului (Sf. Epifanie) a şcolii, adică a Colegiului din Kiev.

Atenţie! Imediat vom expune ceea ce am păstrat pentru sfîrşitul relatării noastre.

Prima frază a epitafului se încheie cu cuvintele: „Petru Movilă, fiul prea puternicului voievod al Moldovlahiei Simeon Movilă, născut în anul de la naşterea lui Hristos..." Iar mai departe, înainte de punct, sînt trei litere — A, F, (fita).

Oare într-adevăr acesta este anul naşterii lui Petru Movilă? Se ştie că în sec. XVII nu se foloseau încă cifrele arabe, că se întrebuinţau literele alfabetului slav bisericesc care avea valoare de cifre. Cu emoţie privim tabelul cifrelor: A reprezintă 1000, F — 500, iar (fita) — 9. Avem deci 1509. Dacă acesta ar fi anul naşterii lui Petru Movilă, ar rezulta că a trăit pe lume 138 de ani! Imposibil de

crezut. Să căutăm altă explicaţie. Cifra 1509 face parte din participiul care se referă în egală măsură la cuvintele „Petru Movilă" şi „Simeon Movilă".

Să presupunem că acesta ar fi anul de naştere al lui Simeon Movilă. Dar, are vreun sens ca pe sicriul fiului să se indice anul naşterii tatălui acestuia? Neverosimil. Totuşi, dacă am accepta această versiune, ar rezulta că Simeon Movilă ar fi trăit 98 de ani. Nu, cifrele reprezintă anul de naştere al lui Petru Movilă! Este neîndoielnic faptul că el s-a născut în sec. XVI. Deci, A (1000) — e corect, iar F (500) de asemenea. Ce ar putea să însemne enigmatica (fita) considerată ca fiind cifra 9?

S-ar putea ca fita, ultima literă a alfabetului slav (chirilic) să fie pusă în locul unei cifre necunoscute? Cum este folosit, să zicem în matematică, X? Răsfoim tot felul de îndreptare paleografice, lucrări de paleografie, consultăm paleografi şi ne convingem că asemenea cazuri nu s-au întîlnit.

În treacăt, ne convingem încă o dată de falsitatea declaraţiilor lui I. Ierlici că Petru Movilă ar fi trăit 50 de ani. Dacă ar fi fost aşa şi dacă el s-ar fi născut în 1596 în text ar fi fost literele aşa cum se scrie acest număr.

Verificăm încă o versiune. Să presupunem că anul naşterii lui Petru Movilă indicat în epitaf este o criptogramă, o scriere secretă la care se recurgea frecvent în acele vremuri, în scopuri precise. Deşi, este greu de presupus acest scop. Într-adevăr, de ce ar trebui ţinut secret anul naşterii mitropolitului Kievului? Şi totuşi, studiem toate tipurile de scriere secretă din sec. XVI—XVII, iar pe modelele lor îl creem pe al nostru, încercăm să descifrăm criptograma, dar în zadar.

Au trecut zile, luni — „fita" nu-şi descoperea taina. Dar, aşa cum se întîmplă adesea în asemenea cazuri, soluţia era la îndemînă.

Cunoscutul istoric şi paleograf sovietic, academicianul L. V. Cerepnin, în cartea sa „Paleografia rusă" prezintă 58 de legături ale scrisului cursiv, cuprinzînd anumite litere situate pe linie şi deasupra liniei, folosite în caligrafia sec. XVII. Între ele, am descoperit şi „fita" noastră. Dar ea nu era o singură literă ci o ligatură cursivă care seamănă foarte mult cu „fita". Era o asociere între (0) situat pe linie şi (D) deasupra liniei. În această poziţie, valoarea cifrică a lui (O) — şaptezeci, a lui (D) — patru.[11]

Astfel, stabilim *anul naşterii* eminentului luminist kievean, fondatorul Colegiului din Kiev, Petru Movilă = *1574!*

Acum, facem corecturile necesare în biografia lui. Cînd Petru Movilă a fost ales arhimandrit al Lavrei Pecerska, el avea 54 de ani. Mitropolit al Kievului a devenit la 59 de ani şi a murit în al 73-lea an al vieţii. Rezultă că totul se aranjează la locul său. Portretele lui Petru Movilă care s-au păstrat pînă în zilele noastre, îndeosebi cel de pe fresca din biserica Spas (a Mîntuitorului) ridicată de el la Berestovo, ne înfăţişează un om ajuns la o vîrstă înaintată.

Data restabilită a naşterii îi adaugă lui Petru Movilă 22 de ani de viaţă, iar aceasta înseamnă că perioada kieveană a activităţii sale a început-o cînd avea deja o experienţă mare de viaţă. În spatele prinţului moldovean erau mulţi ani de învăţătură în universităţile Europei occidentale şi de serviciu militar. Iar îndoielile, după părerea noastră, trebuie să cadă de la sine. Unde a învăţat Petru Movilă, este o întrebare la care cercetătorii vor putea răspunde. Singurul lucru asupra căruia dorim să insistăm aici este să confirmăm aprecierea lui V. Şčiurat despre studiile lui Petru Movilă la colegiul francez La Flèche.

Aşa cum s-a arătat deja, V. Şčiurat se referă la foaia unui autor anonim din sec. XVII unde se spune că Petru Movilă a fost studentul eminentului Varon, profesorul lui René Descartes.

În cunoscuta carte a lui V. Asmus, *Descartes*, care se bazează pe izvoare franceze, se acordă o mare atenţie anilor de studii ai vestitutul filozof la Colegiul iezuit din mica localitate La Flèche, din provincia Anjou. Acest colegiu s-a deschis în ianuarie 1604 şi a căpătat repede reputaţia uneia dintre cele mai renumite şcoli nu numai din Franţa, dar şi din întreaga Europă.

---

11 L. V. Cerepnin, *Russkaia paleografia*, Moscova, 1956, p. 372. Deoarece tipografia nu are semnele corespunzătoare, rugăm cititorii să studieze reproducerea foto (n. trad.).

Sufletul școlii, organizatorul ei, a fost un om al cărui nume era nu Varon, ci *Veron*. Este evident că greșeala care s-a făcut în scrierea numelui acestuia în publicația lui V. Șčiurat din 1908 nu a mai fost corectată de cercetători. Pur și simplu nimeni nu s-a ocupat de aceasta!

Colegii similare cu cel din La Flèche existau în mai multe țări ale Europei catolice. Acolo puteau studia cei care se pregăteau nu numai pentru activitatea religioasă, dar și pentru una laică. În acele vremuri, era deosebit de folosită discuția între profesor și studenți ca metodă de studiu într-o disciplină științifică.

„În școala La Flèche — scrie V. Asmus — erau maeștri vestiți în această metodă de instruire. Despre unii dintre ei, Descartes și-a amintit permanent. Așa a fost, spre exemplu, profesorul de filozofie Pater François Veron, înflăcărat și neobosit în dispute și în același timp fanatic de religios. Un alt profesor de filosofie despre care își amintește Descartes a fost Pater Etienne Noël".[12]

Iată și cîteva date biografice ale lui Veron extrase de noi din dicționarul enciclopedic francez:

„Veron (François), interpret al punctelor controversate ale credinței, s-a născut la Paris aproximativ în anul 1575, a murit în 1649 la Charanton. Ocupînd un post înalt în ierarhia iezuită, și-a consacrat toate forțele propagandei pentru a reîntoarce pe reformați la catolicism. Obținuse pentru acest scop o cartă regală (de la regele protestant Henrich al IV-lea, nota aut.), datată 19 martie 1622, care îi permitea să propovăduiască, fără să fie împiedicat, în piețele publice și să poarte discuții cu oricine dorea aceasta.

Cînd, pe măsură ce îmbătrînea, a început să-și piardă forțele, s-a mutat la Charanton, unde i s-a dăruit venitul bisericii. Clerul francez recunoscător i-a fixat o pensie pentru munca sa.

Operele lui principale: „Lucrările Conferinței de la Caen" (Caen, 1629), „Metodele de purtare a discuțiilor în problemele controversate ale religiei" (Paris, 1638), „Despre primatul Bisericii" (1641), „Statutul general al credinței catolice" (1645)".[13]

Anii vieții lui Petru Movilă și ai lui F. Veron aproape coincid și aici ar merita să vorbim nu atît despre profesorul acestui elev, cît despre conlucrarea dintre cei doi luminători. Este posibil ca Petru Movilă să fi lucrat un timp la colegiul La Flèche ca profesor și concomitent să-și fi însușit înțelepciunea științei latine, acolo unde a învățat tînărul René Descartes. Enumerarea principalelor lucrări ale lui F. Veron dovedește că acele probleme care îl frămîntau pe învățatul-teolog francez le-a urmărit și Petru Movilă în propria sa operă și le-a folosit în activitatea sa practică. Contactul cu structura unuia dintre cele mai bune colegii ale Europei occidentale, cu metodica de predare a disciplinelor științifice, cu realizările științei pedagogice prin metoda purtării de discuții în probleme științifice și ideologice i-au permis lui Petru Movilă să creeze în Ucraina Colegiul din Kiev, care nu era cu nimic mai prejos față de cele vest-europene, să ridice învățămîntul ucrainean pe o asemenea treaptă, care marchează o nouă epocă, ulterior denumită, cu deplină îndreptățire, perioada movileană.

În școlile Frățimii din era premovileană volumul obiectelor era destul de larg, dar predarea în limba latină, fără cunoașterea căreia era imposibilă însușirea valorilor spirituale, create de Europa occidentală, era la un nivel scăzut. Erau insuficienți profesori. De aceea, acele școli nu puteau rivaliza cu colegiile de peste graniță, în special cele iezuite, care-i impresionau pe contemporani cu marea lor erudiție, formele științifice de predare, măestrie pedagogică extraordinară, fără a mai vorbi de limba latină care forma baza pedagogiei științifice și a cărei studiere era orientată nu spre latina vulgară din Evul Mediu, ci spre modelele de literatură clasică antică. Lipsa acestor mijloace științifice o înțelegeau bine și reprezentanții vechii ortodoxii pravoslavnice, care adesea își trimiteau tinerii pentru desăvîrșirea învățăturii la colegiile de altă credință, catolice, de peste graniță. În plus, aici se urmărea și un alt scop important — trebuia învățată metoda științifică de studiu care se aplica în colegiile latine, pentru a se ridica la nivelul

12 V. F. Asmus, *Descartes*, Moscova, 1956, p. 32.

13 Pierre Larousse, *Grand dictionnaire universel du XIX-e siècle*, vol. 15, p. 921.

ştiinţei de atunci, pentru a stăpîni armele adversarilor ideologici pe care să le întoarcă împotriva acestora şi, mai general, împotriva uniaţiei şi a catolicismului. Cu toate acestea, trecerea prin şcolile iezuite fără a suferi influenţa lor, era greu de realizat. Apostazia la pravoslavnici devenise un fenomen nu chiar atît de rar. Pentru a preîntîmpina aceasta, era necesar să se ridice nivelul educaţiei în propriile şcoli, să sporească forţele ştiinţei pentru a garanta tineretului însetat de cunoştinţe o pregătire temeinică şi generală.

Probabil că Petru Movilă a înţeles imperfecţiunea metodelor ştiinţifice din şcolile Frăţimii din acea perioadă. Luminatul ierarh a văzut ieşirea din această situaţie prin înfiinţarea în Ucraina a unor asemenea aşezăminte de învăţămînt, în întregime pravoslavnice, care să nu rămînă mai prejos de nivelul ştiinţific vest-european, inclusiv al colegiilor polone.

În expunerea noastră, nu am intenţionat să dăm o nouă apreciere activităţii lui Petru Movilă. Despre aceasta s-a scris mult. Noi am privit numai biografia lui într-un fel nou, ceea ce a devenit posibil datorită inscripţiei cu data naşterii lui Petru Movilă, necunoscută pînă acum ştiinţei. Descoperirea noastră (a celor două plăci, cu epitaful şi insemnele heraldice) i-a adăugat 22 de ani şi a lichidat neînţelegerea care persistă din ultimii ani ai secolului al XVII-lea.

Cineva ar putea să se întrebe: nu sînt oare din cale afară de categorici autorii în aprecierile lor? Sînt oare suficient de argumentate concluziile acestui articol? Eventuala îndoială a cititorului nu ne abate de la constatarea noastră fermă: Catedrala Uspenia a păstrat 335 de ani o taină.

Prof. dr. **Oles Bilodid** *
Arh. **Victor Harlamov** **

(Traducere din limba ucraineană de Dinu Ursu şi Zamfira Mihail *a manuscrisului autograf inedit* primit de la Rectoratul Universităţii din Kiev la 4 iulie 1986. Toate fotografiile sînt, de asemenea, originale).

* Oles Iv. Bilodid, născut în 1934, licenţiat al Facultăţii de Filologie din Kiev. Doctor în ştiinţe filologice, şeful Catedrei de limba ucraineană a Facultăţii de Filologie, Universitatea din Kiev. Autor a peste 100 de lucrări în domeniul lingvisticii est-slave, istoriei şi arheologiei, din care cităm: „Kievul în istoria lingvisticii" (1982).

** Victor Al. Harlamov, născut în 1946, diplomat al Facultăţii de Arhitectură din Kiev. Arhitect-arheolog al Institutului de Arheologie al Academiei de Ştiinţe Ucrainene. Şeful şantierului arheologie-arhitectură al Lavrei Pecerska din Kiev. Este autorul reconstrucţiei grafice a Catedralei Uspenia din Kiev (sec. XI), a bisericii Sf. Teodor din Kiev (sec. XII) etc.

CONSIDERAŢII ASUPRA SCRIERILOR ŞI ACTIVITĂŢII MITROPOLITULUI PETRU MOVILĂ ŞI COMPLETĂRI BIBLIOGRAFICE

Una dintre cele mai cunoscute scrieri ale mitropolitului Petru Movilă este *Evhologhion sau Molitvelnic sau Trebnic*, Kiev, Tipografia Lavrei, 16 XII 1646. Partea I — 890, 900, 946 p., partea a II-a — 263 p., partea a III-a — 430 p., dar paginaţia este neregulată, de fapt I=860 p., II=268 p., III=438 p., cu cîte 26, 35 şi 42 rînduri. Tiparul în două culori, încadrat în chenar din linii. Gravuri: stema lui Petru Movilă, 20 ilustraţii cu 17 imagini, frontispicii, iniţiale, finaluri. Gravori: Ilie, LT, BP, GMT, Helias. Vers la stema lui Petru Movilă în limba ucraineană. Cuvîntul său înainte la p. 2—6.

Teodor S. Titov, profesor la Academia din Kiev,[1] analizînd în lucrarea sa *Tipografia Lavrei Pecerska din Kiev*, Kiev, 1918, Molitvelnicul lui Petru Movilă arată că acesta, aşa după cum el însuşi mărturisea în Predoslovie, a preluat toate slujbele din „evhologiile greceşti şi din molitvelnice vechi slave". Dar tocmai pentru că avea la îndemînă toate izvoarele vechi, el a dat la iveală o lucrare independentă, deoarece a comparat întreg materialul tipărit pînă la el, a lăsat deoparte tot ceea ce i s-a părut neadecvat pentru scopurile sale, a schimbat tot ceea ce nu se mai potrivea vremii sale, a scurtat sau a dezvoltat indicaţiile tipiconale şi a corectat tacit toate greşelile. În Molitvelnicul său Petru Movilă a avut în vedere toate aspectele vieţii şi prin aceasta cartea sa a reprezentat o armă a Ortodoxiei în sec. al XVII-lea, fiind retipărită de mai multe ori.

În Predoslovia la Molitvelnic, Petru Movilă a discutat pe larg apariţia greşelilor în vechile Molitvelnice şi motivele pentru care e necesară îndreptarea lor. „Greşelile s-au produs atît datorită simplităţii corectorilor şi lipsei lor de observaţie, cît şi datorită scăpărilor copiştilor, mai ales în perioadele de declin, cînd cei care trebuiau să verifice şi să tipărească cărţile bisericeşti nu aveau cunoştinţele necesare pentru astfel de lucrări şi se preocupau prea puţin de problemele de fond, fără să-şi pună întrebarea ce este materia, forma sau elementul de bază într-o Taină, urmărindu-şi mai mult propriul interes. De aceea, multe

---

1 Protoiereul prof. dr .Teodor Titov s-a născut la 8 februarie 1868 în gubernia Kursk. Studiile teologice le-a făcut la Academia Movileană din Kiev. În anul 1890 a obţinut titlul de magistru în teologie, în anul următor a fost ales docent al Academiei la catedra de Istorie a Bisericii. În 1896 a fost hirotonit preot şi numit paroh la Catedrala Sf. Andrei din Kiev. În 1905 a obţinut titlul de doctor în Istoria Bisericii şi a fost numit profesor agregat, în 1909 devenind profesor titular la Academie, unde rămîne pînă în 1917. În 1927 devine profesor titular la catedra de Dogmatică a Facultăţii de teologie de la Belgrad, unde funcţionează pînă la moartea sa din 20 decembrie 1935.

Din numărul mare al operelor sale ştiinţifice şi literare enumerăm cîteva titluri în traducere: *Istoria Academiei Spirituale din Kiev în activitatea şi existenţa ei de 300 de ani; Academia spirituală din Kiev în perioada reformelor*, 2 vol.; *Lavra Pecerska şi alte locuri sfinte din Kiev; Sf. Dimitrie, mitropolitul Rostovului, fostul elev al Academiei din Kiev; Mitropolitul Kievului Petru Movilă şi colaboratorii săi* (nesemnalată pînă acum în bibliografiile de specialitate); în fine, *Tipografia Lavrei Pacerska din Kiev* şi *Adaos*... Kiev, 1918; cf. Paul Mihail, *Prof. Prot. Dr. T. Titov*, în „Misionarul", 1—2, 1936.

indicaţii folositoare au fost lăsate de o parte iar altele netrebnice au fost introduse în acele texte" (Titov, *op. cit.*, p. 258—260).

Comparînd textul Molitvelnicelor din sec. XVI cu Molitvelnicul lui Petru Movilă, oricine se poate convinge că primele erau prea laconice, pe cînd Petru Movilă a introdus multe explicaţii pentru desfăşurarea ritualului. *Noul* pe care l-a introdus Petru Movilă în textele cultice a constat într-o expunere mai amănunţită a desfăşurării serviciului divin. De altfel, el însuşi a atras atenţia în Predoslovie că a înzestrat scrierea sa cu explicaţii folositoare.

În scrisul lui Petru Movilă tradiţiile bizantine sînt atît de puternice şi de evidente încît, la prima vedere pare de neînţeles cum au putut să pătrundă în textul Molitvelnicului său şi elemente ale ritualului catolic (de exemplu, Rînduiala sfinţirii corăbiei şi a luntrei sau în Rînduiala cununiei). O analiză detaliată şi un răspuns lămuritor a dat Mitropolitul Macarie, în a sa *Istoria russkoj ţerkvi*, Moscova, 1882, tom. XI, p. 608—609, care a enumerat textele Molitvelnicului latin care au pătruns de mult în Molitvelnicele vechi ruso-apusene, de pînă la Petru Movilă, multiplicate şi prin tipar şi din acele prototipuri slave le-a acceptat şi Petru Movilă în 1646. Tocmai asemenea mărturii confirmă că Petru Movilă a folosit pentru alcătuirea Molitvelnicului său tot felul de ediţii vechi.

Învăţatul S. T. Golubev a avut posibilitatea să consulte, la sfîrşitul sec. XIX, chiar manuscrisele autografe ale lui Petru Movilă, astăzi considerate definitiv dispărute. El a lăsat mărturia sa despre lucrul migălos al mitropolitului, care nu ezita să revină de multe ori cu adaosuri şi multe corectări pe pagina pregătită pentru tipar.

În Molitvelnicul său din 1646 Petru Movilă a introdus cu bună ştiinţă tot ceea ce era necesar pentru cele mai diverse cerinţe, de la slujba de sfinţire a bisericii, a casei de locuit sau a anexelor pentru animale, a fîntînilor, pînă la toate rugăciunile pentru tunderea monahilor sau şi pentru sfinţirea armelor şi a steagurilor de luptă sau pentru blagoslovenia celor care pleacă la învăţătură, după cum sînt texte de rugăciuni pentru scăparea din robia „agareenilor", ca şi pentru înmulţirea roadelor pămîntului, pentru sfinţirea bucatelor, a cîmpurilor sau la diverse date fixe ale anului.

Prin scrierea sa Petru Movilă a continuat difuzarea şi impunerea tradiţiilor bizantine, prelungind prin amploarea demersului său ecourile interortodoxe şi continuitatea Bisericii ortodoxe primare.

Această carte de căpătîi a fiecărui preot a cunoscut o circulaţie intensă, nu numai în regiunile de sub jurisdicţia sa, ci şi în Ţările Române. Am analizat două manuscrise româneşti copiate la mănăstirea Runcu din Ardeal la începutul sec. XVIII, care au avut ca model Molitvelnicul movilean, cf. *Molitvelnicele de la mănăstirea Runcu din Ardeal comparate cu alte manuscrise din epocă*, în „Mitropolia Ardealului", XXIX, 1984, nr. 9—10, p. 663—677.

Din 1627, cînd a ajuns în fruntea Tipografiei de la Lavra Pecerska, Petru Movilă a participat activ la pregătirea pentru tipar a cărţilor, făcînd traduceri din limba greacă în limba slavo-rusă. Una dintre primele scrieri este Slujebnicul sau *Liturghiconul*, tipărit în 1629, care este deosebit de preţuit de întreaga istoriografie (cf. G. V. Alferova, în „Vizantijski Vremennik", tom. 43, 1982, p. 185—187).

În 1632, în *Arhieraticonul* îndreptat al Catedralei Sf. Sofia din Kiev al Mitropolitului Iov Boiarski, pe reversul foii de titlu apare portretul in octo al Sf. Ioan Gură de Aur în odăjdii arhiereşti. În realitate, aşa după cum s-a demonstrat recent (P. Popov, *Nevidonui prijittevii portret Petra Moghily*, în „Narodna tvorcistiv ta etnografia", 1969, nr. 6, p. 42—43), acesta este portretul lui Petru Movilă, pictat de Lavrentii Iacovici. Comparînd portretul lui Petru Movilă publicat de F. A. Ternovski (*Kievskij mitropolit Petr Moghila*, în „Kievskaja starina", 1882, tom. 2, fasc. 4/6, p. 3) cu portretul din Arhieraticonul Catedralei Sf. Sofia din Kiev, se observă că ambele reprezintă aceeaşi persoană, dar la vîrste diferite. În timp ce în Arhieraticon portretul, pe care îl reproducem alăturat după ilustraţia din „Vizantijski Vremennik" tom. 4, 1982, foto 5, are trăsături mature, figura publicată de biograful F. A. Ternovski apare mult mai în vîrstă.

Aşezarea chipului lui Petru Movilă sub înfăţişarea lui Ioan Gură de Aur reprezenta un omagiu pe care pictorul şi cel care îndreptase Arhieraticonul, mitropolitul Iov Boiarski, i l-au închinat pentru multele vrednicii pe care le reali-

zase pentru Catedrala Sf. Sofia, căreia îi era destinat Arhieraticonul. Pe baza unor privilegii regale, Petru Movilă reuşise să recapete din mîinile uniaţilor această monumentală catedrală, construcţie din sec. XI, care ajunsese fără acoperiş şi cu zidurile degradate. În acei ani se începuse restaurarea ei capitală. Era doar prima din seria de construcţii şi reconstrucţii pe care le-a intreprins marele mitropolit cu banii săi proprii.

Aşa după cum arată şi G. V. Alferova, *op. cit.*, în 1635 Petru Movilă a luat din mîinile uniaţilor şi mănăstirea Vîdubiţkij, de asemenea distrusă şi pustiită. În anul următor, în 1636, el este consemnat ctitor şi restaurator al acestei mănăstiri. În aceeaşi perioadă Petru Movilă a ridicat din ruine biserica Spas (Berestovo), zidită de cneazul Vladimir Monomah în sec. XII. Inscripţia de restaurare a ctitoriei lui Petru Movilă, datată din 1643, fotografiată în 1970 de Ihor Ševčenko, a fost publicată de profesorul american în „Harvard Ukrainian Studies", vol. VIII, nr. 1—2, June 1984, p. 43—44.

Petru Movilă a reclădit din ruine şi renumita biserică Deseatinaia construită de Vladimir Svatoslavici. Din timpul construirii sale în anul 996, cînd a fost sfinţită cu hramul Maica Domnului, ea s-a numit Deseatinaia (a zecea parte) deoarece cneazul Vladimir hotărîse să i se dea a zecea parte din veniturile sale pentru întreţinerea ei. În această biserică s-au păstrat moaştele Sf. Kliment, al treilea episcop al Romei, aduse de cneazul Vladimir în anul 988 din Corsuni (Hersones) de pe malul Mării Negre, pentru binecuvîntarea creştinării poporului său. Biserica a fost distrusă de tătari, cînd au năvălit cu hanul Batîr în 1240, încît din măreţul monument nu rămăsese pe vremea lui Petru Movilă decît colţul de sud-vest, cupolele şi ceilalţi pereţi fiind risipiţi. Petru Movilă a clădit o nouă biserică din rămăşiţele vechii construcţii, nu atît de măreaţă, dar căreia i-a adaos un pridvor de lemn. Aflăm, în „Jurnal Moskovskoj Patriarchij", nr. 1, 1987, p. 11, o fotografie după o gravură de epocă care înfăţişează biserica reclădită de Petru Movilă. Odată cu reclădirea acestei biserici, Petru Movilă a făcut să funcţioneze din nou şi biserica antică a Sf. Vasile, numită mai tîrziu a Trei Ierarhilor, construită, după tradiţie, tot de cneazul Vladimir după botezul său.

Una dintre cele mai recente treceri în revistă a bibliografiei de bază pentru cunoaşterea operei şi activităţii lui Petru Movilă a fost publicată în 1984 de către Ukrainian Research Institute de pe lîngă Harvard University (Cambridge, Mass.), în „Harvard Ukrainian Studies", Special issue „The Kiev Mohyla Academy", vol. VIII, nr. 1/2, June 1984. Volumul cuprinde 15 studii şi contribuţii referitoare la activitatea şi opera Mitropolitului Petru Movilă. Se indică bibliografii selective ale studiilor apărute în limba română între anii 1830—1981 (p. 212—221), în total 68 de titluri, a studiilor apărute în limba polonă între anii 1966—1983 (p. 223—228), în total 25 de titluri, a studiilor sovietice apărute în limba rusă între anii 1970—1983 (p. 229—247), în total 108 titluri. În literatura de specialitate nu s-a arătat că *Mărturisirea de credinţă* a lui Petru Movilă s-a tipărit şi la Buzău, în 1691, în limba română, în traducerea fraţilor Greceanu.

Apariţia, în 1981, a Catalogului tipăriturilor vechi din Ucraina (Iakim Zapasko, Iaroslav Isaevici, *Pamjatki knižkovogo mistetztva. Katalog starodrukiv vidanih na Ucraini*, Lvov, vol. I, 1574—1700) aduce informaţii noi privitoare la activitatea cărturărească a lui Petru Movilă ajuns Mitropolit al Kievului. Tipărituri încă necunoscute în literatura românească de specialitate, completări la unele tipărituri semnalate anterior şi adaosuri la ediţii cunoscute sînt cîteva dintre datele pe care le pune la îndemîna cercetătorilor inventarierea completă a publicaţiilor ieşite din teascurile kievene sau liowene. Activitatea anterioară numirii ca Mitropolit al lui Petru Movilă îi aduce din partea conducerii Tipografiei de la Pecerska Lavra un *Eufonion* tipărit chiar în ziua instalării sale, 5 VII. 1633.

Prezentăm o clasificare a tipăriturilor care au legătură cu Petru Movilă, aşa după cum reiese din acest catalog:

1. Scrieri proprii — a) Predici: catalog nr. 230, *Krest Hrista Spasitelja*... Kiev, Tip. Lavrei, nu mai devreme de 1 iunie 1632 (conţine predica rostită în Lavra Pecerska din Kiev în Duminica Crucii); cat. nr. 344, *Mowa duhovna*... Tip. Lavrei, 1645 (conţine predica la căsătoria lui Janusz Radzwill cu Maria, fiica voievodului Vasile Lupu).

b) Înainte cuvîntări (Predoslovii): cat. nr. 188, *Nomocanon*, 1629; cat. nr. 252, *Anthologion*, 1636; cat. nr. 256, *Evanghelie învăţătoare*, 1637; cat. nr. 273, *Slujebnic*

(se păstrează exemplarul cu autograful lui Petru Movilă), 1639; cat. nr. 282, *Triod*, 1640; cat. nr. 354, *Trebnic (Molitvelnic)* 1646.

c) Versuri închinate la stema Movileştilor: cat. nr. 270, *Apostol*, Tip. M. Sliozka, Lvov, 1639 și cat. nr. 354, *Trebnic*, Tip. Lavrei, 1646. Şi multe alte tipărituri conţin gravuri cu stema lui Petru Movilă, cf. cat. nr. 228, *Evharistion*, Tip. Lavrei, 1632; cat. nr. 235, *Eufonia* de la tipografii Lavrei, Tip. Lavrei, 1633; cat. nr. 250, *Patericon*, Tip. Lavrei, 1635; cat. nr. 251, *Acatistul Adormirei*, Tip. Lavrei, 1636; cat. nr. 324, *Psaltire*, Tip. Lavrei, 1643—1644. Şi alte exemplare identificate poartă autograful lui Petru Movilă, cf. cat. nr. 323, *Octoih*, Tip. Frăţimei, Lvov, 1644.

2. Scrieri în colaborare, toate reprezentînd „mărturisiri de credinţă", aprobate de Sinodul de la Iaşi, 1642. Petru Movilă a tipărit patru ediţii, sub formă de catehism prescurtat, despre articolele credinţei: cat. nr. 333 şi nr. 334, *Săbranie korotkoe*... Tip. Lavrei, 1645, în limba ucrainiană şi cat. nr. 345 şi 346, *Zebranie krótkiey*..., Tip. Lavrei, 1645, în limba polonă. O altă ediţie, din 1646, a apărut la Tip. lui Arsenie Želiborskij, în Lvov, cat. nr. 350, *Zobranie korotkoe*...

Lui Petru Movilă îi este atribuită o scriere *Lithos abo kamień z procy*..., Tip. Lavrei, Kiev, 1644, 424 p., în care se dau răspunsuri la atacurile catolicilor referitoare la dogmatica şi ritualurile Bisericii Ortodoxe. Aici pentru prima dată am reprodus în limba română registrul capitolelor, pentru informarea cititorilor, fie şi parţială, asupra conţinutului acestei importante lucrări.

3. Scrieri ale altora dedicate lui Petru Movilă: majoritatea sînt texte de proslăvire a activităţii sale: cat. nr. 228, *Evharistion abo vdjačnost'... Petru Mohile*, 1632 este un text alcătuit de către 22 de studenţi. Atragem atenţia asupra analizei acestui text datorată Nataliei Pylypiuk, în studiul său *Eucharisterion. Albo, Vdjačnost': The First Panegyric of the Mohyla School*, în „Harvard Ukrainian Studies", June 1984, p. 45—70. În aceeaşi revistă Ihor Ševčenko face prezentarea cărţii (p. 251—252), urmată de reproducerea facsimilată a 36 de pagini.

Cat. nr. 235, *Eufonia veselobrmjacaja*... 1633 a fost alcătuită de către tipografii Lavrei; cat. nr. 240, *Mnemosyne slawy prac u trudow*..., 1633, panegiric în limba polonă, în cinstea întemeietorului Colegiului din Kiev, îi este dedicat în versuri de către 11 studenţi. Un alt imn de laudă, al lui Joseph Kalimon, a fost alcătuit în limba latină, cat. nr. 292, *Sol post occasum oriens*..., 1641, cu ocazia vizitei pe care a făcut-o Petru Movilă Colegiului kievean, inaugurînd clasa de retorică.

Cat. nr. 336, Baiewski Philippus Wasilewicz, *Choreae bini solis et lunae... in nuptiis Janussii Radivie... et Mariae despotae Moldaviae filiae applaudente Collegio Mohilano Kioviensi*, Kiev, 1645, are 13 p. cu gravuri în aramă. Cuvînt de laudă în proză şi versuri, în limbile latină şi polonă al studentului colegiului movilean, cu prilejul căsătoriei lui Janusz Radzwill cu Maria, fiica voievodului Vasile Lupu. Acest panegiric a fost publicat integral de Iaroslav Isaevici, în „Anuarul Universităţii din Lvov", 1978, p. 302—306. În paginile de faţă reproducem o gravură semnificativă pentru această căsătorie celebrată de Petru Movilă.

Cat. nr. 337, *Sancti Petri Metropolitae Kijoviensis thaumaturgi Rossiae Petrus Mohila... patroni sui iconismus*, 1645. Este o broşură de 23 p., cu gravuri, ilustraţii heraldice, iniţiale ornamentate. Versuri la stema Movileştilor în limba polonă, dedicaţie către Petru Movilă în limba latină iar versurile panegirice în limbile polonă şi latină. Textul prozei începe cu adresarea: Felix cometa post natalem diem... Petri Mohila.

Cat. nr. 366, *Žal ponowiony po pogrzebie... Piotra Mohily*. Panegiric alcătuit de Joseph Kalimon, student în filosofie, la moartea lui Petru Movilă întîmplată la 1 ianuarie 1647. Textul în versuri, cu explicaţia emblemelor legate de înmormîntarea mitropolitului a fost citit de Joseph Kalimon la oraţia funebră şi apoi tipărit la 9 aprilie 1647. Editorii descriu broşura ca avînd 23 de foi, cu 10 rînduri pe pagină. Foaia de titlu reprezintă gravura cetăţii, stema familiei Adam Boris Markiewicz. Lucrarea are 7 ilustraţii simbolice-alegorice iar textul este explicarea emblemelor dedicate lui Petru Movilă. În paginile de faţă se tipăreşte pentru prima dată în limba română traducerea acestui panegiric. Aceleaşi Joseph Kalimon

fusese şi autorul altui panegiric (cat. nr. 292) închinat lui Petru Movilă, în 1641, cu prilejul inaugurării clasei de retorică la Colegiul movilean. Singurul exemplar al broşurii din 1641 se păstrează la Biblioteca Naţională din Varşovia.

Autorii şi-au extins cercetările şi în arhive şi astfel au dat la iveală o versiune necunoscută a versurilor pe care tipografii de la Lavra Pecerska le-au alcătuit cu prilejul vizitei la Kiev a voievodului Moldovei Moise Movilă, aprox. în 1633 (cat. nr. 241, *Slowaz typographiey pieczarskiey zebrane*...)

Cercetarea unui număr sporit de exemplare din aceeaşi ediţie a scos la iveală faptul că părţi din tiraj erau dedicate unor personalităţi diferite, de exemplu, cat. nr. 302, *Penticostarion*, Tip. M. Sliozka, Lvov, 1642 este dedicat lui Petru Movilă, lui Adam Kisel', voievodului Ţării Româneşti Matei Basarab şi voievodului Moldovei, Vasile Lupu. În literatura de specialitate românească era cunoscută numai dedicaţia către Matei Basarab. Folosim acest prilej pentru a semnala dedicaţia către Vasile Lupu, asupra căreia am atras atenţia şi în „Revista de istorie", Bucureşti, tom 38, 1985, nr. 7, p. 724—727.

Un alt exemplu îl furnizează *Octoihul* apărut la Tip. Frăţimii din Lvov, 1630, cat. nr. 205. Tipograful A. Skol'skij dedică părţi din tiraj lui Alexandru Balaban, Caterina Jarmolinska, Mitropolitului Petru Movilă, voievozilor Moldovei Miron Barnovski şi Moise Movilă. Diferitele exemplare ale lucrării sînt deosebite şi ca paginaţie, unele au 272 p., altele 352 p.

O mare noutate considerăm că o constituie existenţa unor manuscrise slavone de la sfîrşitul sec. XVII şi începutul sec. XVIII, care au multiplicat panegirice de laude către Petru Movilă şi care se păstrează în Biblioteca Academiei R. S. România. P. P. Panaitescu le înregistrează în lucrarea sa *Manuscrise slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I, Bucureşti, 1959, p. 100 şi 108.

Adăugăm la literatura bibliografică referitoare la Petru Movilă cîteva lucrări care nu au intrat încă în atenţia specialiştilor:

N. Popescu-Prahova, *Canonizarea în Biserica Ortodoxă*, Cernăuţi, 1942, 34 p. Se menţionează canonizarea globală a 69 de sfinţi de către Petru Movilă în 1643, cînd li s-a fixat şi ziua de pomenire.

M. Ruffini, *L'Opera religiosa e sociale di Pietro Movilă, metropolita di Kiev (1633—1646)*, Roma, 1968.

Ion V. Dură, *Figuri de ierarhi moldoveni. Mitropolitul Gheorghe Movilă*, în „B.O.R.", LXXXIX, 1971, nr. 1—2, p. 187—203.

Ştefan Gorovei, *Petru Movilă. Contribuţii*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", LVII, 1981, nr. 10—12, p. 704—716, cu bibliografie; *Un memorialist uitat: Petru Movilă*, în „Cronica", XVIII, nr. 17 din 29 aprilie 1983 şi, acelaşi autor, *Anastasie Crimca şi Petru Movilă — completări bibliografice*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", 1985, nr. 10—12, p. 724—729, cu 27 noi poziţii bibliografice, la care am adăugat cele de mai sus.

În ceea ce priveşte marea descoperire pe care o comunică în paginile de faţă prof. Oles Bilodid şi arh. Victor Harlamov, am dori să adăugăm cîteva gînduri. Fără îndoială, sînt dovezi decisive epitaful şi insemnele heraldice incrustate pe plăci de argint ce erau montate pe capacul de lemn al sicriului, deoarece sînt realizate de către un gravor Illia cu care Petru Movilă a lucrat mult de-a lungul anilor şi care, deci, l-a cunoscut îndeaproape. Persoana care a compus textul epitafului e posibil să se fi bazat pe declaraţii personale ale Mitropolitului. Va da însă naştere la discuţii interpretarea semnului compus „fita", care se observă bine în fotografia cu decalcul inscripţiei. Oricum va fi interpretat acest semn, este evident că nu s-a notat cifra (15)*96*.

Data naşterii lui Petru Movilă, 1574, este, de altfel, credibilă, deoarece în acel an tatăl său, Simion Movilă, apărea menţionat în documente, deci era major. Miron Costin relatează despre Simion Movilă că în 1607 era un om „mator de dzile, sosît la bătrîneţă" (Miron Costin, Opere, ed. P. P. Panaitescu, 1956, p. 57). Şi, de altfel, considerăm că din documentele cunoscute nu reiese cu necesitate că Gavril Movilă va fi fost mai în vîrstă decît Petru. Devenind domn în Ţara Românească el nu a beneficiat de avantajele primului născut.

În altă ordine de idei, trebuie să arătăm că şcolile din sec. XVII erau frecventate de oameni maturi. Inochentie Ghizel, născut la 1600 a absolvit colegiul movilean din Kiev la 42 de ani, în perioada 1646—1656 a fost rector al Colegiului şi abia din 1656 pînă în 1683 a fost arhimandrit al Lavrei Pecerska şi director al tipografiei (Z. I. Hižnjak, *Kievo-moghileanska Akademia*, Kiev, 1970, p. 63). De aceea, argumentul autorilor că nu ar fi putut deveni mitropolit un tînăr la 35 de ani (cît i se atribuia pînă acum) pare plauzibil, deşi Hrisant Notara va deveni mitropolit cam la aceeaşi vîrstă.

Reanalizarea inciziei literelor din inscripţia de pe placa de argint şi prin fotografierea cu infraroşii — pentru stabilirea exactă a contururilor cifrelor chirilice ale anului naşterii lui Petru Movilă — considerăm că va trebui să preocupe în continuare pe autorii descoperirii. Este de dorit să fie întreprinse cît mai diverse expertize asupra celor două plăci descoperite.

Sperăm că investigaţiile prof. O. Bilodid în arhivele din Franţa vor scoate la iveală mărturii despre timpul petrecut de Petru Movilă la învăţătură. Pentru istoria culturii româneşti, ca şi pentru istoria Bisericii ortodoxe, marea sa personalitate va suscita permanent interesul cercetătorilor şi sperăm că viaţa şi opera sa vor fi tot mai bine cunoscute.

Pr. dr. Paul Mihail

SF. TEODOR STUDITUL
DESPRE ÎNCHINAREA LA SFINTELE ICOANE

EPISTOLA CĂTRE PLATON, PĂRINTELE LUI DUHOVNICESC *

Grăind cu cel ce este sfîntul nostru cap ne mîngîiem pe noi înșine. Căci ce este mai mîngîietor pentru un copil decît să discute cu tatăl său, și încă cu un astfel și atît de mare (părinte), a cărui virtute o cîntă multe cetăți, ținuturi și ostroave? Acesta este părintele meu drag, măcar că, din pricina lipsei de folos a

---

* Traducere după P. G. 99, col. 500—505.

Acest text, remarcabil în conciziunea sa, al Sf. Teodor Studitul (759—826) despre Sfintele icoane, deși cronologic datează din a doua fază a iconoclasmului bizantin (815—843), prima fază desfășurîndu-se între 726—787, poate fi considerat drept un excelent comentariu al definiției dogmatice a Sinodului VII Ecumenic (Niceea 787), în dimensiunea ei pur teologică, și mai mult sugerată decît explicitată în literaritatea textului acesteia.

Promulgată exact acum 1200 de ani în ședința a 7-a a Sinodului din 13 octombrie 787, definiția sinodată se concentra în esența sa în următoarea aserțiune: „Mergînd noi pe carea împărătească și urmînd învățăturii de-Dumnezeu-grăitoare a Sfinților noștri Părinți și Predaniei Bisericii Sobornicești — căci cunoaștem că aceasta este a Duhului Sfînt care locuiește într-însa — hotărîm cu toată rigoarea și purtarea de grijă că, alături de tipul cinstitei și de viață făcătoarei Cruci, să fie reașezate în sfintele lui Dumnezeu biserici, pe sfintele vase și veșminte, pe ziduri și pe scînduri, pe case și pe drumuri, și veneratele și sfintele icoane cele (alcătuite) din culori și mozaic, ca și din orice altă materie potrivită, adică: icoana Domnului și Dumnezeului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, a preacuratei Stăpînei noastre, a sfintei Născătoare de Dumnezeu, a cinstiților Îngeri și ale tuturor Sfinților și cuvioșilor bărbați. Căci cu cît sînt mai văzuți (aceștia) prin întipărirea (lor) iconică, cu atît și cei ce privesc la ele sînt ridicați spre pomenirea și dorirea prototipurilor (lor), le acordă sărutare și închinare de cinstire, nu adorația adevărată, care potrivit credinței noastre se cuvine numai naturii dumnezeiești (a Sfintei Treimi), ci în același fel ca tipului cinstitei și de-viață-făcătoarei-Cruci, Sfintelor Evanghelii și celorlalte sfinte așezăminte, iar la cinstirea lor se face aducere de tămîieri și lumini precum era obiceiul evlavios la cei din vechime. „Căci cinstirea icoanei trece la prototip" (Sf. Vasile cel Mare, *De spiritu Sancto* 18; P.G. 32, 149 C) și cel ce se închină la icoană se închină la ipostasul celui înscris (zugrăvit) în ea".

Comentînd, în contextul lui, pasajul vasilian (din tratatul despre Sf. Duh) citat de definiția Sinodului din 787, epistola Sf. Teodor este în același timp o remarcabilă sinteză a principiilor iconologiei, insistînd pe înarticularea ei speculativă, prin intermediul distincției natură-ipostas, în triadologie și hristologie. Sub formă de teze, ea este reprodusă aproape integral, fără indicarea autorului ei, ca titlul XXII al„*Panopliei dogmatice*", vast arsenal dogmatico-polemic patristic, compilat la sfîrșitul sec. XI—începutul sec. XII de monahul Euthymios Zygabenos la solicitarea împăratului bizantin Alexios I. Comnen (1081—1118) (P.G. 130, 1164 D—1169 D).

smereniei mele, ramura nu se aseamănă trunchiului copacului. Totuşi, faptul că ne eşti pus înainte îl avem drept un canon (dreptar) al evlaviei nu numai noi ci şi toţi cîţi şi-au ales să ducă viaţa cea evlavioasă, să se întraripeze spre bărbăţie (virtuţi) şi să se scoale spre alergarea cea bună (intrînd în monahism). Dar pentru că sfinţenia ta mi-a cerut de multă vreme să-i dau un cuvînt despre cum se cade să aducem închinare veneratei icoane a lui Hristos — desigur nu fiindcă nu ştia (aceasta), ci vrînd prin aceasta să pună în mişcare cuvîntul meu cel lipsit de pricepere — iar pînă acum nu mi-a fost cu putinţă să-i dau un răspuns, acum însă, aducîndu-mi aminte, am socotit că se cade să plinesc, pe cît îmi va fi cu putinţă, porunca, cu împreunălucrarea sfintelor tale rugăciuni, măcar că am vorbit poate îndeajuns acest lucru într-altă parte.

Aşadar, orice icoană lucrată printr-un meşteşug (tehnică) *(téchnitè eikôn)* este o asemănare *(homoiosis)* a celui a cărui icoană este şi poartă în ea prin imitaţie chipul (efigia) arhetipului, după cum zice mult iscusitul în cele divine Dionisie (Areopagitul): „adevărul este în asemănare, arhetipul în icoană, fiecare în fiecare, afară de diferenţa de fiinţă (substanţă)". Astfel încît cel ce se închină la icoană se închină la cel pe care îl arată icoana. Căci nu se închină la substanţa icoanei, ci la cel înscris (zugrăvit) în ea şi icoana nu este scindată de prototipul ei în ce priveşte identitatea de închinare. Căci icoana este prin asemănare identică cu prototipul. Aşa zice, deci, şi marele Vasile: „că şi icoana împăratului se numeşte împărat, şi nu alcătuiesc doi împăraţi, pentru că nici puterea nu se scindează, nici slava nu se împarte ci, aşa cum la noi domneşte o unică stăpînire şi putere, aşa şi doxologia pe care i-o aducem e unică şi nu mai multe; pentru că cinstirea icoanei trece la prototipul ei". *(De Spiritu Sancto* 18, P. G. 32, 149 C). Iar dacă trece la prototip nu este o închinare de cinstire (la icoană) şi alta (la prototip), ci una şi aceeaşi, precum unul şi acelaşi este şi prototipul închinat (şi în sine) şi în icoană.

Dar altceva este icoana naturală *(physikè eikon)* şi altceva icoana imitativă *(mimetiké)*. Prima nu are faţă de cauza ei o diferenţă de natură ci de ipostas, ca Fiul faţă de Tatăl (II Cor. 4, 4; Col. 1, 15); căci unul este ipostasul Fiului şi altul cel al Tatălui, dar natura lor este, evident, una. Cealaltă însă, dimpotrivă, are (faţă de cauza ei) o diferenţă de natură, nu însă şi ipostas, ca icoana lui Hristos faţă de Hristos (Însuşi); căci una este natura zugrăvelii materiale şi alta cea a lui Hristos (Însuşi), dar nu este un alt ipostas ci unul şi acelaşi (ipostas) al lui Hristos (şi în sine) şi înscris (zugrăvit) în icoană. Căci zice (în continuare), dumnezeiescul Vasile: „Ceea ce este aici icoana prin imitaţie *(mimetikôs)* este acolo Fiul prin natură *(physikôs)*, şi aşa cum la meşteşugari este asemănare după formă, aşa la natura divină şi necompusă e unire prin comunitatea divinităţii". Vezi, deci, diferenţa! Icoana naturală şi cauza ei, adică Fiul şi Tatăl, dat fiind că au o singură natură au şi o singură închinare potrivit identităţii naturii şi nu a ipostasului (Lor), căci aşa cum în Sfînta Treime mărturisim o singură natură, aşa mărturisim şi o singură închinare şi doxologie adusă Ei, însă trei ipostasuri: ale Tatălui, Fiului şi Sfîntului Duh. Dar icoana imitativă şi arhetipul ei, dat fiind că au un singur ipostas, au şi o singură închinare, potrivit identităţii unicului ipostas şi nu potrivit deosebirii naturilor lui Hristos (Însuşi) şi a icoanei Lui. Dacă însă, vom spune că în cazul în care este unitate de ipostas, închinarea icoanei şi prototipului ei e unică ca în cazul în care între ele ar fi unitate de natură, n-am mai recunoaşte atunci nici o diferenţă între icoană şi cel reprezentat în ea, ci atunci va fi precum un singur ipostas aşa şi o singură natură a icoanei şi a lui Hristos Însuşi şi cădem astfel în politeismul Elinilor (păgînilor) făcînd dumnezeu din orişice materie imprimată cu icoana lui Hristos; şi de aici vom deschide limba iconomahilor să ne învinuiască nu fără dreptate pe noi, cei ce ne închinăm la Un Dumnezeu în trei ipostasuri, că ne închinăm şi venerăm mai mulţi dumnezei. Dacă însă, ar zice cineva că închinarea icoanei şi prototipului (ei) nu e unică nici în cazul unei identităţi (a lor) de natură, nici în cel al (unei) identităţi după ipostas, e evident că atunci s-a scindat puterea şi s-a împărţit slava prototipului de cea a icoanei şi, astfel, cel ce se închină cade vădit în idololatrie, căci introduce nu o singură închinare ci două închinări; ceea ce se străduiesc să demonstreze iconomahii tăgăduind, cum e şi firesc, că Hristos este circumscris după trup, fiind respinşi deopotrivă cu cei ce susţin, lipsiţi de evlavie, că Dumnezeu a venit la cei ce, de pe pămînt în părere şi închipuire (fantezie). Dar lipsa de evlavie cea deopotrivă a

amîndorura a fost azvîrlită în casa întunericului, iar credința adevărată a creștinilor, după cum mărturisește că este o singură închinare la Sfînta Treime pentru comunitatea naturii (celor trei Ipostasuri), așa mărturisește că este o singură închinare și la icoana lui Hristos pentru identitatea ipostasului (icoanei și arhetipului ei); căci același ipostas este închinat (și în sine) și înscris (zugrăvit) în icoană. Pentru că nici n-ar mai fi icoană dacă ar fi la mijloc și ar fi scindată în cinstire de prototip, ci un alt lucru cu ipostas propriu. Și astfel, și în icoana lui Hristos, este (în realitate) o singură închinare și doxologie a mult lăudatei și fericitei Treimi. Dar poate că ar zice cineva: Prin urmare, dat fiind că închinarea *(proskýnesis)* este adorare *(latreía)*, se întîmplă atunci ca icoana lui Hristos să fie împreună-adorată cu Sfînta Treime. Unul ca aceasta însă, se arată a nu ști deosebirea închinării, căci Sfinților le aducem închinare, iar nu adorare, după cum și mai marilor și părinților le dăm închinare potrivit legii lui Dumnezeu, dar nu îi adorăm. Apoi, să știe, iarăși că închinarea nu se aduce substanței icoanei, căci acesta este un lucru absurd și propriu celor ce adoră creatura în locul Creatorului (cf. Rom. 1, 25), ci lui Hristos Însuși Cel ce este închinat în icoana lui Hristos, materia icoanei rămînînd cu totul în afara comuniunii de închinare cu Hristos cel închinat în ea prin asemănare, ceea ce e propriu ipostasului lui Hristos fiind separat de materie chiar dacă se vede în ea. Iar acest fapt mi se pare că se aseamănă cu exemplul oglinzii, căci și acolo e reprezentată cumva fața celui ce se uită în ea, dar asemănarea lui rămîne în afara materiei, și dacă ar vrea cineva să-și îmbrățișeze propria-i imagine (din ea) nu ar îmbrățișa materia (oglinzii), pentru că nu s-ar lipi de materie pentru ea însăși, ci pentru asemănarea lui reprezentată în ea; căci dacă se îndepărtează de oglindă se îndepărtează deodată cu el și imaginea (lui), pentru că aceasta nu are nimic în comun cu materia (însăși) a oglinzii. Așa, deci, este și la materia icoanei, căci, dacă se șterge asemănarea celui văzut în ea și căruia i se aduce închinarea, rămîne materia lipsită de închinare, ca una ce nu are nimic în comun cu asemănarea (de pe ea). Fie, iarăși, un inel ce are gravată în el icoana împăratului, apoi aceasta să fie imprimată în ceară, în rășină și în lut; pecetea, deci este una și aceeași, identică în toate materiile, acestea însă sînt diferite între ele; ori ea n-ar putea rămîne identică în diferite materii decît dacă nu are nimic în comun cu materiile (respective) ci este aceeași, separată prin cugetare de ele, întrucît rămîne în inel. Așa, deci, și asemănarea lui Hristos, chiar dacă e imprimată în, nu importă ce fel de materie, nu are nimic în comun cu materia în care se arată, rămînînd în ipostasul lui Hristos căruia îi este și proprie. Și, simplu zis, nu icoana lui Hristos este adorată, ci Hristos cel închinat în ea; și trebuie să-i fie acordată închinare pentru identitatea ipostasului (ei cu cel al) lui Hristos, deși substanța icoanei e diferită (de cea a lui Hristos Însuși).

Așa este, deci, închinarea la icoana lui Hristos, după cum o știu eu și este întărită de învățătura Sfinților Părinți. Dacă ea este suprimată, se suprimă în potență (însăși) iconomia lui Hristos, și dacă nu este (și ea) închinată se suprimă, de asemenea și închinarea lui Hristos.

Pentru aceasta, o dumnezeiescule Părinte, trebuie să ne apropiem de ea și să ne închinăm ei cu frică și evlavie, pentru că închinarea ei trece la Hristos (Însuși), și să credem că în ea ne vine un har dumnezeiesc și se împărtășește o sfințire celor ce se apropie de ea cu credință. Pentru că și la tipul făcătoarei-de-viață Cruci, și la icoana Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și a tuturor Sfinților, toată închinarea sfințitoare a icoanelor urcă prin intermediul prototipurilor lor la Dumnezeu. Și de aceea, închinarea de adorare a Treimii celei sfinte și de-o-ființă este unică: căci pentru Ea se aduc diferitele închinări și la celelalte, și la ea se face raportarea unică a tuturor închinărilor.

Iar dacă am zis din neștiință ceva greșit, fie mai puțin fie mai mult decît se cuvine, rogu-te ca pe un bun Părinte, pe unele să le îndrepți, pe altele să le plinești, iar pe altele să le suprimi, rugîndu-te pentru smerenia mea ca să gîndesc drept, să vorbesc fără greșală și să făptuiesc fără reproș.

traducere și notă de
drd. *Ioan I. Ică*

PREDICĂ LA DUMINICA A 22-A DUPĂ RUSALII

„Căutaţi mai întîi Împărăţia lui Dumnezeu... şi toate celelalte se vor adăuga vouă". (Matei 6, 33)

Iată un îndemn practic pe care ni-l pune înainte Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. El pare practic deoarece este în concordanţă cu năzuinţa intimă şi supremă a fiecăruia dintre noi şi anume aceea de a ajunge în comuniunea slavei lui Dumnezeu, în Împărăţia cerurilor.

Însă dacă ne întrebăm ce este Împărăţia pe care sîntem îndemnaţi s-o căutăm şi unde este această Împărăţie, s-ar putea să ni se pară că sfatul nu mai este chiar aşa de practic.

Căci într-adevăr înainte de toate trebuie să ne întrebăm: ce este Împărăţia? Deci ce să căutăm? Căci dacă nu ştii ce cauţi, cum să cauţi? De asemenea, ne întrebăm unde este această Împărăţie despre care ni se vorbeşte atît de des, şi chiar în textul Sf. Evanghelii de astăzi? Vom vedea însă că Mîntuitorul Hristos nu ne lasă fără răspuns, pentru a ne ajuta în căutarea noastră şi a dobîndi ceea ce dorim şi ne este de mîntuitor folos. Sf. Apostol Pavel, rosteşte puţine cuvinte cînd încearcă să „definească" Împărăţia cerurilor, dar care sînt suficiente pentru a şti ce să căutăm şi cum. El zice: „Împărăţia lui Dumnezeu nu este mîncare şi băutură ci dreptate, pace şi bucurie în Duhul Sfînt" (Rom. 14, 17).

Foarte bun cuvîntul acesta despre Împărăţie, în contextul meditaţiei la pilda bogatului nemilostiv şi a săracului Lazăr! Pentru că în această pericopă se vorbeşte tocmai de mîncare şi de băutură, de ceea ce bogatul avea şi încă întru exces, iar săracului îi lipsea şi încă atît de mult. Iar acest text vorbeşte de Împărăţie tocmai ca nefiind mîncare şi băutură, ci pace şi bucurie, dar nu orice pace şi bucurie, ci acelea ce sînt întru Duhul Sfînt. Căci mulţi se pot crede pe sine ca fiind făcători de pace, ca voind sau propovăduind pacea, dar dacă aceasta nu este întru Duhul Sfînt şi nu este asociată cu celelalte daruri şi nu este întemeiată, izvorîtă din credinţa în Dumnezeu şi dragostea de oameni, aceasta nu reprezintă Împărăţia.

Deci Împărăţia lui Dumnezeu este dreptate, pace şi bucurie. Noi vom accentua azi doar pacea şi bucuria întru importanţa lor pentru mîntuire. Dar înainte de a arăta aceasta, ne aducem aminte că mai era o întrebare: „Unde este Împărăţia?". Mîntuitorul Hristos spune simplu: „Împărăţia lui Dumnezeu este în voi înşivă" (Luca 17, 21).

Cum am remarcat şi altă dată, marele nostru filozof, Lucian Blaga, a spus un cuvînt emoţionant de-a dreptul, de mare înţelepciune şi de deosebită profunzime teologică despre această expresie a Domnului nostru. El a spus că acestea sînt „cele mai frumoase cuvinte care s-au rostit vreodată". Lucru extrordinar! Cîte cuvinte nu s-au spus în lume, cîţi filozofi, întemeietori de şcoli, de doctrine, de sisteme filozofice n-au vorbit despre lume şi viaţă, despre frumuseţile şi valorile pe care trebuie să le descoperim şi să le trăim şi totuşi, aceste cuvinte: „Împărăţia lui Dumnezeu este în voi înşivă", sînt cele mai frumoase care s-au rostit vreodată!

Gîndiţi-vă bine la aceasta şi veţi vedea că îi veţi da dreptate marelui gînditor român.

Dar dacă Împărăţia lui Dumnezeu este pace şi bucurie în Duhul Sfînt şi dacă Împărăţia este în noi înşine, înseamnă că, ori ştim, ori nu ştim, noi avem această pace şi bucurie în noi înşine. Uneori însă ne dăm seama de aceste daruri

pe care le avem şi încercăm să le punem în lumină, ca orice lucru care este ziditor pentru noi şi pentru alţii, alteori nu ştim ceea ce avem. De cîte ori nu sînt alţii care descoperă în noi lucruri nemaipomenite! De cîte ori nu sînt alţii care ne fac atenţi la anumite daruri pe care le avem şi la care nu ne-am gîndit! De cîte ori nu sînt atîţia care în diverse împrejurări ne aduc la cunoştinţă lucruri neaşteptate despre noi înşine!

Deci aşa şi cu pacea şi cu bucuria, Sf. Scriptură ne încredinţează că ele există în fiecare din noi formînd Împărăţia lui Dumnezeu, numai că atunci cînd sîntem conştienţi de aceste daruri şi le punem în valoare prin lucrare, înseamnă că noi deschidem uşa Împărăţiei nu numai pentru noi înşine, ci şi pentru ceilalţi, iar cînd nu sîntem conştienţi de existenţa acestor daruri în noi, ţinem închisă în noi Împărăţia şi nici noi nu intrăm, dar nici pe alţii nu-i lăsăm să intre.

Să ne întoarcem la cele două personaje principale ale textului Sf. Evanghelii: bogatul nemilostiv şi săracul Lazăr şi să vedem cum a căutat fiecare din ei Împărăţia lui Dumnezeu.

Bogatul nemilostiv a căutat el Împărăţia? N-a căutat-o! Şi ştim din cele ce urmează că într-adevăr n-a căutat-o. Şi dacă n-a căutat-o, n-a găsit-o! Cum este firesc. Cînd nu cauţi ceva, arareori găseşti, iar cînd găseşti poate că prin rînduială specială a lui Dumnezeu găseşti, dar în general ni se spune: „Caută şi vei găsi" (Matei 7, 7) şi nu „Veţi găsi dacă nu căutaţi".

Este însă interesant de observat că nici săracul Lazăr n-a căutat Împărăţia şi totuşi el a găsit-o! Iată un lucru care ne surprinde la prima vedere.

Ar fi trebuit ca şi el, necăutînd-o să n-o găsească, dar el este tocmai excepţia de care am pomenit.

Bogatul n-a avut parte de Împărăţie pentru că nu avea în el pacea şi bucuria întru Duhul Sfînt. Nu era conştient de ceea ce avea, de ceea ce trebuia descoperit în el însuşi, de ceea ce trebuia îndepărtat din viaţa sa.

El avea pace şi bucurie căci se veselea şi ne putem imagina şi noi că o făcea cu prietenii săi, la toate mesele şi ospeţele în diverse împrejurări, se veselea permanent, dar veselia şi pacea lui erau numai aparente.

Într-adevăr, cel ce are bogăţie multă, nu mai are pace. Acela nu mai are linişte. Are probleme de tot felul. Mai multe decît săracul.

Poate părea la prima vedere că săracul o ducea greu şi bogatul o ducea bine, dar văzînd profund lucrurile constatăm altceva: mai multe probleme, nelinişti, mustrări de conştiinţă are bogatul, şi ne referim la cel din pericopa Sf. Evanghelii de astăzi, şi mai puţine probleme are săracul, de talia lui Lazăr.

Pentru bogatul acela nu exista o pace adevărată ci una aparentă iar bucuria sa era umbrită, fără rădăcină, nu era de la Duhul Sfînt, de aceea Împărăţia nu era în el sau chiar dacă era în mod latent, nefiind conştient şi nelucrînd şi nepunînd în valoare în mod autentic darurile iubirii lui Dumnezeu nu a găsit şi nu a beneficiat de Împărăţie.

Iar săracul Lazăr, deşi el n-a căutat în mod expres, n-a intreprins nici o acţiune concretă în scopul conştient al dobîndirii Împărăţiei, totuşi, a aflat-o, pentru că el avea pacea şi bucuria, acelea de la Duhul Sfînt, în inima lui. Dovada este în faptul că în tot timpul cît a stat la poarta bogatului, cît a suferit văzînd ce avea acela şi ce îi lipsea lui, n-a osîndit, nu a judecat, n-a clevetit, n-a bîrfit în nici un fel, niciodată, ci s-a mulţumit să-şi cunoască locul său şi să accepte rînduiala lui Dumnezeu cu credinţa statornică pe care este uşor să ne imaginăm că o avea.

Dacă ar fi bîrfit, dacă ar fi criticat, sau ar fi dat dovadă de alte atitudini de felul acesta, s-ar fi dovedit că şi el ar fi avut probleme şi frămîntări omeneşti care nu sînt de la Duhul Sfînt, ori el nu făcea aceasta, de unde înţelegem că fiind un om paşnic, avea pacea şi bucuria — chiar în suferinţă! — întru el.

Necîrtind împotriva aproapelui, nu cîrtea nici împotriva lui Dumnezeu, căci de foarte multe ori, cel care cîrteşte împotriva aproapelui, o face şi împotriva lui Dumnezeu cerîndu-i socoteală de ce permite asemenea inegalităţi între oameni, atitudine care este, cum ştim, o profundă eroare.

Dar nu era cazul lui Lazăr, care avînd pacea şi bucuria de la Duhul Sfînt întru sine, a moştenit Împărăţia cerurilor.

Şi a murit bogatul şi a murit şi săracul. Şi mare prăpastie era între unul şi celălalt potrivit locurilor pe care le-au ocupat după moarte. Problema prăpastiei formează, poate, tema centrală a pericopei Sf. Evanghelii de azi. Iată un lucru care ne pune pe gînduri: de ce era prăpastie între bogat şi sărac în viaţa de dincolo? Cine a făcut această prăpastie? Dumnezeu, pentru că El este acela care ia în rai şi care rînduieşte după dreptate osînda veşnică? Dumnezeu a făcut această prăpastie? În nici un caz! În cazul nostru, prăpastia de care se vorbeşte a făcut-o bogatul. Şi încă din viaţa pămîntească, căci între el şi Lazăr deşi erau atît de aproape şi se vedeau atît de des, se crease o mare prăpastie, o distanţă kilometrică pe care bogatul nu s-a ostenit deloc să o parcurgă, să întindă o punte peste prăpastie. Iar cînd a murit, deşi locurile au fost inversate, confirmîndu-se astfel cuvintele Mîntuitorului care a zis că „cel ce se smereşte se va înălţa şi cel ce se înalţă se va smeri" (Matei 23, 12), cînd au murit şi locurile au fost inversate, au luat prăpastia cu ei. Mai precis bogatul a luat-o cu el. S-a dus în veşnicie cu prăpastia pămîntească cu tot! În viaţa pămîntească ar fi fost destul să întindă o mînă sau o privire săracului şi aceasta ar fi fost o punte între ei, dar poate ori de cîte ori intra sau ieşea pe poarta sa, bogatul, e posibil să fi fost prea mîndru ca să mai fi privit în jos să-i vadă pe cei aflaţi în suferinţă la poarta sa, fie, e de asemenea posibil, ca unii din slujitori să fi îndepărtat din timp pe sărac de la poarta bogatului cînd acesta intra sau ieşea ca să nu-i creeze vreo indispoziţie oarecare.

Totuşi iată, el îl cunoştea foarte bine pe Lazăr! Nu se poate spune că nu-l cunoştea — ceea ce e şi mai grav pentru el — deoarece în viaţa de dincolo, cînd l-a văzut a zis: „Părinte Avraame, trimite pe Lazăr să-şi moaie vîrful degetului în apă şi să-mi răcorească fruntea" (Luca 16, 24). N-a zis trimite pe cineva, sau trimite pe cel pe care-l ai lîngă tine, sau ajută-mă în vreun fel oarecare, ci a zis „Trimite pe Lazăr!".

Există multe prăpăstii în viaţa noastră, între noi cei trăitori în lume.

Aşa cum spuneam, şi repet pentru că mi se pare important, ne întîlnim atît de des în diverse locuri publice: în biserică, pe stradă, în magazine, la serviciu, atît de aproape încît ne atingem unii pe alţii, umăr de umăr, sîntem atît de aproape din punct de vedere fizic, dar adesea atît de departe sufleteşte, încît prăpăstii întregi se interpun între noi.

Există două feluri de prăpăstii, între altele, unele care au ţărmurile depărtate şi adîncul mai puţin adînc, şi care pot fi trecute deşi cu greu, dar sînt şi prăpăstii cu ţărmurile apropiate încît se poate vedea de pe un mal pe celălalt, dar adîncul este de nepătruns, de netrecut. Un astfel de gen de prăpastie crease şi bogatul în viaţa sa, căci se spune chiar în Sf. Evanghelie acest lucru.

Şi dacă prăpastia este de netrecut acolo, aici se poate trece chiar dacă este aşa de adîncă. Aproape, de necrezut! O astfel de prăpastie poate fi trecută prin două mijloace: milostivirea în primul rînd, căci despre aceasta e vorba în pilda care ne este pusă înainte şi în al doilea rînd prin răspîndirea păcii şi a bucuriei către celălalt care are nevoie de pace şi de bucurie, adică prin dăruirea Împărăţiei care este în tine spre celălalt, prin deschiderea porţilor acesteia aşa cum spunea un teolog care a luat premiul Nobel pentru pace, M. L. King, îndemnînd ca omul să nu fie niciodată o oglindă în care să se contemple pe el însuşi, ci o fereastră deschisă spre lume şi pentru lume, ca ceilalţi să-l poată privi, să poată intra şi să se sălăşluiască în sufletul lui, să se poată încălzi.

Prin aceste mijloace noi putem întinde o punte peste prăpăstiile create între noi, pe care să trecem aşa cum trecea Mîntuitorul Hristos pe ape ca pe uscat, neafundîndu-se.

Pacea şi bucuria, între altele, se propovăduiesc, se dăruiesc mai ales prin cuvînt. Dar şi aici vedem că sîntem deficitari; fiecare din noi, fără excepţie. Pentru că nu ştim să vorbim, să ne adresăm unul celuilalt, să ne chemăm pe nume, chiar dacă zicem un cuvînt unul către altul, sau ne strigăm, nu întotdeauna o facem cum trebuie. Adesea vorbim cuvinte îngheţate, pornite dintr-o inimă de gheaţă, care nu face plăcere celuilalt, care îi îngheaţă urechile trupului şi ale sufletului, care nu pot crea nimic în el, aşa cum spune Mîntuitorul Hristos: „Omul cel bun din comoara cea bună a inimii sale scoate cele bune, iar omul cel rău, din comoara cea rea a inimii sale scoate cele rele" (Matei 12, 35) sau aşa cum

spune un poet „Şi de la mine pîn'la tine / Cuvîntul însuşi va-ngheţa / Nici să te strig şi nu ştiu prea bine". Într-adevăr, de cîte ori nu se dovedeşte că nu ştim să ne adresăm celorlalţi, avînd cuvinte dure, prin care bruscăm şi lovim, cuvinte arogante, neîncălzite, care nu pot pătrunde în sufletul celuilalt şi să rămînă acolo şi să aducă rod, cuvinte goale, nelocuite.

Este mare lucru să ştii să vorbeşti, să te investeşti în ceea ce vorbeşti, să-ţi locuieşti cuvintele, să ţi le locuieşti pe deplin!

Este o experienţă îndeobşte cunoscută că de multe ori rostirea cîtorva cuvinte trădează intenţia vorbitorului faţă de cel căruia i se adresează, de aceea la o trăire autentică se impune o vorbire autentică. Iată deci, prin aceste moduri de a fi, de a exista în lume, se poate transmite Împărăţia lui Dumnezeu, căci ea este pace şi bucurie întru Duhul Sfînt iar acestea se transmit prin cuvînt. „Fericiţi făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema" — ni se spune despre pace (Matei 5, 9), iar pe de altă parte, despre bucurie, Sf. Apostol Pavel ne zice: „Bucuraţi-vă pururea" (I Tes. 5, 16), iar Sf. Serafim de Sarov mai apropiat de zilele noastre, cînd se întîlnea cu cineva pe cale îl întîmpina cu cuvintele: „Bucuria mea"!

Este extraordinar lucru să poţi spune despre cineva că el este bucuria ta, după cum la fel de important e să poţi spune despre tine că tu eşti bucuria cuiva.

Sîntem noi bucurie pentru ceilalţi? Sîntem noi făcători şi dătători de bucurie pentru aproapele nostru?

Să-L rugăm pe Milostivul Dumnezeu să ne lumineze cu harul Prea Sfîntului Său Duh mintea şi ochii sufletului nostru în aşa fel încît să putem descoperi mai întîi în noi aceste două lucruri ale Împărăţiei, pacea şi bucuria, pentru a le putea apoi împărtăşi şi celorlalţi şi întru aceasta să ne facem următori şi împlinitori ai îndemnului Mîntuitorului nostru Iisus Hristos care zice: „Căutaţi mai întîi Împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui şi toate celelalte se vor adăuga vouă" (Matei 6, 33). Amin.

Pr. *Teodor Damian*

CHEMAREA DE SUS [1]

I

Ca fii ai Bisericii sîntem mereu sub semnul unei chemări. Din toate părţile spaţiului liturgic pornesc spre noi îndemnuri spre alte şi alte ţinte demne de a fi urmărite şi posibile de înfăptuit.

Cu cît sîntem mai conştienţi de calitatea de următori ai lui Hristos, cu atît ne e mai puţin îngăduit să ne instalăm comod într-un anumit fel de viaţă dincolo de care să nu mai vedem altceva decît spaţiul cenuşiu al unor gesturi repetate mecanic fără nădejdea vreunei înaintări.

Fiul Bisericii, următorul lui Hristos e un om dinamic, de iniţiativă, plin de neastîmpăr. Nedîndu-se niciodată mulţumit cu ceea ce a înfăptuit, el e mereu cu fiinţa sa interioară, lansat dincolo de prezent în viitor. Înfăptuind cu grijă binele prezent, credinciosul simte neliniştea preocupării de mai binele viitor.

Acoperind timpul în toate dimensiunile lui, Iisus Hristos e prezent cu ajutorul şi chemările Lui nu numai în trecutul şi prezentul nostru, dar şi în viitor.

Sprijinindu-ne efortul de a depăşi trecutul în favoarea prezentului, El ne sprijină şi pentru depăşirea binelui prezent în favoarea mai binelui viitor.

Dumnezeu nu voieşte stagnare, ci mişcare. El nu voieşte ca noi să ne situăm pe o anumită treaptă dincolo de care să nu mai dorim nimic. Dumnezeu nu vrea un credincios pasiv, lînced, apatic, dispus să se cantoneze în mulţumirea de sine şi automatism, ci pretinde mărturisitorului Său să fie mereu opus la ceea ce este, prin grija a ceea ce urmează să existe, să fie înfăptuit de el.

---

1 La Duminica XXVIII-a după Rusalii.

Sub chipul omului care a făcut cina, pericopa de azi (Lc. 14, 16—24) ne înfăţişează pe Dumnezeu, chemînd la bunuri, la valori mai înalte întîi pe cei ce-l cunosc, pe credincioşi. În faţa lui Dumnezeu, însă, în faţa lui Iisus Hristos, toţi oamenii, în orice stadiu al vieţii s-ar afla, sînt în situaţia că au nevoie să fie chemaţi spre tot mai înalte niveluri de viaţă. Despre chemarea pe care Dumnezeu ne-o adresează mereu nouă vom vorbi în cele următoare.

II

Chemarea este o cerinţă îndreptată către cineva care se află în situaţia de subiect capabil să se depăşească. Din punct de vedere creştin nici un credincios nu ajunge vreodată în condiţia de a putea spune în mod îndreptăţit că dincolo de ceea ce a înfăptuit nu mai are nimic de adăugat. În Biserică, credincioşii sînt mereu în poziţii provizorii. Ei sînt mereu în drum către ceva, către tot mai înalte trepte de viaţă. Am putea spune că fiecare dintre noi se aseamănă oarecum cu Sfîntul Pavel. Marele Apostol scria într-una din Scrisorile sale, că fiind departe de desăvîrşire, aleargă mereu înainte spre ţinta chemării celei de sus (Filip. 3, 11—14). Dacă Pavel cel care sub lucrarea Duhului celui Sfînt, devenise un mare Apostol, dacă el, cel care se aşezase cu totul în slujba Domnului, deschizînd înrîuririi de Sus toate tainiţele inimii, dacă un asemenea mare credincios mărturiseşte despre sine că încă n-a ajuns la desăvîrşire, dar că e în drum spre ea, cu atît mai mult noi, credincioşii de rînd, va trebui să spunem că în nici un moment al vieţii noastre de fii ai Bisericii nu ne putem considera ca ajunşi la punctul final al misiunii noastre, ci doar atît putem spune că sîntem încă departe de ţinta desăvîrşirii.

Se întîmplă însă ca în drum spre ţintă să putem fi abătuţi din cale. Motive, altele decît cele legitimate de către conştiinţă, interese egoiste, slăbiciuni omeneşti ne pot îndruma preocupările, atenţia, activitatea în altă direcţie.

Pentru a preveni asemenea situaţii, sau în caz că s-au produs, pentru a înlesni ieşirea din ele şi revenirea la normal, e nevoie de chemări venite de dincolo de noi, de porunci îndreptate spre conştiinţa noastră de către voinţa cea prea sfîntă a lui Dumnezeu.

Sub ce formă ne adresează Dumnezeu chemările Sale?

O modalitate o constituie cuvîntul cuprins în Sfintele Scripturi. Întreagă învăţătura descoperită este în fond o chemare adresată de către Dumnezeu credincioşilor în scopul determinării acestora de a se desprinde din situaţia dată şi de a se orienta spre viitor, spre un nou nivel de viaţă mai corespunzător.

Întreaga învăţătură constituie scopuri spre care credincioşii sînt chemaţi să urce. Dar lucrul acesta se vede mai bine din caracterul imperativ al poruncilor. Porunca intervine oarecum cu agresivitate în comoditatea noastră, răscolindu-ne, scuturîndu-ne, silindu-ne într-un anume chip să ieşim din stagnare şi să înaintăm spre obiectul propus de ea. Poruncile Decalogului, Fericirile, porunca iubirii de Dumnezeu şi de oameni răzbat în liniştea credincioşilor cu o energie şi cu un accent capabil să-i impresioneze adînc şi să-i pună în mişcare, în direcţia transformărilor şi înnoirilor cu scopul unei cît mai eficiente slujiri a oamenilor, a vieţii.

De pildă, porunca primă a Decalogului: „Eu sînt Domnul Dumnezeul tău, să nu ai alţi dumnezei afară de mine" (Ex. 20, 2—3) constituie pentru credincios chemarea, obligaţia necondiţionată de a nu conferi niciodată vreunei creaturi atributele absolutului, ci de a rămîne în permanenţă deschis şi în comuniune cu singurul adevăratul Dumnezeu, Creatorul, Proniatorul şi Mîntuitorul nostru.

Porunca „Fericiţi cei săraci cu duhul că a lor este împărăţia cerurilor" (Mt. 5, 3), cheamă pe credincioşi să fie smeriţi şi să nu se socotească niciodată cunoscători deplini ai întregului adevăr, ci să fie mereu deschişi şi mereu în mers spre el.

Porunca iubirii faţă de semeni (Mt. 22, 39) cheamă spre un susţinut efort de slujire a semenilor. Spre o slujire devotată şi dezinteresată chiar şi atunci cînd semenii ne sînt adversari declaraţi.

În faţa învăţăturilor, a poruncilor dumnezeieşti, credinciosul este în ipostaza celui care învaţă mereu şi care cu toate progresele făcute încearcă mereu senti-

mentul insatisfacţiei, sentiment ce se concretizează în imboldul de a merge mereu înainte spre alte înfăptuiri tot mai apropiate celor cerute de învăţătura şi poruncile Domnului.

În faţa descoperirii dumnezeieşti credinciosul nu ia atitudinea fariseului şi cărturarului care socotindu-se posesori ai adevărului total, rămîneau închişi şi refractari oricărei înnoiri, ci ia atitudinea ucenicului, care are mereu de întrebat, de învăţat şi de înfăptuit cîte ceva.

Dar chemarea de Sus se poate adresa credincioşilor şi prin exemplul personal al Mîntuitorului şi al Sfinţilor Săi. Tot ce a făcut Domnul personal şi prin Sfinţi are semnificaţia unei chemări adresate nouă în scopul ca voinţa şi întreaga noastră fiinţă să nu se lase confiscate de zarva intereselor imediate, înguste, ci să rămînă mereu disponibile şi pentru chemările venite din zona vieţii de slujire şi de jertfă pentru alţii.

Nu e de prisos să spunem că şi zugrăvelile sfinte, slujbele dumnezeieşti, arhitectura bisericească, constituie şi ele, fiecare în felul ei, chemări în direcţia împlinirii spre slujirea oamenilor în numele lui Dumnezeu.

Se cuvine să luăm seama însă că Dumnezeu îşi adresează chemările către noi şi pe alte căi.

Astfel tendinţa spre existenţă — prezentă în realităţile din cuprinsul naturii — e potrivit s-o interpretăm ca pe o chemare a lui Dumnezeu adresată nouă în sensul de a ne strădui să cunoaştem mai temeinic natura pentru a o putea ocroti şi valorifica, nu însă pentru a o exploata pînă la epuizare, nu pentru a o degrada şi pustii.

Ca operă a lui Dumnezeu natura îşi are un rost al ei şi de aceea se cuvine s-o ocrotim, să muncim pentru îmbunătăţirea şi înfrumuseţarea ei. Ţinuturile fertile să le facem şi mai fertile, iar pe cele neroditoare, pustietăţile, deşerturile să le transformăm în terenuri roditoare, capabile să întreţină o vegetaţie cît mai variată şi mai bogată.

Prin imperfecţiunile şi lipsurile naturii Dumnezeu ne adresează chemarea Sa la muncă, la eforturi, la dezvoltarea ştiinţei şi tehnicii în vederea stăpînirii naturii, dar şi a cultivării şi dezvoltării ei.

Dar Dumnezeu îşi exprimă chemarea Sa către noi şi prin intermediul evenimentelor şi al marilor aspiraţii ale oamenilor şi popoarelor.

Există, iarăşi, în lumea creştină o puternică tendinţă spre apropiere şi unire. Niciodată nu s-a simţit mai intens ca azi cît de nefirească e situaţia creştinătăţii împărţite pe confesiuni antagoniste. Întemeiată de către Mîntuitorul ca să adune pe oameni şi să-i unească, Biserica a ajuns la un moment dat în situaţia de a vedea cu mihnire cum unii credincioşi se constituiră în grupări deosebite, îndepărtîndu-se de ceilalţi şi nu arareori cultivînd neînţelegerea şi vrajba.

Astăzi o puternică tendinţă ecumenistă răzbate de la un capăt la altul al creştinătăţii. Nu putem să nu vedem în această mişcare voinţa lui Dumnezeu, chemarea Lui adresată nouă ca să acţionăm cu hotărîre în direcţia refacerii unităţii de odinioară a creştinătăţii.

Vrednic de luat în seamă e şi faptul că aspiraţia spre unitate e comună aproape tuturor oamenilor şi popoarelor de pe glob, indiferent de condiţiile de viaţă, concepţiile şi sistemele lor sociale. Conştiinţa unei obîrşii comune şi unui destin comun pe acest pămînt stă la baza acestei uriaşe mişcări contemporane spre apropierea şi înfrăţirea tuturor, cu păstrarea, fireşte, a specificului individual şi etnic Ecumenismul general uman nu urmăreşte o uniformizare, ci o unitate plurală, o unitate în diversitate

Pentru noi e limpede că şi la baza acestei aspiraţii spre unitate planetară a oamenilor şi popoarelor este voinţa lui Dumnezeu, care ne-a zidit pe toţi mişcat de aceeaşi negrăită dragoste şi care voieşte ca toţi să năzuim şi să ajungem împreună la desăvîrşire

Voinţa lui Dumnezeu este chemare, poruncă pentru noi. Este poruncă în sensul de a nu rămîne indiferenţi faţă de aspiraţia universală spre înfrăţire, ci să acţionăm cu hotărîre contribuind la dărîmarea zidurilor despărţitoare dintre oameni şi întinzînd între ei punţile înfrăţirii şi ale dragostei.

Nu ne e îngăduit de asemenea să rămînem pasivi faţă de strigătul acelora care se luptă pentru dobîndirea libertăţii şi independenţei, pentru condiţii de

viață materială mai bune, pentru un mai ridicat nivel de cultură. Dumnezeu ne-a creat pe toți, nu numai pe unii, pentru o viață liberă, prosperă și luminată. Toți avem dreptul și datoria de a prețui în gradul cel mai înalt aceste valori și de a ajuta să și le dobîndească, pe frații care încă n-au ajuns să se bucure de ele.

N-avem dreptul să ne numim creștini atîta timp cît mai există pe lume oameni lipsiți de libertate. N-avem dreptul să ne numim următori ai lui Hristos atîta timp cît milioane și milioane de semeni se destramă în neființă din pricina mizeriei, a bolilor și a ignoranței.

Din lacrimile, suspinurile și jertfele fraților care luptă pentru libertate, lumină și condiții omenești de trai se conturează puternică, poruncitoare chemarea lui Dumnezeu de a le veni grabnic în ajutor cu cuvîntul, cu fapta, cu rugăciunile noastre.

III

Este în noi o puternică tendință de izolare față de ceilalți și de încovoiere asupra noastră înșine, asupra intereselor egoiste. Înclinarea urmărind promovarea eului în centrul preocupărilor, impulsul de a gravita mereu spre teluric ar sfîrși prin a ne toci sensibilitatea față de semeni și de lumea valorilor, dacă n-am primi, la momentul potrivit, ajutorul, care, menținut în limite potrivit intereselor noastre, să ne înlesnească, în același timp, ieșirea din însingurare și stabilirea de contacte cu lumea semenilor și a valorilor înalte.

Parabola din pericopa de azi ne vorbește tocmai despre ajutorul conferit de Dumnezeu prin chemarea la cină.

Cina e un mijloc de combatere a izolării în individualism egoist, este un mijloc de apropiere între oameni, de stabilire a legăturilor și comuniunii între ei. Chemîndu-ne la cină, Domnul voiește, pe de o parte, să ne ferească de alunecarea în închistarea în egoism, iar pe de alta voiește să învioreze în noi voința de a rămîne deschiși și năzuitori spre tot mai înalte niveluri de viață.

Chemarea pe care Domnul ne-o adresează pornește din dragoste față de noi și din voința Lui ca noi cei ce am acceptat să-i călcăm pe urme, să fim și pentru alții pildă de viață înaltă.

Cina sporește puterile celor ce participă la ea. Chemîndu-ne la cină, Domnul voiește ca noi să devenim mai puternici întru afirmarea și slujirea mai cu hotărîre a binelui, adevărului, dreptății, libertății și dragostei față de oameni.

Omul care a făcut cina este Dumnezeu. Primii chemați la cină au fost fariseii și cărturarii. Dar aceștia au refuzat să dea ascultare chemării. Să nu procedăm ca ei. Noi să fim cu inima deschisă către această sfîntă chemare.

Din pricina neascultării fariseii și cărturarii au fost lipsiți de binefacerile cinei. Locul lor a fost ocupat de cei ce, deși exterior nu făceau parte din comunitatea religioasă, totuși prin dispozițiile inimii erau mai apropiați de Dumnezeu decît aceia.

Datoria noastră e ca, depărtîndu-ne de spiritul negativist și ostil progresului, spirit în care se închistaseră fariseii și cărturarii, să ne apropiem de toți cei ce deși formal nu fac parte din Biserică, totuși cu inima și cu atîtea din înfăptuirile lor se situează în sfera planurilor lui Dumnezeu.

Să avem mereu viu în conștiință adevărul că Hristos ne cheamă la o viață nouă nu numai prin poruncile și pilda Lui, dar și prin inițiativele, planurile și realizările pozitive ale celor ce nu fac parte din Biserica Sa.

| Pr. *D. Belu* |

CREDINȚA ÎN VIAȚA VIITOARE

„Plîng și mă tînguiesc cînd gîndesc la moarte...", așa începe una dintre frumoasele cîntări ortodoxe de la slujba înmormîntării. Căci viața noastră pămîntească constituie doar o clipită din noianul veșniciei fără început și fără sfîrșit,

care cuprinde în ea, precum oceanul o picătură de apă, veacuri nenumărate și incomensurabile.

Această clipă care marchează prezența noastră pe pămînt, precum și taina sau legea morții, a frămîntat mintea omului din toate timpurile, spre a găsi un răspuns la misterul existenței vieții fizice și al nemuririi sufletului.

Rezultatul tuturor acestor întrebări și frămîntări s-a încheiat cu două răspunsuri. Unii au presupus că și omul, precum toate celelalte ființe și viețuitoare ale pămîntului, odată ce moare, se stinge și dispare pentru totdeauna, în marea și necuprinsa întindere a spațiului și timpului. Alții, cercetînd mai cu deamănuntul istoria veacurilor și popoarelor, au aflat că în toate timpurile și la toate popoarele, a existat credința în viața de dincolo de mormînt, într-o existență a sufletului chiar după putrezirea și nimicirea trupului; de aici credința în învierea morților.

O dovadă a credinței într-o viață după moartea trupească, pe care o au nenumărate popoare, o reprezintă rînduiala ceremoniilor înmormîntării, monumentele funerare, cavourile pline de podoabe, îmbrăcămintea plină de fast și strălucire, obiectele personale ale defunctului, precum și alimente drept hrană sau merinde pentru drumul nesfîrșit al veșniciei.

Credința în nemurirea sufletului i-a făcut pe strămoșii noștri geto-daci să fie atît de viteji și neînfricați în fața morții.

La aceste frămîntări și incertitudini, religia creștină a adus un răspuns convingător și edificator asupra fenomenelor esențiale ale vieții, ale morții și ale nemuririi sufletului, pe baza descoperirii dumnezeiești. Religia creștină își expune învățătura sa privitoare la aceste adevăruri, omul fiind liber să le creadă sau nu, să și le însușească sau să nu le primească, păstrîndu-și astfel deplina responsabilitate.

„Dumnezeu n-a făcut moartea și nu se bucură de pieirea celor vii" (Înțelepciunea lui Solomon 1, 13).

Dumnezeu a creat pe om după chipul și asemănarea Ființei Sale, întru nestricăciune. Fuga și teama omului de moarte, lupta și dorința de a-și prelungi firul vieții cît mai mult, sînt o dovadă că sîntem zidiți pentru viață și nu pentru nimicire.

Înțelepții cei luminați ai popoarelor mereu au susținut ideea nemuririi sufletului și niciodată n-au acceptat că omul ar fi menit putreziciunii și stingerii lui pentru veci de veci.

Învățătura creștină ne arată că strămoșii noștri, Adam și Eva, au fost creați de Dumnezeu avînd posibilitatea de a dobîndi nemurirea. Dacă ar fi ascultat porunca dată lor, ei deveneau nemuritori. Dar avînd libertatea de a-și alege singuri calea vieții, nemurirea, sau calea morții, moartea trupească, ei au cedat ușor la șoapta vicleanului diavol, tatăl minciunii și izvorul răului, care prin cuvinte viclene, adresate Evei, reușește să clatine și să tulbure credința în bunătatea, purtarea de grijă și dreptatea lui Dumnezeu. Căzînd în ispită prin amăgire, ei calcă porunca dumnezeiască, iar plata păcatului este moartea, de vreme ce porunca divină suna: „De vreme ce veți mînca din el, cu moarte veți muri" (Fac, 3, 3). Astfel în loc să devină nemuritori, prin protopărinții noștri a intrat moartea în lume. Iar alungarea strămoșilor noștri din rai, a însemnat îndepărtarea lor de lîngă izvorul vieții și al fericirii.

Păcatul a stricat armonia dintre Dumnezeu și om, dintre om și om, dintre om și natura înconjurătoare. Sfînta Scriptură ne spune că după creație, „Dumnezeu s-a uitat la tot ce făcuse și iată că erau foarte bune" (Fac. 1, 31), dar după călcarea poruncii divine, prin nesupunere și neascultare toate s-au schimbat. În ființa omenească a apărut răutatea, care a zămislit și rodit toate suferințele trupești. Natura s-a stricat și schimbat, în loc de flori au crescut spini și pălămidă. Cerul s-a întunecat cu nori, iar văzduhul s-a umplut de tunete, fulgere, trăznete și vijelie. Animalele nu-și mai recunosc stăpînul, ci cu dușmănie și nesupunere i se împotrivesc.

Totuși, în nemărginita Sa milă și bunătate, Dumnezeu după căderea omului din fericirea Edenului, îi făgăduiește acestuia răscumpărarea lui, prin trimiterea unui Mîntuitor (Fac. 3, 15), iar „la plinirea vremii", Dumnezeu trimite în lume pe însuși Fiul Său, care ia chip omenesc, fiind întru totul asemenea nouă, afară de

păcat. Prin cuvintele şi faptele Sale, El s-a descoperit că este Fiul lui Dumnezeu, Mesia cel trimis, că e Stăpînul vieţii şi morţii. Iisus Hristos înviază morţii, dînd dovada reală şi palpabilă că este Dumnezeu atotputernic, avînd stăpînire deplină asupra vieţii şi a morţii.

Cu puterea Sa dumnezeiască, înviază pe fiica lui Iair, pe fiul văduvei din Nain, înviază din morţi după patru zile pe Lazăr, redîndu-le acestora din nou viaţa trupească.

Prin moartea Sa ca om, a biruit puterea morţii, iar prin învierea sa cea de a treia zi, s-a făcut „începător învierii morţilor", făcîndu-se astfel pe sine „Pîrgă sau începătură a învierii celor adormiţi" (I Cor. 15, 20).

Prin învierea Sa, Iisus Hristos ne-a trecut din moarte la viaţă şi de pe pămînt la cer. Sfîntul Apostol Pavel ne spune: „Că de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om şi învierea morţilor. Căci precum prin Adam toţi mor, aşa şi în Hristos toţi vor învia" (I Cor. 15, 20—21).

Privită fiind astfel taina morţii, aceasta devine mai puţin înfricoşătoare, iar scopul vieţii este o continuă luptă pentru a putea învinge şi zădărnici relele şi păcatele ce înjosesc şi alterează demnitatea fiinţei omeneşti, făcîndu-ne în acest fel făpturi bine plăcute lui Dumnezeu, prin năzuinţa continuă de a face binele semenilor noştri, de a fi iertători şi îngăduitori cu toţii. În chipul acesta, moartea va deveni o punte ce ne va trece spre o altă viaţă fericită, în care vom putea culege roadele ostenelilor şi nevoinţelor noastre cele bune. În acest caz, moartea este un ogor în care trupul nostru putrezind, rodeşte fructele nemuririi.

Tot în lumina Sfintei Scripturi, Sfînta Biserică ne arată şi nouă, precum Domnul i-a arătat lui Adam, calea morţii şi calea vieţii, liberi fiind a o alege pe care voim.

Pentru a urma calea vieţii şi fericirii veşnice, trebuie împlinite anumite porunci şi învăţături. Prima condiţie este credinţa noastră în Iisus Hristos, în dumnezeirea Sa, în propovăduirea Sa, în minunile Sale, în jertfa Sa, să ascultăm şi să cinstim Sfînta Sa Biserică, să respectăm pe slujitorii care propovăduiesc şi menţin învăţătura Sa, pentru ca astfel să se împlinească cuvintele Mîntuitorului: „Ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică" (Ioan 3, 15).

Credinţa din sufletele noastre este sămînţa din care răsare viaţa veşnică. Sămînţa credinţei se sădeşte în noi chiar de la data primirii Sfîntului Botez. Sf. Apostol Pavel scrie creştinilor din Roma: „Au nu ştiţi că toţi cîţi în Hristos Iisus ne-am botezat, întru moartea Lui ne-am botezat? Deci ne-am îngropat cu El în moarte prin Botez, pentru ca precum Hristos a înviat din morţi, prin mărirea Tatălui, aşa să umblăm şi noi întru înnoirea vieţii" (Rom. 6, 3—4).

Iată de ce este atît de necesar botezul copiilor noştri. Prin Botez, Iisus Hristos sădeşte în noi răsadul mîntuirii şi ne altoieşte la pomul vieţii şi al fericirii veşnice.

A doua condiţie este împărtăşirea cu Sfintele Taine. Mîntuitorul, prin gura Sfîntului Apostol şi Evanghelist Ioan, zice: „Adevărat, adevărat zic vouă, dacă nu veţi mînca trupul Fiului Omului şi nu veţi bea sîngele Lui, nu veţi avea viaţă în voi. Cel ce mănîncă trupul Meu şi bea sîngele Meu are viaţă veşnică, şi Eu îl voi învia pe el în ziua cea de apoi" (Ioan 6, 53—54).

La împărtăşirea credincioşilor, preotul zice: „Se împărtăşeşte robul lui Dumnezeu... cu trupul şi sîngele Domnului, spre iertarea păcatelor şi spre viaţa de veci". Pentru aceasta, Biserica îndeamnă pe credincioşi ca în cele patru posturi ale anului, sau cel puţin odată pe an, în postul Patruzecimii, să se curăţe de păcate prin Spovedanie şi să se împărtăşească cu trupul şi sîngele lui Iisus Hristos prin Taina Sfintei Cuminecături. Iar cel ce primeşte în pragul morţii această Sfîntă Taină, de mare comoară sufletească se învredniceşte. Credinciosul care a murit păcatului înainte de moartea sa trupească, nu va muri, ci va trăi în veşnicie cu Dumnezeu.

Cel ce a trăit cu dreptate înaintea conştiinţei sale, faţă de legile lui Dumnezeu, faţă de familia sa, faţă de semenii săi, acela şi-a pregătit răsplata de la Dumnezeu în cer, iar pe pămînt dragostea şi preţuirea semenilor, pildă şi îndemn de vieţuire fiind pentru toţi oamenii.

Marele pictor umanist, Leonardo da Vinci avea obiceiul să spună că după cum la sfîrşitul unei zile de muncă îşi pregăteşte o cină îndestulătoare şi un pat

bun, tot astfel şi moartea este patul pregătit pe care aşteptăm învierea morţilor. Pentru cei credincioşi moartea este un somn, ei nu mor, ci se odihnesc în Domnul, căci loc de odihnă şi de repaus este cimitirul pentru creştini.

Sfîntul Apostol Pavel linişteşte pe tesaloniceni, care aveau îndoială în privinţa vieţii de veci, scriindu-le: „Fraţilor, despre cei ce au adormit nu voim să fiţi în neştiinţă, ca să nu vă întristaţi ca şi ceilalţi care n-au nădejde. Pentru că de credem că Iisus a murit şi a înviat, tot aşa credem că Dumnezeu pe cei adormiţi îi va aduce împreună cu El" (I Tes. 4, 13—14).

Privind moartea trupească în felul acesta, fiecare ne găsim mîngîierea sufletească atunci cînd ne aflăm în faţa ei, şi aceasta cu atît mai mult, cu cît ne-am străduit să urmăm învăţătura Domnului, propovăduită de Sf. Biserică.

Fără să se teamă de moarte, astfel de creştini se roagă mereu, după exemplul Bisericii: „Sfîrşit creştinesc vieţii noastre, fără durere, neruşinat, în pace şi răspuns bun la înfricoşătoarea judecată a lui Hristos, să cerem", iar răspunsul credincioşilor este: „Dă-ne, Doamne!". Amin.

Arhim. *Serafim Man*

PERMANENŢA ORTODOXĂ ŞI ROMÂNEASCĂ ÎN COLINDE

„Mare-i seara de-astă seară!"

Oare de ce-o fi mare seara de astă seară? Poate şi pentru faptul că sîntem aşa de mulţi aici în biserică pe care am văzut-o în colind „Colo sus şi mai în sus" drept o mănăstire cu pereţii de tămîie, unde se îngînau cîntecele îngereşti cu ale oamenilor, unde colindele se auzeau şi erau prezentate în această creaţie frumoasă cheile care descuiau o uşă, o uşă care, de asemenea, o colindă o pomeneşte, „uşa raiului". „Raiul cel închis, azi iar s-a deschis / Şi strămoşii iară / Prin Sfînta Fecioară / Iar s-au înnoit / Iar s-au înnoit."

Duminica înaintea Naşterii Domnului pe care astăzi o terminăm cu această slujbă este intitulată în calendar *Duminica sfinţilor strămoşi.* Evangheliştii — Sf. Matei şi Sf. Luca — ni-L prezintă pe Mîntuitorul Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, dar şi om adevărat din Prea Curata Fecioară Maria. Şi, ca om, Mîntuitorul Iisus Hristos se înscrie întru totul în neamul omenesc. Unul din evanghelişti îl consideră fiul lui Avraam, fiul lui David, iar altul pentru a merge pe firul istoriei de la început îl consideră fiul lui Adam sau Adam cel nou, cum scrie Sf. Apostol Pavel. Iată că auzind numele pomenite, ale strămoşilor de la Adam, astăzi am auzit între ele şi nume de neevrei, care reprezintă de fapt toată lumea şi pregătirea întregului pămînt, a tuturor popoarelor lumii pentru a-L primi pe Mîntuitorul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu şi Fiul umanităţii întregi. Strămoşii noştri sînt aceiaşi cu strămoşii omeneşti ai Mîntuitorului Iisus Hristos.

Şi iată că această seară este mare pentru noi, şi cu siguranţă este mare, pentru faptul că am pomenit în colinde ca-n nişte „liturghii discrete ale copiilor" pe care le-a preluat corul, pe care le-a prelucrat la vreme muzica cultă şi ni le prezintă festiv astăzi. Prin acestea nu facem altceva decît să ne pomenim şi noi strămoşii între cei ai umanităţii, bine ştiind că nu mai este „nici iudeu, nici elin, nici rob, nici slobod, ci toţi una în Hristos" (Gal. III, 28). În această unitate, prin unicitate, a fost chemat, de la început, şi neamul nostru strămoşesc, neamul nostru românesc. Aşa cîntă, astăzi, aşa a cîntat poporul nostru dintotdeauna: „Azi cu strămoşii cînt în cor / Colindul sfînt şi bun". Şi ne spune că „Tot moş era şi-n vremea lor / Bătrînul moş Crăciun", că tot aşa cum l-am ascultat astăzi, aşa cum ne-am adunat şi am ascultat colindele, tot aşa au făcut şi strămoşii noştri. Noi, spune un alt colind, „Umblăm să împlinim / Obiceiul din străbuni". Ce auzim de fapt? Ce auzim dincolo de armonia celor mai frumoase creaţii muzicale şi poetice ale poporului nostru în Biserica lui Dumnezeu dreptmăritoare Apostolică Orto-

Cuvînt rostit la Concertul de colinde în catedrala din Sibiu, la 20 XII 1987.

doxă? Dincolo de armonie, dincolo de încîntarea urechii ce se aude oare? Pînă unde merg colindele și de la ureche unde vor să pătrundă? Iată cîteva întrebări care vor un răspuns, care să lămurească și mai bine și să întemeieze și mai bine prezența noastră pe firul tradiției neîntrerupte de acum 2000 de ani, așa cum o vedem acum, vie și mereu împrospătată în Biserica noastră Ortodoxă. Colindele pe care le-am ascultat ne invită mai degrabă la un eveniment, ne invită ca de la ureche să pătrundem în adîncul inimii, inima să se sensibilizeze prin coardele vocale și în felul acesta să ne întîlnim deodată cu credința strămoșească ortodoxă și cu „legea", așa s-a spus întotdeauna de-a lungul veacurilor. Legea a stat lîngă credință, legea a însemnat atît credința ortodoxă, cît și legea creștinească românească. „Toată legea creștinească / Astăzi să se veselească". Începînd de la străbuni, de la strămoși și pînă în vremea noastră.

Mesajul colindelor, dincolo de cel muzical care înnobilează sufletele, care ne moaie inimile, care crează între noi sentimente de frăție tate, de iubire, de pace, de dragoste, este mult mai adînc, este unic și îmbracă mai multe aspecte ale realității noastre de aici, ca trăitori pe pămîntul străbun. Mesajul ar fi în primul rînd vechime, vechimea noastră, aducîndu-ne aminte de strămoși, precum în Evanghelie ne-am adus astăzi de Avraam, de Isaac și de Iacob, ca de luceferi și de luminători care au luminat pe profeți și de la profeți pe apostoli. Tot așa din vechime și noi ne amintim de apostolul Andrei, ne amintim de împăratul Traian, ne amintim de martirii și de sfinții din Dobrogea creștină din primele trei veacuri, ne amintim de Sfinții părinți ai Bisericii noastre dreptmăritoare care au devenit ai Bisericii creștine și ecumenice, de Sf. Ioan Casian Românul, de Sfîntul Niceta de Remesiana și de alții. Sf. Niceta de Remesiana, care a fost dincolo de un apostol al daco-romanilor, dincolo de un episcop creștin misionar în tot bazinul Iliriei, a fost, cu certitudine, și alcătuitor de colinde căci de la el ne vine cîntarea „Pe tine Dumnezeule Te lăudăm", cunoscută în ritualul nostru liturgic.

Totodată, colindele ne aduc aminte de continuitate, și ne spun că dacă ar lipsi dovezi — deși dovezile nu lipsesc — una din dovezile cele mai convingătoare este continuitatea colindatului. Pentru că știm nu numai de la cercetătorii noștri, știm de la cercetătorii obiectivi chiar din afara granițelor noastre că aici, în locul acesta carpato-danubiano-pontic s-au născut colindele, așa precum le avem noi acum, care nu au nimic din muzica cultă, „Noël"-ul franțuzesc sau „Christmas"-ul englezesc, creații culte, sau din teatrul religios din Evul Mediu, creat pentru protipendadă. Colindele la noi, sînt creații ale „Bisericii populare", ale preoților noștri urmași ai apostolilor și ale poporului dreptmăritor, care au fost puse ca niște liturghii permanente pe buzele copiilor. Este liturghia pe care o vestesc copiii în duhul evanghelic al cuvintelor: „De nu veți fi ca pruncii nu veți intra în Împărăția lui Dumnezeu". Împărăția lui Dumnezeu pe care o pregătește Întruparea. Este vestită de copii, pentru copii și versurile și muzica trebuia să fie ușoară, de la popor. Trebuia să fie folosită limba pe care o înțeleg copiii, pe care o vorbea poporul, limba pe care o vorbim pînă acum. Unul din cuvintele — pe lîngă cele pe care le-am împrumutat de la strămoșii noștri latini și daci —, pe care l-au creat colindele este „leru-i ler", considerat că ne-ar aduce aminte de Aurelian, dar, cercetătorii mai noi, aplecîndu-se asupra semnificației liturgice a acestui refren de la majoritatea colindelor au găsit explicația corectă. „Leru-i ler" este Aliluia. Este felul nostru de a zice Alleluia, Domine. Acesta este „leru-i ler". Și cu „leru-i ler" și cu „ziurel de zi" avem deja în fața noastră un document de limbă tot așa de vechi cum este și poporul nostru. Iată ce spunea, înaintea Cronicarilor, nu un ortodox, ci un pastor, Andreas Mathesius, al unei alte comunități conlocuitoare aici în Transilvania, în 1647: „Românii spun că de la părinți și de la strămoșii lor au moștenit astfel de datini și învățături de urmat, ca tineretul să umble cu colindele în seara de Crăciun și să cînte românește". Și o spunea înainte de Miron Costin, înainte de Grigore Ureche și acest lucru se spunea în Transilvania. Acest lucru se recunoștea în Biserica noastră ca o continuitate de la „bădica Traian" și pînă în vremea noastră.

Colindele — vorbind de strămoși și comuniunea cu istoria — în spiritul continuității — ne fac pe strămoși foarte actuali. Acum 2000 de ani devine un ieri și acest ieri parcă s-a petrecut acum, am văzut, parcă Betleemul este aproape undeva, „la Betleem colo jos", ca și cînd l-am arăta pe fereastră. Majoritatea

colindelor așează evenimentul în însăși ziua în care colindăm. Ca și cînd n-am face o aniversare acum. Ca și cînd acum ni s-au adresat pentru prima dată. Și avem împreună cu noi și mulțimea strămoșilor noștri. „Astăzi s-a născut Hristos, / Mesia chip luminos". Astăzi sărbătorim „Praznic luminos". „Fecioara astăzi / Pe Cel mai presus de ființă naște". Colindele, au acest dar extraordinar de a ne aduce într-un continuu și într-un perpetuu astăzi pe strămoșii noștri. Cunoscîndu-le viața lor, colindele noastre ne vorbesc astăzi de mai multe nașteri.

Nașterea dintotdeauna a fost moment de jubilare, a fost moment cîntat atît la romani cît și la alte popoare. Dar parcă nicăieri ca la poporul român Nașterea Domnului, nu coincide cu mai multe nașteri deodată. Nașterea cea mare la singular, împreună cu alte nașteri, la plural! Iată mai întîi de toate, colindele ne aduc aminte de Nașterea lui Dumnezeu. Dar totodată ne amintesc de nașterea poporului, deodată cu nașterea creștinismului, deodată cu ambianța transmiterii mesajului din Țara biblică peste tot, inclusiv în Țara noastră.

Colindele ne vorbesc de nașterea credinței noastre ortodoxe, de legătura permanentă cu misionarii din Asia Mică și cu apostolii Mîntuitorului Iisus Hristos, cu cel dintîi chemat, Sf. Apostol Andrei. Credința trebuia să fie exprimată prin grai și iată că vorbim și de nașterea limbii. Refrenul „leru-i ler" „ziurel de zi" și multe alte exemple ar putea să continue. Totodată colindele nu puteau să apară pînă cînd nu erau îmbrăcate în haina creativității populare, folclorul nostru, cultura noastră, pe care am moștenit-o atît de la strămoșii daci, cît și de la romani. Și iată, deodată, naștere simultană: a Mîntuitorului Iisus Hristos, a poporului român, a limbii române, a culturii române, a folclorului român și într-un cuvînt toate le-am putea înveșmînta în mantia sufletului românesc. Și aceasta este nașterea cu N mare: nașterea sufletului românesc în Biserica neamului nostru! Că nu-L întîmpinăm cu o predică pe Mîntuitorul Iisus Hristos și nu-L întîmpinăm numai cu o zi înainte, iată avem o bună săptămînă pînă la Nașterea Sa. Ca și îngerii odinioară, ca Arhanghelul în fața Sfintei Fecioare, care a adus bunele vestiri, tot așa colindele noastre sînt glasuri îngerești, dar născute de jos în sus și nu de sus în jos. „Îngerii" care le-au creat sînt „îngerii" geniului creștin ortodox românesc! Și pe acestea le-au prezentat ca înainte mergători prin sate, pe ulițe, încît Betleemul ne apare mult mai aproape. Betleemul este coloana vertebrală a Carpaților. Betleemul este „colo jos" pe-un deal și pe o vale, bine știind că Betleemul cel din Țara sfîntă este pe un șes. Betleemul este pe susurul apelor, ceea ce nu se întîmplă în Țara sfîntă. Betleemul este lîngă neaua care cade din abundență, ceea ce iarăși nu prea se întîmplă în Țara sfîntă. Betleemul este în casele noastre. Fiecare casă devine o „casă a pîinii", așa cum ar vrea să se traducă termenul Betleem. Și cineva de departe, care va fi venit și va fi văzut cum se petrece Crăciunul la noi a zis: „În casele de la Carpați, din România, fiecare casă este o casă singulară a Betleemului". Cosmosul întreg se întîlnește acolo și pomenește despre ceea ce va fi văzut undeva prin satele transilvane. Gospodarul aduce seara fîn, pe care-l așează sub masă, semn că întreaga creație participă, se regenerează odată cu Nașterea Mîntuitorului. Masa este încărcată, pe ea se pune pînză albă și se așteaptă colindătorii, care, de data aceasta, sînt primiți și o colindă ar vrea parcă să reproșeze, Betleemului istoric din Țara sfîntă și să pună în loc altul, Betleemul nostru: „N-ai primit tu Viflaime / În casele tale bune, / Pe cel mai sfînt copilaș" / ... și celelalte cuvinte. Ca amintire a acestui lucru și copiii, de obicei pe ulițele satului cînd vin, ne avertizează, ne întreabă: „Ne primiți să colindăm?" Tocmai pentru a avertiza pe cei din casă să nu săvîrșească aceea ce au săvîrșit locuitorii Betleemului, care n-au primit-o pe Maica Domnului.

La noi s-au născut colindele dintr-un motiv foarte ușor de găsit, la îndemîna oricui. Colindele nu puteau să se nască așa într-o altă țară din lume, pentru că aici au găsit țara ospitalieră prin excelență. Aici au găsit țara și au găsit poporul care s-a născut el însuși cu o conștiință universală și cu o cultură universală, din cei mai viteji și mai nobili dintre traci, deci dintr-o rădăcină foarte viguroasă a culturii antice și din cealaltă spiță a culturii romane. Nu s-a simțit întru nimic, poporul nostru, de-a lungul vremurilor mai prejos de marile popoare, nu i-a fost teamă să primească mesajul creștin, nu i-a fost teamă să deschidă ușa inimii și a sufletului, oricui a venit să ceară pîine și apă. Pentru aceea colindele i s-au potrivit.

Colindele sînt cîntecele ospitalității. Colindele sînt cîntecele primirii lui Dumnezeu dincolo de casă, în inimile noastre care ne-au mișcat și care ne-au făcut sensibili, ca să avem bunătate, dragoste, iertare și toleranță pentru toți aceia cu care istoria ne-a conjugat viața pe pămîntul nostru.

Colindele dincolo de a fi numai cîntece sînt „magistre" ale limbii. Dar sînt și „magistre" ale culturii, și „magistre" ale credinței noastre. În cadrul Bisericii Ortodoxe s-au născut colindele și ea este păstrătoare autentică și totodată tălmăcitoare autentică a lor. Cine este străin de liturghie, cine este străin de ierarhia bisericească, cine este străin de ambianța Sfintelor Taine, nu poate să înțeleagă niciodată mesajul adînc al colindelor.

Colindele deci ne transmit mai departe credința străbună. Iată una dintre ele, care ar putea să rezume întreaga noastră viață liturgică bisericească: „În vîrful a nouă meri / Arde nouă lumînări / Pică nouă picături / Trei de vin și trei de mir / Trei de apă limpejoară / Să-i facă de-o băișoară / Dar în ea cine se scaldă / Scaldă bunul Dumnezeu / Se scaldă, se iordănește / Cu apă se limpezește / Cu sfînt mir se miruiește / Cu vinuț se-mpărtășește". Iată cum numai acest colind vorbește deodată de Nașterea Mîntuitorului, de nașterea Bisericii, de Sfintele Taine: Sf. Taină a Botezului; Sf. Taină a Mirului, Sf. Taină a Împărtășaniei. Iată cum colindul nu este numai o simplă creație populară, ci este o îngemănare între creația populară și creația liturgică, tradițională.

Colindele, în fine, ne aduc aminte, așa cum am spus, de strămoșii noștri. Ne aduc aminte de ei ca de niște persoane vii. Ce frumos cînd ne întîlnim cu colindele și ne întîlnim totodată cu strămoșii! Ce frumos cînd stăm în comuniune cu colindătorii și totodată cu strămoșii și cu moșii, cu părinții, cu toți pe care-i pomenim de fiecare dată! „Din an în an sosesc mereu / La geam cu Moș Ajun". Cine? Sosește duhul strămoșilor, sosește și credința lor. Iată și un colind, care ar putea să cuprindă cele spuse: „Dumnezeu s-a deșteptat / Mîna stîng-a scuturat / Trei inele i-au picat / Rînduneaua le-a luat / Și le-a dus în depărtare / Să le-așeze la hotare / Unu-n Țara Nilului / Altu-n a Iordanului / Unu-n Țara Românească / Așezare strămoșească / Moșie dumnezeiască /" ... Unde Domnul va să nască (s.n.).

Să fie și pentru noi comuniune de simțire, cu credința strămoșilor noștri, cu rîvna lor misionară, cu dragostea lor față de pămînt și față de Biserica străbună și să dobîndim totodată și dragostea lor unii pentru alții.

Și să zicem cu cîntarea tradițională: „Ce-Ți vom aduce Hristoase, chiar noi cei care am venit și am ascultat colindele, care ai venit pe pămînt ca om? Fiecare din creaturile Tale pe Tine Te mărește. Îngerii Îți aduc cîntare, cerurile Îți aduc steaua. Magii Îți aduc darurile. Iară noi pe Fecioara Maica Ta". Iară noi, creștinii români, îi aducem aceste colinde, pe care să le păstrăm, pe care să le ținem în sanctuarul cel scump al sufletului nostru și să le dăm generațiilor viitoare ca și ele să poată vorbi într-o zi de noi ca strămoși. Amin.

Arhim. Dr. *Casian Crăciun*

colindelor așează evenimentul în însăși ziua în care colindăm. Ca și cînd n-am face o aniversare acum. Ca și cînd acum ni s-au adresat pentru prima dată. Și avem împreună cu noi și mulțimea strămoșilor noștri. „Astăzi s-a născut Hristos, / Mesia chip luminos". Astăzi sărbătorim „Praznic luminos". „Fecioara astăzi / Pe Cel mai presus de ființă naște". Colindele, au acest dar extraordinar de a ne aduce într-un continuu și într-un perpetuu astăzi pe strămoșii noștri. Cunoscîndu-le viața lor, colindele noastre ne vorbesc astăzi de mai multe nașteri.

Nașterea dintotdeauna a fost moment de jubilare, a fost moment cîntat atît la romani cît și la alte popoare. Dar parcă nicăieri ca la poporul român Nașterea Domnului, nu coincide cu mai multe nașteri deodată. Nașterea cea mare la singular, împreună cu alte nașteri, la plural! Iată mai întîi de toate, colindele ne aduc aminte de Nașterea lui Dumnezeu. Dar totodată ne amintesc de nașterea poporului, deodată cu nașterea creștinismului, deodată cu ambianța transmiterii mesajului din Țara biblică peste tot, inclusiv în Țara noastră.

Colindele ne vorbesc de nașterea credinței noastre ortodoxe, de legătura permanentă cu misionarii din Asia Mică și cu apostolii Mîntuitorului Iisus Hristos, cu cel dintîi chemat, Sf. Apostol Andrei. Credința trebuia să fie exprimată prin grai și iată că vorbim și de nașterea limbii. Refrenul „leru-i ler" „ziurel de zi" și multe alte exemple ar putea să continue. Totodată colindele nu puteau să apară pînă cînd nu erau îmbrăcate în haina creativității populare, folclorul nostru, cultura noastră, pe care am moștenit-o atît de la strămoșii daci, cît și de la romani. Și iată, deodată, naștere simultană: a Mîntuitorului Iisus Hristos, a poporului român, a limbii române, a culturii române, a folclorului român și într-un cuvînt toate le-am putea înveșmînta în mantia sufletului românesc. Și aceasta este nașterea cu N mare: nașterea sufletului românesc în Biserica neamului nostru! Că nu-L întîmpinăm cu o predică pe Mîntuitorul Iisus Hristos și nu-L întîmpinăm numai cu o zi înainte, iată avem o bună săptămînă pînă la Nașterea Sa. Ca și îngerii odinioară, ca Arhanghelul în fața Sfintei Fecioare, care a adus bunele vestiri, tot așa colindele noastre sînt glasuri îngerești, dar născute de jos în sus și nu de sus în jos. „Îngerii" care le-au creat sînt „îngerii" geniului creștin ortodox românesc! Și pe acestea le-au prezentat ca înainte mergători prin sate, pe ulițe, încît Betleemul ne apare mult mai aproape. Betleemul este coloana vertebrală a Carpaților. Betleemul este „colo jos" pe-un deal și pe o vale, bine știind că Betleemul cel din Țara sfîntă este pe un șes. Betleemul este pe susurul apelor, ceea ce nu se întîmplă în Țara sfîntă. Betleemul este lîngă neaua care cade din abundență, ceea ce iarăși nu prea se întîmplă în Țara sfîntă. Betleemul este în casele noastre. Fiecare casă devine o „casă a pîinii", așa cum ar vrea să se traducă termenul Betleem. Și cineva de departe, care va fi venit și va fi văzut cum se petrece Crăciunul la noi a zis: „În casele de la Carpați, din România, fiecare casă este o casă singulară a Betleemului". Cosmosul întreg se întîlnește acolo și pomenește despre ceea ce va fi văzut undeva prin satele transilvane. Gospodarul aduce seara fîn, pe care-l așează sub masă, semn că întreaga creație participă, se regenerează odată cu Nașterea Mîntuitorului. Masa este încărcată, pe ea se pune pînză albă și se așteaptă colindătorii, care, de data aceasta, sînt primiți și o colindă ar vrea parcă să reproșeze, Betleemului istoric din Țara sfîntă și să pună în loc altul, Betleemul nostru: „N-ai primit tu Viflaime / În casele tale bune, / Pe cel mai sfînt copilaș" / ... și celelalte cuvinte. Ca amintire a acestui lucru și copiii, de obicei pe ulițele satului cînd vin, ne avertizează, ne întreabă: „Ne primiți să colindăm?" Tocmai pentru a avertiza pe cei din casă să nu săvîrșească aceea ce au săvîrșit locuitorii Betleemului, care n-au primit-o pe Maica Domnului.

La noi s-au născut colindele dintr-un motiv foarte ușor de găsit, la îndemîna oricui. Colindele nu puteau să se nască așa într-o altă țară din lume, pentru că aici au găsit țara ospitalieră prin excelență. Aici au găsit țara și au găsit poporul care s-a născut el însuși cu o conștiință universală și cu o cultură universală, din cei mai viteji și mai nobili dintre traci, deci dintr-o rădăcină foarte viguroasă a culturii antice și din cealaltă spiță a culturii romane. Nu s-a simțit întru nimic, poporul nostru, de-a lungul vremurilor mai prejos de marile popoare, nu i-a fost teamă să primească mesajul creștin, nu i-a fost teamă să deschidă ușa inimii și a sufletului, oricui a venit să ceară pîine și apă. Pentru aceea colindele i s-au potrivit.

Colindele sînt cîntecele ospitalității. Colindele sînt cîntecele primirii lui Dumnezeu dincolo de casă, în inimile noastre care ne-au mișcat și care ne-au făcut sensibili, ca să avem bunătate, dragoste, iertare și toleranță pentru toți aceia cu care istoria ne-a conjugat viața pe pămîntul nostru.

Colindele dincolo de a fi numai cîntece sînt „magistre" ale limbii. Dar sînt și „magistre" ale culturii, și „magistre" ale credinței noastre. În cadrul Bisericii Ortodoxe s-au născut colindele și ea este păstrătoare autentică și totodată tălmăcitoare autentică a lor. Cine este străin de liturghie, cine este străin de ierarhia bisericească, cine este străin de ambianța Sfintelor Taine, nu poate să înțeleagă niciodată mesajul adînc al colindelor.

Colindele deci ne transmit mai departe credința străbună. Iată una dintre ele, care ar putea să rezume întreaga noastră viață liturgică bisericească: „În vîrful a nouă meri / Arde nouă lumînări / Pică nouă picături / Trei de vin și trei de mir / Trei de apă limpejoară / Să-i facă de-o băișoară / Dar în ea cine se scaldă / Scaldă bunul Dumnezeu / Se scaldă, se iordănește / Cu apă se limpezește / Cu sfînt mir se miruiește / Cu vinuț se-mpărtășește". Iată cum numai acest colind vorbește deodată de Nașterea Mîntuitorului, de nașterea Bisericii, de Sfintele Taine: Sf. Taină a Botezului; Sf. Taină a Mirului, Sf. Taină a Împărtășaniei. Iată cum colindul nu este numai o simplă creație populară, ci este o îngemănare între creația populară și creația liturgică, tradițională.

Colindele, în fine, ne aduc aminte, așa cum am spus, de strămoșii noștri. Ne aduc aminte de ei ca de niște persoane vii. Ce frumos cînd ne întîlnim cu colindele și ne întîlnim totodată cu strămoșii! Ce frumos cînd stăm în comuniune cu colindătorii și totodată cu strămoșii și cu moșii, cu părinții, cu toți pe care-i pomenim de fiecare dată! „Din an în an sosesc mereu / La geam cu Moș Ajun". Cine? Sosește duhul strămoșilor, sosește și credința lor. Iată și un colind, care ar putea să cuprindă cele spuse: „Dumnezeu s-a deșteptat / Mîna stîng-a scuturat / Trei inele i-au picat / Rînduneaua le-a luat / Și le-a dus în depărtare / Să le-așeze la hotare / Unu-n Țara Nilului / Altu-n a Iordanului / Unu-n Țara Românească / Așezare strămoșească / Moșie dumnezeiască /" ... Unde Domnul va să nască (s.n.).

Să fie și pentru noi comuniune de simțire, cu credința strămoșilor noștri, cu rîvna lor misionară, cu dragostea lor față de pămînt și față de Biserica străbună și să dobîndim totodată și dragostea lor unii pentru alții.

Și să zicem cu cîntarea tradițională: „Ce-Ți vom aduce Hristoase, chiar noi cei care am venit și am ascultat colindele, care ai venit pe pămînt ca om? Fiecare din creaturile Tale pe Tine Te mărește. Îngerii Îți aduc cîntare, cerurile Îți aduc steaua. Magii Îți aduc darurile. Iară noi pe Fecioara Maica Ta". Iară noi, creștinii români, îi aducem aceste colinde, pe care să le păstrăm, pe care să le ținem în sanctuarul cel scump al sufletului nostru și să le dăm generațiilor viitoare ca și ele să poată vorbi într-o zi de noi ca strămoși. Amin.

Arhim. Dr. *Casian Crăciun*

DIN VIAȚA BISERICEASCĂ ÎN ARHIEPISCOPIA SIBIULUI

Conferința preoțească administrativă din luna octombrie 1987 în Arhiepiscopia Sibiului

A doua conferință preoțească administrativă din anul 1987 în Arhiepiscopia Sibiului a fost programată după cum urmează: în 27 octombrie în biserica „Sf. Nicolae" — Șchei din Brașov, cu preoții din protopopiatele Brașov și Sf. Gheorghe; în 28 octombrie la sediul protopopiatului Făgăraș, cu preoții din protopopiatele Făgăraș și Rupea, iar în 29 octombrie 1987 în aula Institutului Teologic Universitar din Sibiu, cu preoții din protopopiatele Sibiu, Mediaș și Agnita.

La toate aceste trei centre conferința a fost precedată de Sf. Liturghie. Menționăm că în partea finală a Sf. Liturghii care s-a săvîrșit în biserica Sf. Treime din Făgăraș — la care au participat nu numai preoții din protopopiatele arătate, ci și un mare număr de credincioși — a luat parte și Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, care, după otpust, a rostit un cuvînt de învățătură, în care s-a referit la unele momente din istoria Bisericii noastre străbune, îndemnînd credincioșii să stea sub aripile ei ocrotitoare, cum a stat poporul nostru de aproape două mii de ani și să nu plece urechea la ademeniri care vor să ne înstrăineze de această Biserică, ca și de poporul ai cărui fii sîntem.

La toate cele trei centre specificate, conferința a fost condusă de Î. P. S. Mitropolit Antonie, care a fost însoțit atît la Brașov și Făgăraș, cît și la Sibiu de P. C. consilieri: Gh. Papuc, M. Sămărghițan și C. Mitea, precum și de dl. revizor contabil Ilie Cismaș.

Conferința a fost deschisă de P. C. prot. V. Prodea — la Brașov; P. C. prot. R. Zaharie — la Făgăraș și P. C. prot. D. Luca — la Sibiu.

În continuarea referatelor, ample expuneri a făcut Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, asupra misiunii preoțești în contextul zilelor noastre, într-o lume „cu existența mărită față de preoțime", preotului cerîndu-i-se mult mai mult decît altădată, din toate punctele de vedere, el trebuind să dovedească, în toate împrejurările, că cu adevărat „este purtător de har". I se cere, preotului, să fie „curat de răutate și curat de păcate... Să exprime prin toate ale lui Harul care este în el... Să iradieze în afară harul care este întru el". Societatea ne cere ceea ce trebuie să ne cerem noi înșine în primul rînd.

În această ordine de idei, Î. P. S. Sa a exprimat, în numele Sf. Sinod, cuvinte de apreciere la adresa preoților care își înțeleg chemarea, avînd o conduită demnă, o prezență activă în parohie, reprezentînd făclii aprinse, fărîme de lumină în parohiile în care lucrează.

Î. P. S. Mitropolit Antonie a zăbovit apoi asupra multelor neajunsuri, negrăitelor pagube pe care le provoacă vieții noastre bisericești abaterile unora de la disciplina preoțească, cum sînt: destrămarea vieții de familie, neînțelegerile dintre unii slujitori, nelocuirea în parohie, alcoolismul, arghirofilia, încălcarea unor legi financiare etc.

Toate aceste situații au fost analizate și temeinic condamnate, scoțîndu-se în lumină consecințele negative pe care asemenea abateri le au în viața duhovnicească a parohiilor și asupra unității noastre de credință. S-au adus în atenție

cazuri nominale de pe întreg cuprinsul Arhiepiscopiei și s-au luat unele măsuri de remediere a unor astfel de situații.

„Doresc să am în Eparhie, a spus în partea finală a cuvîntării Î. P. S. Mitropolit Antonie, o viață preoțească superioară.

Fac apel fierbinte ca cei buni să fie mai buni, iar cei ce au greșit să nu mai greșească.

Să fim preoții cu demnitate, la care credincioșii să vină cu încredere.

Să fim preoții creatori de oameni mai buni, creatori de valori spirituale cît mai înalte.

Îmbrățișînd această misiune, v-ați angajat și v-ați asumat la o anumită jertfelnicie. Faceți deci totul cu dăruire.

Să slujiți cu evlavie, cu smerenie și căldură". Iată cîteva din mai multele chemări și îndemnuri pe care Arhipăstorul le-a făcut preoților din Arhiepiscopie cu prilejul conferinței din octombrie a.c.".

S-a dat apoi cuvîntul P. C. cons. Gh. Papuc, care a prelucrat o seamă de constatări pozitive și negative întîlnite în parohii cu prilejul deplasărilor pe teren pe care le-a făcut lună de lună; P. C. cons. C. Mitea, care a adus în atenție unele aspecte financiare, privitoare la gospodărirea corectă a bunurilor parohiale și P. C. cons. M. Sămărghițan, care s-a referit cu deosebire la problema navetismului.

În partea a doua a conferinței, dl. revizor contabil Ilie Cismaș a prezentat referatul intitulat: „Rolul disciplinei financiare și al evidențelor contabile în activitatea unităților bisericești", cu exemplficarea unor aspecte concrete legate de această temă.

S-a apreciat că preoțimea din toate protopopiatele din Arhiepiscopie a plecat de la conferința din luna octombrie a.c. cu noi lumini privitoare la înalta chemare pe care o are în lumea de astăzi și cu noi hotărîri în a-și face cu toată conștiinciozitatea datoria.

Sfințirea bisericii din Lădăuți, prot. Sf. Gheorghe

Îndată ce-și schimbă cursul spre vest, Carpații formează, în partea dinspre Transilvania, o microdepresiune, brăzdată de rîul Buzău care, venind dinspre Munții Ciucaș, în această zonă își schimbă și el cursul, făcînd un cot de 90%, îndreptîndu-se spre est, fierăstruind Carpații, începînd de la Zăbrătău pînă către Nehoi.

Această depresiune, adăpostește între văile sale, o seamă de așezări, extrem de pitorești, locuite de oameni harnici și foarte legați de Sf. Biserică și de toate rînduielile noastre străbune. Pe una din aceste văi se găsește și parohia Lădăuți, fostă filie la parohia Sărmaș, care din 1971 a devenit parohie de sine stătătoare. Așezat în mijlocul cimitirului, sf. lăcaș de închinare, care face cinste preotului și credincioșilor lădăuțeni, se înalță pe un pinten de deal, ca un far veghetor asupra întregii parohii, la intrarea în cimitir ridicîndu-se și un turnuleț, care ne duce cu gîndul la unele din mănăstirile noastre.

Îmbrăcat fiind și într-o plăcută haină picturală, executată în tehnica fresco de către pictorul Savin Constantin din București, sf. lăcaș a fost sfințit de către Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, duminică, 8 noiembrie 1987, fiind însoțit de la Sibiu de P. C. cons. Gh. Papuc și P. C. secretar eparhial I. Galea.

Răspunsurile au fost date de un cor restrîns al studenților teologi de la Sibiu, precum și de obștea credincioșilor, veniți de pe toate buzaele.

La sfîrșitul Sf. Liturghii au vorbit:

P. C. prot. *A Suciu* (Sf. Gheorghe), care, plecînd de la un vers al lui V. Voiculescu, a subliniat importanța momentului pentru preotul și credincioșii din Lădăuți și împrejurimi, credincioși legați de Biserica străbună, după pilda Sf. Sava înecat în veacul IV în apa Buzăului, exprimînd totodată Arhipăstorului un călduros bun

---

* Cuvîntarea va apărea în Îndrumătorul bisericesc, misionar și patriotic, editat de Arhiepiscopia Sibiului pe anul 1988.

venit pe plaiurile buzoiene, cuvînt după care obștea credincioșilor a intonat un puternic „Mulți ani trăiască!";

P. C. pr. *Mihai Apafi*, care păstorește din anul 1973 în parohia Lădăuți. Plecînd de la o rugăciune liturgică: Intra-voi în casa Ta, Doamne, închina-mă-voi în Biserica Ta cea sfîntă..., P. C. Sa a adus în atenție ostenelile depuse la ridicarea templului din Ierusalim în timpul regelui Solomon, precum și la inaugurarea acestui templu, cînd „un nor a umplut casa Domnului", ceea ce demonstra „slava Domnului" care umpluse templul (III Regi 8, 10—11), bucuria și măreția momentului transpunînd-o la parohia Lădăuți, martoră acum la un eveniment întrucîtva asemănător.

În continuare, P. C. Sa a făcut un scurt istoric al parohiei și o prezentare a lucrărilor care au avut loc aici; ridicarea bisericii, restaurarea casei parohiale, împrejmuirea cimitirului, o intrare monumentală, captarea unui izvor pentru biserică și nevoile credincioșilor etc., lucrări care au solicitat sume foarte mari, implicînd totodată multe jertfe și mari eforturi.

A mulțumit lui Dumnezeu că s-a ajuns la acest moment de vîrf. A mulțumit, de asemenea, bunilor săi credincioși pentru jertfele făcute și tuturor celor ce i-au stat în ajutor, moral sau material, gînd pios de recunoștință îndreptînd către fostul său epitrop Mareș Gheorghe, care a contribuit foarte mult la ceea ce s-a realizat în parohia Lădăuți, sub raport gospodăresc. A mulțumit totodată Înalt Prea Sfinției Sale pentru osteneală, încheind cu un fragment din rugăciunea amvonului.

Un bogat și ziditor cuvînt de învățătură a rostit apoi Î. P. S. Mitropolit *Antonie*, care a arătat că „această zi este zi de bucurie și pentru mine", zi care încununează o rîvnă și o muncă de mai mulți ani, „dovadă că flacăra credinței este vie aici". A felicitat deci, din inimă, pe preot și credincioși pentru această lucrare.

În continuare, plecînd de la rugăciunea din Liturghie: „Stăpîne, Doamne, Dumnezeul nostru... fă ca împreună cu intrarea noastră să fie și intrarea sfinților îngeri, care slujesc împreună cu noi...", de la vohodul sau intrarea mică, a arătat că ziua de 8 noiembrie închinată Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil este închinată de fapt puterilor cerești, lumii nevăzute, asupra căreia a zăbovit în continuare.

Î. P. S. Sa a expus apoi pe înțeles învățătura Bisericii noastre despre sf. îngeri, cînd a fost creată această lume nevăzută, ce sînt sfinții îngeri, cum sînt împărțiți, căderea îngerilor răi, lupta între îngerii buni și răi etc.

„Să fie această sărbătoare — a spus Î. P. S. Sa în partea finală a cuvîntării — prilej de a ne păstra dreapta credință moștenită de la înaintași, de la moșii și strămoșii noștri, credință păstrată și propovăduită de Biserică, singura îndreptățită a tălmăci corect Sf. Scriptură".

„Credința însă, a subliniat vorbitorul, trebuie dovedită prin fapte. De aceea, dincolo de credință și nădejde trebuie să fie dragostea", sens în care Î. P. S. Sa a dat o seamă de sfaturi practice, reliefînd ideea că starea noastră de dincolo depinde de ceea ce am făcut aici pe pămînt.

Pentru ctitori, binefăcători și ceilalți credincioși ai parohiei, adormiți întru Domnul, s-a oficiat în continuare un parastas.

Ținînd cont de munca depusă în parohia Lădăuți, de alergăturile și jertfa sa, P. C. pr. M. Apafi a fost distins și hirotesit „iconom stavrofor", acte de prețuire din partea Î. P. S. Sale primind totodată consiliul și comitetul parohial.

Tot cu acest prilej, P. C. pr. Dumitru Comșa, de la parohia Sita Buzăului — care a pus început parohiei Lădăuți și care s-a remarcat printr-o pastorație ziditoare, cît și printr-o seamă de lucrări gospodărești, inclusiv o foarte frumoasă casă parohială la Sita Buzăului — a fost de asemenea distins și hirotesit „iconom stavrofor".

La agapa care a urmat a luat cuvîntul P. C. pr. *Virgil Goția* (Întorsura Buzăului), care a făcut o prezentare a vieții pastorale de la parohiile din depresiunea Întorsura Buzăului, subliniind solidaritatea și întrajutorarea creștinească ce se practică între preoții și credincioșii acestei zone.

A vorbit apoi Î. P. S. Mitropolit *Antonie*, care a reliefat ideea că Dumnezeu vrea ca toți să fim ca frații și să trăim frățește, precum și comuniunea care există între generațiile care s-au perindat și se vor perinda pe pămîntul strămoșesc, insistînd

Aspecte de la sfințirea bisericii din Lădăuți, prot. Sf. Gheorghe

cu deosebire, în această ordine de idei, asupra faptului că în ciuda tuturor greutăţilor, cărora fiii acestui pămînt a trebuit să le facă faţă în decursul veacurilor, ne-am păstrat limba şi credinţa noastră ortodoxă, la care să ţinem ca la o comoară scumpă.

Gh. P.

Sfinţirea bisericii din parohia Cuciulata, prot. Rupea, jud. Braşov

Duminică, 22 noiembrie 1987, Î. P. S. Mitropolit Dr. Antonie al Ardealului a sfinţit biserica „Cuvioasa Paraschiva" din parohia Cuciulata, prot. Rupea, jud. Braşov, biserică cu o vechime de peste 200 de ani.

În ajunul sărbătorii, Î. P. S. Sa a făcut o vizită de lucru la şantierul de la Mănăstirea Brîncoveanu, jud. Braşov.

În ziua sfinţirii bisericii Î. P. S. Mitropolit Antonie a sosit în parohie la ora 9,30, însoţit de P. C. cons. Mihai Sămărghiţan, de P. C. Arhid. I. Galea, secretar eparhial şi P. C. Arhid. N. Stancu, fiind întîmpinat de soborul de preoţi şi un mare număr de credincioşi.

După slujba de sfinţire a bisericii, urmată de Sf. Liturghie, P. C. pr. paroh Alex. Comşa a prezentat o dare de seamă referitoare la desfăşurarea lucrărilor de reparaţii şi restaurare a picturii bisericii scoţînd în evidenţă aportul şi jertfelnicia credincioşilor, mulţumind Î. P. S. Mitropolit Antonie pentru prezenţa Î. P. S. Sale în mijlocul credincioşilor la această aleasă sărbătoare a parohiei, precum şi tuturor celor care au ajutat la aducerea lucrărilor la bun sfîrşit.

În încheiere Î. P. S. Mitropolit Antonie a rostit un preţios cuvînt de învăţătură, pornind de la pericopa Sf. Evanghelii, referitoare la bogatul căruia i-a rodit ţarina, făcînd o interpretare minuţioasă şi originală a învăţăturilor ce se desprind din acest text evanghelic, adăugînd şi o serie de pilde pe înţelesul tuturor, pentru o cît mai temeinică zidire sufletească.

La sfîrşitul cuvîntului de învăţătură, Î. P. S. Sa a felicitat pe credincioşii de aici în frunte cu preotul paroh pentru frumoasele realizări din parohie, acordînd cu acest prilej, preotului paroh Alex. Comşa rangul de *iconom*, iar epitropului, membrilor consiliului şi comitetului parohial, acordîndu-le acte de apreciere.

A urmat apoi agapa creştină cu o participare cu totul deosebită din partea credincioşilor, fiind prezenţi ca şi la slujbă pastorii reformat şi unitarian din localitate.

După ce s-au adus mulţumiri Î. P. S. Sale pentru prezenţă şi consistentul cuvînt de învăţătură, din partea P. C. protopop prin cuvîntul pr. pensionar V. Boţoman, al preotului paroh, al consiliului şi comitetului parohial şi al credincioşilor, Î. P. S. Sa a răspuns aducînd un preţios omagiu marelui cărturar şi patriot Aron Pumnul, profesorul luceafărului poeziei româneşti, Mihai Eminescu, născut în această localitate şi căruia, de curînd i s-a dezvelit o statuie în centrul comunei.

De asemenea Î. P. S. Sa a făcut o amplă prezentare a mişcării ecumenice actuale, a rolului şi aportului B.O.R. în apropierea relaţiilor dintre Bisericile creştine, subliniind importanţa ecumenismului local din ţara noastră, după care a mulţumit vorbitorilor şi tuturor credincioşilor pentru felul cum au înţeles să-şi îndeplinească datoriile faţă de Biserică şi de patrie.

Pr. *Mihai Sămărghiţan*

Conferinţa preoţească din luna noiembrie 1987 în Arhiepiscopia Sibiului

Ultima conferinţă preoţească din acest an în Arhiepiscopia Sibiului s-a desfăşurat în zilele de 10 XI la protopopiatele Sibiu şi Făgăraş, 12 XI la protopopiatele Mediaş şi Rupea, 24 XI la protopopiatele Agnita şi Braşov, 26 XI 1987 la prot. Sf. Gheorghe.

Prezența a fost unanimă la majoritatea protopopiatelor.

Din încredințarea Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, conferința a fost condusă de P. C. arhid. C. Voicu, rectorul Institutului Teologic Universitar din Sibiu — la prot. Sibiu; P. C. pr. prof. L. Streza — la prot. Făgăraș; P. C. pr. prof. D. Abrudan — la prot. Mediaș; P. C. pr. prof. I. Moldovan — la protopopiatele Rupea și Agnita; P. C. pr. prof. I. Ică — la prot. Brașov și P. C. pr. prof. I. Mihălțan — la prot. Sf. Gheorghe.

În cuvîntările de deschidere, între altele, delegații chiriarhali au dat citire Pastoralei Sf. Sinod adresată preoțimii noastre privitoare la misiunea lor, la „chemarea lor sfîntă".

Intitulată: *„A 40-a aniversare a proclamării Republicii, 30 Decembrie 1947—30 Decembrie 1987"* — tema conferinței a fost lucrată de toți preoții în caietele de conferințe, în plenul conferinței fiind susținută de următorii preoți ca referenți principali și coreferenți: Damian Mircea (Alămor) și Sîrbu Ioan (Sibiu-Hipodrom III) — la prot. Sibiu; Năftănăilă Ioan (Breaza), Grigore Vasile (Toarcla) și Rogoz Traian (Veneția de Sus) — la prot. Făgăraș; Gîdea Doru (Alma) și Ioniță Paraschiv (Calvaser) — la prot. Mediaș; Piticaș Ioan (Ungra) și Scîrneci Nicolae (Fîntîna) — la prot. Rupea; Dobrin Liviu (Mihăileni), Jurcă Ioan (Coveș) și Piroș Nicolae (Bîrghiș) — la prot. Agnita; Dumbravă Pompiliu (Brașov-Cetate), Giurgiu Ilarie (Fundata) și Goja Nicolae (Hălchiu) — la prot. Brașov; Tohăneanu Gheorghe (Floroaia Mare) și Todea Gavrilă (Malnaș-Băi) — la prot. Sf. Gheorghe.

Avînd la îndemînă un foarte bogat material documentar, referenții principali și coreferenții au arătat, în introducere, cum ideea de republică a fost vie în gîndirea românească din secolele 18—19, N. Bălcescu, de pildă, avînd foarte frumoase idei despre această superioară formă de guvernămînt.

În tratare, referenții principali și coreferenții au zăbovit, în primul capitol, cum indica și schița de plan, asupra premizelor și împrejurărilor care au dus la abolirea monarhiei și proclamarea Republicii în 30 Decembrie 1947, după care, în capitolul doi, au adus în atenție realizările mai semnificative din anii Republicii, între care: Naționalizarea principalelor mijloace de producție, dezvoltarea industrială a țării, cooperativizarea agriculturii, dezvoltarea învățămîntului și, în general, a culturii, rezolvarea problemei naționale, construcția de locuințe și alte edificii social-culturale, lărgirea relațiilor externe și afirmarea fără precedent a României pe plan internațional etc.

În capitolul trei din tratare s-a insistat asupra Constituției din 21 august 1965 și aspectelor noi aduse de proclamarea Republicii socialiste, punct de seamă ocupînd și instituirea, în 28 martie 1974, a funcției de Președinte al Republicii Socialiste România, fapte care au dus la perfecționarea funcțiilor statului și a organelor sale.

În ultimul capitol s-a vorbit pe larg despre viața cultelor din țara noastră în cele patru decenii de Republică și în chip special despre activitatea Bisericii Ortodoxe Române, care a fost cît se poate de bogată, între realizările mai de seamă menționîndu-se: Reîntregirea bisericească din anul 1948; îndrumarea preoțimii spre munca pastorală și slujirea intereselor majore ale societății vremii de astăzi, spre o „Biserică slujitoare", cum potrivit se spune; reorganizarea învățămîntului teologic sub directa îndrumare a Bisericii; apariția unui mare număr de cărți, editate de toate eparhiile, toate de mare importanță; canonizarea unor sfinți români; construirea și înnoirea multor lăcașuri de cult; o foarte bogată activitate ecumenistă, pe plan intern și peste hotare etc.

În partea finală a referatelor și coreferatelor s-a adus în atenție îndatorirea tuturor fiilor Bisericii de a contribui, fiecare la locul său de muncă și cu mijloacele sale specifice, la prosperitatea și ridicarea continuă a poporului din care facem parte, preoțimii revenindu-i îndatorirea specială de a cultiva în sînul obștii virtuțile străbune, cît și unitatea spirituală a poporului nostru.

Pe marginea temei, a aspectelor mai sus arătate, elemente noi și dinamizatoare au adus în atenția participanților preoții care, în număr mare, au luat cuvîntul la fiecare centru protopopesc.

S-au recitat versuri originale consacrate Republicii, cum a fost de pildă la prot. Sibiu, de către P. C. pr. Vartolomeu Constantinescu de la Centrul eparhial.

Delegaţii chiriarhali au informat preoţimea noastră despre conferinţa cultelor din România, ţinută la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti la începutul lunii noiembrie 1987, consacrată aniversării celor 40 de ani ai Republicii, conferinţă prezidată de P. F. Părinte Patriarh Teoctist, după care au făcut o sinteză a dezbaterilor adîncind unele aspecte ale temei. Cu date grăitoare, delegaţii chiriarhali au ilustrat marile înnoiri care au avut loc în ţara noastră, în anii Republicii, înnoiri pe care trebuie să le cunoaştem cu toţii şi care ne îndatorează pe noi, slujitorii bisericeşti, a le face cunoscute şi credincioşilor noştri.

În acest sens s-au dat o seamă de îndrumări concrete, menite să ne ajute să „fim ce trebuie să fim, în orice împrejurare", cum s-a subliniat la unul din protopopiate.

S-au citit apoi rapoarte de activitate misionar-pastorală, ca de pildă, la prot. Făgăraş, de către C. pr. V. Onciu (Rucăr), la prot. Braşov, de către C. pr. N. Băşa (Rîşnov) etc.

Gh. P.

Primul examen de admisibilitate la Institutul Teologic Universitar Sibiu

Sînt evenimente în viaţa unei Mitropolii, ca cea a Ardealului în cazul de faţă, care nu trebuie păstrate pentru o zi numai. Nici într-un singur loc. Ele trec, dacă-s evenimente cu adevărat, de la persoană spre colectivitate şi devin bunuri comune.

Se ştie cît de mare importanţă are în viaţa Bisericii Ortodoxe Române astăzi, ca şi ieri **de altfel, învăţămîntul teologic**. Mitropolia Ardealului beneficiind de un asemenea privilegiu (de a avea un Institut Teologic pentru pregătirea clerului) poate să nutrească bune speranţe de viitor, pe linia tradiţională a celor 200 de ani de existenţă a şcolii sale.

La gloria străbunilor poate acum înscrie una pe măsură, a zilelor noastre. Prin osîrdia Î. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală al Ardealului, Institutul sibian şi-a căpătat un drept pe care de mult îl aştepta: de a acorda doctoratul în Teologie. Acest eveniment cu semnificaţii profunde în viaţa Bisericii Ortodoxe strămoşeşti din Transilvania şi a întregii noastre Biserici îl aşează pe Î. P. S. Sa la loc de cinste în galeria marilor ctitori de cultură, limbă şi simţire ortodoxă şi românească.

Anul acesta, la 31 octombrie, Institutul nostru a şi cules prima roadă a cursurilor ce au început acum trei ani. Roada a fost de excepţie, datorită persoanei de excepţie care a înţeles că trebuie să lucreze în perspectiva aşteptărilor Bisericii şi teologiei noastre actuale. Examenul de admisibilitate al d-lui drd. Ioan I. Ică, primul absolvent al Cursurilor de doctorat de la Sibiu, a fost un omagiu aduc învăţămîntului teologic ortodox din Transilvania, ierarhului locului, profesorilor şi tuturor bunelor nădejdi în continuare ale Institutului. A fost prezidat de Î. P. S. Dr. Antonie şi a fost notat în „registrul istoric" cu nota maximă.

Arhim. *Casian Crăciun*

DIN VIAŢA BISERICEASCĂ ÎN ARHIEPISCOPIA VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI

Resfinţirea bisericii cu hramul „Sf. Ierarh Nicolae" din parohia Someşu Rece, prot. Huedin, jud. Cluj. Impozanta biserică din Someşu Rece, aparţinătoare comunei Gilău, a fost construită între anii 1931—1932 din fondurile băneşti ale parohiei, sub purtarea de grijă a vrednicului de pomenire preotul Ioan Stănescu.

Locaşul de cult este construit din cărămidă pe fundaţie de piatră şi beton cu acoperişul de ţiglă, avînd un turn masiv tip cupolă.

Iconostasul și mobilierul din biserică au fost confecționate între anii 1933—1934 de către tîmplăria „Select-Mobile“ din Cluj. Pictura interioară este executată între anii 1935—1936, în tehnica „tempera grasă“ de către pictorii frați Profeta. Biserica a fost sfințită de marele ierarh „de pie memorie“, ctitorul reînviatei episcopii a Vadului, Feleacului și Clujului — episcopul Nicolae Ivan.

În scurgerea vremii, biserica a mai fost reparată și în anul 1969, iar între anii 1986—1987, s-au făcut lucrări de reparații în interior și exterior. S-a reparat complet tabla de pe acoperișul turlei și s-a vopsit cu bronz alb. Tot în această perioadă s-au confecționat scaune tip strană. Toate lucrările amintite s-au efectuat sub supravegherea și îndrumarea vrednicului preot paroh Vasile Crișan.

Binecuvîntarea acestor lucrări s-a săvîrșit *duminică, 13 septembrie 1987*, de către Prea Sfințitul Episcop-vicar Iustinian Maramureșanul, însoțit de la Centrul eparhial de P. C. Sa Liviu Ștefan — vicar administrativ și de diaconii Radu Onac și Ioan Suciu, în prezența unui distins sobor de preoți în frunte cu P. C. Sa Petru Nicolae, protopopul Huedinului.

Slujba resfințirii s-a oficiat potrivit cu tipicul bisericesc, după care s-a săvîrșit Sf. Liturghie arhierească în biserică.

La sfîrșitul Sf. Liturghii, P. C. protopop Petru Nicolae a rostit un călduros cuvînt de bun venit adresat ierarhului, după care părintele paroh Vasile Crișan a făcut o prezentare a lucrărilor efectuate la sf. biserică în ultimul timp.

În urma unei bogate activități pastorale și gospodărești, vreme de 20 de ani în via Domnului, Prea Sfințitul Iustinian a hirotesit pe părintele Vasile Crișan, acordîndu-i distincția onorifică bisericească de „iconom“ cu dreptul de a purta brîu roșu.

Înainte de slujba hirotesirii P. C. Sa Liviu Ștefan, vicar administrativ, a prezentat actul oficial prin care conducerea Centrului eparhial, pentru merite deosebite, a găsit de cuviință să-l distingă pe vrednicul preot Vasile Crișan.

Șirul cuvîntărilor a fost încheiat de Prea Sfințitul Iustinian, care a vorbit credincioșilor despre rolul părinților în creșterea morală și religioasă a copiilor lor, precum și despre importanța Bisericii în viața religioasă a credincioșilor.

În acest context, P. S. Sa a adus elogii preotului paroh și bunilor săi credincioși pentru frumoasele realizări obținute pe plan bisericesc în parohia din Someșu Rece.

A urmat apoi, după Sf. slujbă, aleasa și bogata agapă creștinească oferită Înalților oaspeți, organizată în incinta Căminului cultural din localitate. Aici s-au rostit toasturi.

Sfințirea bisericii cu hramul „Sfinții Apostoli Petru și Pavel“ din parohia Șomcuta Mare, prot. Lăpuș, jud. Maramureș. După o săptămînă rodnică de activitate misionară în protopopiatele Dej (Liturghie arhierească la mănăstirea Nicula), Bistrița (conferință de orientare), Lăpuș (conferință de orientare), sîmbătă după-masă (19 septembrie 1987), Prea Sfințitul Iustinian Chira Maramureșanul — în drum fiind spre Șomcuta Mare în vederea tîrnosirii bisericii a efectuat un popas duhovnicesc în *parohia Boiu Mare*, prot. Lăpuș, jud. Maramureș.

La invitația preotului paroh Hosu Emil și a credincioșilor de la Boiu Mare, Prea Sfințitul Episcop-vicar Iustinian, însoțit de la Centrul eparhial Cluj de P. C. Sa Liviu Ștefan — vicar administrativ și de diaconii Tira Iustin — secretar eparhial și Suciu Ioan de la biserica Schimbarea la Față din Cluj-Napoca, a săvîrșit slujba vecerniei în fața bisericii de aici, după care a urmat sfințirea frumoasei case parohiale cu anexele aferente, toate construite într-un timp relativ scurt prin vrednicia preotului paroh și jertfelnicia credincioșilor.

La sfîrșitul slujbei vecerniei, P. C. Sa Ioan Ciceu, protopopul Lăpușului a rostit un cuvînt de bun venit în parohia Boiu Mare, Prea Sfințitului Iustinian.

În cuvîntul său, părintele paroh Hosu Emil a exprimat bucuria familiei Sale și a credincioșilor săi de a-l avea în mijlocul lor în această binecuvîntată seară de septembrie pe Prea Sfinția Sa Episcopul-vicar Iustinian Chira Maramureșanul, adresîndu-i mulțumirile și recunoștința sa filială.

În cuvîntul său preotul paroh a lăsat să se înțeleagă dorința bunilor credincioși de aici de a-și construi în viitorul apropiat o nouă biserică, cea actuală datorită vechimii ei, nemaifiind în concordanță cu cerințele credincioșilor.

Remarcînd și apreciind frumoasele realizări din această parohie, P. C. Sa **Liviu Ștefan — vicar administrativ**, a dat citire actului oficial prin care, pentru merite deosebite, părintele Hosu Emil, și prin P. C. Sa toți jertfitorii parohiei Boiu Mare, s-a învrednicit de onorifica distincție bisericească de „iconom" cu dreptul de de a purta brîu roșu.

În această atmosferă duhovnicească, P. S. Sa Iustinian a rostit rugăciunea de hirotesire asupra vrednicului distins.

În încheiere, Prea Sfințitul Iustinian și-a împărtășit în modul său personat aprecierile, bucuria și satisfacția prezenței sale aici, urmate de învățături însuflețitoare cu caracter doctrinar și moral.

În cinstea înalților oaspeți conducerea parohiei a organizat la căminul cultural o bogată agapă creștinească.

A doua zi de dimineață, *duminică, 20 septembrie a.c.*, la ora 8, Prea Sfințitul Iustinian și-a continuat drumul spre Șomcuta Mare în vederea tîrnosirii bisericii de aici, renovată capital în interior și în exterior.

La ora 9, soborul de preoți în frunte cu P. C. Sa Ciceu Ioan, protopopul Lăpușului și cu P. C. Sa pr. paroh Avram Alexandru au întîmpinat la intrarea impozantei biserici pe Prea Sfinția Sa Iustinian Maramureșanul.

Sfînta slujbă a tîrnosirii monumentalei biserici s-a săvîrșit potrivit ritualului prescris, după care a urmat Sf. Liturghie arhierească, care s-a oficiat în partea vestică a bisericii pe un podium special amenajat.

La sfîrșitul Sf. Liturghii, părintele protopop al protopopiatului Lăpuș a rostit un călduros cuvînt de bun venit cu alese mulțumiri adresate Prea Sfințitului Iustinian, cu aprecieri elogioase la adresa vrednicului preot paroh Avram Alexandru și a credincioșilor acestei parohii care din dragoste față de biserica lor și de credința strămoșească au realizat lucrări în valoare de peste un milion lei.

Cuprins de emoția firească a evenimentului, P. C. Sa Avram Alexandru a făcut o scurtă dare de seamă asupra activității pastoral-gospodărești în cei 10 ani de cînd funcționează ca preot în această parohie, pornind de la etimologia numelui acestei localități.

În continuare, P. C. Sa a informat că în anul 1978 a reparat în interior biserica, iar din 1985 pînă în prezent s-au făcut tencuieli generale în terasit la exterior, cu mențiunea că pe lîngă ultimele ajutoare primite din afara parohiei, lucrările au fost efectuate din contribuția credincioșilor localnici. Părintele paroh a mulțumit călduros Prea Sfințitului Iustinian pentru dragostea cu care a venit în parohia Șomcuta Mare să binecuvînteze și să sfințească această biserică asemenea unei catedrale, care n-a fost tîrnosită de un ierarh, avînd un secol de existență de la edificarea ei.

P. C. Sa Liviu Ștefan, la îndrumarea P. S. Sale, a vorbit despre importanța Bisericii în viața credincioșilor, ea fiind „stîlp și temelie a adevărului", locul sacru de unde aceștia se împărtășesc cu Sf. Taine și de prezența reală a Mîntuitorului Iisus Hristos.

Apreciind activitatea prodigioasă a P. C. Sale, Avram Alexandru în cei aproape 40 de ani de pastorație — P. C. Sa — a dat citire actului oficial prin care conducerea centrului eparhial a găsit de cuviință să recunoască această activitate de o viață de preot, acordîndu-i cea mai înaltă distincție onorifică bisericească pentru preoții de mir, cea de „iconom stavrofor" cu dreptul de a purta cruce.

Drept urmare, P. S. Sa, într-o atmosferă de generală elevație sufletească a hirotesit pe vrednicul părinte paroh Avram Alexandru cu înalta distincție amintită.

Ca o încoronare a evenimentului duhovnicesc, Prea Sfințitul Episcop-vicar Iustinian și-a mărturisit mulțumirea și bucuria Sa de a se afla la Șomcuta Mare pentru a sfinți biserica de aici.

P. S. Sa a binecuvîntat și a mulțumit din suflet preotului paroh și tuturor credincioșilor de aici, pentru dragostea și dăruirea lor pentru sfîntul lăcaș de închinare, pentru unitatea și tăria credinței lor.

Nu putem încheia cele relatate în legătură cu minunata sărbătoare creştinească de la Şomcuta Mare fără a consemna frumoasele răspunsuri liturgice date de către corala bisericii nou înveşmîntată cu Harul Duhului Sfînt.

Înalţii oaspeţi au fost invitaţi la casa parohială unde li s-a oferit o bogată agapă creştinească. La masă s-au ţinut toasturi.

Sfinţirea bisericii cu hramul „Bunavestire" din parohia Ploscoş, filia Crairît, prot. Turda, jud. Cluj. Frumoasa biserică din filia Crairît, parohia Ploscoş, *în ziua de duminică, 4 octombrie 1987,* a fost gătită ca o mireasă pentru a primi puterea Harului sfinţitor al Duhului Sfînt prin mijlocirea ierarhului.

Aşezată într-un spaţiu natural deosebit, biserica a fost construită în anul 1935 din piatră cu argilă, var şi cărămidă, cu turnul integral din cărămidă şi cu acoperişul din tablă, dar din cauza izbucnirii celui de al doilea război mondial a rămas neterminată.

Lucrările au fost reluate în anul 1949 cînd s-a pardosit în interior, confecţionîndu-se uşile, acoperindu-se turnul cu tablă neagră şi zugrăvindu-se simplu în interior.

Biserica este dotată cu trei clopote din bronz. Are formă de navă cu ziduri drepte, rezistente. Ferestrele sînt dreptunghiulare, iar naosul este destul de spaţios. Altarul este în formă de semicerc prevăzut cu două abside laterale dreptunghiulare. Bolta este semisferică.

Începînd cu anul 1976 s-a acoperit toată biserica cu tablă zincată. În anul 1977 s-a restaurat turnul bisericii şi s-a tencuit în exterior. În anul 1978 s-au făcut reparaţii la pereţii bisericii, după ce s-a introdus curentul electric şi s-au pregătit pereţii pentru pictură în tehnica „tempera grasă". Pictura interioară a fost executată de pictorul bisericesc Chira Aurel în stil neobizantin, terminîndu-se în anul 1982, iar în anul 1984 se pictează iconostasul. Toate lucrările au fost executate prin contribuţia şi jertfelnicia credincioşilor localnici cît şi din alte donaţii şi ajutoare primite de la Sf. Patriarhie, Arhiepiscopia Clujului şi de la Protopopiatul Turda precum şi un ajutor substanţial din partea altor parohii.

Lucrările amintite, mai cu seamă cele executate la sf. biserică în ultima perioadă (10 ani) s-au realizat prin purtarea de grijă a vrednicului preot paroh Ursu Constantin, care l-a şi înzestrat cu tot ceea ce-i este necesar.

La ora 9,00, în ziua amintită mai sus, la intrarea în biserică un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Spinciu Alexandru — protopopul protopopiatului Turda a întîmpinat după cuviinţă pe Prea Sfinţitul Episcop-vicar Iustinian care a venit de la Centrul eparhial Cluj pentru a tîrnosi biserica, avîndu-i ca însoţitori pe P. C. Liviu Ştefan — vicar administrativ şi pe diaconii Radu Onac şi Ioan Suciu.

Un grup de elevi de la Seminarul teologic din Cluj-Napoca şi grupul coral de fete de la parohia Turda Fabrici au intonat polihroniul la sosirea Prea Sfinţitului Iustinian.

Cele două grupuri corale au dat şi răspunsurile la Sf. Liturghie arhierească.

A urmat slujba tîrnosirii potrivit tipicului bisericesc, după care s-a oficiat, pe un spaţios podium, sub razele binecuvîntate ale soarelui, Sf. Liturghie arhierească.

La momentul potrivit, P. C. Sa Spinciu Alexandru, protopopul Turzii a rostit un ales cuvînt de bun sosit P. S. Sale în numele credincioşilor prezenţi arătînd totodată etapele prin care s-a trecut pentru ca biserica din Crairît să ajungă la stadiul tîrnosirii, cu aprecieri elogioase la adresa neobositului preot paroh Ursu Constantin.

P. C. Sa pr. Ursu Constantin a făcut apoi o amplă dare de seamă asupra activităţii sale pastorale şi asupra lucrărilor de la sf. biserică, mulţumind din suflet Prea Sfinţitului Iustinian pentru bunăvoinţa de a binecuvînta şi sfinţi biserica din Crairît, precum şi tuturor acelora care au contribuit cu dragoste la edificarea sionului lor duhovnicesc.

În încheiere, Prea Sfinţitul Iustinian şi-a manifestat bucuria de a fi în mijlocul credincioşilor de aici. Amintind rugăciunea lui Solomon la sfinţirea templului din Ierusalim din Cartea III-a Regi, cap. 8 şi 9, comentînd mai larg acest text, P. S. Sa a făcut referiri şi la textul Evangheliei din Duminica a 19-a după Rusalii, spunînd că cheia evangheliei zilei o reprezintă cuvintele: „Cum doreşti să-ţi facă

ție oamenii, fă-le și tu la fel", precept moral permanent actual de care trebuie să țină seama toți oamenii acestui pămînt.

P. S. Sa a felicitat pe vrednicul preot paroh pentru osîrdia sa în parohia Ploscoș, precum și pe toți credincioșii — deși puțini ca număr — ai acestei filii.

De la sfînta biserică din filia Crairît înalții oaspeți, la invitația binevoitoare a părintelui paroh și a familiei sale, s-au deplasat în localitatea Ploscoș unde au vizitat biserica de acolo, foarte îngrijită și bine înzestrată cu toate cele necesare pentru săvîrșirea celor sfinte.

A urmat o deosebit de bogată și consistentă agapă creștinească organizată la casa parohială din Ploscoș, după care Prea Sfințitul Iustinian împreună cu însoțitorii s-au întors la Centrul eparhial Cluj.

Sfințirea bisericii noi, cu hramul „Sf. Ioan Botezătorul" din parohia Nima, prot. Dej, jud. Cluj. Duminică, 27 sept. 1987, Nima — vatră de spiritualitate românească și creștinească — a trăit o mare bucurie duhovnicească.

Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Teofil, însoțit de la Centrul eparhial Cluj de P. C. Sa Liviu Ștefan — vicar administrativ și diaconii Iustin Tira — secretar eparhial și Radu Onac, a acceptat invitația preotului paroh Costin Ioan și a credincioșilor din Nima, de a le tîrnosi noua și frumoasa biserică construită în stil bizantin din contribuția și jertfelnicia bunilor credincioși de aici.

Noua biserică, așezată în centrul localității, se impunea a fi construită, întrucît vechea biserică avînd o durată de peste 200 de ani (1777) s-a dovedit neîncăpătoare așezată într-un loc greu accesibil pentru nevoile spirituale ale credincioșilor.

În momentul sosirii Înaltului ierarh totul era pregătit pentru începerea slujbei tîrnosirii.

În prezența unui mare număr de credincioși alesul sobor de preoți, în frunte cu P. C. Sa Teofil Herineanu, protopopul Dejului, a întîmpinat la intrarea în biserică pe Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Teofil cu intonarea polihroniului, în timp ce un grup de copii îmbrăcați sărbătorește îi ofereau buchete de flori și cuvinte de „bun venit" în parohia Nima.

După săvîrșirea slujbei tîrnosirii bisericii s-a oficiat Sf. Liturghie arhierească în fața bisericii, pe un podium special amenajat.

La sfîrșitul Sf. Liturghii arhierești, P. C. Sa Teofil Herineanu, protopopul Dejului a adresat un cald cuvînt de bun venit în parohia Nima Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Teofil, prezentînd în același timp contribuția și dăruirea cu totul aparte a preotului paroh Costin Ioan și a credincioșilor parohiei pentru edificarea acestei frumoase și impozante biserici.

Părintele paroh, în cuvinte pline de bucurie și satisfacție sufletească a făcut o scurtă dare de seamă în legătură cu mersul lucrărilor la noua biserică și la noua casă parohială construită în apropiere, făcînd pomelnicul unor credincioși care au jertfit mai mult — unii trecuți la cele veșnice, iar alții fiind prezenți — mulțumind din toată inima acestora, în mod special, precum și tuturor credincioșilor de aici fără de care nu s-ar fi realizat ceea ce s-a realizat.

A adresat apoi alese mulțumiri înaltului ierarh pentru înțelegerea și ajutoarele acordate pentru noua biserică din Nima și pentru dragostea părintească cu care a acceptat invitația de a le sfinți rezultatul ostenelilor lor, concretizate în contruirea noului lăcaș de rugăciune și a casei parohiale.

Î. P. S. Sa Arhiepiscopul Teofil pornind de la textul scripturistic: „Închinamă-voi la așternutul picioarelor Tale" a făcut un documentat comentariu despre foloasele credinciosului care este în legătură permanentă cu Dumnezeu prin rugăciune și fapte bune.

Actualizînd textul amintit, Î. P. S. Sa a înțeles cu satisfacție că ceea ce s-a făcut pe plan gospodăresc în parohia Nima este o dovadă evidentă că bunii credincioși de aici au ridicat o minunată biserică, loc sfînt de rugăciune și cinstire închinat lui Dumnezeu, Cel ce a zidit toate, prin logosul Său întrupat în istorie.

Din cuvîntul Î. P. S. Sale n-au lipsit și îndreptățitele aprecieri la jertfelnicia credincioșilor de aici în frunte cu vrednicul lor preot paroh Costin Ioan, pentru care fapt Î. P. S. Sa l-a distins cu distincția onorifică bisericească de „iconom" cu dreptul de a purta brîu roșu.

Răspunsurile liturgice au fost date de corul parohiei, în stilul cîntărilor bisericeşti practicate în zonă.

A urmat o agapă, la care au participat toţi cei prezenţi.

Cea de a III-a conferinţă preoţească în Arhiepiscopia Clujului

În Arhiepiscopia Clujului — în partea a II-a a lunii septembrie 1987 s-a desfăşurat cea de a III-a conferinţă preoţească, avînd ca temă: „Momente din luptele poporului român pentru apărarea pămîntului strămoşesc (cu prilejul împlinirii a 1900 de ani de la urcarea pe tron a lui Decebal (87), 530 de ani de la urmarea pe tron a lui Ştefan cel Mare (1457), 110 ani de la proclamarea independenţei de stat a României (1877) şi 70 de ani de la eroicele lupte de la Mărăşeşti".

Conferinţa s-a desfăşurat după următorul program:

— *La protopopiatul Bistriţa*, în data de 15 septembrie a.c., fiind prezidată de P. S. Episcop-vicar Iustinian;

— *La protopopiatul Năsăud*, în data de 16 septembrie a.c., fiind prezidată de P. S. Iustinian;

— *La protopopiatul Lăpuş*, în data de 17 septembrie a.c., fiind prezidată de P. S. Iustinian;

— *La protopopiatul Huedin*, în data de 17 septembrie a.c. fiind prezidată de P. C. Sa Varga Petru — inspector eparhial;

— *La protopopiatul Cluj*, în data de 21 septembrie a.c., fiind prezidată de P. S. Iustinian;

— *La protopopiatul Turda*, în data de 21 septembrie a.c., fiind prezidată de P. C. Sa Liviu Ştefan — vicar administrativ;

— *La protopopiatul Baia Mare*, în data de 22 septembrie a.c., fiind prezidată de P. C. Sa Picu Octavian — consilier administrativ;

— *La protopopiatul Dej*, în data de 24 septembrie a.c., fiind prezidată de P. C. Sa Liviu Ştefan — vicar administrativ;

— *La protopopiatul Sighetu Marmaţiei*, în data de 24 septembrie a.c., fiind prezidată P. C. Sa Picu Octavian — consilier administrativ.

Înaintea fiecărei conferinţe s-a săvîrşit în prezenţa preoţilor din protopopiatul respectiv şi a delegatului eparhial slujba Te-Deum-ului, urmată de scurte meditaţii duhovniceşti.

Pe lîngă referenţii principali şi coreferenţi, tema conferinţei a fost prelucrată în rezumat de către toţi preoţii eparhiei noastre.

Referatele principale pregătite minuţios şi la un nivel înalt au fost susţinute de către următorii preoţi:

La Bistriţa, preotul Mileşan Constantin, parohia Budus; la Năsăud, pr. Sidor Dumitru, parohia Liviu Rebreanu; la Lăpuş, pr. Chirilă Ioan, parohia Rogoz; la Huedin, pr. Dejeu Mircea, parohia Bucea; la Cluj, pr. Benche Iulian; la Turda, pr. Felvinţi Iosif; la Baia Mare, pr. Savu Alexandru, parohia Ulmeni; la Dej, pr. Mărginean Ioan, parohia Cîţcău; la Sighetu Marmaţiei, pr. Covalcic Mihai de la parohia Strîmtura.

Pe marginea temei au luat cuvîntul 87 de preoţi aducînd însemnate completări cu referire la toate sau la unele momente comemorative, care au făcut parte integrantă din tratarea subiectului.

O contribuţie de seamă prin luările de cuvînt, fie la deschiderea conferinţei fie în partea finală — la concluzii a adus-o în mod competent Prea Sfinţitul Episcop-vicar Iustinian Maramureşanul la conferinţele la care a participat în calitate de preşedinte.

În cuvîntul de încheiere la conferinţa de la Bistriţa a spus: „Întreaga noastră istorie a fost o istorie de luptă sfîntă, dreaptă. Teoria lui Rösller este falsă; istoria poporului a fost şi este strîns unită cu istoria Bisericii străbune".

Părintele protopop de la Bistriţa, Simion Creţa, în deschiderea lucrărilor conferinţei a făcut o scurtă incursiune în istoria poporului român, arătînd vitejia acestui popor în luptele purtate de viteazul rege Decebal, de domnitorul Ştefan

cel Mare, în luptele pentru obţinerea independenţei de stat din anul 1877 şi în luptele de la Mărăşeşti, Mărăşti şi Oituz din 1917.

În cuvîntul său, pr. Ghiţ Gheorghe de la parohia Căşei, prot. Dej, a menţionat şi combătut denaturările făcute tendenţios de unii istorici în privinţa continuităţii poporului român pe aceste plaiuri străbune, teze eronate care au fost recent reînviate de unii străini. A menţionat mărturiile arheologice şi descoperirile făcute la Castrul de la Căşei în sprijinul tezei continuităţii poporului român pe aceste meleaguri.

În referatul său, bine documentat, preotul Horaţiu Mureşan (prot. Turda) a afirmat: „Urmărită prin secole de ascensiune, grea dar neîntreruptă, istoria şi devenirea noastră naţională, poartă pecetea eroismului şi jertfei necurmate a efortului eroic şi triumfător de a rămîne noi înşine, de a ne înrădăcina în solul natal, în coordonatele unei individualităţi spirituale şi morale ireductibile, pe care toate vînturile şi furtunile ce ne-au lovit n-au putut-o clinti".

„A fi noi înşine, a ne păstra fiinţa noastră naţională, a ne crea aici, în acest spaţiu o cultură proprie, a supravieţui şi evolua, a ne defini treptat şi a ne autodepăşi, iată esenţa, sensul ascuns al duratei noastre naţionale, exprimat atît de frumos de unii din luminaţii noştri voievozi, de Petru Rareş, într-un moment de restrişte dar şi de nobilă nădejde în viitor: „Vom fi întotdeauna ceea ce am fost şi mai mult decît atîta".

Din referatul pr. Dejeu Mircea, parohia Bucea, prot. Huedin, reţinem următoarele: „Obîrşia neamului nostru este astăzi bine cunoscută. Sîntem coborîtori din marea familie a neamurilor trace, strămoşii noştri direcţi, geto-dacii, fiind „cei mai viteji şi cei mai drepţi dintre traci" după cum îi numeşte Herodot.

Noi n-am venit aici din locuri neştiute ale lumii şi nici nu ne tragem din popoare rătăcitoare, ci noi aici ne-am pomenit. Faţă de toţi cei care au venit pe urmă, noi am fost cei de acasă".

Prot. *Liviu Ştefan*
Vicar administrativ

DIN VIAŢA BISERICEASCĂ ÎN EPISCOPIA ALBA IULIEI

Conferinţa preoţească pe luna septembrie în Eparhia de Alba Iulia

Potrivit îndrumărilor Sf. Sinod tema conferinţei de orientare din luna septembrie a.c. a fost dedicată unor evenimente importante din viaţa poporului nostru şi anume: „Momente din luptele poporului român pentru apărarea pămîntului strămoşesc (cu prilejul împlinirii a 1900 de ani de la urcarea pe tron a lui Decebal (anul 87), 530 de ani de la urcarea pe tron a lui Ştefan cel Mare (1457), 110 ani de la proclamarea Independenţei de stat a României (1877) şi 70 de ani de la eroicele lupte de la Mărăşeşti (1917)".

Tema conferinţei a fost comunicată din vreme prin oficiile protopopeşti preoţilor care s-au pregătit pentru participare activă pe măsura importanţei subiectelor — cinstirea memoriei acelora care s-au jertfit pentru unitatea spirituală şi naţională a poporului nostru.

Data ţinerii conferinţelor a fost rînduită din vreme, ele avînd loc după cum urmează:

La prot. Alba Iulia — 10 sept.; Aiud — 9 sept.; Cîmpeni — 11 sept.; Tg. Mureş — 1 sept.; Luduş — 2 sept.; Reghin — 3 sept.; Sighişoara — 4 sept.; M. Ciuc — 17 sept. Fiecare conferinţă a fost precedată de îndătinatul Te-Deum în care s-au adus mulţumiri lui Dumnezeu pentru binefacerile săvîrşite asupra preoţilor şi credincioşilor noştri şi s-au desfăşurat după programul rînduit din vreme. A fost de faţă inspectorul de culte teritorial Domnul David Gheorghe.

La prot. Alba Iulia conferinţa a fost prezidată de P. S. Episcop Emilian şi a fost deschisă de P. C. prot. Viorel Porcar care a subliniat importanţa temei, mulţumind P. S. Sale pentru grija părintească arătată preoţimii. În cuvîntul introductiv, P. S. Sa a apreciat rosturile pentru care a fost rînduită de Sf. Sinod tema care marchează aniversări de mare însemnătate în viaţa poporului român, legate de personalităţi vrednice ca Decebal, Ştefan cel Mare şi alte evenimente care au brăzdat istoria neamului nostru — ca războiul pentru independenţă şi marele bătălii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz.

Referatul principal a fost citit de C. pr. Pascu Niculiţă — Cunţa care a scos în evidenţă lupta pentru libertate naţională a poporului nostru avînd în frunte viteji ca Decebal, M. Viteazul, Horea, Cloşca şi Crişan, T. Vladimirescu şi alţi luptători pentru libertate şi dreptate.

Al doilea coreferent — pr. Filimon Iordache — Galtiu, face o incursiune istorică privind localitatea ai cărei locuitori au împletit sentimentele religioase cu cele patriotice fiind participanţi la Unirea din 1 Decembrie 1918.

În luările de cuvînt P. C. pr. Dragosin Oana — Sălişte-Cioara, P. C. pr. Ioan Andreicuţ — Alba Iulia-Maieri I, pr. N. Cristian — Sebeş III, pr. Ilie Bucur — Balda, prot. Luduş, au arătat că evenimentele sînt trăite cu înaltă vibraţie patriotică; marii bărbaţi ai noştri de stat au avut întotdeauna conştiinţa misiunii lor; preotul trebuie să fie preot dar şi patriot, avînd conştiinţa îndatoririlor lui.

La Prot. Aiud conferinţa a fost deschisă de prot. Ilarie Benchea care a arătat importanţa temei salutînd prezenţa P. S. Episcop Emilian şi a inspectorului eparhial Al. Coman.

După citirea referatului în care s-au punctat evenimentele importante din viaţa poporului evidenţiate în temă s-au înscris la cuvînt preoţii: Marcu Augustin — Odverem, Opincar Avram — Beldiu, Ioan Filimon — Ciumbrud, Marcu Cornel — Spălnaca, Ioan Oltean — Silea care au evidenţiat diferite aspecte ale temei evocate.

La prot. Cîmpeni conferinţa s-a ţinut în ziua de 11 sept., şi a fost deschisă de prot. Gh. Benchea, cu un cuvînt în care s-a arătat importanţa temei şi obligaţia noastră de a fi slujitori ai Bisericii şi ai Patriei, adresînd un cuvînt de bun-venit P. S. Episcop Emilian.

Referatul principal a fost citit de pr. Todea Ionel — Sălciua de Sus, cuprinzînd aspectele enunţate în schiţa de plan. Au vorbit apoi coreferenţii şi cei care s-au înscris la cuvînt care au subliniat importanţa temei tratate.

La prot. Tg. Mureş, lucrările conferinţei au fost deschise de P. C. prot. Aurel Sămărghiţan, care a subliniat importanţa subiectului acestei conferinţe la acest început de an bisericesc, salutînd prezenţa P. S. Sale în mijlocul preoţilor.

Au luat cuvîntul, referentul principal pr. Gh. Man — Ungheni, care a prezentat tema potrivit schiţei de plan.

După alegerea, prin tragere la sorţi a preotului care să conducă lucrările conferinţei, în persoana P. C. pr. Silviu Negruţiu — Hărţău, acesta a început cu aprecieri asupra referatului, foarte edificator, care a răspuns exigenţelor temei.

În luările de cuvînt PP. CC. preoţi I. Pintea — Tirimia, Ştefan Urda — Alba Iulia-Lipovani, I. Andreicuţ — Alba Iulia-Maieri I, Remus Goţia — Şardu Nirajului, T. Vidican — Sînpaul, Ioan Boian — Sighişoara, Iuliu Bacali — Luduş, Ilie Damian — Reghin, Ioan Anca — Tg. Mureş III, au făcut aprecieri asupra referatului principal şi a luărilor de cuvînt, subliniind aspecte legate de evenimentele sărbătorite. S-a arătat apoi îndatorirea de a pomeni la sf. slujbe pe eroi, întrucît tema conferinţei ne-a purtat cu gîndul prin evenimentele istorice; i-a îndemnat la cinstirea trecutului dar şi a părinţilor prin care ne cinstim noi înşine; îndatorirea sacră de a cinsti evenimentele istorice cu mijloacele avute la îndemînă, pentru a păstra unitatea de credinţă, care e atacată de prozelitismul neoprotestant şi sectar. S-a arătat apoi că aşa cum în trăirea religioasă se reiau evenimentele mîntuirii, tot astfel şi evenimentele din viaţa Patriei.

Însoţitorul P. S. Episcop Emilian, P. C. pr. Al. Coman, a făcut o analogie între Chivotul Legii, Mana cerească şi toiagul lui Aron şi elementele majore din Biserică, iubirea lui Hristos, Sf. Împărtăşanie şi Crucea lui Hristos, analogie care este conştientizată de fiii patriei noastre care păstrează în memorie chipurile falnice de bărbaţi ai istoriei.

La *prot. Luduş, Reghin şi Sighişoara*, conferinţa s-a desfăşurat după rînduiala stabilită, cuvîntul de întîmpinare fiind adresat P. S. Sale sau delegatului de P. C. părinţi prot. Iuliu Bacali, Ilie Damian şi Ioan Boian, după care a avut loc citirea referatelor principale: pr. V. Cerghizan — Luduş, pr. Lucian Suciu — Nadăşa, pr. Adrian Dobre — Sighişoara, care au respectat schiţa de plan a Cancelariei Sf. Sinod şi bibliografia trimisă.

În cadrul luărilor de cuvînt PP. CC. preoţi: Suciu Melinte — Sîngiorgiu de Cîmpie, Mareş Mircea — Oarba de Mureş, Giurgea Gh. — Luduş I, Vasile Fărcaş — Beica, Emil Muntean — Stînceni, L. Cijacovschi — Jabeniţa, Marius Pîrvu — Poarta, Genu Oprea — Sîngerul de Pădure, D. Crişan — Pietriş, Teodor Roşca — Filpişu Mare din prot. Luduş şi Reghin, precum şi PP. CC. preoţi din prot. Sighişoara Valer Man — Senereuş, Ioan Cătană — Saschiz, Petru Bleahu — Boiu, Ovidiu Dan — Sighişoara, George Cîmpean — Bozeaş, Ioan Petraş — Tîrnăveni, Partenie Pop — Tîrnăveni, toţi au evidenţiat vitejia poporului român prin bărbaţii de frunte, care au ajuns la înfăptuiri de mare rezonanţă istorică ce au dus la independenţa şi suveranitatea patriei, arătînd că dragostea de credinţă îşi are corespondent în dragostea de patrie. De asemenea s-a subliniat ideea că ne facem părtaşi impresiei că gustăm aievea taina evenimentelor sărbătorite ca nişte elevi pe băncile şcolii, că dragostea faţă de limbă şi pămîntul străbun sînt determinante, că avem pilde pe înaintaşi în luptă şi jertfe, că steaua polară a existenţei noastre ca popor este călăuzită de Dumnezeu care i-a arătat vrednici cîrmuitori, ei ridicînd locaşuri de cult adevărate dovezi de creaţie românească; s-a arătat că avem în istorie pilde de mame creştine şi chipuri de voievozi vrednici apărători ai gliei străbune care odihnesc în pămîntul românesc şi cărora poetul li se adresează astfel: „Voi, care pentru veci aţi frînt / Oştirile venind să smulgă /Vechiul Neamului Pămînt, / Toată Ţara-ngenunchează / Şi cu ochii uzi de rouă / Zice-n glas Mărire Vouă!"

Aceeaşi atmosferă de vibrant patriotism a fost reliefată şi în cadrul conferinţei de la prot. Sighişoara, de preoţii care au evocat cu emoţie evenimentele aniversate şi pe eroii care le-au trăit apărînd „sărăcia şi nevoile şi neamul". S-a amintit apoi de emoţia trăită de M. Kogălniceanu care vorbea despre Alexandru cel Bun şi Ştefan cel Mare şi jertfa lor pentru neamul românesc; că fiecare sat are contribuţia lui de jertfă la măreţele împliniri; că luările de cuvînt ne sensibilizează spre a duce îndemn pentru credincioşii care au păstrat conştiinţa de neam, preoţii aducîndu-şi aici o contribuţie deosebită.

P. S. Sa şi delegatul chiriarhal pr. Al. Coman au făcut unele comparaţii arătînd că patria este un templu al neamului românesc în care s-au jertfit înaintaşii, iar noi sîntem chemaţi să trăim istoria.

Toate cele trei conferinţe s-au încheiat cu mulţumiri aduse PP. CC. protopopi ai locului şi au asigurat că preoţii trăiesc cu intensitate evenimentul.

De aceleaşi vibrante simţăminte a fost pătrunsă şi conferinţa de orientare din prot. Miercurea Ciuc prezidată de P. C. pr. Al. Coman. Deschiderea lucrărilor a fost făcută de P. C. prot. Dumitru Gherman, cu un cuvînt de bun-venit, delegatului chiriarhal, căruia i-a încredinţat conducerea lucrărilor. Referentul principal a fost P. C. pr. Vizoli Grigore care a prezentat materialul în forma cerută de Sf. Sinod.

Au luat cuvîntul în calitate de coreferenţi P. C. pr. Antal Călin — Imper, P. C. pr. C. Gane, P. C. pr. Emil Pop — M. Ciuc şi P. C. pr. Şuteu Vasile — Tulgheş, care au punctat de asemenea evenimentele şi eroii care au creat istoria şi s-au jertfit pentru libertatea şi suveranitatea ţării şi poporului, de unde şi necesitatea de a cunoaşte istoria şi a-i cinsti pe eroii neamului; de a păstra unitatea de credinţă şi de neam; s-a menţionat faptul că slujitorii altarelor s-au identificat cu idealurile poporului nostru. În încheiere delegatul chiriarhal P. C. pr. Al. Coman a arătat importanţa slujirii prin cuvînt şi faptă a sf. altar dar şi a patriei străbune, care ne ocroteşte pe toţi, fiind datori cu dragoste şi recunoştinţă faţă de toţi înaintaşii, care s-au jertfit apărînd glia străbună.

Conferinţele s-au încheiat cu mulţumiri aduse PP. CC. protopopi, P. S. Episcop Emilian pentru îndemnurile date şi purtarea de grijă, care îndatorează plăcut pe fiecare să slujească cu dăruire Biserica şi neamul.

Conferinţa preoţească administrativă din luna octombrie 1987 în Eparhia de Alba Iulia

Cea de a doua conferinţă preoţească administrativă din acest an, ca de altfel în toate Eparhiile a avut o temă contabil-financiară, potrivit cu îndrumările Sf. Sinod al B.O.R., fiind intitulată „Rolul disciplinei financiare şi al evidenţelor în activitatea unităţilor bisericeşti". Organizată pe judeţe, această conferinţă a avut loc în judeţul Alba în ziua de 8 octombrie a.c. în catedrala episcopală din Alba Iulia cu participarea preoţilor din prot. Alba Iulia, Aiud şi Cîmpeni.

În judeţul Mureş conferinţa administrativă a avut loc în ziua de 27 octombrie 1987 în biserica parohială Tg. Mureş II cu prezenţa celor peste 200 preoţi din prot. Tg. Mureş, Luduş, Reghin şi Sighişoara.

În jud. Harghita, conferinţa s-a ţinut în catedrala din M. Ciuc, cu participarea preoţilor din protopopiatul cu acelaşi nume.

În cadrul celor trei conferinţe au fost prezenţi consilierii eparhiali, contabilii şi revizorii contabili de la Centrul Eparhial şi de la protopopiate. Conferinţa a fost precedată de Sf. Liturghie, urmată de Te-Deum-ul îndătinat.

Înainte de deschiderea conferinţei la Alba Iulia P.C. pr. Petru Pleşa a arătat importanţa acesteia pentru buna desfăşurare şi cu bune roade în activitatea pastorală, misionară şi administrativ-financiară.

Deschiderea conferinţelor la Alba Iulia, Tg. Mureş şi Miercurea Ciuc s-a făcut de P. S. Episcop Emilian în care a arătat strădaniile Sf. Sinod pentru orientarea preoţimii în activitatea pastoral-socială dar şi pentru orientarea acesteia în probleme financiar-contabile. P. S. Sa a făcut apoi aprecieri pozitive în ce priveşte împlinirea îndatoririlor sacerdotale de către marea majoritate a preoţilor, dar în acelaşi timp, a exprimat regretul că se constată şi unele aspecte negative în activitatea preoţilor: navetism, lipsă din parohii, certuri etc., care dăunează vieţii religios-morale a credincioşilor, întrucît prin abateri se crează teren prielnic infiltrării prozelitismului neoprotestant şi sectar.

De aceea P. S. Sa a adresat un apel părintesc conştiinţei preoţilor care au săvîrşit abateri să se îndrepte şi să devină chipuri adevărate de preoţi în care credincioşii să vadă un ideal de trăire duhovnicească. În acest context a avut loc şi consfătuirea cu reprezentanţii centrelor eparhiale din 9—10 septembrie 1987 la Bucureşti.

În încheiere P. S. Sa şi-a exprimat nădejdea că referatul ce va fi prezentat va avea rostul să orienteze pe preoţi pentru a nu săvîrşi abateri, iar discuţiile purtate pe marginea referatului şi răspunsurile la unele întrebări date de cunoscătorul în probleme contabile, Dl. Paul Eneotescu vor fi de un real folos preoţilor.

În cadrul conferinţei din Alba Iulia au luat cuvîntul: pr. cons. Horea Bordean, prot. Ilarie Benchea, D-na Alb Maria — şef birou economic la Centrul Eparhial, pr. Ştefan Urda — parohia Lipoveni, pr. Ioan Andreicuţ — parohia Maieri I, pr. Cristian Nicolae — Sebeş III, pr. Simion Todoran — catedrala episcopală, pr. Ioan Cerghizan — Ocna Mureş II, pr. Donu Gheorghe — Cugir şi pr. consilier Petru Pleşa.

La conferinţa din jud. Mureş au luat cuvîntul prot. Ilie Damian, prot. Iuliu Bacali, Dl. Popovici Eneia, revizor contabil, iar la cea din jud. Harghita alţi preoţi participanţi, care au arătat preocuparea pentru respectarea legalităţii în societatea contemporană care ne vizează în mod deosebit pe noi slujitorii bisericii. Faptul că sînt cazuri de indisciplină ne obligă a conştientiza în rîndul acestor preoţi necesitatea intrării pe făgaşul unei comportări corespunzătoare. De asemenea s-a arătat că multe din reclamaţii sînt generate de preoţii care nu respectă disciplina financiară; în acelaşi timp corecta gestionare a bunurilor parohiale crează raporturi de încredere.

În luările de cuvînt s-a evidenţiat importanţa conferinţei şi s-a vizat grija pentru păstrarea bunurilor parohiale; necesitatea respectării disciplinei financiare care înseamnă cu alte cuvinte ascultare; buna întocmire a bugetelor; buna slujire harică împreună cu activitatea corespunzătoare pe tărîm administrativ-gospodăresc; împletirea armonioasă a îndatoririlor bisericeşti cu administrarea corectă a bunurilor bisericeşti care inspiră încrederea credincioşilor; conştentizarea misiunii preo-

ţeşti, vizînd comportarea preotului care este iconom şi econom; necesitatea reîmprospătării cunoştinţelor pentru respectarea disciplinei preoţeşti, căci altfel putem cădea în greşeli care nu fac cinste tagmei preoţeşti şi care ne pot duce în instanţe.

Pr. consilier Petru Pleşa a apreciat cuvîntul P. S. Episcop Emilian şi referatul citit, arătînd că toţi sîntem chemaţi a ne face un examen de conştiinţă în ce priveşte respectarea disciplinei căci unii dintre preoţi sînt implicaţi într-un fel sau altul în nerespectarea legalităţii care poate avea consecinţe păgubitoare pentru preotul care răspunde civil, penal, disciplinar şi material. De aceea a acceptat, fără să nominalizeze, că sînt cazuri rare, de abateri de ordin moral, de preoţi navetişti, preoţi care absentează la conferinţe de orientare pentru care deja s-au aplicat sancţiuni. Ideal e să-şi facă fiecare examenul de conştiinţă pentru ca trăirea preoţiei lui Hristos să fie permanent în viaţa fiecăruia far călăuzitor.

În cuvîntul de încheiere de la conferinţa din Alba Iulia P. S. Sa a accentuat din nou importanţa respectării disciplinei financiare ca mijloc eficient de pastoraţie deoarece credincioşii cunoscînd onestitatea preotului jertfesc cu dragoste obolul lor pentru biserică. P. S. Sa a stăruit de asemenea pentru punctualitate la sf. slujbe avînd conştiinţa că pentru toate faptele bune s-au rele preoţii vor da seama în faţa lui Dumnezeu care ne vrea slujitori vrednici şi devotaţi.

La judeţul Mureş, P. S. Sa a accentuat faptul că la temelia disciplinei morale şi financiare stă conştiinţa preoţească, chemarea preoţească, datoria conducerii Eparhiei fiind vindecarea unor răni pricinuite de o abatere sau alta. În acest sens ţinuta ortodoxă e o dovadă a ascultării şi a încadrării în disciplină aşa cum a făcut pr. Dumitru Stănculescu — Band, care s-a învrednicit de pioasă cinstire în faţa credincioşilor (pe care i-a păstorit 45 de ani), la trecerea din această viaţă fiind pildă de conştiinciozitate, smerenie, trăire şi purtare preoţească. În încheiere s-au amintit evenimentele care vor fi comemorate în 1988 — Unirea Transilvaniei cu România, 340 de ani de la tipărirea Noului Testament de la Bălgrad, 300 de ani de la tipărirea Bibliei de la Bucureşti şi altele.

Tot în cadrul conferinţei Dl. Director al Muzeului Tg. Mureş T. Todea a atras atenţia asupra preţuirii valorilor trecutului, bunuri de patrimoniu, spre a fi cunoscute de viitorime, asigurînd de tot sprijinul în conservarea acestora ca mărturii ale continuităţii.

La conferinţa din judeţul *Harghita* cuvîntul de deschidere şi încheiere al P. S. Sale s-a axat în jurul aceloraşi idei prezentate.

*

Considerăm că tema conferinţei administrative preoţeşti rînduită de Sf. Sinod a avut o importanţă deosebită pentru preoţi fiind un îndreptar de activitate şi un permanent „memento" spre a nu cădea în greşeli, ci a se menţine pe linia trăirii preoţeşti în toată plenitudinea, spre binele şi folosul lor, al credincioşilor păstoriţi, precum şi al societăţii în care trăim şi muncim, păstrînd tradiţiile româneşti nealterate şi credinţa străbună în faţa prozelitismului care macină încet dar sigur, la temelia unităţii spirituale şi implicit naţionale.

Concluziile trase pe urma dezbaterilor au avut un rol ziditor pentru preoţii care s-au angajat să aplice în viaţă bunele îndemnuri primite de la ierarh şi de la ceilalţi factori de răspundere.

Hramuri, sfinţiri şi binecuvîntări de biserici

Duminică, 6 sept. a. c., P. S. Episcop Emilian, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi a oficiat slujba de sfinţire a bisericii cu hramul „Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil" din parohia Căpud, prot. Aiud, jud. Alba, biserică construită în anul 1972 prin vrednicia bunilor credincioşi, sub păstorirea pr. Ioan Lupu.

Ridicată pe locul unde odinioară a existat o biserică de lemn, sf. locaş a fost pictat în ulei de către P. C. pr. Olimpiu Pădurean şi împodobită cu cele necesare săvîrşirii dumnezeieştilor slujbe prin grija preotului şi a credincioşilor.

În urma acestor lucrări bineplăcute lui Dumnezeu, P. S. Episcop Emilian, cu părintească dragoste, apreciind jertfa preotului şi a credincioşilor a poposit în mijlocul lor pentru a le binecuvînta strădaniile.

Astfel, după sfințirea apei și slujba utreniei, la orele 9,30 P. S. Sa a fost întîmpinat de soborul de preoți și credincioși îmbrăcați în frumoase straie românești, prot. Ilarie Benchea rostind un cuvînt de bun-venit, la care P. S. Sa a răspuns prin cuvinte de bucurie pentru prilejul oferit de a fi în rugăciune cu preoții și credincioșii.

După îmbrăcarea în veșminte s-a purces la slujba sfințirii cu îndătinata înconjurare cu opririle și rînduiala legată de acest moment. S-a intrat în biserică, așezîndu-se în piciorul Sf. Mese a Sf. Moaște și Hrisovul, împlinindu-se toată rînduiala de sfințire, după care credincioșii cu mic, cu mare, bărbați și femei, au trecut prin fața Sf. Mese, în timp ce la un altar amenajat lîngă biserică s-a început Sf. Liturghie arhierească.

După Sf. Liturghie P. S. Sa a rostit un cuvînt de învățătură, explicînd pericopa evanghelică și apreciind jertfelnicia credincioșilor, care s-au străduit să aibă biserica lor, unde să-și plece genunchii la vreme de întristare, dar mai ales de bucurii.

Pentru ostenelile depuse s-au oferit, în semn de apreciere a strădaniilor depuse, gramate chiriarhale: P. C. pr. Olimpiu Pădurean, consiliului și comitetului parohial, precum și unui vrednic fiu al satului, care a sprijinit în mod deosebit lucrările.

La sfîrșit, P. C. prot. Ilare Benchea a mulțumit P. S. Sale pentru bucuria prilejuită credincioșilor din Căpud, angajîndu-se să fie și pe viitor credincioși devotați, păstrători de credință și de datini.

A urmat o agapă dată de consiliul parohial cu participarea mai multor invitați, în cadrul căreia s-au rostit cuvîntări și s-au interpretat pricesne și cîntece patriotice. A fost o atmosferă de adevărat praznic duhovnicesc gustat de credincioșii prezenți cu bucurii și satisfacții sufletești de neuitat.

Marți, 8 septembrie a.c., de prăznuirea Nașterii Sf. Fecioare Maria, P. S. Episcop Emilian înconjurat de un sobor de preoți și de mulțime de credincioși din Blaj și parohiile învecinate, a oficiat Sf. Liturghie arhierească la streașina Schitului de la Cărbunari, situat la aprox. 3 km de Blaj. Ridicat cu cîteva decenii în urmă, întru cinstirea Maicii Domnului, în acest an, prin grija și osteneala prot. Ilarie Benchea a fost reparat în interior și exterior și a fost împodobit cu pictură în ulei, de pictorul N. Govoreanu.

P. S. Episcop, apreciind interesul preoților și credincioșilor din Blaj și împrejurimi pentru acest schit, la invitația P. C. prot. Ilarie Benchea de la parohia Blaj III, care are în administrare acest lăcaș, precum și la dorința credincioșilor, a poposit în acest loc de reculegere sufletească și de trăire a credinței noastre dreptmăritoare.

Înconjurat de un ales sobor de preoți și de credincioși, P. C. prot. Ilarie Benchea a exprimat bucuria tuturor celor prezenți de a avea în mijlocul lor pe P. S. Episcop Emilian care de 12 ani de la refacerea Eparhiei Alba Iulia duce mesajul Evangheliei lui Hristos, poartă făclia unității de credință și neam în toate colțurile Eparhiei și în mod deosebit credincioșilor din Blaj, care se bucură de prezența P. S. Sale la fiecare Paști și Crăciun. De aceea se face interpretul simțămintelor de dragoste filială ale tuturor și-l întîmpină pe ierarhul iubit cu cuvintele: „Binecuvîntat este cel ce vine în numele Domnului"...

După înconjorul capelei cu îndătinata stropire cu apă sfințită și ungerea cu untdelemn sfințit s-au rostit rugăciuni de binecuvîntare și s-a început Sf. Liturghie la care răspunsurile au fost date de corala catedralei din Blaj.

În cadrul Sf. Liturghii săvîrșită la un frumos altar amenajat a fost hirotonit întru preot P. C. diacon Fănel Scarlat pe seama parohiei Pătrînjeni, prot. Alba Iulia.

La sfîrșitul Sf. Liturghii P. S. Episcop Emilian a rostit un impresionant cuvînt de învățătură, pe marginea Evangheliei zilei în care a evidențiat rolul Maicii Domnului în viața credincioșilor și în iconomia mîntuirii și cinstirii de care se bucură în evlavia credincioșilor.

Au mai rostit cuvîntări: P. C. pr. Ioan Andreicuț „Despre rugăciune" și P. C. pr. Ștefan Urda „Despre muncă". La sfîrșit s-a oficiat un parastas pentru un fost viețuitor al Schitului și pentru Mihai fiul drag al prot. Ilarie Benchea la

6 luni de la încetarea din viață după o grea și lungă suferință. S-a împărțit îndătinata pomană la toți cei prezenți și s-a servit o agapă la casa parohială pentru preoții slujitori și alți invitați.

Cu acest popas duhovnicesc s-a făcut un început de lucrare pastorală care an de an poate fi amplificată spre folosul credincioșilor noștri blăjeni.

În *13 septembrie a.c.* după ce în ajun a vizitat în prot. Cîmpeni împreună cu prof. univ. dr. Vasile Drăguț parohiile Bistra cu șantier în pictură, Bucium Sasa, Mogoș Micleşti cu biserică în curs de pictare și filia Mogoș Bîrleşti cu o frumoasă biserică monument istoric, iar seara a participat la vecernie în mijlocul credincioșilor din parohia Sartăș cu biserică monument istoric cu pictură, prilej cu care a rostit un cuvînt de învățătură dînd îndrumările cu privire la conservarea picturii pe lemn, P. S. Episcop Emilian a oficiat dumnezeiasca Liturghie arhierească în parohia Baia de Arieș, cu credincioși buni și preot tînăr, de curînd adus pentru a începe lucrările care se impun atît la biserică, cît și la casa parohială.

P. S. Sa a fost întîmpinat de soborul de preoți în frunte cu P. C. prot. Gheorghe Benchea, care a rostit un cuvînt de bun venit, la care P. S. Sa a răspuns cu cuvinte de apreciere pentru credincioșii parohiei, care păstrează credința și portul românesc.

S-a oficiat Sf. Liturghie arhierească în prezența unui mare număr de credincioși, în cadrul căreia P. C. pr. Ștefan Urda a vorbit despre Epicleză ca moment central al Sf. Liturghii.

În cuvîntul de învățătură rostit, P. S. Sa a explicat textul Sf. Evanghelii, îndemnînd în calitate de părinte duhovnicesc la păstrarea dreptei credințe, la împlinirea cu rîvnă a îndatoririlor pe linie bisericească și socială. A urmat o agapă dată de Consiliul parohial la care s-au interpretat cîntări bisericești și patriotice, fiind o atmosferă de vibrantă trăire duhovnicească.

În ziua de *14 septembrie a.c.* — de Înălțarea Sf. Cruci, P. S. Episcop Emilian însoțit de colaboratori din Centrul Eparhial, a poposit pe meleagurile Lupșei pentru prăznuirea hramului vechii mănăstiri de aici, care are biserică de la 1429, o veche vatră de spiritualitate românească, unde an de an, credincioșii de pe frumoasa Vale a Arieșului vin să se închine „în duh și în adevăr".

Întîmpinat cu un cuvînt de către P. C. prot. Gheorghe Benchea, P. S. Sa a exprimat bucuria de a se afla din nou, cu prilejul hramului acestei vechi mănăstiri, cu bunii credincioși în rugăciune. Un fiu al satului, înv. pensionar Albu Pamfil, a oferit P. S. Sale în dar o cruce de mînă cu care să binecuvînteze pe credincioșii prezenți și care să fie de ajutor și ocrotitoare pașilor săi pe cărările Eparhiei.

În ziua praznicului, potrivit tradiției, s-a făcut sfințirea apei; spovedania și cuminecarea unei părți a credincioșilor, după care s-a săvîrșit Sf. Liturghie arhierească. La sfîrșitul slujbei P. S. Sa a rostit un bogat cuvînt de învățătură în fața credincioșilor prezenți, subliniind importanța Sf. Cruci ca altar de jertfă a Mîntuitorului Hristos, precum și valoarea istorică și bisericească a străvechii mănăstiri.

Praznicul tradițional s-a încheiat cu o agapă dată de membrii consiliului parohial, trăindu-se de asemenea un important moment duhovnicesc de către cei prezenți.

Duminică, 27 sept. a.c., P. S. Episcop Emilian a poposit în mijlocul credincioșilor din parohia Almașul de Mijloc pentru a binecuvînta strădaniile celor de aici care prin vrednicia lor și a păstorului de suflete Trif Pascu au ridicat o biserică în anul 1975 pe locul unei biserici vechi din lemn, azi dispărută.

Biserica împodobită cu pictură de pictorii Mărginean Alexandrina și Jitaru Radu din Arad, precum și cu cele necesare săvîrșirii dumnezeieștilor slujbe, aștepta de mult tîrnosirea. Astfel, P. S. Sa a găsit binecuvîntat prilej pentru săvîrșirea acestei lucrări, în minunata zi de toamnă a acelei duminici, cînd ploaia căzută a rourat sufletele credincioșilor, iar pămîntul însetat și-a primit mult așteptatul mesaj al cerului pentru hrana de toate zilele.

După primirea făcută P. S. Sale de către P. C. prot. Viorel Porcar, preoți și credincioși, cu un cuvînt în care s-a exprimat bucuria credincioșilor, P. S. Episcop Emilian a mulțumit urcînd spre bisericuță pentru oficierea tîrnosirii.

Eveniment unic în viața parohiei, înconjurul bisericii, cu rînduiala sfințirii Prestolului, a rămas în amintirea credincioșilor prezenți.

După oficierea Sf. Liturghii, P. S. Episcop Emilian a rostit un cuvînt de învățătură legat de Evanghelia zilei, reliefînd principiile morale ale vieții creștine bazate pe iubirea semenilor. Pentru munca depusă de preotul adormit în Domnul, Pascu Trif, P. S. Sa a acordat o gramată de cinstire soției acestuia, epitropului, consiliului și comitetului parohial, precum și preotului administrator Vălean Aron. La agapa care s-a oferit de consiliul parohial au fost de față și reprezentanții organelor locale, trăindu-se și cu acest prilej momente de înălțare sufletească, prin cuvîntările rostite și cîntecele interpretate.

Ziua de *21 octombrie* a fiecărui an înscrie în viața Eparhiei de Alba Iulia prilej de trăire duhovnicească prin prăznuirea Sf. Cuv. Mărturisitori Visarion, Sofronie și Sf. Mc. Oprea Nicolae. Și în acest an pe lîngă cinstirea adusă în cadrul Eparhiei de toți preoții care le aduc laudă s-a oficiat încă din ajun slujba privegherii cu îndătinata Litie, la care s-a vorbit despre importanța cinstirii lor în viața Bisericii transilvănene și despre jertfa și pătimirile lor pentru apărarea dreptei credințe. În ziua praznicului P. S. Episcop Emilian a săvîrșit dumnezeiasca Liturghie înconjurat de un sobor de preoți. La sfîrșit P. C. prot. Ilarie Benchea a prezentat viața și pătimirile lor pentru unitatea de credință și de neam. De asemenea a vorbit P. C. pr. Ștefan Urda, P. C. pr. Ioan Andreicuț și pr. consilier Petru Pleșa, care au evidențiat și aniversarea Reîntregirii care este eveniment de căpetenie pentru viața Bisericii ortodoxe transilvănene, deoarece a dat posibilitatea regăsirii fraților de același sînge și neam în sînul Bisericii Mame. De asemenea s-a vorbit despre slujbele și acatistele închinate lor.

În încheiere a vorbit P. S. Episcop Emilian, care într-un cuvînt emoționant a subliniat importanța praznicului în lumina textului evanghelic al zilei, precum și importanța mărturisirii învățăturii de credință.

Pr. *Petru Pleșa*
consilier administrativ

DIN VIAȚA BISERICEASCĂ ÎN EPARHIA ORADIEI

I. Sfințiri și binecuvîntări de biserici

Cristolț. Duminică, 6 septembrie 1987, P. S. Episcop Vasile, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi și în prezența unui mare număr de credincioși, a oficiat slujba de binecuvîntare a bisericii din parohia *Cristolț*, prot. Zalău, în urma unor însemnate lucrări de renovare exterioară și interioară. Cea mai de seamă lucrare este, fără îndoială, împodobirea bolții și pereților cu o frumoasă pictură.

În cadrul Sf. Liturghii, răspunsurile au fost date la unison de credincioși, iar predica zilei a fost ținută de pr. insp. ep. Dorel Rusu.

După apolisul Sf. Liturghii, pr. prot. Marcel Andreescu a dat citire hrisovului și a rostit un cuvînt de bun sosit P. S. Sale, iar preotul paroh Alexandru Pop a făcut raport despre starea religioasă din parohie și despre lucrările de renovare la biserică, aducînd mulțumirile cuvenite celor îndreptățiți.

S-a dat apoi citire scrisorii arhierești de apreciere, din care s-a înmînat cîte un exemplar preotului paroh și membrilor consiliului parohial.

În cuvîntul de învățătură, ierarhul a vorbit despre muncă, ca îndatorire socială a fiecăruia dintre noi, aducînd cuvinte de laudă credincioșilor pentru spiritul lor de sacrificiu.

În seara aceleiași duminici, ierarhul a oficiat slujba vecerniei în frumoasa biserică din parohia *Jibou*, prot. Zalău, unde, de asemenea, a ținut un ziditor cuvînt de învățătură, în cadrul căruia i-a lăudat pe credincioși pentru virtuțile lor creștinești și patriotice și pe cei doi păstori sufletești, preoții Flore Iacob și Gheorghe Longodor, pentru vrednicia lor pastorală.

Vălenii de Jos. Bunii credincioși din filia *Vălenii de Jos* parohia Cristolț), prot. Zalău, au avut marea bucurie sufletească de a-l avea în mijlocul lor la 8 septembrie 1987, de sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului, pe P. S. Episcop Vasile care — prin rugăciunile înălțate împreună cu soborul de clerici — a chemat harul lui Dumnezeu să se pogoare peste sfîntul lor locaș de închinăciune, pentru a cărui înălțare au muncit și jertfit atît de mult. Construirea bisericii s-a început cu cîțiva ani în urmă și s-a terminat în 1986, punîndu-se o temelie solidă peste care s-au înălțat ziduri puternice. S-a acoperit cu tablă zincală și s-a împodobit în interior cu o frumoasă pictură în ulei (parțial și în exterior), de către pictorul Miron Stoica din Cluj. De asemenea, credincioșii au înzestrat-o cu toate cele necesare cultului divin, inclusiv cu două clopote (de 50 kg, respectiv 350 kg). Lucrările s-au executat de meșteri locali și exclusiv din contribuția benevolă a celor 200 de familii de buni credincioși din filie, toți punînd umărul și sufletul, in frunte cu membrii consiliului parohial: Zaharica Ilieș, Zaharie Ilieș, Augustin Mureșan, Vasile Micle, precum și alți devotați credincioși din comitetul de construcție: Teodor Ilieș (acum decedat), Ioan Micle și Ioan Mureșan, îndrumați toți cu multă stăruință și dragoste părintească de vrednicul lor păstor sufletesc, preotul Alexandru Pop, drept pentru care acesta a fost distins cu rangul de *iconom*, iar celor sus-numiți înmînîndu-li-se cîte o scrisoare arhierească de apreciere.

În cadrul Sf. Liturghii, pr. insp. ep. Dorel Rusu a ținut predica zilei, tălmăcind pericopa evanghelică a praznicului.

La încheierea Sf. Liturghii pr. prot. M. Andreescu, după ce a citit hrisovul, a urat bun venit ierarhului, iar preotul paroh a făcut dare de seamă asupra lucrărilor efectuate, mulțumind îndeosebi bunilor săi credincioși din filie și membrilor consiliului parohial și de construcție.

S-a dat citire scrisorii arhierești de apreciere.

Ierarhul, în cuvîntul de învățătură, a vorbit despre Biserică, în dublul ei înțeles, ca așezămînt de mîntuire și ca locaș de închinăciune, explicînd totodată înțelesul diferitelor momente din slujba de sfințire a unei biserici. În încheiere, i-a felicitat călduros pe credincioși, pe membrii consiliului și comitetului parohial și pe preotul paroh pentru minunata lucrare ce au realizat.

Păulian. Duminică, 13 septembrie 1987, ierarhul a săvîrșit slujba de sfințire a bisericii din filia Păulian (parohia Doba), prot. Carei, în urma lucrărilor de reparații capitale în exterior și interior din ultimii ani. Construită în anul 1938, acum i s-a făcut turn și s-a extins puțin și totodată a fost împodobită cu pictură, prin jertfelnicia și contribuția benevolă a credincioșilor, precum și prin strădania harnicului păstor sufletesc, preotul Ioan Tașnadi. În cadrul Sf. Liturghii, predica a fost ținută de pr. cons. ep. Nicolae Mara, care a stăruit asupra înțelesului pericopei evanghelice a zilei (Ioan 3, 13—17). Preotul paroh Ioan Tașnadi a fost distins cu rangul de *iconom*, întru care a primit și hirotesia.

După otpustul Sf. Liturghii, pr. prot. Costache Mirea, după ce a dat citire hrisovului, l-a bineventat pe chiriarh, iar preotul paroh a prezentat obișnuitul raport despre starea religioasă a credincioșilor și despre lucrările efectuate, mulțumind celor îndreptățiți. Apoi s-a dat citire scrisorii arhierești de apreciere.

În cuvîntul de învățătură, ierarhul — aflîndu-ne în preziua sărbătorii înălțării Sf. Cruci — a vorbit despre însemnătatea Sf. Cruci în cultul Bisericii ortodoxe, în încheiere, lăudînd jertfelnicia puținilor credincioși, precum și tăria credinței lor, felicitînd pe păstorul lor sufletesc pentru strădania depusă în cele duhovnicești, ca și în cele gospodărești, pentru care l-a și distins, iar membrilor consiliului parohial, pentru sprijin și colaborare, înmînîndu-le scrisori de apreciere.

În preseară (12 sept. 1987), ierarhul a oficiat vecernia în biserica parohială din *Doba*, iar în după-amiaza zilei de 13 septembrie 1987, a slujit vecernia în biserica parohiei *Pir*, ambele din prot. Carei, ținînd de fiecare dată cuvînt de învățătură.

Sărvăzel. În ziua praznicului Înălţării Sf. Cruci (14 sept. 1987), P. S. Episcop Vasile s-a aflat în mijlocul credincioşilor din filia *Sărvăzel* (parohia Pir), prot. Carei, unde a săvîrşit slujba de sfinţire a bisericii locale, care deşi zidită în 1890, avînd hramul „Sf. Ierarh Nicolae", n-a fost sfinţită de arhiereu pînă în acest an, după ce în anii precedenţi a fost renovată în exterior şi interior şi înzestrată cu cele necesare cultului divin.

În cadrul Sf. Liturghii, la care răspunsurile au fost date de toţi credincioşii, predica zilei a fost ţinută de pr. insp. ep. Dorel Rusu, iar preotul paroh Petru Georgescu a fost distins cu rangul de *iconom.*

După terminarea Sf. Liturghii, pr. prot. Costache Mirea a urat bun venit ierarhului, iar preotul paroh a prezentat o scurtă dare de seamă asupra lucrărilor efectuate. S-a dat citire scrisorii arhiereşti de apreciere, din care s-a înmînat cîte un exemplar membrilor din consiliu.

La începutul cuvîntului de învăţătură, ierarhul a adus cuvinte de laudă şi felicitare puţinilor enoriaşi de aici pentru credinţa lor tare în Dumnezeu şi pentru dragostea faţă de Biserica strămoşească, iar preotului paroh, pentru strădania sa. Apoi vorbitorul a arătat împrejurările care au dus la aşezarea praznicului din această zi şi importanţa sa în viaţa duhovnicească a credincioşilor.

Şumal. Duminică, 27 septembrie 1987, P. S. Episcop Vasile, dînd ascultare chemării bunilor credincioşi din parohia *Şumal,* prot. Şimleul Silvaniei, şi a vrednicului lor păstor sufletesc, P. C. pr. Tiberiu Puşcaşiu, a săvîrşit, cu un sobor de preoţi şi diaconi, slujba de sfinţire a bisericii parohiale, după ce în ultimii ani i s-au făcut reparaţii capitale. Răspunsurile au fost date de cîntăreţul bisericesc, secundat de mulţimea credincioşilor.

Biserica, avînd hramul „Sf. Ierarh Nicolae", a fost zidită în anul Domnului 1891, pe timpul păstoririi preotului Ioan Sima, luînd locul celei vechi de lemn. Reparaţii capitale i s-au mai făcut în 1928, în timpul preotului Grigore Balotă, cînd s-au consolidat pereţii cu centuri din bare de fier şi cînd şindrila de pe acoperiş a fost înlocuită cu tablă zincată, iar în vara anului 1947, după ce o puternică furtună a descoperit-o, a fost refăcută în acelaşi an.

Între anii 1984—1987, în timpul păstoririi vrednicului preot Tiberiu Puşcaşiu, protopop onorar, ajutat îndeaproape de membrii consiliului şi comitetului parohial, vechi şi nou, şi prin jertfelnicia bunilor credincioşi, i s-au făcut lucrări de mare amploare, mărindu-i-se suprafaţa prin construirea celor două abside laterale în dreptul stranelor cantorale, primind astfel formă de cruce. Apoi s-a tencuit în exterior, iar în interior peste noua tencuială s-a îmbrăcat cu o frumoasă pictură în frescă, executată de pictorul Aurel Mureşan din Satu Mare. De asemenea, a fost înzestrată cu cărţi şi obiecte de cult noi. Tot în această perioadă s-a construit şi o casă parohială nouă.

După slujba de sfinţire a bisericii, s-a săvîrşit în curtea bisericii, din cauza mulţimii credincioşilor, Sf. Liturghie, în cadrul căreia părintele secretar eparhial Liviu Ungur a rostit predica zilei, iar preatul paroh Tiberiu Puşcaşiu — pentru rodnica şi îndelungata activitate pastorală de peste 53 de ani numai în această parohie — a fost distins cu rangul de *iconom-stavrofor,* în care a fost şi hirotesit. În acelaşi grad a fost hirotesit, cu acest prilej, şi harnicul preot Petru Bercea de la parohia Fizeşiu, prot. Şimleu, tot pentru o rodnică şi statornică păstorire în aceeaşi parohie, timp de peste 40 de ani.

După otpustul Sf. Liturghii, pr. prot. Victor Tăut a dat citire hrisovului şi a urat bun venit P. S. Sale, iar preotul paroh a făcut o scurtă prezentare a activităţii sale pastorale, precum şi o dare de seamă asupra lucrărilor efectuate, aducînd cuvenitele mulţumiri celor îndreptăţiţi. În mod deosebit, a mulţumit P. S. Sale pentru distincţia acordată şi pentru dragostea părintească cu care l-a înconjurat tot timpul. P. C. diacon Teodor Savu a dat citire scrisorii arhiereşti de apreciere.

În cuvîntul său, ierarhul a felicitat pe credincioşi pentru contribuţia lor substanţială la realizarea noii înfăţişări a bisericii de aici.

În drum spre reşedinţă, ierarhul a vizitat biserica din parohia *Marca* (preot Ioan Marian), care, reconstruită şi frumos pictată, îşi aşteaptă binecuvîntarea. Ierarhul a socotit lucrarea ca foarte reuşită.

Santău. În urma lucrărilor de renovare generală din ultimii ani a impunătoarei biserici din parohia *Santău*, prot. Carei, P. S. Episcop Vasile — la chemarea bunilor credincioşi de aici, în frunte cu vrednicul lor preot Marian-Vasile Crainic şi cu membrii consiliului şi comitetului parohial — a venit în mijlocul lor, duminică 4 octombrie 1987, ca să le binecuvinteze jertfelnicia şi osteneala.

Biserica, avînd hramul „Adormirea Maicii Domnului", a fost zidită în anul Domnului 1900, fiind sfinţită abia în 1956 de episcopul Valerian Zaharia al Oradiei. Între anii 1984—1987, sub păstorirea harnicului preot M. Crainic, cu sprijinul membrilor consiliului şi comitetului parohial, în frunte cu prim-epitropul Ioan Feldeş, i s-au efectuat ample lucrări de renovare. În exterior, a fost tencuită în terasit, iar în interior a fost împodobită cu o frumoasă pictură în frescă, executată de pictorii Grigore Neagu din Bucureşti şi fraţii Ioan şi Mihai Barna din Bacău. A fost înzestrată cu o Sf. Evanghelie, cu o frumoasă Cruce cu Răstignirea în sf. altar, sculptată în lemn, cu cinci rînduri de odăjdii, prapuri, covoare şi alte obiecte de înfrumuseţare. Tot în această perioadă, s-au făcut însemnate lucrări de înnoire şi la casa parohială, făcîndu-i-se subzidire pentru înlăturarea igrasiei. La fel, s-a făcut gard de fier şi s-au turnat trotuare de beton, atît la biserică, cît şi la casa parohială.

La Sf. Liturghie, săvîrşită afară, răspunsurile au fost date de cîntăreţii bisericii împreună cu toţi credincioşii. Predica zilei a fost ţinută de pr. vicar eparhial Augustin Lucian, iar preotul paroh Marian-Vasile Crainic a fost distins cu rangul de *iconom*, primind şi hirotesia.

La sfintele slujbe, au fost de faţă şi preotul romano-catolic Iuliu Agoston şi cel reformat Estera Poniti, ambii din localitate, precum şi cel reformat Zoltan Poniti din Sudurău, care — la timpul potrivit — au adus, în spirit ecumenist, salutul bisericilor şi credincioşilor lor.

După apolisul Sf. Liturghii, pr. prot. Costache Mirea a dat citire hrisovului şi l-a bineventat pe chiriarh, iar preotul paroh a făcut raport de activitate duhovnicească şi gospodărească, precum şi un scurt istoric al localităţii, parohiei şi bisericii, precizînd că aici a fiinţat în vechime şi o mănăstire ortodoxă, de la care mai există şi azi un clopot în turnul bisericii, pe care se află inscripţia: „*Vărsatu-s-a* (turnatu-s-a) *pentru biserica mănăstirii ortodoxe din Santău, anul 1682*".

S-a dat citire apoi scrisorii arhiereşti de apreciere, din care s-a înmînat cîte un exemplar preotului şi membrilor consiliului parohial.

A urmat în continuare cuvîntul de învăţătură al ierarhului, care a vorbit despre **Biserică, ca instituţie de mîntuire**. A stăruit îndeosebi asupra rolului Bisericii Ortodoxe în viaţa poporului român, mai ales în Transilvania, unde a contribuit covîrşitor la păstrarea şi promovarea limbii române şi la formarea şi întărirea conştiinţei unităţii naţionale. În legătură cu marile lucrări de înnoire a bisericii, ierarhul a adus cuvinte de laudă credincioşilor pentru jertfelnicie, membrilor consiliului şi comitetului parohial pentru colaborare şi preotului paroh pentru strădanie.

Subpiatră. Într-o frumoasă zi de toamnă, duminică 11 octombrie 1987, P. S. Episcop Vasile a poposit în mijlocul bunilor credincioşi din filia *Subpiatră* (parohia Hotar), prot. Oradea, zi în care, cu un sobor de preoţi şi diaconi şi de faţă cu mulţi credincioşi din localitate şi din jur, a săvîrşit slujba de sfinţire a bisericii celei noi. Aceasta, avînd hramul „Sfînta Treime", a fost construită de-a lungul a 35 de ani (1952—1987). Pînă în 1974, a fost ridicată în roşu, avînd ziduri ca de cetate, în timpul preoţilor Alexandru Moldovan, Vasile Boitoş, Ioan Dan, Adrian Ciuhandu şi Andrei Vascan, cel mai mult lucrîndu-se în timpul preotului V. Boitoş. Biserica aceasta de piatră se află în imediata apropiere a celei vechi de lemn, care a fost strămutată aici, aşa întreagă, trasă pe bile de lemn, cu boii, în prima jumătate a secolului XIX, din Lugaşul de Jos, unde a fost construită în anul 1770.

Din anul 1974 şi pînă în 1987, în timpul păstoririi vrednicului preot Gheorghe Popa, ajutat îndeaproape de membrii din filie ai consiliului şi comitetului parohial, îndeosebi de decedatul epitrop Teodor Rotar, şi mai ales din jertfelnicia pilduitoare a bunilor credincioşi, s-au executat lucrările de finisare şi înfrumuseţare.

În exterior, s-a tencuit şi s-a acoperit cu ţiglă şi tablă zincată, iar în jurul zidurilor s-a turnat, pentru protejare, un trotuar de beton. În interior, după ce s-a introdus iluminatul electric şi s-a tencuit, a fost împodobită cu o frumoasă pictură în tempera grasă, executată de pictorul Daniel Opriş din Chizătău — Timiş, care a pictat şi cele 26 de icoane praznicare. A fost înzestrată cu un frumos iconostas, cu un candelabru mare de sticlă de la Pădurea Neagră (Aleşd) şi cu unul mic, de bronz, cu un frumos chivot şi cu toate obiectele şi cărţile de cult necesare, precum şi cu covoare şi draperii. S-au confecţionat din lemn sculptat 50 de scaune şi două strane cantorale, precum şi două uşi de stejar masiv şi alte patru uşi de brad. A fost pavimentată cu scîndură vopsită, aşezată pe beton. La fel, a fost înzestrată şi cu un clopot nou (280 kg) de la Baia Mare, care se alătură celui adus de la vechea biserică de lemn (circa 100 kg). În curtea bisericii, s-a ridicat o Cruce cu Răstignirea, iar în faţa bisericii s-a construit un gard din beton şi grilaj de fier. La acoperirea cheltuielilor s-au primit şi ajutoare de la Sf. Patriarhie şi de la Sf. Episcopie a Oradiei.

După slujba de sfinţire, s-a săvîrşit Sf. Liturghie, afară, în cadrul căreia a predicat pr. cons. ep. Nicolae Mara, răspunsurile fiind date de un grup de studenţi teologi şi elevi seminarişti, precum şi de mulţimea credincioşilor. După încheierea Sf. Liturghii, pr. prot. Aurel Puşcaş a citit hrisovul şi a urat bun venit P. S. Sale, iar preotul paroh a făcut scurt istoric al localităţii, parohiei şi bisericii, precum şi o dare de seamă asupra lucrărilor de înălţare a bisericii, aducînd mulţumiri celor îndreptăţiţi. S-a dat citire scrisorii arhiereşti de apreciere.

În cuvîntul de învăţătură, chiriarhul a tîlmăcit parabola semănătorului (Evanghelia zilei), vorbind despre sămînţa cuvîntului dumnezeiesc semănat de Biserică în sufletele noastre. În legătură cu noul locaş, care stă alături de cel vechi de lemn, a apreciat că este, atît arhitectural, cît şi pictural, o lucrare foarte reuşită, pentru care aduce binemeritate laude credincioşilor, iar membrilor consiliului parohial şi celor din comitetul de construcţie şi de înfrumuseţare înmînîndu-le scrisori de apreciere, ca şi preoţilor sub care s-a ridicat în roşu, prezenţi la sfinţire: Vasile Boitoş, Andrei Vascan şi Adrian Ciuhandu, iar preotului paroh Gheorghe Popa acordîndu-i rangul de *iconom*, întru care a primit şi hirotesia. P. S. Sa a adus cuvinte de recunoştinţă şi fostului epitrop, decedatul Teodor Rotar, pentru strădania sa întru zidirea acestei sfinte biserici.

În drum spre reşedinţă, chiriarhul a vizitat biserica din filia *Telechiu* (parohia Ţeţchea), păstorită cu vrednicie de preotul Ştefan Bălaş. P. S. Sa a apreciat strădania pastorală a tînărului preot, dîndu-i îndrumări corespunzătoare pentru o activitate cît mai rodnică şi mulţumitoare pentru credincioşii din cele două unităţi.

Ghenetea. Duminică, 25 octombrie 1987, P. S. Episcop Vasile a săvîrşit slujba de binecuvîntare a bisericii din parohia *Ghenetea*, prot. Marghita, în urma unor importante lucrări de renovare din ultimii ani.

Biserica, purtînd hramul „Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil", a fost zidită în anul 1896, în în şi pe locul celei vechi de lemn, ce data din 1777. A fost sfinţită în 1958 de episcopul Valerian Zaharia al Oradiei, în timpul păstoririi preotului Valeriu Man, după ce i s-au făcut reparaţii generale. Între anii 1981—1987, sub păstorirea harnicului preot Ioan-Dorel Gormoş, cu sprijinul membrilor consiliului şi comitetului parohial şi în special prin jertfelnicia bunilor credincioşi, i s-au efectuat reparaţii capitale. În exterior, s-a acoperit cu tablă zincată nouă şi s-au înlocuit ramele de lemn de la ferestre cu altele de metal. În interior, a fost împodobită cu o frumoasă pictură în tempera grasă, executată de pictorul Constantin Savin din Bucureşti şi au fost luminate icoanele de pe tîmplă, acestea şi pictarea altarului fiind făcute pe cheltuiala văduvei Rozalia Semicloşi. A fost înzestrată cu cele necesare cultului divin. A fost împrejmuită cu un trainic gard din fier. Tot în această perioadă a fost reparată radical şi casa parohială în exterior şi interior.

Sfînta Liturghie a fost săvîrşită afară, răspunsurile fiind date foarte frumos de mulţimea credincioşilor. Predica zilei a fost ţinută de pr. secretar ep. Liviu Ungur.

După apolisul Sf. Liturghii, pr. prot. Aurel Pop a dat citire hrisovului şi l-a bineventat pe chiriarh, iar preotul paroh a făcut îndătinatul raport de activitate

şi a mulţumit celor îndreptăţiţi pentru contribuţia la înnoirea bisericii. S-a dat citire scrisorii arhiereşti de apreciere.

În cuvîntul de învăţătură, ierarhul a vorbit despre necesitatea împodobirii bisericilor noastre cu icoane pictate, precum şi despre îndatorirea de a cinsti icoanele, ca mijloace de educaţie religioasă a credincioşilor. În încheiere, a adus binemeritate cuvinte de apreciere credincioşilor pentru pilduitoarea jertfelnicie, membrilor consiliului parohial pentru sprijinul date la executarea lucrărilor înmînîndu-le şi scrisori de apreciere, iar preotului paroh Ioan-Dorel Cormoş, pentru strădania depusă, acordîndu-i rangul de *sachelar*, întru care a primit hirotesia.

Spinuş. În după-amiaza aceleiaşi duminici (25 oct. 1987), chiriarhul a oficiat, în legătură cu vecernia, şi binecuvîntarea lucrărilor de înnoire a bisericii din parohia *Spinuş*, prot. Marghita. A fost de faţă şi preotul romano-catolic Mircea Mirt din Fegernic. Biserica, avînd hramul „Sf. Ierarh Vasile cel Mare", a fost zidită în anul 1835. Turnul s-a ridicat în anul 1866. Pe parcurs, i s-au făcut reparaţii mai mari în anii 1884, 1908, 1933—19334; în 1957, s-a schimbat ţigla de pe acoperiş, iar în 1963, sub păstorirea preotului Vasile Romocea, i s-au făcut reparaţii capitale în exterior şi interior. În 1986, sub păstorirea noului şi harnicului preot Gheorghe Păcurar, cu sprijinul deosebit al membrilor consiliului şi comitetului parohial şi mai ales prin contribuţia benevolă a credincioşilor, a fost reparată în exterior, fiind tencuită în terasit; s-a recondiţionat acoperişul şi s-a revopsit tabla de pe turn, iar deasupra uşii, la intrare, s-a construit un pridvor sprijinit pe stîlpi de beton. Pentru protejarea zidurilor, s-a turnat în jurul lor un trotuar de beton. Pentru acoperirea cheltuielilor, s-au primit şi ajutoare de la Sf. Episcopie a Oradiei. În anul 1987, s-au construit noi anexe gospodăreşti la casa parohială.

După otpustul vecerniei, pr. prot. Aurel Pop a citit hrisovul şi l-a bineventat pe ierarh, iar preotul paroh a făcut raport asupra lucrărilor efectuate, promiţînd că în scurt timp se vor strădui să înpodobească biserica cu o frumoasă pictură. Apoi s-a dat citire scrisorii arhiereşti de apreciere. În cuvîntul de învăţătură, ierarhul a vorbit despre Biserică, ca aşezămînt de mîntuire şi ca locaş de închinare. În legătură cu lucrările făcute, a exprimat cuvinte de laudă credincioşilor, bucurîndu-se de hotărîrea lor ca în cel mai scurt timp posibil să-şi picteze biserica. Celor trei epitropi Gheorghe Hava, Carol Suciu şi Roman Nica le-a înmînat scrisori de apreciere, iar pe preotul paroh Gheorghe Păcurar, pentru hărnicia sa, l-a distins cu rangul de *iconom*, primind şi hirotesia în acest grad.

II. Vizite de lucru

Luni, 7 septembrie 1987, P. S. Episcop Vasile, însoţit de pr. insp. Dorel Rusu şi de pr. prot. M. Andreescu, a făcut vizite de lucru la parohiile: Domnin, Năpradea, Someş-Odorhei şi Cuceu, dînd îndrumări pastorale şi obşteşti. Luni, 12 oct. 1987, ierarhul, însoţit de pr. secretar ep. Liviu Ungur, a făcut vizite de lucru la parohiile Sînnicolaul de Beiuş, Suplacul de Tinca şi Săldăbagiul Mic, în aceasta din urmă, biserica fiind în curs de pictare. P. S. Sa a dat preoţilor îndrumări pentru activitate pastorală cît mai rodnică. La Sînnicolaul de Beiuş, a făcut o vizită şi la şantierul arheologic condus de cercetătorul Radu Popa din Bucureşti.

III. Hirotoniri de preoţi

În 25 sept. 1987, P. S. Episcop Vasile, la Sf. Liturghie din Paraclisul episcopal, l-a hirotonit întru preot pe diaconul Mititean Sorin, pentru parohia Păuleşti, prot. Marghita.

La Sf. Liturghie săvîrşită de sărbătoarea Sf. Dumitru în biserica „Sf. Ierarh Nicolae" din Oradea, diaconul Ioan Socolan, licenţiat în teologie, a fost hirotonit întru preot pe seama parohiei *Satu Mare VII*, devenită vacantă prin moartea prematură a vrednicului ei titular, preotul iconom Vasile Popa. P. S. Sa l-a felicitat

pe noul hirotonit pentru modul lăudabil cum și-a îndeplinit îndatoririle în cei nouă ani de diaconie, contribuind la ridicarea nivelului artistic al slujbelor prin glasul frumos cu care l-a dăruit Dumnezeu, îndemnîndu-l să facă același lucru și în noul post, care îi cere și mai multă dăruire, avînd obligații mai complexe. Cu aleasă recunoștință, părintele Socolan a mulțumit respectuos pentru felicitări și pentru încrederea acordată, promițîndu-i chiriarhului că va căuta să nu dezmintă așteptările puse într-însul.

Diacon Dr. *Teodor Savu*

Conferințe preoțești

Între 15—23 septembrie a. c. s-au desfășurat la sediile protopopești lucrările conferințelor pastoral-misionare cu preoțimea, dezbătîndu-se o temă cu profunde semnificații privind istoria națională, intitulată: „Momente din lupta poporului român pentru apărarea pămîntului strămoșesc (cu prilejul împlinirii a 1900 de ani de la urcarea pe tron a lui Decebal (87), 530 de ani de la urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare (1457), 110 ani de la proclamarea independenței de stat a României (1877) și 70 de ani de la eroicele lupte de la Mărășești (1917)".

Protopopiatele Satu Mare, Carei și Marghita s-au bucurat și de prezența Arhipăstorului, alături de care au participat ca delegați de la Centrul eparhial: P. C. pr. Liviu Ungur, secretar eparhial, la prot. Oradea, P. C. pr. Ioan Negroiu, consilier economic, la prot. Marghita, P. C. pr. Dorel Rusu, inspector eparhial, la prot. Satu Mare și Carei și P. C. pr. Augustin Lucian, vicar administrativ, la prot. Zalău și Șimleul Silvaniei.

După cuvîntul de întîmpinare al P. C. protopopi, Prea Sfințitul Episcop Vasile a răspuns cu părintească dragoste simțămintelor firești cu care este întotdeauna înconjurat de preoțimea din eparhie și a deschis printr-un amplu cuvînt tema conferinței, arătînd că întreaga istorie a neamului românesc poartă amprenta luptei pline de dăruire, de fierbinte patriotism și jertfelnicie a fiilor țării de-a lungul veacurilor, pentru libertate, neatîrnare și propășire. „Noi sîntem datori — a spus P. S. Sa — să ne cinstim înaintașii, să învățăm din trecut pentru a înțelege mai bine vremurile pe care le trăim. Ei au creat acest climat de libertate și de statornicie pe acest pămînt care a fost dintotdeauna al nostru".

Referatele au fost susținute de următorii preoți: dr. Gheorghe Lițiu la prot. Oradea, Ioan Hinsu la prot. Beiuș, Cornel Negrean la prot. Marghita, Viorel Gorea la prot. Satu Mare, Gheorghe Ștet la prot. Calei, Dorinel Crecan la prot. Zalău și Ioan Marian la prot. Șimleul Silvaniei.

Pe marginea referatelor au luat cuvîntul un număr de 54 de preoți: 9 la Oradea, 10 la Beiuș, 5 la Marghita, 8 la Satu Mare, 10 la Carei, 6 la Zalău și 6 la Șimleul Silvaniei. Vorbitorii au reliefat însemnătatea deosebită a momentelor istorice evocate, arătînd că zbuciumata istorie a poporului român este de fapt istoria unor lupte neîncetate pentru apărarea gliei strămoșești, a ființei și continuității neîntrerupte a neamului nostru pe acest pămînt. În valurile mereu agitate ale istoriei, poporul român și-a păstrat unitatea, limba și credința sa, creînd o civilizație cu trăsături proprii de mare valoare, dînd dovadă de o nezdruncinată coeziune și de un profund sentiment al unității, deși negurile vremurilor i-au fost atît de potrivnice. Ideea unității de neam a străbătut ca o flacără vie sufletul poporului român în bătăliile grele duse contra cotropitorilor.

Vorbitorii au evocat luptele îndîrjite ale vitejilor daci sub conducerea regelui-erou Decebal, precum și eforturile prin care s-au întemeiat primele formațiuni politice, crezatele și voievodatele, la adăpostul cetății carpatice. S-a arătat în continuare importanța domniei lui Ștefan cel Mare, unul dintre cei mai străluciți reprezentanți ai luptei antiotomane și ctitor a zeci de lăcașuri bisericești.

S-au scos în evidență evenimentele legate de prima mare unitate de la 1600 împlinită de Mihai Viteazul. În epoca modernă, mișcarea de la 1821 a fost o treaptă importantă pe drumul realizării unității naționale, continuată de seismul social de la 1848. Anul 1859 marchează o piatră de hotar în istoria națională prin marele

act istoric al Unirii Principatelor, eveniment ce a fost urmat de dobîndirea independenței de stat a României în urma războiului de la 1877, la care au participat prin ajutoare materiale și chiar prin brațe înarmate și românii din Transilvania.

În mod deosebit s-a accentuat marele eveniment de la 1 Decembrie 1918, cînd și-a găsit împlinire visul de veacuri al poporului nostru, actul de firească reîntregire națională, care a pus bazele statului național unitar român.

Integrată organic în viața și năzuințele poporului, Biserica Ortodoxă Română, prin clerul și credincioșii ei, a participat la eforturile și jertfele care au dus la toate împlinirile social-naționale de-a lungul veacurilor. Ea a vegheat la zămislirea poporului, i-a păstrat și i-a cultivat limba și datinile, i-a alinat amarul și durerile, l-a însuflețit și i-a luminat conștiința și i-a întreținut vie ideea unității sale naționale. De pe poziția sa specifică, Biserica noastră își aduce și azi contribuția la desăvîrșirea unității sufletești, a coeziunii întregului popor în jurul conducerii de stat. Ea nu cunoaște alte interese decît cele ale poporului în mijlocul căruia trăiește și slujește.

Delegații eparhiali au adus mulțumiri referenților pentru bogatul material prezentat și au elogiat luările la cuvînt, care au fost însuflețite expresii a dragostei de patrie care animă pe toți credincioșii și slujitorii sfintelor altare.

Prea Sfințitul Episcop Vasile și-a exprimat bucuria pentru atmosfera însuflețită în care s-au desfășurat toate conferințele, adevărate sinteze ale bogatei și eroicei istorii a neamului românesc. „Am constatat și de această dată — a subliniat P. S. Sa — că preoțimea cunoaște istoria în sensurile ei cele mai adînci, înțelege mersul ei și se integrează deplin eforturilor de azi pentru propășirea și înflorirea patriei. S-a desprins ca un punct esențial puterea extraordinară a poporului nostru de a-și păstra unitatea și autenticitatea. N-am putut fi destrămați nici de năvălitori, nici de asupritori. Mărturiile istoriei, pe care le-am rememorat, ne dau puternice imbolduri și nouă, celor de azi, să urmăm strălucitelor pilde ale înaintașilor, în efortul pentru binele obștesc".

În încheiere chiriarhul a făcut un cald apel tuturor celor prezenți, ca în parohie, în mijlocul credincioșilor, să fie, prin activitatea pe care o desfășoară, exemple de buni patrioți și harnici gospodari, contribuind fiecare la sporirea avutului obștesc și la înfrumusețarea localităților lor.

Aducînd vii mulțumiri cshiriarhului, precum și tuturor celor prezenți pentru contribuția adusă la reușita conferințelor, P. C. protopopi au exprimat, în numele preoțimii, angajamentul de a-și spori efortul, spre a se dovedi vrednici urmași ai înaintașilor.

Pr. *Dorel Octavian Rusu*

DEZVOLTARE CONTINUĂ ȘI ARMONIOASĂ A JUDEȚELOR ȚĂRII

Județul Sibiu

— În perioada 1966—1985, pentru dezvoltarea economico-socială a județului au fost investite aproape 43 miliarde lei. La sfîrșitul anului 1985 s-a ajuns ca valoarea fondurilor fixe productive să fie de 5,9 ori mai mare decît în anul 1965.

— Ca urmare a investițiilor alocate pentru industrie, în ultimele două decenii, au fost puse în funcțiune noi capacități de producție, au fost dezvoltate și modernizate capacitățile unor întreprinderi, cum sînt: Întreprinderea de relee Mediaș, Întreprinderea „Independența" Sibiu, Întreprinderea mecanică Mediaș, Întreprinderea mecanică Sibiu, Întreprinderea metalurgică Sibiu, Întreprinderea „Carbosim" Copșa Mică, Întreprinderea piese și utilaje Sibiu, Întreprinderea de sticlărie „Vitrometan" Mediaș, Întreprinderea de sticlărie Avrig, întreprinderile de textile din Cisnădie și Sibiu etc.

— Semnificativ pentru dezvoltarea industriei județului este faptul că producția industrială din anul 1985 a fost de 5,3 ori mai mare față de anul 1965 și de 36 de ori mai mare decît cea obținută în anul 1950.

— Industria județului Sibiu este dezvoltată și diversificată, ramurile industriei ușoare — alături de cele ale industriei grele — dețin ponderi însemnate în producția respectivă a țării și în producția totală a județului. Județul Sibiu ocupă un loc principal în producția țării la unele produse, cum sînt: autobasculante, geamuri trase, negru de fum, fire de lînă și tip lînă, fire de bumbac și tip bumbac, tricotaje de lînă, încălțăminte din piele, conserve de carne ș.a.

— Un loc important în economia județului revine și agriculturii, care în anul 1985 dispunea de 3039 tractoare față de numai 1332 cîte existau în anul 1965, aceasta a făcut ca suprafața arabilă ce revine la un tractor fizic să se reducă de la 99 hectare în anul 1965 la 44 hectare în anul 1985.

— Cea mai mare parte din suprafața cultivată — care reprezenta peste 129.000 hectare în anul 1985 — revine culturilor de cereale (circa 56%).

— În sectorul zootehnic efectivele de animale au înregistrat creșteri la toate speciile, numărînd la sfîrșitul anului 1986 aproape 139.000 bovine, peste 221.000 porcine și circa 525.000 ovine.

— Ca urmare a dezvoltării economice a județului, numărul personalului muncitor a ajuns în anul 1985 la 198.800 persoane (din care circa 61% erau ocupate în industrie) înregistrînd o creștere de 1,6 ori față de anul 1965.

— Pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale populației, au fost date în folosință — în perioada 1966—1985 — peste 55.000 locuințe noi din care circa 44.000 apartamente din fondul statului.

— S-a dezvoltat continuu baza materială a unităților social-culturale. În anul 1985 în cadrul județului existau 157 cămine culturale, 10 case de cultură, 467 biblioteci, 119 cinematografe și instalații cinematografice.

— În anul școlar 1985—1986 în cadrul județului funcționau 241 grădinițe de copii, 217 școli generale, 26 licee, 34 școli profesionale și tehnice de maiștri și 3 facultăți.

— Ca urmare a îmbunătățirii condițiilor de ocrotire a sănătății populației, numărul paturilor de asistență medicală a ajuns în anul 1985 la 4447, revenind 8,8 la 1000 locuitori.

Județul Brașov

— Pentru dezvoltarea economico-socială a județului volumul investițiilor a însumat circa 96 miliarde lei din care peste 60 miliarde lei în industrie.

— Baza industrială a județului a fost consolidată prin construirea și punerea în funcțiune a noi obiective industriale, cum sînt: la Hogiz — Combinatul pentru lianți; la Brașov — Întreprinderea de exploatare a agregatelor minerale pentru construcții, Întreprinderea de morărit, panificație și produse făinoase, Întreprinderea pentru nutrețuri concentrate, Întreprinderea de vinificație și produse spirtoase: la Făgăraș — Întreprinderea de producere și industrializare a cartofilor.

— Prin punere în funcțiune a noilor obiective, a dezvoltării, reutilării și modernizării celor existente, producția industrială a înregistrat o creștere de 5,4 ori mai mare în anul 1985 decît în 1965, iar fondurile fixe din unitățile industriale și agricole de aproape 7 ori.

— Profilul industrial al județului este determinat de ramura construcțiilor de mașini și a prelucrării metalelor în care, în anul 1985, s-a realizat 56% din producția industrială a județului. Județul Brașov cu o pondere de 9,8% deține locul 5 (după municipiul București) în ceea ce privește producția industriei constructoare de mașini și a prelucrării metalelor și locul cinci între județele țării la produsele chimice.

— Un loc important în economia județului îl deține agricultura pentru a cărei dezvoltare, în ultimii douăzeci de ani, s-au alocat investiții în valoare de 8842 milioane lei.

— La sfîrșitul anului 1985, agricultura județului dispunea de 3212 tractoare fizice, 715 combine autopropulsate și tractate pentru recoltat cereale boabe, precum și de alte numeroase mașini și utilaje agricole perfecționate.

— Condițiile naturale, relieful județului (aproape 1/3 din suprafața județului fiind deținută de pășuni și fînețe naturale), tradiția în creșterea animalelor sînt factori care au contribuit la sporirea efectivelor de animale. Astfel, în anul 1986, comparativ cu 1966, efectivele de bovine au crescut de la 117.000 la 173.000, cele de porcine de la 115.000 la 284.000 și cele de ovine de la 245.000 la 338.000.

— Ca urmare a dezvoltării economice a județului, numărul personalului muncitor a crescut în 1985 față de 1965 cu 123.500 persoane, revenind 439 persoane la 1000 locuitori. Ponderea muncitorilor care lucrează în industrie, în totalul muncitorilor, reprezentînd 65,5% în anul 1985.

— Cu o pondere de 75,3% a populației care locuiește în municipiul Brașov și, în cele 8 orașe din județ, în totalul populației județului, Brașovul se înscrie pe primul loc în județele țării din acest punct de vedere.

— În ultimii douăzeci de ani volumul desfacerilor de mărfuri cu amănuntul prin comerț a crescut de la 2243 milioane lei la 9963 milioane lei.

— În perioada 1966—1986, în județul Brașov, s-au construit circa 94.000 locuințe noi.

— Baza materială a învățămîntului s-a dezvoltat prin punerea în funcțiune de noi unități de învățămînt, astfel încît în anul școlar 1985/1986 funcționau 212 școli, 34 licee, 39 școli profesionale și de maiștri, un institut de învățămînt superior cu 5 facultăți, precum și un număr de 258 grădinițe.

— La sfîrșitul anului 1986, în județul Brașov, își desfășurau activitatea 10 case de cultură, 139 cămine culturale, 579 bibilioteci, 113 cinematografe și instalații cinematografice.

— Numărul paturilor de asistență medicală a ajuns la 5940, ceea ce reprezintă 8,7 paturi la 1000 locuitori.

Județul Covasna

— Cu o economie slab dezvoltată în trecut, județul Covasna a înregistrat o dezvoltare continuă, multilaterală, avînd în prezent o economie complexă, diversificată cu un pronunțat potențial industrial. Pentru dezvoltarea economico-socială a județului, în ultimele două decenii au fost alocate însemnate fonduri de investiții

care au însumat aproape 24 miliarde lei din care peste 57% au fost orientate spre dezvoltarea potenţialului industrial.

— Ca urmare a investiţiilor alocate, în perioada 1966—1986 au fost construite şi puse în funcţiune însemnate obiective industriale cum sînt: Întreprinderea mecanică, Tîrgu Secuiesc, Întreprinderea de maşini, agregate şi subansamble auto, Sfîntu Gheorghe, Întreprinderea pentru piese de tractoare, Întorsura Buzăului, Întreprinderea de aparataj electric auto şi motoare electrice, Sfîntu Gheorghe, Întreprinderea de izolatori electrici de joasă tensiune, Tîrgu Secuiesc, Întreprinderea de mase plastice, Sfîntu Gheorghe, Combinatul de prelucrare a lemnului, Sfîntu Gheorghe.

— Fondurile fixe din unităţile industriale erau în anul 1985 de 14 ori mai mari decît în anul 1985. În anul 1985 în Industria judeţului Covasna s-a obţinut o producţie industrială de 9,1 ori mai mare ca în anul 1965 şi de 33 de ori mai mare faţă de 1950, ritmul mediu anual de creştere a producţiei industriale înregistrat în perioada 1966—1968 a fost de 11,7% fiind superior mediei pe ansamblul ţării.

— În prezent judeţul Covasna ocupă un loc important în producţia ţării la unele produse cum sînt: lignit, motoare electrice, produse ale industriei electrotehnice, tractoare, cherestea, produse ale industriei textile.

— Un loc important în economia judeţului îl ocupă agricultura a cărei bază tehnico materială a cunoscut o dezvoltare continuă. În anul 1985 aceasta dispunea de 1743 tractoare fizice, faţă de numai 565 în anul 1965, ceea ce a dus la o reducere a suprafeţei arabile pe un tractor de la 157 hectare în anul 1965 la 54 hectare în anul 1985. Dintre produsele vegetale producţia de cartofi are o pondere importantă.

— Ca urmare a întinselor suprafeţe ocupate cu fînaţe şi păşuni (circa 24% din suprafaţa totală) zootehnia ocupă un loc important în economia judeţului. Efectivele de animale, la începutul anului 1986 număra aproape 106.000 bovine, circa 105.000 porcine şi peste 232.000 ovine. Ca urmare a dezvoltării şi modernizării agriculturii judeţului, producţia globală agricolă a anului 1985 a fost de 1,8 ori mai mare decît cea obţinută în anul 1965.

— În anul 1985 numărul personalului muncitor ocupat în diferite ramuri ale economiei a ajuns la 77.400 (de două ori mai mult ca în anul 1965) peste 52% lucrînd în industrie.

— Ca urmare a sporirii veniturilor populaţiei vînzările de mărfuri cu amănuntul au reprezentat în anul 1985 aproape 3 miliarde lei, fiind de 4,1 ori mai mari ca în anul 1965.

— Pentru îmbunătăţirea condiţiilor de locuit ale populaţiei în ultimele două decenii au fost construite şi date în folosinţă peste 30.400 locuinţe noi din care circa 25.100 apartamente au fost construite din fondul statului.

— În anul şcolar 1985—1986 în judeţ funcţionau 174 grădiniţe de copii, 158 şcoli, 13 licee, 14 şcoli profesionale şi tehnice de maiştri.

— Pe teritoriul judeţului în anul 1986 funcţionau 6 case de cultură, 111 cămine culturale, 294 biblioteci, 66 cinematografe şi instalaţii cinematografice.

— O atenţie sporită s-a acordat ocrotirii sănătăţii populaţiei. Numărul paturilor de asistenţă medicală ce revine la 1000 locuitori a sporit de la 9,5 în anul 1965 la 11,8 în anul 1986.

Pentru ocrotirea sănătăţii omului

Statul nostru a investit, mai ales în ultimii 23 de ani, fonduri importante pentru ocrotirea sănătăţii care astăzi se cifrează la 17,4 miliarde lei. Pentru comparaţie trebuie să spunem că în anul 1965 erau alocate doar 4,8 miliarde lei pentru ocrotirea sănătăţii, revenind circa 252 lei pe locuitor. Astăzi fiecare comună are cîte un dispensar, s-a dezvoltat asistenţa medicală la locul de muncă a crescut numărul dispensarelor-policlinici, s-a asigurat funcţionarea în fiecare judeţ a cel puţin un spital de mare capacitate, modern utilat. Reţeaua sanitară dispune 213.560 paturi de asistenţă medicală, revenind 9,4 paturi la mia de locuitori, faţă de 7,6 paturi la mia de locuitori în anul 1965. În prezent în reţeaua medicală funcţionează 48.062 medici, revenind 476 locuitori la un medic faţă de 1965 cînd reveneau 682

de locuitori la un medic; 6771 farmacişti, peste 135.000 cadre medii sanitare faţă de 77.189 în 1965. S-au elaborat programe speciale pe termen lung ce vizează prevenirea şi combaterea bolilor cardiovasculare şi a cancerului precum şi planul unic la scară naţională pentru educaţia sanitară a populaţiei.

Grija permanentă a statului nostru pentru sănătatea populaţiei a permis dezvoltarea unor ramuri de vîrf ale medicinei: neorochirurgia, chirurgia cardiovasculară, cea plastică şi operatorie.

În cele mai pitoreşti locuri din ţară, la munte şi la mare, în preajma izvoarelor de apă minerală, a locurilor cu virtuţi tămăduitore, există circa 200 de staţiuni şi localităţi pentru odihnă şi tratament. Fiecare din ele atît cele vechi cît şi cele noi, au cunoscut o dezvoltare şi modernizare fără precedent, alocîndu-se pentru aceste scopuri peste 15 miliarde lei.

Circa o jumătate de milion de oameni au beneficiat în anul 1987, de locuri la odihnă şi tratament asigurate numai prin sindicate, aproximativ 280.000 dintre aceştia în capacităţile proprii ale sindicatelor. Acum două decenii sindicatele dispuneau numai de două complexe sanatoriale la Eforie Nord şi Soveja, însumînd o capacitate de 325 locuri. Astăzi „zestrea" unităţilor de sănătate a sindicatelor însumează 12.000 locuri pe serie în 15 mari complexe sanatoriale.

Pentru ţăranii cooperatori au fost construite începînd din anul 1971, 12 complexe sanatoriale, cuprinzînd circa 2600 locuri pe serie — deci circa 44.000 de ţărani cooperatori pe an — pe lîngă cei ce beneficiază de condiţii de odihnă şi tratament în cadrul altor capacităţi. Sînt în curs de construire alte asemenea capacităţi în staţiunile Olăneşti şi Pucioasa. În planul acestui cincinal sînt prevăzute noi complexe sanatoriale la Techirghiol, Sîngiorz-Băi şi Praid.

Grija pentru sănătatea copiilor şi tineretului patriei noastre este o preocupare continuă a statului nostru. Astfel peste 200.000 de tineri îşi petrec anual vacanţele în staţiunile Biroului de turism pentru tineret, în Delta Dunării sau la Pîrîul Rece, la Buşteni, Izvorul Mureşului sau la Costineşti. Complexul de la Năvodari a găzduit în 1987 peste 80.000 copii, iar în taberele şcolare de la munte şi-au petrecut vacanţa aproape 485.000 de preşcolari, şcolari şi pionieri.

Noutate tehnico-ştiinţifică a medicinii româneşti

La Clinica chirurgicală din Cluj-Napoca, primul centru medical din ţara noastră unde s-a aplicat, începînd de puţină vreme, pe aproximativ 1000 de bolnavi, ozonoterapia, s-au obţinut excelente rezultate verificate la nivelul membrelor ischemiate, la nivel celebral, în tratarea unor diabetici cu retinopatii etc.

Ozonoterapia reprezintă o metodă conservativă de tratament în arteriopatiile cronice obliterante, bazată pe folosirea ozonului, care posedă o acţiune puternic bactericidă, virucidă şi fungicidă. Acest fluid permite o curăţire rapidă a plăgilor infectate, aducîndu-le mai rapid în faza de granulare şi cicatrizare, ameliorează caracteristicile reologice ale sîngelui în zonele hipoxice, activînd circulaţia sangvină şi permiţînd revitalizarea tisulară.

Din relațiile ecumenice bisericești

SESIUNEA COMITETULUI EXECUTIV AL COMITETULUI ECUMENIC AL BISERICILOR, ATLANTA, 1987

Între 18—25 septembrie 1987 a avut loc în orașul Atlanta, capitala statului Georgia din S.U.A., a doua sesiune anuală a Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Înainte de aceasta, un grup de membri ai Comitetului Executiv a fost invitat de Bisericile negre din Washington D.C. să facă o vizită acestor Biserici, spre a le cunoaște viața și activitatea. Din acest grup a făcut parte și scriitorul acestor rînduri, împreună cu D-na Annathaie Abayesekena (Sri Lanka), Dr. Anwar Barkat (Pakistan), Dr. Reinward Bastian (R.F.G.), Trevor Davis (Anglia), Dr. Puafito Faa'Alo (Tuvalu, Pacific), Dr. Annie Jiagge (Ghana), Dr. Aaron Tolen (Camerun), Per Veskoe (Norvegia) ș.a. Cu acest prilej delegații s-au întîlnit cu membri ai Consiliului Național al Bisericilor din S.U.A. și au vizitat un mare număr de biserici negre din periferiile Washingtonului. A fost apreciată mai ales activitatea samariteană a acestor Biserici care poartă de grijă la cca. 20.000 de persoane fără domiciliu, pe care le adăpostește noaptea în foste școli dezafectate sau în alte clădiri scoase din uz, oferindu-le și cîte o mîncare caldă.

Delegația a vizitat și *Wesley Seminary*, avînd convorbiri cu corpul profesoral și cu studenții. Printre participanți au fost profesorii Charles Bergstrom, James Hamilton, William Howland, Alan Geyer, Daniel Martensen și alții. A fost vizitată și *Catedrala ortodoxă Sfînta Sofia*, unde gazdă a fost preotul George Alexson. De asemenea o vizită de studii s-a făcut la *Howard Divinity School*, iar la *African Methodist Church* delegația s-a întreținut cu doi congresmeni de culoare, Walter Fautroy și J. Flahes, asupra populației negre din Washington și S.U.A.

Lucrările propriu-zise ale Comitetului executiv au început în ziua de 18 septembrie și au durat pînă la 25 septembrie 1987 în orașul Atlanta. Au fost prezenți, cu puține excepții, toți membrii Comitetului executiv și Președinții. Pe agendă au figurat probleme de organizare internă (numiri și eliberări de personal din cadrul conducerii de la Geneva), organizarea în 1991 a următoarei Adunări generale și a temei ce trebuie aleasă, relațiile cu romano-catolicii, informații despre situația din Africa de Sud, Orientul Mijlociu, America Latină și America Centrală ș.a. Au participat: Dame Nita Barrow, Biserica Metodistă din Zona Caraibelor, Ambassador al insulelor Barbados la Națiunile Unite; Dr. Marga Buhrig, Biserica Protestantă, Geneva, Elveția; Î. P. S. Metropolit Dr. Paulos Mar Gregorios, Malankara Orthodox Syrian Church, New Delhi, India; Episcop Dr. Johannes Hempel, Federația Bisericilor Evanghelice din R.D.G., Dresden; Most Rev. W. P. Makhulu, Biserica din Provincia Centrală Africa, Gaborone, Botswana; Very Rev. Dr. Lois M. Wilson, Ecumenical Forum of Canada, Toronto, Ontario, Canada; Dr. Heinze-Joachim Held, Președinte al C.E.B., Biserica Evanghelică din Germania Federală, Hannover; Dr. Sylvia Talbot, WCC Vice-Moderator, African Methodist Episcopal Church, Atlanta, Georgia; Î. P. S. Chrysostom, Mitropolit de Myra, Patriarhia Ecumenică Istanbul, Turcia; Dr. Emilio Castro, WCC, Secretar General, Geneva, Elveția; Annathaei Abayasekera, Biserica din Ceylon, Hattom, Sri Lanka; Î. P. S. Dr. Antonie Plămădeală, Biserica Ortodoxă Română — Sibiu, România; Harry Ashmall, Biserica Scoției, Crieff, Scoția; M. Bena-Silu, Biserica Kimbanguistă, Kinshasa, Zair; Rev. Puafitu Faa'alo, Biserica din Tuvalu, Funafuii, Tuvalu; Joyce Kaddu, Biserica din Uganda, Kampala, Uganda; Î. P. S. Arhiepiscop Kiril, Biserica Ortodoxă Rusă, Smolensk, U.R.S.S.; Dr. Janice Love, United Methodist Church,

Columbia, South Carolina, U.S.A.; Rev. Dr. J. Oscar McCloud, Biserica Presbiteriană (USA) Teaneck, New Jersey; Dr. Soritua A.E. Nababan, Betak Protestant Christian Church, Djakarta, Indonezia; Rev. Meinrad Piske, Biserica Evanghelică Luterană din Brazilia, Joinville, Brazilia; Jean Skuse, Uniting Church in Australia, Sydney, Australia; Dr. Aaron Tolen, Biserica Presbiteriană din Camerun Yacunde, Camerun; Per Voksoe, Biserica Lutherană din Norvegia, Oslo, Norvegia.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Mitropolitul Antonie Plămădeală al Transilvaniei, care a și fost ales în Sub-Comitetul de Program al Comitetului executiv. Secretarul general Dr. Emilio Castro, în raportul său a analizat acțiunile trecute și propunerile de acțiuni viitoare ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Și-a exprimat bucuria că Documentul B.E.M. (Botez, Euharistie, Preoție) a provocat pînă acum 160 de răspunsuri, în general cu evaluări încurajatoare. Chiar și romano-catolicii au trimis un răspuns destul de pozitiv, cu rezerve care n-au întrecut rezervele exprimate de ortodocși de pildă.

Dr. Castro a apreciat că se poate constata o creștere a comuniunii dintre Biserici, nu în sensul unei „Comuniuni a Comuniunilor", a Bisericilor, ci în sensul unei „Comuniuni în Comuniuni", adică a Bisericilor care își păstrează identitățile. Acest lucru e normal, dar pe de altă parte se poate aprecia — a spus d-sa — că se produce o creștere a confesionalismului în lume și a faptului că numai așa se participă la ecumenism, ori acesta nu poate fi un model de unitate. Bisericile mai mult cer, decît dau Consiliului Ecumenic, cum sînt spre exemplu Bisericile din Grecia, Cipru, Armenia, care cer insistent intervenția Consiliului pentru rezolvarea problemelor lor interne.

Consiliul e gata să facă acest lucru, dar s-ar dori o și mai activă implicare a Bisericilor în procesul de descoperire a căilor spre unitatea tuturor. Dr. Castro a povestit apoi o vizită oficială pe care a făcut-o Bisericilor din China, faptul că s-a organizat un Consiliu al Bisericilor din acea țară, și că se dorește reluarea contactelor cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Un lucru cu totul nou în China este dispariția confesiunilor și neadmiterea conducerilor din afară. Ei se află într-o „eră postdenominațională", care ar putea fi la un moment dat un model de unitate.

Dr. Castro a invitat la introducerea unui nou stil de muncă la Geneva, în cadrul Consiliului, și anume al unui *stil relațional*. A promis de asemenea că se va organiza o discuție mai largă asupra mult disputatului concept de *„Teologie coerentă și vitală"*. Ortodocșii au obiectat împotriva acestui concept pentru că el tinde să devină eclesiologic, să facă din Consiliul Ecumenic o Supra-Biserică, *cu o teologie* a ei, ceea ce nu va putea în nici un caz fi admis, pentru că aceasta ar contrazice *Declarația de la Toronto*, care a stabilit ce este și ce nu poate fi Consiliul.

În legătură cu aceasta, luînd cuvîntul, am arătat că „ortodocșii se declară mulțumiți că se propune o discuție mai în adîncime a conceptului de *„Teologie vitală și coerentă"*, în primul rînd pentru că se dă atenție teologiei. Nu cred că ortodocșii vor participa la o astfel de discuție, dar vor fi curioși să afle la ce concluzii s-a ajuns, pentru că pentru ortodocși, coerentă și vitală e numai teologia ortodoxă. Dar în măsura în care, așa cum s-a spus într-un raport, se va căuta un *consens în probleme etice*, aceasta nu numai că ne va interesa, ci ne va și angaja. Vom considera aceasta drept un pas înainte, socio-etic, pe drumul ecumenismului practic. În măsura în care se va discuta și despre relația dintre dogmă și etică, de asemenea ne va interesa. Aș ruga să se ia notă de faptul că ortodocșii salută cu deschidere discutarea acestei teme".

Dr. Emilio Castro a apreciat drept foarte pozitivă o asemenea declarație, care e și un pas înainte față de rezerva de pînă acum a unor ortodocși.

Dr. Castro s-a referit și la rolul femeilor în Biserică, și la propunerea de a se organiza o „Decadă a femeilor".

În cadrul relațiilor cu romano-catolicii s-a arătat că aceștia încă nu au dat răspuns dacă sînt gata să participe în calitate de co-organizatori în 1989 sau 1990 ai unei Conferințe mondiale cu tema: *„Dreptate, Pace și Integritatea Creației"*.

Raportul secretarului general a fost urmat de ample discuții la care a participat și subsemnatul, arătînd printre altele:

„Sînt bucuros că secretarul general a renunţat la termenul *intercomuniune* pe care l-a încercat în întîlnirile anterioare şi care n-a putut fi înţeles de către ortodocşii, care au în această privinţă o doctrină precisă: nu vorbesc de *intercomuniune*, ci aşteaptă *comuniunea* care va fi rodul unităţii în credinţă. Apreciem că secretarul general şi-a modificat punctul de vedere şi a înţeles că nerăbdarea şi graba, în această privinţă, pot duce numai la situaţii artificiale. Chiar comuniunea de care vorbeşte D-sa nu e articulată cu precizune şi nici nu ştiu dacă, în condiţiile de azi, o putem articula. Nu avem libertatea canonică de a o face. Ne trebuiesc decizii pan-ortodoxe, de pildă nouă, ortodocşilor. Dar sîntem de acord să creştem împreună în înţelegerea adevărurilor creştine, pînă vom ajunge la exprimarea lor canonică, aceea care ne va duce la adevărata comuniune. Altfel, schimbarea doar verbală a *intercomuniunii* cu comuniunea, tot nu duce la nimic. Remarc totuşi o anumită schimbare în gîndirea secretarului general, atunci cînd e de acord şi recomandă chiar o gîndire mai adîncă spre un mod posibil de unitate".

„Cît despre rolul femeilor în Biserică, — am spus în continuare — noi ortodocşii am dori să se adîncească acest studiu. De pildă protestanţii ajung pînă la a cere hirotonia femeilor pe motivul egalităţii ei în cinstire, dar nu se gîndesc deloc să-şi reconsidere poziţia faţă de Maica Domnului. În această privinţă ortodocşii sînt mai atenţi şi mai respectuoşi faţă de femeie. Şi-apoi mi-am dat seama că militantele pentru drepturile religioase ale femeilor, chiar cele din posturi de conducere din Consiliul Ecumenic, nu ştiu absolut nimic despre sfintele din calendarul ortodox, despre mamele ortodoxe care au crescut sfinţi de cea mai desăvîrşită mărime, n-au auzit nimic de *Amme*-le din Pateric, şi nu ştiu nimic despre rolul şi viaţa călugăriţelor din viaţa ortodoxă. Să fim serioşi. Nu aşa se poate obţine ceva într-o organizaţie precum e Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Nu cu slogane simpliste, luate din viaţa laică, şi nu cu ignorarea realităţilor din ortodoxie se va obţine ceva. În orice caz, nu se va obţine nimic de la ortodocşi. Şi-apoi să se ţină seama că la noi, chiar şi pe linia laică s-a realizat deja egalitatea absolută: în salarii, în accesul la posturi de conducere, în demnitate în viaţa socială. Se impune deci o mai bună informaţie în Consiliu, şi numai după aceea să se pună problema pe agendă. Altfel veto-ul ortodox va fi permanent şi problema va putea deveni un impediment major în progresul ecumenismului".

„Cu privire la participarea romano-catolicilor la pregătirea conferinţei *„Dreptate, Pace şi Integritatea Creaţiei"* sînt de părere, am spus, să ne menţinem invitaţia. O mărturie într-o astfel de problemă arzătoare a vremurilor noastre, dată de întreaga Biserică, nu numai de cele membre ale Consiliului Ecumenic, va putea avea o greutate mai mare. Dar să nu stăm pe loc, dacă răspunsul lor va întîrzia. Să organizăm singuri Conferinţa. Romano-catolicii ezită să fie co-organizatori, dar au răspuns deja că vor participa la ea. O conferinţă similară la nivel european: *„Pace prin dreptate"* va fi co-organizată de Conferinţa Bisericilor Europene şi de Consiliul Conferinţelor Episcopale romano-catolice Europene (CCEE). Eu cred că dacă s-a putut la nivel european, se va putea şi la nivel mondial. Dar, oricum, chiar dacă din motive doar de Vatican cunoscute, nu se vor angaja, propunerea mea e să aşteptăm pînă în decembrie 1987, după care să autorizăm *chiar acum* organizarea Conferinţei".

Propunerea a fost acceptată.

Comitetul executiv a discutat în amănunţime modul cum va trebui organizată următoarea Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor la Canberra (Australia), în 1991. S-a căzut de acord că tema trebuie să graviteze în jurul persoanei Sf. Duh, deci o temă pnevmatologică, deoarece toate celelalte de pînă acum au fost hristologice:

Amsterdam 1948: Dezordinea umană şi planul lui Dumnezeu.
Evanston 1954: Hristos, speranţa lumii.
New Delhi 1961: Iisus Hristos, lumina lumii.
Uppsala 1968: Iată, eu fac toate lucrurile noi.
Nairobi 1975: Iisus Hristos eliberează şi uneşte.
Vancouver 1983: Iisus Hristos, viaţa lumii.

Acum se propune ceva în genul: *„Una în Duh, adevăr şi dragoste"*, temă pentru care şi-a dat adeziunea şi subsemnatul, deşi am remarcat că tema va trebui să fie neapărat în contextul preocupărilor din 1991 din lume, deci ar

trebui să nu fim prea grăbiţi. Mai sînt 4 ani! Formularea temei a fost încredinţată Comitetului de organizare care urmează să prezinte propuneri la Comitetul Central din 1988, la Hanovra, R.F.G. S-a hotărît totuşi ca ortodocşilor să li se rezerve pentru Adunarea Generală 25% din locuri, şi chiar mai mult, deoarece în timp ce numărul Bisericilor protestante membre în Consiliu creşte mereu, numărul Bisericilor ortodoxe rămîne acelaşi.

În legătură cu organizarea în anul viitor a lucrărilor Comitetului Central la Hanovra, în R.F.G., s-a propus şi vizitarea lagărului hitlerist de exterminare de la Bergen-Belsen. Au fost voci care au cerut să nu mergem acolo. Să vedem Germania de azi, nu cea din trecut. Să nu-i jignim pe germani. Am luat cuvîntul în legătură cu aceasta:

„Nu cred că germanii de azi se vor simţi jigniţi. Nici ei nu vor să se mai repete asemenea crime. Dar tineretul de azi uită. Unii spun că lagărele nici n-au existat. O profesoară elveţiană a scris chiar o carte despre asta. Guvernul a scos-o din învăţămînt. *Eu propun să mergem.* Nu vom putea înţelege prezentul fără acest trecut trist. Cum vor judeca *Apartheid*-ul din Africa de sud, fără acest termen de comparaţie? Ba chiar, mulţi îl vor justifica. Cei din Africa de sud trebuie să ştie că sînt şi vor fi condamnaţi de istorie ca şi cei care au organizat lagăre ca Bergen-Belsen".

S-a hotărît participarea la această vizită.

Unii membri ai Comitetului Executiv au propus o schimbare în stilul de muncă al Consiliului şi al lucrărilor din Comitetul Central şi Executiv. De pildă să nu se mai facă discuţii pe marginea rapoartelor Preşedintelui şi ale secretarului general. Am luat cuvîntul:

„Nu sînt de acord cu propunerea. Aceste rapoarte sînt rapoarte de orientare, de perspectivă, de viziune, şi nu le putem lăsa necomentate. Cei ce le ţin pot avea idei bune, care trebuie susţinute şi promovate, dar pot veni şi cu fantezii care trebuie frînate. Secretarul general nu face doar un raport sec de informaţie. Dacă e să fie numai atît, nu avem nevoie de un asemenea raport, care ne spune ceea ce ştim toţi. El trebuie să vină cu idei, cu propuneri, cu sugestii. Or, acestea trebuie discutate".

S-a reţinut practica veche.

S-a mai propus, tot în ideea introducerii unui stil nou de lucru, introducerea unui *„parlamentar"*, care să conducă discuţiile, să fie consultantul Preşedintelui şi al Secretarului general, un fel de consilier juridic de şedinţă.

„Acesta — am obiectat — ar trebui să jignească pe Preşedinte şi pe Secretarul general. Înseamnă că nu sînt capabili să conducă o şedinţă şi nu cunosc Constituţia şi Regulamentele Consiliului. Un astfel de *parlamentar* ar putea deveni un manipulator al conducerii şedinţelor şi o frînă în exprimarea membrilor Comitetului Central. Nu cred că avem nevoie de aşa ceva".

Propunerea cu „parlamentarul" a fost respinsă, deşi ea venea ca o soluţie la cîteva momente din trecut în care conducerea şedinţelor s-a aflat în anumite dificultăţi de procedură. S-a recomandat mai multă atenţie şi hotărîre, celor în cauză.

Comitetul Executiv a acordat din fondurile „Programului de combatere a rasismului", 546.000 dolari unor organizaţii şi mişcări care sînt confruntate cu persecuţii pe motive rasiale. Aceste ajutoare au ca scop să răspundă nevoilor umanitare ale grupurilor oprimate — haine, hrană, adăposturi — ca şi nevoilor publicitare ale grupurilor de luptă pe calea presei şi a mass-mediei.

Următoarele şedinţe s-au programat după cum urmează: 6—12 martie 1988, *Comitet executiv* la Istanbul, Turcia; 7—21 august 1988, *Comitet executiv* şi *Comitet Central* la Hanovra, R.F.G., Conferinţa *„Dreptate, Pace şi Integritatea Creaţiei,"* să se ţină înainte de iulie 1990. Locul încă nu s-a stabilit. În 1989 se va ţine în oraşul San Antonie, Texas, U.S.A. Conferinţa Mondială a Comisiei pentru Misiune şi Evanghelizare, cu tema: *„Fie voia Ta. Misiunea pe calea lui Hristos"*.

În relaţiile cu romano-catolicii una din temele care s-au discutat pe larg, a fost aceea a divergenţelor cu această Biserică privitoare la prozelitism şi uniatism, sau prozelitism prin uniatism, care deranjează grav unele Biserici orientale, temă care a fost dezbătută şi de *Comisia internaţională de dialog dintre Biserica Ortodoxă şi cea romano-catolică*, la Bari, în mai 1987.

Cu prilejul lucrărilor din oraşul Atlanta, la invitaţia localnicilor, am predicat în Biserica metodistă a *Universităţii Elmer*, apoi în *Allen Temple*, în *Biserică metodistă episcopaliană*, şi în *Biserica Metodistă Africană episcopaliană*. Am luat parte, dînd citire unei lecturi biblice la o adunare ecumenică la *Central Presbyterian Church* din Atlanta, în ziua de 20 septembrie 1987.

*

Primarul oraşului Atlanta, Andrew Young, fost ambasador al U.S.A. la Naţiunile Unite a oferit o recepţie în saloanele Primăriei. De asemenea a oferit o recepţie episcopul Talbot Frederik Hilborn. Participanţii la lucrări au vizitat Centrul memorial Martin Luther King, muzeul Martin Luther King, luptătorul pentru drepturile negrilor, şi au avut o întîlnire cu D-na Coretta Luther King, soţia eroului naţional american, asasinat în 1968.

*

De la Atlanta am mers la Detroit, unde am fost oaspetele Î. P. S. Arhiepiscop Victorin, cu care am şi slujit Sfînta Liturghie duminică, 27 septembrie 1987, în catedrala din Troy, Michigan. Luni, 28 septembrie, am vizitat parohia ortodoxă română din Montreal, Canada, avînd o importantă întîlnire cu membrii parohiei. Am vizitat de asemenea capitala Canadei, Ottawa, făcînd vizite protocolare unor autorităţi locale.

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Mitropolitul Ardealului

Ecumenismul local

BILANŢ ŞI PERSPECTIVE ECUMENICE

50 de conferinţe teologice interconfesionale ale cultelor creştine din România, în 25 de ani

Să fiu iertat că mă voi introduce prin cîteva amintiri personale. Conferinţele interconfesionale au fost tinereţea mea ecumenică locală. Mi le reamintesc pe cele de la început cu bucurie şi nostalgie. Ele au fost anticamera activităţii mele ecumenice pe plan internaţional. O şcoală de mare valoare. Au fost experienţa contactelor interconfesionale, personale, pînă la nivelul adevăratei prietenii cu toţi cei cu care m-am întîlnit. Ecumenismul înseamnă şi relaţii umane. Altfel tratezi cu un prieten, altfel cu un necunoscut sau un adversar. Problemele îşi scad din gravitate. În felul acesta noi toţi de diferite confesiuni din ţara noastră apropiindu-ne ne-am schimbat mentalităţile, altădată inconciliabile.

Ne-am schimbat, aceiaşi fiind, dar transfiguraţi oarecum, şi e o bucurie cînd ne întîlnim. E o bucurie şi azi că ne vedem această formaţie atît de cuprinzătoare la a 50-a conferinţă în decurs de 25 de ani. Cînd sîntem peste hotare împreună, parcă uităm că sîntem trimişii unor confesiuni diferite. Sîntem toţi creştini. Toţi români! Ne sfătuim, ne ţinem unii de alţii, ducem atmosfera de acasă: ACEASTĂ ATMOSFERĂ DE ECUMENISM LOCAL.

V-am obişnuit multă vreme cu *concluziile* care deveniseră specialitatea, răspunderea, dar şi coşmarul şi bucuria mea; coşmarul, pentru că am luat în serios întotdeauna această răspundere, şi m-am temut mereu să nu fie sub aşteptări. Să nu uit pe cineva, vreo idee importantă, cînd încercam evaluarea rezultatelor. Cum am fost, o puteţi spune dv. acum. Sintezele finale au fost şi *bucuria* mea, pentru că mi-a plăcut să sintetizez consensuri, să sistematizez ceea ce trebuia să capete forma unui tot unitar, ca să ne lase tuturor gustul plăcut al frăţietăţii, ceea ce s-a întîmplat întotdeauna.

Fostul nostru profesor N. Chiţescu — care avea întotdeauna multe de spus, ca şi dl. profesor Iorgu Ivan — după cîteva conferinţe cu sintezele mele, n-a răbdat să nu mă facă „vinovat", cu simpatie desigur, că foloseam stenografia. Altfel nu-şi explica sintezele şi concluziile mele prea complete, prea ţinînd seama de tot ceea ce spusese fiecare, adunînd pe capitole ideile care apăruseră disparate în expuneri sau în intervenţiile din sală. Vă pot mărturisi acum: *Nu cunosc stenografia.* D-lui Chiţescu i-am recunoscut însă că a ghicit. Tot nu m-ar fi crezut! Totul în sintezele mele era problemă de metodă, de organizare a materialului din mers, ascultîndu-i atent pe toţi şi plasînd ideile şi pe cei ce le-au exprimat, în căsuţe speciale.

Aş fi tentat să reiau acum cîteva din concluziile care au însemnat în fapt, atunci cînd le-am expus, orientări şi directive, cum au fost d.p. cele despre *teologiile* numite de mine *de circumsanţă*, a eliberării, a speranţei, a bucuriei, teologia neagră, teologia africană, teologia contextuală ş.a.

M-aş simţi bine să mă opresc asupra temei *„pasului cu vremea ta"*, la care s-a referit şi azi profesorul D. Radu, în expunerea sa şi asupra modului cum am ştiut toţi să rămînem credincioşi *teologiei*, dar şi *vremii noastre*, reuşind integrări care să nu ne trădeze ca teologi, dar nici să ne marginalizeze ca cetăţeni.

Ar trebui poate să insist cît de cît asupra acelui *ecumenism practic, la noi*

numit astfel, care ne-a unit şi ne-a învăţat să ne unim în definirea principiilor cu privire la participarea la viaţa Patriei, la lupta pentru pace, pentru apărarea vieţii.

Nu voi relua nici una din aceste teme. Ele sînt în arhiva conferinţelor şi poate că cineva va încerca vreodată o sinteză mai largă, poate măcar o teză de licenţă, poate o lucrare publicabilă din cadrul studiilor de doctorat. Ar merita.

Aş vrea să cred că o astfel de lucrare, bine făcută, bine sistematizată, sesizînd esenţele rezultatelor noastre, ar avea un mare interes pe plan internaţional ecumenic, şi ar face cunoscută multora o activitate care merită să fie cunoscută.

Dar nu despre aceste amintiri prea personale am vrut să vorbesc, deşi ele sînt amintirile noastre ale tuturor, membri ai marilor confesiuni creştine din România care am ţinut 25 de ani aprins focul ecumenismului local.

Intervenţia mea abia urmează şi ea se va aduna în jurul unei propuneri, precum se va vedea.

*

Ecumenismul e lucrare dumnezeiască. Diviziunile de tot felul au fost lucrări împotriva unităţii. Cineva a cunoscut bine principiul *divide et impera*. Diviziunile, chiar pretinse în numele Domnului, au fost succesele unui duşman al unităţii. Nu ştiu dacă principiul acesta a fost aplicat vreodată la istoria dezmembrărilor creştine, dar mie mi se pare cît se poate de potrivită aplicarea lui şi aici, nu numai la istoria politică a unor imperii cotropitoare.

Diviziunile au fost căderi în plasa acestei viclenii, părintele orgoliilor şi al egoismelor încurajînd drept sfinte, ceea ce era de fapt pornire păcătoasă, cu urmări dezastruoase pentru unitatea creştină cea dorită de Hristos: *„ca toţi să fie una"*. Cum puteau fi dumnezeieşti lucrări care urmăreau *„ca toţi să fie una?"* În felul acesta s-a dat mereu mărturie nu „pentru ca lumea să creadă", ci dimpotrivă, motive *„ca lumea să se îndoiască, să nu creadă"*. Căci cum să creadă cei care văd că Biserica nu e una, că Hristos nu este unul, cînd tocmai El, Hristos, cere în mod expres aceasta?

Acesta a fost pînă de curînd trecutul. Din păcate, pe ici pe colo, mai există şi azi unele tendinţe de înmulţire a diviziunilor în loc să lupte pentru reducerea lor. Să sperăm că acestea nu sînt altceva decît fenomene izolate, întîrzieri de orientare într-o lume nouă. Căci veacul nostru, al XX-lea, a primit un har special şi trebuie să ne ridicăm la înălţimea lui: *ecumenismul, redescoperirea datoriei refacerii unităţii creştine*. În mod sigur aceasta ne va marca în conştiinţa veacurilor viitoare ca pe o generaţie şi un secol harismatic. Precum cei trei magi, cele trei mari confesiuni creştine sînt în drum spre Betleemul unei renaşteri, a unei naşteri din nou, călăuziţi de steaua ecumenismului, cu speranţa că se vor întîlni acolo, din nou într-o singură închinare, într-o singură credinţă, speranţă şi dragoste, aşa cum a fost atunci, la început, la Naşterea Pruncului dumnezeiesc.

Vom merge fiecare din noi, cu aur, smirnă şi tămîie, cu experienţele acumulate în separare, spre a le găsi liantul spiritual care să le facă să coexiste într-o nouă dimensiune, în acea convergenţă, pe care o reclamă inteligenţa şi progresul din veacul nostru, adunînd diversităţile într-o unitate, precum florile şi mirosurile într-un buchet.

Avem această speranţă. Spre aceasta mergem. În vederea acestui ideal ne punem la contribuţie în primul rînd puterea rugăciunii, apoi toată ştiinţa, toată inteligenţa, toată răbdarea, tot entuziasmul, noi toţi cei implicaţi în această generoasă şi dumnezeiască intreprindere care se cheamă ecumenism. Şi cine nu e implicat în ecumenism? Toţi sîntem implicaţi. Toate confesiunile care îşi privesc cu seriozitate răspunderea în faţa lui Dumnezeu, menirea şi rosturile în viaţa credincioşilor. Inimile noastre ale tuturor sîngerează, bolnave şi vinovate cam de mult de boala despărţirii. Suficienţele de la început ale separărilor au făcut repede loc conştiinţei insuficienţelor.

De sute de ani ne rugăm *„pentru unirea tuturor"*. Cred că, aşa cum spune Mîntuitorul la un moment dat, n-am prea ştiut cum să ne rugăm. A venit momentul să îmbinăm rugăciunea cu efortul şi iscusinţa minţilor, cu mai multă smerenie şi cu o voinţă mai hotărîtă, şi să găsim, chiar în diversitatea în care încă ne aflăm, acele forme de coexistenţă care să capete rotunjirea aceleiaşi

credinţe, conţinutul aceleiaşi mărturisiri, hotărîrea aceloraşi angajări în lumea de aici şi pentru cea de dincolo. *Să fim din nou una.* Să fim din nou ai lui Hristos! E posibil? Ştim toţi că e posibil, pentru că unitatea creştină e în logica existenţei creştinismului ca religie, pentru că e poruncă dumnezeiască, pentru că e profeţie, pentru că e singura soluţie de ieşire din păcat şi de intrare în Împărăţie. În Împărăţie se intră in corpore şi în acelaşi loc. În multe încăperi, dar nu în încăperi adverse, căci nu e în firea Împărăţiei să fie altfel decît în *simfonie*, în unitate.

Noi toţi, hărăziţi de Dumnezeu să trăim între graniţele aceleiaşi Patrii — şi Patria cere şi ea unitate şi simfonie — am căutat să realizăm vreme de 25 de ani, un spirit unitar al vieţii noastre confesionale, cu tot efortul din partea tuturor, cu entuziasm şi cu bune rezultate, pînă aici. Sîntem la ora unui bilanţ pozitiv, chiar dacă încă nu un bilanţ definitiv.

Încheiem o etapă de un sfert de veac, pe plan local. Acest sfert de veac a schimbat definitiv vechile mentalităţi separatiste, ne-a înfrăţit, ne-a creat conştiinţa culpabilităţii, dezmembrării şi a trebuinţei *metanoiei*, a smereniei, a acceptării unora de către ceilalţi în speranţă şi dragoste. Pe planul ecumenismului practic am ajuns să ne situăm pe poziţii comune şi pozitive, în contextul vieţii noi din Patria noastră, Patrie în proces continuu şi surprinzător de dezvoltare, proces la care ne-am angajat părtaşi şi noi spre a fi una cu naţiunea, şi nu grupuri separate şi marginalizate. Ne-am situat pe poziţii comune în apărarea păcii şi în condamnarea războiului, în condamnarea cursei înarmării, în denunţarea climatului de tensiune şi ameninţare, în lupta pentru realizarea unei lumi eliberate de spaime.

Personal, aş dori ca următorul sfert de veac să însemneze alţi paşi înainte, atît în ecumenismul practic, precum şi în ecumenismul teologic. Trebuie să recunoaştem că pe acesta din urmă l-am abordat cu timiditate şi cu insuficientă eficienţă. Am urmat pînă acum, de altfel, o metodă care se foloseşte şi în dialogurile religioase internaţionale. N-a fost rău. Metodic a fost bine. De acum înainte, aş crede că ar fi bine să trecem la o etapă nouă. Să nu batem pasul pe loc. În acest sens mi-aş îngădui să fac o propunere îndrăzneaţă, pe care o sper şi realistă. Să încercăm, cu înţelepciune şi prudenţă — o spun aceasta pentru cei care s-ar speria — să trecem la un *dialog* local teologic mai îndrăzneţ, pe teme bine alese şi progresiv dificile. Să facem o experienţă locală de pionierat. Nu e nevoie neapărat să ne ţinem de coada carului dialogurilor internaţionale, deşi nu avem deloc intenţia de a le minimaliza nici pe acestea. Să învăţăm din ele şi să le folosim rezultatele. Să încercăm însă şi soluţii locale, care să poată fi utile şi dialogurilor de pe plan internaţional.

Trebuie să ajungem şi la momentul cînd să trecem la o nouă etapă. Ar putea fi de ajuns 25 de ani de pregătire a mentalităţilor şi a premizelor. Ar fi bine ca acest moment aniversar să nu fie doar un popas de *largă respiraţie satisfăcută*, ci şi un punct de plecare spre un salt calitativ, care să ne înfrăţească şi mai mult, şi să ne apropie către începutul mileniului al treilea, de o mai substanţială oră a bilanţului, a unui bilanţ, mai bogat şi mai împlinit decît acesta.

Automobilul s-a prefăcut în rachetă, mîna omenească în laser, piciorul de om a atins luna, dar ritmul nostru în problemele care privesc viaţa sufletească, dialogul teologic, nu e sub viteza acestor transformări şi schimbări, care ar fi trebuit să ne stimuleze să ţinem şi noi ritmul.

Să ne felicităm pentru cît am făcut. Am făcut foarte mult. Imens. Sîntem alţi oameni. Ne simţim mai aproape unii de alţii. Dar încă sîntem diferiţi. Să mergem mai cu îndrăzneală spre *„una, sfîntă, sobornicească şi apostolească Biserică"*.

Ecumenismul, fără acestea, va rămîne doar o intenţie bună, dar în final o neîmplinire. Nu avem dreptul să transformăm un har trimis de sus, iniţiativele ecumenice în eşec. Nu avem dreptul să rămînem în continuare în capcana care voieşte perpetuarea diviziunilor. Ecumenismul trebuie să învingă pe toate planurile şi avem datoria să-i descoperim toate posibilităţile, să nu rămînem doar la nivelul gîndului neîmplinit.

Şi mi-ar plăcea ca noi, confesiunile din România, să dăm un ton major în această privinţă, aşa cum l-am dat şi cum îl vom da şi în continuare în domeniul ecumenismului practic, în care unitatea noastră este şi va rămîne deplină.

Încredinţez meditaţiei noastre a tuturor, pentru anii ce vin, elaborarea unor propuneri concrete şi eficiente, îndrăzneţe şi entuziaste, de inimă, de minte, în vederea unui pas înainte, calitativ. Şi nu eu o fac aceasta. Mă consider doar un instrument al Celui ce ne doreşte *Una*.

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Mitropolitul Ardealului

A 50-A CONFERINŢĂ TEOLOGICĂ INTERCONFESIONALĂ

Miercuri, 4 noiembrie 1987, s-au desfăşurat la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti lucrările Conferinţei teologice interconfesionale. Această conferinţă a fost consacrată marcării momentului împlinirii a 25 de ani de la prima conferinţă teologică interconfesională şi totodată celei de a 50-a sesiuni a acestor conferinţe.*

La această conferinţă aniversară au fost susţinute trei referate, avînd tema: *„Evaluarea rezultatelor şi perspectivele activităţii ecumenice a cultelor, cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la prima conferinţă teologică interconfesională"*.

Referatul principal a fost întocmit şi prezentat de *P. C. pr. prof. dr. Dumitru Radu, prorectorul Institutului Teologic Universitar din Bucureşti*. Această documentată, sistematică şi amplă conferinţă a fost împărţită în două părţi: în prima parte a făcut o evaluare a rezultatelor celor 50 de sesiuni ale conferinţelor teologice interconfesionale, iar în partea a doua a oferit o punctare nuanţată a perspectivelor activităţii ecumenice de viitor, pe drumul unităţii creştine şi al slujirii. Fiindcă teologia este în slujba Bisericii, aceste conferinţe teologice interconfesionale ne apar ca „o formă a ecumenismului nostru local, ca teorie şi practică, dar cu mare pondere în viaţa Bisericilor şi cultelor ai căror teologi le susţin". Principalele obiective urmărite la aceste conferinţe au fost astfel grupate: 1. cunoaşterea reciprocă şi împreună-creşterea teologico-doctrinară pe calea unităţii creştine; 2. pregătirea şi aprofundarea temelor de pe agenda marilor organizaţii intercreştine mondiale, precum şi evaluarea, pe plan local, a rezultatelor adunărilor generale ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi ale Conferinţei Bisericilor Europene, ca şi ale unor consultaţii sau Conferinţe ecumenice; 3. slujirea unităţii şi a idealurilor poporului român; 4. slujirea păcii prin edificarea frăţietăţii şi bunelor relaţii între oameni şi popoare, bazate pe demnitate, respect, dreptate şi libertate.

P. C. Sa a justificat şi argumentat aceste obiective cu cele mai semnificative citate din referatele sau din concluziile formulate la conferinţele teologice interconfesionale. Prin aceasta referentul a ţinut trează atenţia auditoriului, deoarece au fost redate, în esenţă, expuneri şi soluţii oferite la aceste conferinţe. Au fost citate astfel nume reprezentative ale acestor întruniri, teologi de elită care au adus contribuţii însemnate în mai mulţi ani la aceste conferinţe: I. P. S. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, pr. prof. Dr. Dumitru Stăniloae, pr. prof. Isidor Todoran, prof. dr. Ludwig Binder, prof. dr. Gálfy Zoltán, pr. prof.

---

* Prezidiul Conferinţei a fost alcătuit din: Î. P. S. Părinte Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului; P. S. Episcop-vicar patriarhal Dr. Vasile Tîrgovişteanul, rectorul Institutului gazdă; prof. dr. Péntek Árpád, rectorul Institutului Teologic Protestant Unic din Cluj-Napoca; P. C. arhid prof. dr. Constantin Voicu, rectorul Institutului Teologic Universitar Sibiu; pr. prof. dr. Hajdu Iuliu, rectorul Institutului Teologic Romano-Catolic, Alba Iulia; P. C. pr. prof. dr. Dumitru Abrudan, prorectorul Institutului Teologic Universitar Sibiu; pr. prof. dr. Fechet Alois, prorector al Institutului Teologic Romano-Catolic Iaşi; Prof. dr. Hermann Pitters, prorectorul Institutului Teologic Protestant Unic, ramura Sibiu şi P. C. pr. prof. dr. Dumitru Radu, prorectorul Institutului gazdă.

Secretariatul Conferinţei a fost format din: P. C. pr. prof. dr. Nicolae Necula; P. C. pr. asist. dr. Constantin Coman; P. C. diac. asist. Ioan Caraza şi Dl. Alexandru Ioniţă, de la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti.

dr. Ioan Ică, pr. prof. dr. Dumitru Abrudan, pr. prof. dr. Ion Bria, pr. prof. dr. Ştefan Alexe, prof. dr. István Juhász, prof. dr. Hans Klein ş.a.

Dintre perspectivele enumerate de referent amintim: Bisericile angajate în dialog teologic-ecumenic să încerce o creştere teologică reală, nu de cuvinte şi simple formule; să avanseze real pe calea unităţii creştine vizibile; trebuie să se meargă mai adînc să se lucreze mai mult şi mai bine pe linia slujirii sociale şi naţionale.

În cel de-al doilea referat *Prof. dr. Péntek Árpád, rectorul Institutului Teologic Protestant Unic Cluj-Napoca* a subliniat încercările de reformulare a expresiilor de bază ale învăţăturii, de explicare şi folosire a noţiunilor, de către partenerii de dialog, în acelaşi sens, apoi căutarea unui model nou de unitate, sforţarea Bisericii de a face vizibilă ecumenicitatea noastră prin mărturisirea unităţii noastre în solidaritate cu lumea înconjurătoare.

Ca încheiere referentul a punctat perspectiva unui viitor rodnic. Acum la finele secolului XX „... pericole ce ameninţă viaţa şi unitatea neamului omenesc devin din ce în ce mai sofisticate şi mai mari. Misiunea Bisericii este să răspundă la chemarea Sf. Duh şi astfel în străduinţele noastre ocupă un loc tot mai mare rugăciunea... trebuie să ne rugăm pentru prezenţa Sfîntului Duh care ne poate duce la adevărul întreg şi care ne va aduce aminte despre toate cele ce ne-a spus nouă Domnul nostru Iisus Hristos. Este acelaşi Duh, care ne dă puterea să-L mărturisim în faţa lumii, care ne cere o dare de seamă despre credinţa noastră în Hristos. Pe drumul nostru spre necunoscut ne aşezăm credinţa şi pe viitor în prezenţa continuă a Sf. Duh şi în convingerea aceasta ne continuăm drumul mai departe în credinţă, nădejde şi dragoste, ştiind că cea mai mare dintre acestea este dragostea".

Cel de-al treilea referat a fost prezentat din partea Institutului Teologic Protestant, ramura evanghelică Sibiu, referat ce a fost elaborat şi citit de *Dl. prof dr. Hans Klein*. După cîteva consideraţii preliminare despre conferinţele teologice interconfesionale referentul a precizat că aceste conferinţe au reuşit să conducă la un limbaj comun pentru teologii confesiunilor care susţin şi participă la acest dialog. De asemenea, concluziile elaborate de comisia rectorilor şi prorectorilor Institutelor Teologice oglindesc credinţa comună şi exprimarea teologică comună. În continuare au fost evidenţiate unele teme abordate la conferinţele interconfesionale. Referentul a grupat temele tratate în jurul a trei mari idei şi preocupări: 1. Problemele menţinerii păcii şi salvarea vieţii pe pămînt; 2. Despre slujirea Bisericii în societatea noastră, ţinînd seama că şi Mîntuitorul a devenit om şi s-a încadrat în viaţa noastră de toate zilele şi 3. Despre propăşirea noastră pe drumul unităţii Bisericilor ca dar al Sfîntului Duh.

Prof. Hans Klein a oferit reflecţiei celor prezenţi următoarele perspective ale activităţii ecumenice de la noi: întîlniri între profesorii de Teologie Sistematică în comisii teologice interconfesionale, unde să dezbată, mai intensiv şi expeditiv probleme teologice într-un cadru mai restrîns;

— întruniri între specialişti biblicişti şi patrologi care să înceapă discuţii comune asupra înţelegerii Sf. Scripturi şi a Tradiţiei creştine;

— la fiecare din întrunirile noastre teologice interconfesionale să sărbătorim împreună o Utrenie, o slujbă comună, cu predică şi rugăciuni, dar fără euharistie, deci un serviciu divin comun care să ne unească în faţa lui Dumnezeu chiar şi dacă unitatea nu este deplină.

Acest referat s-a încheiat cu trei concluzii, care reprezintă tot atîtea împliniri esenţiale pe drumul parcurs la cele 50 de conferinţe teologice interconfesionale: 1. Am înţeles că credinţa în Dumnezeu Creatorul înseamnă o angajare pentru pace la salvgardarea vieţii, pentru păstrarea mediului ambiant curat şi trainic; 2. Meditînd asupra întrupării Mîntuitorului am accentuat mai mult angajarea Bisericii pentru bunăstarea poporului, pentru dreptate socială şi slujirea societăţii; 3. Am admirat căile Duhului Sfînt care ne-a apropiat mult ceea ce întăreşte speranţa noastră că drumul început duce la unitatea Bisericii.

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală, al Ardealului — ca unul care de mai multă vreme şi-a adus o contribuţie deosebit de valoroasă la desfăşurarea conferinţelor teologice interconfesionale — a prezentat un cuprinzător şi semnificativ bilanţ al activităţii ecumenismului intern de pînă acum, oferind şi noile obiective spre care se cuvine să fie călăuzite preocupările ecu-

menice în viitor. (Textul integral al acestei intervenţii este publicat în acest număr al revistei).

Luările de cuvînt, ce au urmat pe marginea referatelor, au fost conduse de *P. C. Arhid. prof. dr. Constantin Voicu, rectorul Institutului Teologic Universitar Sibiu.* Iată participanţii care au luat cuvîntul şi idei extrase din intervenţiile lor:

Prea Sfinţitul Gherasim Cristea, Episcopul Rîmnicului şi Argeşului a arătat că cele 14 culte din ţara noastră au înţeles, începînd cu conducătorii şi slujitorii lor şi pînă la credincioşii de rînd, că precum avem în cer un Tată, tot aşa avem pe pămînt o Patrie. Îndemnul Sf. Scripturi: „Caută pacea şi o urmează" este o premiză a tuturor cultelor din Patria noastră. De aceea, toţi credincioşii s-au unit în sprijinirea acţiunilor de pace şi progres iniţiate de statul nostru, în frunte cu Domnul Nicolae Ceauşescu, preşedintele ţării.

P. C. pr. prof. dr. Feket Alois, prorectorul Institutului Teologic Romano-Catolic Iaşi a exprimat salutul Bisericii sale la această conferinţă jubiliară, aducînd cuvînt de gratitudine faţă de strădaniile şi rezultatele acestor conferinţe. Bisericile creştine sînt tot mai atente la dialogul ecumenic, angajarea Bisericilor în ecumenism este ireversibilă. Realizarea acelei „unitas in diversitas" trebuie să constituie convergenţa inimilor şi minţilor, în care toţi să se recunoască ca fraţi. Încercările de realizare a unităţii creştine s-au soldat permanent cu eşecuri, deoarece nu au avut lucrarea harului, ci au urmărit numai interesele proprii. Reconcilierea nu se bazează însă pe compromisuri sau pe irenisme superficiale, ci unirea trebuie să aibă la temelie fidelitatea totală faţă de Hristos şi opera Sa reconciliatoare. Unitatea creştină nu este un simplu conglomerat de Biserici. Credinţa trebuie să ne unească pe toţi. Unitatea spre care ne îndreptăm este rodul rugăciunilor şi strădaniilor creştinilor. În final, vorbitorul a precizat că rezultatele întrunirilor organismelor ecumenice internaţionale şi cele de pe plan local sînt îmbucurătoare.

Prea Sfinţitul dr. Timotei Seviciu, Episcopul Aradului a reliefat între altele că datorită ecumenismului local, care se exprimă în mod atît de pregnant şi organizat şi prin aceste conferinţe teologice interconfesionale, s-a realizat în Patria noastră o reciprocitate ziditoare. Între cultele din ţara noastră s-a statornicit un climat de bună înţelegere, există raporturi frăţeşti între conducătorii şi slujitorii lor, căci şi între credincioşii cultelor domneşte convieţuirea frăţească. P. S. Sa a subliniat importanţa deosebită a conferinţelor teologice interconfesionale şi pentru faptul că acestea tratînd şi unele teme aflate pe ordinea de zi a diferitelor organizaţii ecumenice mondiale au adus o contribuţie românească la soluţionarea acestora.

Prea Sfinţitul Episcop-vicar patriarhal dr. Vasile Tîrgovişteanul, rectorul Institutului Teologic Universitar Bucureşti a evidenţiat faptul că cele 50 de sesiuni ale conferinţelor teologice interconfesionale au întărit ecumenismul nostru actual şi prin ele s-a consolidat şi cimentat spiritul de frăţietate. Ecumenismul local din ţara noastră poate servi drept model pentru ecumenismul mondial. Conferinţele teologice interconfesionale au avut în vedere nu numai probleme din viaţa bisericească, ci au tratat şi teme şi probleme care frămîntă contemporaneitatea: pacea, unitatea poporului român, dreptatea socială şi progresul Patriei. Azi cînd evaluăm rezultatele celor 50 de conferinţe teologice interconfesionale încercăm un sentiment de mulţumire faţă de rezultatele obţinute, dar şi încredere în realizarea obiectivelor ce ne stau în faţă în munca noastră ecumenică pe viitor.

Prea Sfinţitul Pimen Suceveanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iaşilor. a spus că aceste conferinţe teologice interconfesionale se înscriu, întru totul, în voia lui Dumnezeu care ne doreşte pe toţi ca să fim una aşa precum s-a rugat Domnul nostru Iisus Hristos, în Grădina Ghetsimani, înainte de patima Sa cea mîntuitoare. Pentru realizarea acestei mult dorite unităţi este nevoie să existe pace, pentru ca să ne putem desfăşura în linişte viaţa şi activitatea noastră. Fericitul Augustin zicea că dorinţa comună a tuturor oamenilor este de a fi fericiţi, de a trăi în pace.

Dl. prof. dr. Gálfy Zoltán, de la Institutul Teologic Protestant Unic din Cluj-Napoca a subliniat unele din caracteristicile principale ale conferinţelor teologice interconfesionale. Cu aceste prilejuri s-a realizat o sinteză fericită între identitatea confesională, etnicitate şi ecumenicitate, ele avînd şi un caracter haris-

matic. În cadrul acestor conferințe au fost tratate și aproximativ 15 teme cu caracter social, legate de salvgardarea păcii și păzirea vieții, ca dar sacru.

Dl. prof. dr. Paul Philippi, de la Institutul Teologic Protestant, ramura Sibiu a felicitat pe cei trei referenți și a spus că aceste conferințe interconfesionale au cunoscut progrese îmbucurătoare, progrese ce vor trebui evaluate și în viitor. Vorbitorul a afirmat că ecumenismul local este una din cele mai prețioase moșteniri. Mișcarea ecumenică mondială este mai tînără decît ecumenismul nostru local. Întîlnirile noastre teologice au contribuit la dezvoltarea climatului de frățietate și încredere, dar au favorizat și receptivitatea tuturor participanților. Domnia sa s-a asociat propunerii făcute de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit dr. Antonie Plămădeală pentru a se trece la un salt calitativ în activitatea ecumenică, să se creeze un model ecumenic românesc lipsit de prozelitism, bogat în respect și cinstire. Să valorificăm aceste conferințe teologice interconfesionale căci sînt instrumente ale progresului nostru ecumenic.

În intervenția sa *P. C. pr. prof. dr. Dumitru Abrudan, prorector al Institutului Teologic Universitar Sibiu* a adus un cuvînt de omagiere ierarhilor și profesorilor inițiatori ai conferințelor teologice interconfesionale care au fost ani în șir prezenți cu contribuții deosebite pentru buna reușită a acestor conferințe. În continuare P. C. Sa a evidențiat faptul că în cadrul acestor întruniri teologice au fost abordate teme privitoare atît la refacerea unității creștine, cît și subiecte cu caracter social. Astfel participanții la aceste conferințe ne-am aflat într-o binecuvîntată slujire a lui Dumnezeu și a oamenilor. Acest ideal al slujrii creștine se cere împlinit și în continuare. În finalul intervenției P. C. Sa a precizat că această sărbătorire înseamnă un bilanț, dar nu unul final, ci mai precis spus un prilej de a privi cu încredere în viitor, pentru slujirea unității creștine și pentru slujirea poporului, căci aceasta este o datorie permanentă pentru noi toți.

Dl. Lector Juhasz Tamás, de la Institutul Teologic Protestant Unic din Cluj-Napoca a arătat că prin colaborarea ecumenică s-a ajuns la întărirea conștiinței identității și a valorii fiecărei confesiuni. Acest fapt nu ne desparte, ci ne apropie, ne unește și mai mult. Dumnezeu ne dă deci și o identitate ecumenică. Această conștiință are drept temelie pe însuși Mîntuitorul Hristos. Conferințele teologice interconfesionale ne-au oferit ca dar slujirea obștească, acel „serviciu divin obștesc" (Karl Barth) sau „liturghia de după Liturghie" din spiritualitatea răsăriteană.

P. C. pr. prof. dr. Ioan Ică, de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu a relevat, de la început, că această conferință jubiliară ne oferă un bilanț al rezultatelor obținute și ne prilejuiește perspective pentru slujirea noilor deziderate. P. C. Sa a subliniat importanța ecumenismului local din țara noastră, care se desfășoară la trei niveluri: *interbisericesc,* ce se realizează între șefii de culte; *teologic,* ce se desfășoară între teologi și *parohial* la nivelul credincioșilor.

Cele 50 de Conferințe — a spus în continuare P. C. Sa — au tratat 120 de teme de mare importanță teologică și ecumenică. Aceste teme privesc unitatea creștină și slujirea în comun, a aspirațiilor poporului român și a omenirii contemporane. P. C. Sa a propus să se facă o evaluare competentă a rezultatelor printr-o unire a unei comisii mixte și să se pună în valoare rezultatele celor aproape două generații de teologi.

Ecumenismul local ne-a ajutat să adîncim unitatea noastră implicită, dar și să ne integrăm aspirațiilor lumii contemporane. Rezultatele pozitive deschid noi perspective care ne dau prilejul de a spera cu optimism realizarea unității creștine. Este nevoie să mergem mai adînc, căci este loc, în ecumenism, de mai mult și de mai bine.

P. C. Sa a încheiat această intervenție reliefînd că bogata experiență a ecumenismului local din România a fost mult apreciată de oaspeți și a fost dată ca exemplu, ca punct între Est și Vest.

Prea Sfințitul Ioachim Vasluianul, Arhiereu-vicar la Episcopia Romanului și Hușilor, după ce a mulțumit referenților pentru conferințele prezentate, a spus că Biserica Ortodoxă, următoare fidelă a învățăturilor Mîntuitorului Hristos, a înțeles că trebuie dinamizate eforturile pentru realizarea unității creștine, pentru împlinirea rugăciunii — proorocie a Domnului „ca toți să fie una". Pînă la realizarea acestei unități Biserica Ortodoxă rămîne deschisă dialogului teologic. Propășirea ecumenismului, în Patria noastră — a mai spus P. S. Sa ne interesează

în mod deosebit, deoarece acesta contribuie la slujirea năzuinţelor majore ale fiilor acestui neam binecuvîntat.

Dl. prof. dr. Szabó Árpád, de la Institutul Teologic Protestant Unic din Cluj-Napoca a precizat că aniversările pot deveni momente eficiente pentru cunoaşterea noastră, pentru formarea profilului nostru spiritual, căci cu asemenea prilejuri se fac bilanţuri şi analize ale activităţii trecute. Vorbitorul a precizat trei etape în dezvoltarea ecumenismului: 1. în prima etapă se spunea că Biserica nu are legătură cu lumea; 2. acceptarea ideii că mîntuirea se realizează în lumea aceasta şi 3. primirea adevărului că Dumnezeu doreşte ca toată lumea să fie mîntuită. Domnia sa se pronunţa, precum spunea şi Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Antonie, pentru echilibrul teologiei în ce priveşte orizontalitatea şi verticalitatea. Un asemenea echilibru este posibil căci lumea este deschisă spre Dumnezeu şi nu e despărţită de El.

Prea Sfinţitul Arhiereu-vicar Gherasim Hunedoreanul a afirmat că este o deosebită bucurie pentru cei care au avut privilejul de a participa la aceste conferinţe teologice interconfesionale. Cele 50 de sesiuni ale întrunirilor teologice de la noi au realizat un frumos progres. De un sfert de veac am cunoscut mai bine ceea ce ne uneşte, decît ceea ce ne desparte.

În final, comisia rectorilor şi prorectorilor, pe baza celor trei referate şi a intervenţiilor făcute de participanţi, a formulat următoarele concluzii:

„Cea de a 50-a Conferinţă teologică interconfesională constituie un pisc al activităţii ecumenice şi un moment jubiliar pentru Bisericile din ţara noastră, ai căror teologi s-au aflat angajaţi în această lucrare ecumenică.

Formă superioară a ecumenismului local din Patria noastră, conferinţele teologice interconfesionale au dobîndit o mare pondere în viaţa Bisericilor noastre, avînd permanent în atenţie cele două obiective fundamentale ale ecumenismului creştin integral; adîncirea unităţii creştine prin dialogul teologic şi slujirea în comun a aspiraţiilor de unitate, dezvoltare şi pace ale poporului român şi omenirii contemporane.

În cei 25 de ani de conlucrare ecumenică-teologică, în care a fost aprofundată o tematică foarte vastă, de o mare însemnătate teologică şi ecumenică, s-au obţinut rezultate însemnate în cunoaşterea, apropierea, respectul reciproc şi împreună-creşterea teologică pe calea unităţii creştine prin realizarea unui limbaj comun şi a unei metode ecumenice specifice de aprofundare a problemelor.

Prin conlucrarea şi eforturi susţinute s-a ajuns la o serie de puncte teologice comune, convergente sau complementare, în ce priveşte unitatea creştină, în unele probleme doctrinare esenţiale, precum şi în slujirea în comun a idealurilor şi aspiraţiilor lumii contemporane.

În aceste conferinţe teologice interconfesionale au fost pregătite şi aprofundate şi temele de pe agenda organizaţiilor creştine mondiale, precum şi temele dialogurilor bilaterale, în care Bisericile noastre sînt angajate, contribuind, în acest fel, la promovarea ecumenismului general creştin.

Cea de a 50-a Conferinţă teologică interconfesională este un popas de bucurie, satisfacţie şi retrospectivă a activităţii şi realizărilor de pînă acum, dar şi un punct de plecare spre noi împliniri, care să reprezinte o reală creştere teologică şi o mai substanţială contribuţie la întărirea şi adîncirea în continuare a unităţii creştine şi în activitatea de slujire a dreptăţii, a păcii şi a colaborării.

Rezultatele la care am ajuns pînă în prezent deschid noi perspective de conlucrare ecumenică şi ne dau dreptul să sperăm la împlinirea rugăciunii ultime a Mîntuitorului „ca toţi să fie una", în credinţă, iubire şi slujirea vieţii şi a păcii".

După citirea concluziilor Prea Sfinţitul Episcop-vicar patriarhal Vasile Tîrgovişteanul, rectorul Institutului Teologic Universitar din Bucureşii a mulţumit tuturor participanţilor la această a 50-a Conferinţă teologică interconfesională, tuturor celor ce au dat glas hotărîrii sincere de a spori şi în viitor eforturile şi strădaniile lor în direcţia înfăptuirii unor noi paşi pe calea realizării unităţii creştine şi a apărării vieţii şi păcii pe planeta noastră.

Următoarea conferinţă teologică interconfesională se va ţine la Institutul Teologic Universitar Sibiu în luna mai 1988.

Pr. asist. *Nicolae Dura*

Însemnări, note, comentarii

„ICOANA ÎN TEOLOGIE ŞI ARTĂ"

Al VIII-lea Seminar teologic internaţional de la Chambésy

Ca în fiecare an, începînd din 1980, Centrul ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy — Geneva a organizat şi anul acesta între 27 aprilie—10 mai încă unul din seminariile sale teologice. Devenite deja tradiţionale, ele sînt consacrate dezbaterii la nivel de specialişti, într-un cadru interortodox reprezentativ, lărgit şi interconfesional, a cîte unei teme de interes general din actualitatea ecumenică, iar lucrările lor sînt menite să ajute la limpezirea şi precizarea punctului de vedere specific ortodox în chestiunile dezbătute. Comemorînd aniversarea a 1200 de ani de la desfăşurarea lucrărilor Sinodului VII Ecumenic de la Niceea (787), seminarul din acest an (al VIII-lea) şi-a propus să analizeze în lucrările sale drept temă generală *„Icoana în teologie şi artă"*. La buna desfăşurare a lucrărilor şi-au dat concursul 20 de profesori de teologie, în majoritate ortodocşi (şi greci) la care s-a alăturat şi cîte un reprezentant al teologiilor occidentale, romano-catolică, luterană şi calvină, în prezenţa unui auditoriu de circa 30 de doctoranzi şi studenţi interesaţi în tema seminarului.

Referatele prezentate în cadrul temei generale s-au organizat pe trei secţiuni. O primă secţiune, cu caracter introductiv, a analizat dimensiunea ecumenică şi istorică a Sinodului VII Ecumenic în perspectiva implicaţiilor acestora pentru dialogul intercreştin contemporan. Cea de-a doua, a aprofundat teologia icoanelor, fundamentarea lor doctrinară, privită atît în argumentaţia biblică şi patristică pusă în joc în evoluţia ei istorică determinată de confruntarea cu iconoclasmele de tot felul, mai vechi şi mai noi (semitic-islamic, spiritualist-elenic, monofizit, reformatoric, sectar, etc.), cît şi în perspectiva influenţelor exercitate asupra acestei evoluţii de anumiţi factori sociali, politici şi culturali specifici. În fine, o a treia şi ultimă secţiune s-a ocupat de icoană în concretul ei, ca realitate iconografică, de problemele structurii estetice şi concretizării ei artistice efective în perspectiva relaţiilor survenite în dimensiunea iconografică a icoanei între teologic şi estetic, ca şi între rigorile canoanelor tradiţionale şi creativitatea artistică individuală şi modernă mai ales. Rezumatul care urmează nu urmăreşte altceva decît să dea o idee asupra perspectivelor ce şi-au făcut apariţia şi s-au confruntat în cadrul lucrărilor acestui seminar consacrat unei teme pe cît de atrăgătoare pe atît de complexe şi multilaterale.

A) *Dimensiunea ecumenică şi istorică a Sinodului VII Ecumenic (787)*

Într-o *„introducere generală la seminar"*, directorul Centrului ortodox de la Chambésy, mitropolitul grec *Damaskinos al Elveţiei* a reamintit că scopul seminarului nu se poate limita la o dezbatere pur academică sau la o celebrare pur comemorativă a unui eveniment istoric trecut din viaţa Bisericii, ci el trebuie „să se extindă la punerea în valoare a mesajului degajat de evenimentul în chestiune în ce priveşte problematica actuală a restabilirii unităţii scindate a lumii creştine". După părerea sa, contrar opiniei ce predomină în zilele noastre, icoana nu este un element aparţinînd exclusiv Tradiţiei şi spiritualităţii ortodoxe.

Perioada disputelor iconoclaste în Răsărit (726—843) „a dovedit atașamentul profund al Bisericii Occidentului față de tradiția comună pe tema icoanei". Lunga dispută în jurul icoanelor generată de „cauze foarte diferite: externe (influența polemicii iudaice și musulmane contra icoanelor) și interne (căutarea unei reforme religioase și culturale, legitime în sine, în Bizanț)" s-a putut fi soluționată prin impunerea forțată a unei soluții emanînd de la autoritatea politică și civilă imperială. Singură Biserica, prin Sinodul Ecumenic, deținea dreptul divin de a se pronunța asupra unei chestiuni teologice și religioase vitale pentru viața sa. Iar Sinodul Ecumenic nu putea fi un simplu organ de aplicare a unei politici imperiale deja prestabilite; prin instituția canonică a *pentarhiei*, celor 5 scaune patriarhale ale lumii vechi (Roma, Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim) el depășea absolutismul imperial și bizantin și activa universalitatea creștină în întreaga sa extensiune. Aplicarea practică a acestei eclesiologii pentarhice explică faptul că delegații papei Hadrian I și ai Bisericii Romei au fost atît de bine primiți și onorați de președintele Sinodului, patriarhul ecumenic Tarasie, și de toți ceilalți participanți. În acest sens, este evident că Sinodul VII Ecumenic constituie o expresie privilegiată a unității și solidarității profunde între Bisericile Apusului și Răsăritului și poate oferi, astfel, repere prețioase efortului contemporan de restaurare a unității creștine.

În aceeași direcție a mers și *Păr. Pierre Duprey* p.b., secretarul Secretariatului Vaticanului pentru unitatea creștinilor (Biserica romano-catolică) în referatul *Sinodul VII Ecumenic ca regulă pentru apropierea Bisericilor*. El a subliniat următoarele puncte: 1. Colaborarea între Roma și Constantinopol de-a lungul întregii controverse iconoclaste. 2. Elementele care constituie ecumenicitatea unui sinod: participarea întîistătătorilor tuturor Bisericilor; reprezentarea onorifică a Episcopului Romei; consimțămîntul patriarhiilor orientale; recepția ecumenică a deciziilor adoptate; armonia deciziilor cu cele ale Sinoadelor Ecumenice precedente. 3. Acceptarea ca legitimă de către Patriarhia Răsăritului a clauzei „Filioque", a cărei ortodoxie ar fi fost recunoscută anterior de Sf. Maxim Mărturisitorul (referentul echivalează încă eronat expresia latină *„Filioque"*, „din Fiul", cu cea greacă *„dià toû Hyoû"*, „prin Fiul", care apare în „Sinodyka" patriarhului Tarasie inclusă în procesele verbale ale Sinodului, echivalare respinsă argumentat însă de teologia bizantină în Tomul Sinodului constantinopolitan din 1285 redactat de patriarhul Grigorie II Cipriotul); 4. Nevoia unei recunoașteri legitime a celor două Biserici, Răsăriteană și Apuseană, care se lasă astăzi condusă de Duhul Sfînt spre restaurarea vechii lor unități.

În continuare, profesorul *Vlassios Phidas* (Atena) a prezentat o analiză a *„Evaluării și receptării ecumenicității Sinodului VII Ecumenic în Răsărit și Apus"*. „Sinodul Ecumenic e manifestarea în timp și spațiu a Bisericii, a cărei conștiință sinodală o exprimă". Cu toate acestea, recepția hotărîrilor sale, chiar indirect exprimată, este o condiție „sine qua non" a legitimității și ecumenicității sinodului. În cazul Sinodului VII Ecumenic, patriarhii răsăriteni nu s-au putut face reprezentanți la nivel episcopal la lucrările sinodului din pricina situației de așa natură din diocezele lor aflate sub dominația islamică. Totuși, intenția Bisericilor lor s-a făcut manifestată din punct de vedere formal. Președintele Sinodului a fost patriarhul ecumenic Tarasie, pentru că dreptul la aceasta îi revenea aceluia dintre participanții prezenți ce deținea canonic primatul de onoare. Cu toată reprezentarea Bisericii romane, o serioasă problemă de receptare s-a creat în Occident din pricina unei traduceri inexacte a actelor sinodale. Dar trebuie iarăși subliniat faptul că Biserica Romei a luptat serios pentru impunerea deciziei Sinodului VII Ecumenic în întreg Occidentul.

Profesorul grec *Evanghelos Chryssos* (Ianina) a prezentat, apoi, cîteva aspecte tehnice ale procedurii sinodale, mai cu seamă modul în care au fost redactate Actele Sinoadelor Ecumenice. Ele nu au fost produsul activității birocratice a unor secretari anonimi ci travaliul unor autori ale căror nume ne sînt binecunoscute. Astfel, Actele Sinodului VII Ecumenic au fost redactate de însuși patriarhul Tarasie. Era de la sine înțeles că, dată fiind autoritatea religioasă și morală indiscutabilă a redactorului actelor, acestea erau presupuse a reflecta cu fidelitate derularea lucrărilor și opiniile exprimate de Părinții Sinodului. Desigur aceasta nu exclude faptul că, uneori, anumite pasaje ale originalului au putut fi omise

de posesorii și copiștii lor atunci cînd acestea conțineau informații în dezavantajul mandatarilor lor (vezi cazul papei Vigilius și al copiei Actelor Sinodului V Ecumenic, 553, pe care a adus-o cu sine la întoarcerea la Roma). În genere, deci, Actele Sinoadelor ar trebui în prealabil interpretate nu de canoniști ci de filologi, ceea ce face necesară aplicarea metodelor pur filologice în restaurarea adevărului lor istoric.

În fine, referatul rezumativ al profesorului *Etienne Gero* intitulat *„Iconoclaștii bizantini"* a prezentat succint rezultatele ultimelor cercetări istorice asupra influențelor orientale, musulmane și de altă natură, exercitate asupra politicii iconoclaste a împăraților bizantini între 726—843.

B) *Teologia Icoanei*

I. *Cadrul dogmatic*

Inainte de a analiza teologia ortodoxă a icoanelor trebuie bine reținut faptul decisiv, subliniat în preambulul referatului profesorului *Nikos Matsoukas* (Tesalonic) intitulat *„Teologia ortodoxă a icoanei și dogma hristologică"*, că „teologia ortodoxă, ca funcție harismatică a Bisericii, este în ea însăși un lucru trăit și realist, pentru că e întemeiată pe cunoașterea lui Dumnezeu care nu e altceva decît vederea anumitor realități, experiența anumitor situații, contemplarea lui Dumnezeu". O contemplație la care poate ajunge și cel mai umil credincios al Bisericii. Vederea lui Dumnezeu *(theoptia)* precede, deci, *theologia*, și ea reprezintă participarea la slava divină așa cum se manifestă ea nu numai într-o vedere nemijlocită a lui Dumnezeu dar și în reflectarea energiilor divine în realitatea cosmică și istorică ca și în cultul și Tainele Bisericii. În *acest* cadru se situează și pictarea icoanelor. Întreaga creație materială are aceeași natură creată ce se diferențiază interior după gradul receptivității ei față de Dumnezeu, Imaterialul absolut. Această concepție are, după unii teologi (Florovsky) o origine neoplatonică. După referent, aceasta este inexact. Dumnezeul treimic necreat se distinge radical de lume care, în pofida segmentațiilor ei suprapuse, rămîne întotdeauna creată. Ceea ce nu e cazul în sistemul neoplatonic în care prevalează continuitatea ipostazelor — trepte ale ființei. Pe de altă parte, concepția ortodoxă trebuie net deosebită și de teza opusă neoplatonismului, adică de dualismul radical maniheist și de cel al monoteismelor semitice (iudaic, islamic). Cultura greacă ortodoxă s-a opus astfel politeismului idolatru al păgînismului antic, cît și monoteismului semitic spiritualist și aniconic; atît spiritualismul dualst gnostic-maniheic cît și celui panteist neoplatonic. Ea a făcut astfel cu putință formularea dogmei hristologice ca expresie a unei Întrupări reale și autentice (și nu aparente, doketice) a lui Dumnezeu.

Expunerea profesorului *Theodoros Zissis* (Tesalonic) cu titlul *„Teologia patristică și decizia dogmatică a Sinodului VII Ecumenic"* a tratat aspectul istoric al teologiei icoanelor. Pe de o parte, ea a trasat o prezentare succintă a florilegiului patristic ce a servit drept bază formulării teologice a deciziilor sinodale (Sf. Vasile cel Mare, Ioan Hrisostom, Leontie de Neapolis, etc.) ca și a canonului 82 al Sinodului quinisext care, fără a condamna reprezentarea simbolică, paleocreștină, a lui Hristos, recomanda o reprezentare a Sa în chipul umanității Sale istorice. Pe de altă parte, autorul a subliniat că, în pofida sprijinului lipsit de echivoc pe care l-au acordat papii cauzei icoanelor condamnînd în termeni energici iconoclasmul, tendința care a prevalat în cele din urmă în Occident trădează triumful teologiei Francilor asupra Bisericii Romei. Cum a remarcat și Le Guillou, pentru prima dată în *Libri Carolini,* Occidentul întreprinde efortul de a se defini prin opoziție față de Răsăritul Creștin. În acest mod însă, tradiția teologică comună a Bisericii nedivizate, a cărei ultimă expresie a fost Sinodul VII, a fost diminuată.

În completare, profesorul *Christos Vulgaris* a tratat despre *„Utilizarea Sfintei Scripturi în controversa icoanelor"*. Într-o primă parte, autorul a reprodus, pe cît de fidel i-au permis sursele, argumentele iconoclaștilor, bazate în special pe anumite pasaje vetero- și neotestamentare (d. ex. Exod. 20, 4—5, Ioan 4, 24 etc.). Neînțelegerea fundamentală a Sinodului iconoclast de la Hieria-Vlaherne (757) a constat după autor, în identificarea între adorarea și venerarea icoanelor. Explica-

ţia clasică a acestei distincţii a oferit-o Sf. Ioan Damaschin în celebrele sale tratate *„Contra celor ce defăimează sfintele icoane"*, unde se subliniază şi faptul că, chiar şi Vechiul Testament a cunoscut utilizarea imaginilor şi simbolurilor (Heruvimii de pe capacul Chivotului Legii, şarpele ridicat de Moise în pustie). În a doua parte a intervenţiei sale, autorul s-a ocupat de legătura existentă între controversa iconoclastă şi hristologia şi antropologia biblică, ceea ce a făcut necesară repunerea problemei conţinutului teologic al termenului biblic *„eikôn"*, folosit atît în raport cu creaţia omului după chipul lui Dumnezeu (Gen. 1, 26) cît şi în raport cu persoana divină preexistentă a lui Iisus Hristos ca şi „chip al Dumnezeului celui nevăzut" (Col. 1, 15; II Cor. 4, 4). Părinţii Capadocieni precizează că, în primul caz, expresia „după chipul (icoana) lui Dumnezeu" înseamnă libertatea voinţei şi raţionalitatea persoanei umane, trăsături prin care aceasta se aseamănă cu Creatorul ei; în al doilea caz însă, termenul „chip (icoană)" semnifică divinitatea desăvîrşită a Fiului ca şi icoană (chip) ipostatică, adică ontologic exactă, a ipostasului sau existenţei de sine a fiinţei Tatălui.

Următoarele două expuneri au prezentat poziţia Bisericilor protestante în chestiunea icoanelor şi iconoclasmului.

Profesorul reformat calvin *(Gabriel Widmer* (Facultatea de teologie protestantă din Geneva) a tratat despre *„teologia iconoclastă privind icoana"*. El a afirmat: „Reformatorii sînt iconoclaşti, dar în grade diferite. În faţa iconoclasmului radical al anabaptiştilor, Zwingli apără o poziţie mai nuanţată continuînd să se reclame de la interdicţia biblică: „Să nu-ţi faci chip". Luther va adopta o practică mai conservatoare, dar la fel de respectuoasă faţă de porunca referitoare la cultul Dumnezeului unic. Vom vedea că, Calvin se situează şi el în prelungirea lor". În mod general, Reformatorii au examinat chestiunea icoanelor astfel încît să nu se aducă nici o atingere prin ele maiestăţii lui Dumnezeu. Imaginile făcătoare de minuni, moaştele, pelerinajele sînt pentru ei tot atîtea manifestări de decadenţă a creştinismului. Jean Calvin a subliniat importanţa *„auzului"* ca mijloc prin excelenţă al revelaţiei lui Dumnezeu prin cuvîntul său. Imaginile, din contra, adresîndu-se vederii nu pot revela în acelaşi fel natura necorporală şi transcendentă a lui Dumnezeu. Orice derivă de la acest principiu ameninţă să ne atragă într-un cult idolatru al naturii umane a lui Hristos aşezat acum de-a dreapta Tatălui şi, în consecinţă, inaccesibil ochilor noştri. Pentru Calvin finitul, creatul, pieritorul nu este capabil sub nici o formă să participe la infinit, necreat şi nepieritor *(finitum non capax infiniti)*. Orice urmă de neoplatonism, ca şi orice idee de îndumnezeire şi transfigurare, sînt inacceptabile pentru el. În ochii lui Calvin singură acceptabilă este justificarea omului păcătos de Iisus Hristos şi prin lucrarea sfinţitoare a Duhului care „reprezintă" pe Hristos în faţa oamenilor. Cu toate acestea, autorul a admis că într-o epocă ca a noastră, care a făcut să prevaleze dimensiunea vizualului, e necesară în cadrul dialogului ecumenic în curs o revizuire a poziţiei calviniste riguroase înlocuind-o printr-o teologie a cuvîntului ce să se poată armoniza cu o teologie a icoanei.

În această perspectivă, pot fi utile, subliniază în referatul său: *„Imagine şi confesiune în Bisericile occidentale" dr. Werner Deetjen* (luteran), anumite principii formulate de primul reformator, Martin Luther. Vorbitorul a amintit mai întîi tradiţia creştină comună în Orient şi Occident pe tema icoanei pînă la Sinodul VII Ecumenic, perioadă în cursul căreia Biserica, respingînd veneraţia imaginilor, le-a acceptat în virtutea utilităţii lor pedagogice. Aceasta pînă în sec. VI, cînd în Răsărit s-a dezvoltat tendinţa de a le adora şi venera, ceea ce a dus la erezia iconoclastă. În această importantă perioadă, Occidentul, neasimilînd bine teologia icoanelor expusă, după autor, în opera lui Dionisie Areopagitul, a respins mai întîi (prin teologia francilor), iar mai apoi a acceptat (prin acţiunea papilor) această teologie. În timpul Renaşterii italiene pictura religioasă adoptată de Biserică a condus la crearea de capodopere ţîşnind dintr-o pietate colorată sentimental. Din contra, trezirea zelului religios german s-a concretizat prin distrugerea imaginilor de către popor. Reformatorii au condamnat imaginile lui Dumnezeu ca fiind idolatrie şi au subliniat primatul teologic absolut al cuvîntului şi auzului asupra vederii, atitudine uşor detectabilă la Zwingli şi Calvin. Luther, dimpotrivă, a păstrat întotdeauna un simţ viu al responsabilităţii pastorale şi a recunoscut în mai multe rînduri utilitatea pedagogică a imaginilor, mai ales pen-

tru poporul incult. Pe măsură ce înainta în vîrstă atitudinea sa se întărea. După el, nici o imagine nu e nici bună, nici rea; totul depinde de atitudinea bună sau rea a credinciosului în fața ei: sau adoră imaginea ca pe un idol sau o consideră ca o aducere aminte a obiectului credinței sale, mîntuirea în Iisus Hristos.

II. *Cadrul cultural și eclesial*

Un interes deosebit în cadrul lucrărilor seminarului a suscitat examinarea cadrului politic, cultural, filozofic și eclesial în care s-a născut controversa icoanelor. Fără această viziune stricta argumentație dogmatică ar rămîne incomprehensibilă cel puțin în ceea ce privește expresiile istorice ale realizării ei concrete.

În referatul *„Relația între spirit și materie în teologia ortodoxă și iconoclastă a icoanei"*, profesorul Dumitru Popescu (Institutul Teologic din București) a susținut că, concepția iconoclastă referitoare la imposibilitatea exprimării și reprezentării Divinului presupune o viziune dualistă asupra lumii în vreme ce aceasta e de natură materială, ceea ce face imposibil „raportul energetic" între Dumnezeu și lume; raport de interioritate care transfigurează lumea în măsura în care ea primește suflul de viață făcător al energiilor divine. Refuzînd posibilitatea unei transfigurări și sfințiri a lumii, iconoclasmul surpă însăși temeliile iconomiei mîntuirii omului și lumii. Icoana nu se identifică cu prototipul ei, nefiind consubstanțială cu el. Dar aceasta nu înseamnă că ea e respinsă: ființa e de natură relațională. Dumnezeu lucrează asupra lumii și lumea are în ea însăși tendința și nostalgia de a urca spre Dumnezeu.

Un interes cert prezintă condițiile sociale și politice ale disputei iconoclaste expuse de profesorul *Teodor Sabev* (Sofia). E vorba de influențele monofizite și pavliciene (maniheiste) asupra artei Imperiului bizantin, dezvoltarea excesivă a monahismului pe care împărații voiau să o frîneze, diviziuni interne în cler, concepția cezaro-papistă a mai multor împărați asupra raporturilor Biserică-Stat, tendințe autonomiste în Grecia continentală, raporturile Est-Vest... La toate aceste tendințe contradictorii și separatiste, Sinodul VII Ecumenic a adus ca antidot o armonie spirituală cu repercusiuni benefice în sînul societății bizantine.

Comunicarea profesorului *Anastasios Ballis* (Münster) cu titlul: *„Contextul filozofic și cultural al venerării și teologiei icoanelor"* a fost consacrată gîndirii teologice și filozofice a neoplatonismului care, cu Dionisie Areopagitul (spre 500 d.Hr.), a oferit substratul necesar unei teologii ortodoxe a trecerii de la sensibil la inteligibil, de la material la imaterial, de la finit la infinit, de la creat la necreat; o trecere care distinge venerarea icoanelor de adorația idolilor cunoscută în Antichitate.

Tratînd despre: *„Caracterul liturgic și didactic al picturii creștine"* profesorul *Evanghelos Theodorou* (Atena) a inserat temele picturii creștine în cadrul sistemului arhitectural și liturgic constituit de Biserica bizantină. Aceasta este o micro-reprezentare a cosmosului și o intuiție pentru ridicarea treptată a sufletului în viața liturgică a Bisericii la participarea la misterul îndumnezeirii omului în Hristos.

În discuția foarte animată ce a avut în urma acestei expuneri referentul a ținut să precizeze că limitele și posibilitățile artei picturale creștine *nu* se reduc la formele create de pictura bizantină: orice formă de creație picturală are, în ochii prof. Teodorou, o esență și o funcție iconografică; e suficient să nu se mulțumească cu reproducerea naturalistă a formelor sensibile și să aibă, chiar îndepărtîndu-se de stilul bizantin, un caracter de înălțare treptată a sufletului spre Dumnezeu. Acest punct de vedere, contrazicînd afirmației mai conservatoare exprimate deopotrivă în timpul seminarului, trasează limite foarte largi pentru o îmbogățire artistică reciprocă a tradițiilor creștine. Și aceasta în vederea unei reînnoiri creatoare mergînd dincolo de anumite concepții strîmte moștenite din trecut.

Referatul pr. prof. *Atanasie Jevtivi* (Belgrad) a urmărit *„Consecințele deciziei Sinodului VII Ecumenic privind icoana asupra vieții bisericești"*. Sinodul n-a fost, pur și simplu cristalizarea unei forme de evlavie consacrate teologic de Părinții și teologii de seamă a perioadei de pînă în sec. VIII. El a fost o etapă decisivă a

unei perioade în viaţa Bisericii caracterizată printr-o înflorire a producţiei artistice şi o formă de evlavie faţă de Sfinţii ale căror urme în viaţa bisericească ortodoxă le putem urmări pînă în zilele noastre.

C) *Iconografia creştină*

I. *Premizele teologice*

În deschiderea lucrărilor acestei secţiuni, *Constantin Kalokyris* profesor emerit al Universităţii din Tesalonic) a prezentat *„Un studiu general al icoanei şi caracterul teologic al iconografiei bisericeşti ortodoxe după deciziile Sinodului VII Ecumenic"*. El a arătat că iconografia ortodoxă are fără îndoială un caracter estetic şi pedagogic. Totuşi, scopul ei principal constă în a exprima esenţa Ortodoxiei, adică dogma. Dogmă înseamnă învăţătura privind Întruparea Cuvîntului lui Dumnezeu, căreia icoana îi aduce dovada vie şi tangibilă. Dogma de la Chalcedon asupra unirii ipostatice a celor două naturi, divină şi umană, în persoana lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, constituie piatra teologică unghiulară a întregii arte creştine şi mai cu seamă a picturii sale. În continuare autorul, s-a referit la canonul 82 al Sinodului quinisext (692) care stipula că imaginea lui Hristos nu mai trebuie să fie reprezentată prin simboluri (miel, peşte) ca mai înainte, ci în forma lui omenească, cea a unui om în care plinătatea dumnezeirii locuieşte trupeşte şi care a pătimit pentru mîntuirea noastră. Aceasta cu ajutorul unor mijloace artistice combinînd originalitatea creatoare şi o evlavie autentică. Refuzul iconoclast de a figura această realitate înseamnă o separaţie artificială a naturii divine şi umane (cazul ereziei nestoriene) sau accentuarea naturii divine în detrimentul celei umane (cazul monofizismului). Pe de altă parte, tendinţa care a prevalat progresiv în Occident deja în epoca discutabilelor *„Libri Carolini"*, adică respingerea teologiei icoanelor a Sinodului VII Ecumenic, a condus la emanciparea picturii profane de rădăcinile dogmatice ale creştinismului, ajungîndu-se atunci (mai ales începînd cu Renaşterea italiană) la reprezentarea lui Hristos ca „omul Iisus" care trăieşte suferă şi moare ca orice făptură omenească. În acelaşi timp însă, profesorul Kalokyris n-a închis ochii asupra pericolului pe care-l constituie tendinţa actuală a picturii bisericeşti (mai ales în Grecia) de a reproduce mecanic modelele bizantine vechi. El şi-a exprimat, cu toate acestea, speranţa că ceea ce e etern în arta bizantină, fertilizată de elementele cele mai autentice ale artei iconografice occidentale, va fi în măsură pe viitor să facă dovada unei autentice renaşteri artistice creştine.

În continuare, părintele *Nicolai Ozolin*, profesor de artă religioasă rusă la Institutul Saint-Serge din Paris, a subliniat caracterul duhovnicesc al oricărei icoane autentice, ceea ce o distinge net de creaţia pluralistă a lumii moderne. Această creaţie modernă presupune însă, o întreagă evoluţie a unor forme artistice specifice (Mesopotamia, Egipt, Grecia, Roma, Evul Mediu cu vagi referinţe la arta bizantină, Renaşterea, epoca modernă şi contemporană). Această schemă este astăzi depăşită prin descoperirea altor culturi paralele şi independente de Occident (India, China, Japonia, Africa, Oceania, cultura precolumbiană). În contrast cu această realitate poliformă, noi, creştinii trebuie să ne punem întrebarea: ce înţelegem prin termenul artă creştină? Răspunsul este că vrem o artă care să exprime credinţa în divinitatea lui Hristos (şi sfinţenia ce decurge din această divinitate: cea a Fecioarei şi a Sfinţilor); o artă, deci, care să reflecte autenticitatea tradiţiei apostolice a credinţei Bisericii. Icoana „adevărată" se distinge de o icoană neautentică, de o „non-icoană", graţie raportului ei funcţional cu creştinul credincios şi rugător. Referindu-se la teoreticianul contemporan al iconografiei creştine ortodoxe, profesorul Leonid Uspensky, părintele Ozolin a afirmat, în încheiere, că singure icoanele create în cadrul tradiţiei ortodoxe poartă pecetea autenticităţii creştine şi bisericeşti.

În fine, în referatul *„Pictura bizantină:" artă a Bisericii şi libertatea artistului iconograf"* profesorul *Atanasios Paliouras*, a oferit pentru început un foarte interesant excurs filologic asupra sensului termenilor *„eikôn-eikôs-eoika"*. Apoi a trasat o distincţie între icoana autentică („icoana lui Hristos, a Fecioarei şi a Sfinţilor aşa cum este ea păstrată de memoria istorică a Bisericii şi de memoria harismatică a credinţei") şi „Madonna Renaşterii" care e reprezentarea unui model.

Aceasta din urmă este, într-adevăr o bucurie pentru ochi, o realizare estetică dar, contrar icoanei, ea nu e fructul experienței Sfinților. Numai în cadrul experienței ortodoxe artistul creștin este capabil să se realizeze deplin, scop pe care-l atinge prin eliberare cît mai desăvîrșită de toate patimile sale.

Într-o expunere succesivă profesorul Paliouras a evocat, apoi, perspectiva nu pur și simplu estetică ci iluminată de experiența religioasă, care permite credinciosului ce contemplă icoana să-i perceapă mesajul.

II. *Realitatea actuală*

Transpunînd tema generală a seminarului în realitatea actuală a artei creștine, mitropolitul *Athanasios Papas de Helenopolis* și-a consacrat expunerea arzătoarei chestiuni: *„Tradiție și inovație în pictura creștină"*. El a reamintit pe scurt cele trei etape parcurse în Grecia de pictura creștină: imitația directă a modelelor Renașterii italiene (după 1433), corectarea modelelor bizantine după cele occidentale (după 1821) și reîntoarcerea la tradiția bizantină strictă printr-un refuz violent al tuturor formelor de influență occidentală (după 1930). El și-a exprimat, totodată, îndoiala în ce privește stabilitatea definitivă a acestei ultime etape. „Nu este foarte agreabil să constatăm că această victorie a neobizantinismului merge mînă în mînă cu o anumită agresivitate față de celelalte școli", mai ales cînd el se limitează la o figurare mecanică și goală ce ia adeseori aspectul unei fabricații în serie. Mai multe elemente formale din școlile occidentale (mai ales ale celor mai recente, ca expresionismul și suprarealismul) ar putea ajuta foarte bine inspirația iconografilor noștri. Ar fi suficientă grefarea lor armonioasă pe evlavia religioasă autentică ce a inspirat întotdeauna arta bizantină. Biserica are datoria, a subliniat Înalt Prea Sfinția Sa de a încuraja astfel de tendințe prin crearea de școli de pictură religioasă ortodoxe. Un punct de vedere analog asupra arhitecturii ortodoxe a fost formulat de profesorul arhitect Gheorghios Lavas (Tesalonic) în comunicarea: *„Continuitate și inovație în clădirea și ornamentarea iconografiei a bisericilor"*. El a recunoscut că bogata tradiție sacră este o forță indiscutabilă și prețioasă a ortodoxiei. În pofida acestui fapt și a faptului că reprezentanții neobizantinismului în pictură și arhitectură (Zachos, Orlandos, Contoglu) au manifestat intenții lăudabile, rezultatele și mai ales învățăturile vechilor maeștrii au fost rău interpretate de discipolii lor. Actualmente ne aflăm într-un impas din care numai o redefinire radicală a adevăratului sens al tradiției în arta sacră ne-ar putea face să ieșim. Ori pentru asemenea operație trebuie să resimțim toate durerile unei nașteri creatoare și sudoarea unui efort artistic real și conștient asumat. Ca exemplu de creativitate modernă în spiritul tradiției, profesorul Lavas a propus biserica Sfîntul Pavel a Centrului ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy unde tradiția a fost armonios îmbinată cu datele spațiului ambiant și cu o sensibilitate sporită față de exigențele arhitecturii moderne.

Ca o concluzie generală a lucrărilor seminarului poate fi considerată cea de a doua conferință a profesorului *Constantin Kalokyris* intitulată: *„Unele reprezentări ale iconografiei ortodoxe în raport cu dialogul ecumenic (influențe reciproce)"*. Oratorul a propus mai multe analize ale unor reprezentări iconografice bizantine ca cele ale Pantocratorului, Maicii Domnului „Platytera", Bunei Vestiri, Nașterii, Botezului, Răstignirii, Învierii și Pogorîrii Sfîntului Duh, comparîndu-le cu reprezentările paralele din pictura occidentală. În aceste analize au putut fi localizate mai multe puncte de diferențiere semantică între cele două tradiții, versiunea răsăriteană fiind foarte adeseori superioară în ce privește interpretarea fidelă a adevărului dogmatic. Totuși s-au putut constata și anumite puncte de convergență ce vor încuraja fără îndoială pe viitor o apropiere reciprocă a celor două Biserici nu numai pe terenul artei ci, mai cu seamă, și pe cel al dialogului teologic. Respectul de care se bucură din ce în ce mai mult icoanele în Occident este o dovadă a rolului pe care-l poate juca mai buna înțelegere reciprocă a celor două tradiții în efortul de unire a creștinilor.

În paralel cu referenții principali, tineri teologi și doctoranzi care au urmărit lucrările seminarului au purtat discuții în trei grupe pe următoarele teme: a) relația icoanei cu Euharistia; b) necesitatea icoanei azi; c) semnificația ecumenică a Sinodului VII pentru lumea actuală.

Masa rotundă a încheiat lucrările seminarului reunind pe Mitropolitul Damaskinos al Elveţiei şi profesorii Evanghelos Chryssos (Janina, Grecia) şi Walter Brand-Müller (Augsburg, R.F.G.).

Ca şi la celelate seminarii, lucrările celui de al VII-lea Seminar teologic ecumenic de la Chambésy vor fi publicate şi în volum. Îl aşteptăm cu interes. (după „Episkepsis" nr. 378).

Aniversarea Jubileului a 1200 de ani de la Sinodul VII Ecumenic la Universitatea din München

La iniţiativa Institutului pentru teologie ortodoxă, pe data de 12 mai 1987, a avut loc la Universitatea din München un seminar cu tema „Imagine şi credinţă" *(Bild und Glaube)* consacrat împlinirii a 1200 de ani de la Sinodul VII Ecumenic (Niceea 787). Lucrările Seminarului au fost deschise de mitropolitul grec ortodox Augustinos al Germaniei Federale şi de vicepreşedinta Universităţii, doamna profesor dr. I. Schabert. Au participat zece profesori de la şase facultăţi ale universităţii müncheneze, cu următoarele referate şi expuneri: dr. Horst Bürkle, *Imaginea ca mijloc de expresie a conţinuturilor credinţei în religiile lumii;* dr. Hugo Meyer, *Imaginea în religia greacă şi istoria spiritului elin;* dr. Manfred Görg, *Interdicţia veterotestamentară a imaginii şi semnificaţia ei în iudaism;* prof. dr. Marcell Restle, *Asupra ivirii icoanelor în Biserica veche;* prof. dr. Armin Hohlweg, *Controversa bizantină asupra iconelor şi Sinodul VII Ecumenic. Fundal şi schiţă istorică;* prof. dr. Theodor Nikolaou, *Deciziile Sinodului VII Ecumenic şi poziţia Bisericii Ortodoxe faţă de icoane;* prof. dr. Peter Stockmeier, *Deciziile Sinodului VII Ecumenic şi poziţia Bisericii Romano-Catolice faţă de icoane;* prof. dr. Georg Kretschmar, *Deciziile Sinodului VII Ecumenic şi poziţia Bisericilor ieşite din Reformă faţă de icoane;* prof. dr. Hans Belding, *Imagine şi semn. Imaginea cultică în practica Bisericilor;* prof. dr. Eugen Biser, *Imagine şi cuvînt în perspectivă filosofic-teologică.* Textele acestor zece prelegeri vor fi publicate în numărul 2/1987 al recent înfiinţatei reviste de teologie a Institutului pentru teologie ortodoxă al Universităţii din München (creat în 1985) *„Orthodoxes Forum"*. (după „Orthodoxes Forum" nr. 1/1987).

Consultaţie ecumenică asupra iconografiei şi simbolismului

Sub auspiciile Subunităţii „Reînoire şi Viaţă comunitară" (Renewall and Congregational Life) a Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi sub egida comemorării a 1200 de ani de la Sinodul VII Ecumenic (Niceea 787) un mic grup ecumenic s-a întrunit la abaţia benedictină Chevetogne (Belgia) între 26—30 octombrie 1987 pentru un seminar asupra iconografiei şi simbolismului.

Prezentîndu-se pe sine ca „prima tentativă de a introduce arta vizuală creştină ca un subiect ecumenic", raportul grupului ridică chestiunea „sfintelor icoane" în legătură cu cultul, educaţia, evanghelizarea şi spiritualitatea. „Creştinii, se spune, nu trebuie să uite că şi *aproapele* lor este icoana vie a lui Hristos. De aceea ar fi o contradicţie flagrantă a venera icoana şi a-l dispreţui pe aproapele. Pot exista icoane creştine numai pentru că fiecare faţă umană revelează slava lui Dumnezeu, dar aceste icoane sînt legate realmente de Dumnezeu Însuşi în misterul Întrupării". Raportul sugerează că actuala redescoperire a sfintelor icoane — în sensul extins şi mai restrîns al cuvîntului — este un prilej pentru Biserici de a exprima şi transmite un element esenţial al credinţei creştine. Sfintele icoane sînt purtătoare ale unei vederi a credinţei, ele sînt comori ale speranţei ce ne îngăduie să depăşim realitatea cotidiană. În ultimă analiză ele ne cheamă la iubire, căci ele revelează feţele fraţilor şi surorilor noastre şi întreaga creaţie, în adevărata lor frumuseţe", Raportul include şi recomandări ca:

— „cunoaşterea iconografiei creştine — în sens extins şi restrîns — să fie încurajată" ca să adîncească credinţa, să ajute evanghelizarea şi să îmbogăţească „celebrarea liturgică a comunităţii creştine", ca şi „devoţiunea creştină şi viaţa în familie";

— „creştinii să fie încurajaţi să vadă icoanele nu numai ca opere de artă, ci ca să perceapă realitatea spirituală pentru care ele sînt transparente — Împărăţia lui Dumnezeu";

— „să fie încurajată în întreaga Biserică o reînnoire artistică autentică în artele vizuale, în dialogul artiştilor creştini cu diversele culturi".

Printre participanţii la Seminar s-au aflat şi artişti (pictori, sculptori) care au discutat şi prezentat lucrări ale lor. Alte prezentări au fost centrate pe Sinodul VII Ecumenic incluzînd contextul, doctrina şi efectele lui corespunzătoare. Deşi a discutat şi s-a referit la probleme mai largi ca şi la alte forme în legătură cu arta în biserică, centrul de greutate al lucrărilor seminarului s-au axat pe icoane şi alte forme de pictură bisericească asociate istoric mai cu seamă de creştinătatea Răsăritului (după „Ecumenicul Press Service" nr. 39/1987 poziţia 87.11.48).

Din activitatea Comisiei „Credinţă şi Constituţie"

Între 14—21 august 1987 a avut loc la Madrid *a treizecea sesiune a Comisiei permanente* a Subunităţii pentru *„Credinţă şi Constituţie (Faith and Order)* a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Lucrările Comisiei au avut drept scop revizuirea celor 3 programe majore iniţiate actualmente de Subunitatea pentru „Credinţă şi Constituţie": „Botez, Euharistie, Misteriu" *(Baptism Euharist, Ministry;* prescurtat BEM) „Spre o expresie comună a credinţei apostolice astăzi" *(Towards the Common Expression of the Apostolic Faith Today,* presc. TCEAFT) şi „Unitatea Bisericii şi reînnoirea comunităţii umane" *(The Unity of the Church and the Renewall of the Human Community,* pres. UCRHC).

Comisia a adoptat o „scrisoare către Biserici" în care prezintă starea actuală a procesului de „recepţie" a documentului BEM (Lima, 1982), inclusiv planuri pentru o consultaţie proiectată să aibă loc în iulie 1988 în Finlanda şi care să trateze cu ceea ce directorul Comisiei pentru „Credinţă şi Constituţie", dr. Günther Gassmann a numit „chestiunile controversate" ce reies din cele 160 de răspunsuri oficiale la BEM primite pînă acum la Geneva. Pe lîngă aceasta a fost desemnat şi un grup de redactare cu sarcina de a pregăti un raport asupra procesului BEM şi o declaraţie asupra semnificaţiei ecumenice a acestui proces.

Comisia a căzut de acord să distribuie cu titlu de document de studiu şi rezultatele activităţii programului „Spre o expresie a credinţei apostolice astăzi", ale cărui linii directoare au fost trasate tot la Lima în 1982. E vorba de un text de 100 de pagini întitulat „Mărturisind o unică credinţă — spre o explicare ecumenică a credinţei apostolice aşa cum este ea exprimată în Crezul Niceo-Constantinopolitan" *(Confessing one Faith — Towards an Ecumenical Explication on the Apostolic Faith as Expressed in the Niceene — Constantinopolitan Creed).*

În ce priveşte „Unitatea Bisericii şi reînnoirea comunităţii umane", Comisia a căzut de acord asupra surselor majore pentru un raport asupra acestui program. Ca şi pentru celelalte două programe rezultatele lui vor fi prezentate la şedinţa celor 120 de membrii ai Comisiei plenare pentru „Credinţă şi Constituţie" planificată pentru luna august 1989.

Comisia a mai marcat aniversarea a 50 de ani de la cea de-a II-a Adunare generală a mişcării ecumenice pentru „Credinţă şi Constituţie" (Edinburg, august 1937) ca şi împlinirea unui an de la dispariţia tragică (16 august 1986) a profesorului ortodox grec Nikos Nissiotis (Atena), care a fost între 1975—1983 moderatorul Subunităţii „Credinţă şi Constituţie" (după „Ecumenical Press Service" nr. 30/1987, poziţia 87.09.25).

*

În prima decadă a lunii septembrie anul curent, la Comisia *„Credinţă şi Constituţie"* a CEB a fost primit *răspunsusl oficial al Bisericii Romano-Catolice la documentul de convergenţă ecumenică asupra „Botezului, Euharistiei şi Ministeriului"* (BEM, Lima 1982). Forma finală a textului de 40 de pagini a răspunsului a fost elaborată de Secretariatul Vaticanului pentru promovarea unităţii creştine şi de Congregaţia pentru doctrina credinţei. El a fost precedat şi s-a folosit de răspunsurile anterioare la BEM venite din partea Conferinţelor episcopale naţionale şi a facultăţilor de teologie catolice.

Directorul Subunității „Credință și Constituție", dr. G. Gassmann a remarcat că răspunsul include „afirmarea unor largi secțiuni din textul BEM". Răspunsul numește BEM-ul „un rezultat semnificativ și o contribuție la mișcarea ecumenică", care „demonstrează clar că s-au făcut progrese serioase în căutarea unității creștine vizibile... Ne angajăm (recommit) pe noi înșine în acest proces împreună cu celelalte biserici și comunități eclesiale". G. Gassmann a mai spus că „cea mai importantă dintre chestiunile critice" ridicate în răspunsul romano-catolic privește, cum era de așteptat, convingerea acesteia că „ministeriul hirotonit (ordained ministry) pretinde o hirotonie sacramentală (sacramental ordination) de către un episcop stînd în succesiunea apostolică. Răspunsul precizează că numai atunci cînd această chestiune este „rezolvată adecvat" va fi posibil un pas serios înspre recunoașterea ministeriului". De asemenea, el subliniază că „recunoașterea ministeriului hirotonit și cea a caracterului eclesial al unei comunități creștine" sînt probleme ce „se află într-o legătură reciprocă indisolubilă" (indissolubly and mutually related).

Comentînd importanța răspunsului Vaticanului, G. Gassmann a subliniat patru puncte: 1. Pentru prima dată în istoria mișcării ecumenice Biserica Romano-Catolică a răspuns în mod oficial la un document ecumenic. Prin aceasta a recunoscut în mod concret, autoritativ și neechivoc angajamentul și participarea ei deplină în mișcarea ecumenică cea una și cuprinzătoare. 2. Comentariile critice din răspuns sînt prezentate ca sugestii pentru munca viitoare a Comisiei pentru „Credință și Constituție" în care teologii catolici sînt implicați cu drepturi depline. Ele sînt făcute pe baza definițiilor doctrinei romano-catolică și pot conduce la o dezbatere fructuoasă și în Biserica Romano-Catolică privind propria ei poziție doctrinară și ecumenică. 3. Răspunsul afirmă limpede largi secțiuni din documentul BEM și vede în ele, în caz că sînt acceptate și de alte Biserici, atît un mijloc de adîncire a comuniunii deși imperfecte, dintre Biserici, cît și deschiderea unei înaintări ulterioare spre țelul unității vizibile depline. 4. Răspunsul subliniază în termeni clari importanța dialogului multilateral ca unul complementar și ca un cadru mai larg pentru dialogurile bilaterale între comunitățile creștine din lume".

Pînă în prezent, la Geneva au fost primite circa 160 de răspunsuri reprezentînd majoritatea tradițiilor creștine. Toate vor fi publicate, începînd din 1986, trei volume din ele au și apărut deja în engleză" (după „Ecumenical Press Service" nr. 31/1987), poziția 87.09.32).

*

În octombrie a.c., Comisia Permanentă a Subunității pentru „Credință și Constituție a CEB a dat publicității *„Scrisoarea către Biserici"* referitoare la starea actuală a procesului BEM adoptată în Ședința sa din luna august de la Madrid din care selectăm aici următoarele pasaje mai importante:

„Au trecut cinci ani și jumătate de cînd Comisia „Credință și Constituție" a CEB a adoptat documentul ei de convergență asupra „Botezului, Euharistiei și Ministeriului" (BEM) la Lima în ianuarie 1982. În acest răstimp documentul de la Lima, cunoscut în Biserici sub inițialele BEM, a devenit cel mai amplu discutat document din istoria ecumenismului modern. Aproximativ 350.000 de exemplare au fost puse în circulație în întreaga lume în 35 de limbi și alte traduceri sînt încă în lucru. Mai mult, 160 de Biserici și-au prezentat deja răspunsurile lor oficiale la BEM la birourile Comisiei „Credință și Constituție" de la Geneva. Acestea includ și cîteva Biserici și comunități ce nu sînt membre ale CEB, ca de ex. Biserica Romano-Catolică, care, cu toate acestea, este reprezentată oficial în Comisia „Credință și Constituție". Mii de oameni în biserici, școli, grupuri pentru studiul Bibliei și diferite consultații întruniri și adunări ecumenice, au răspuns la acest text la diferite niveluri și într-o nelimitată varietate de moduri. Am fost într-adevăr martorii unui „eveniment ecumenic" al timpului nostru, de proporții neașteptate și fără precedent. (...) Sîntem deja în măsură să raportăm că procesul BEM are deja un impact asupra gîndirii și vieții multor Biserici într-o diversitate de moduri. Pe măsură ce Bisericile se angajează în prezentarea tradiției creștine făcute de BEM, se verifică învățături și practici în Biserici. În acest proces se inițiază noi contacte și relații ecumenice. În cîteva Biserici practicile liturgice se fac cu referință directă la BEM. Mai multe dialoguri bilaterale și negocieri de

unire între Biserici utilizează BEM-ul ca şi cadru de referinţă pentru reflecţiile lor. În răspunsurile lor, Bisericile indică implicaţii concrete pe care procesul BEM le are pentru viaţa lor proprie ca şi pentru relaţiile lor ecumenice. Primim încă răspunsuri oficiale la BEM. Comisia se aşteaptă să publice răspunsurile de la Biserici în 6 sau 7 volume cu titlul general „Bisericile răspund la BEM" (*Churches Respond to BEM*, WCC, Geneva, 1986—1988). Accentuăm apelul Comitetului Central către acele Biserici care nu şi-au elaborat încă răspunsul lor oficial, să o facă cît mai curînd cu putinţă. Bisericile sînt de asemenea încurajate să găsească căi de evaluare a răspunsurilor împreună cu noi. Toate răspunsurile subliniază marea importanţă ecumenică a documentului BEM, şi multe din ele afirmă largi secţiuni din textul lui. Comentariile critice şi sugestiile privesc în principal: perspectivele fundamentale ale eclezioloģiei, relaţia Scriptură-Tradiţie, conceptul de sacramentalitate şi aspecte ale înţelegerii şi structurii ministeriului hirotonit (ordained ministry). Cîteva Biserici au găsit dificil să răspundă la BEM nu numai din cauza lipsei de traducere, ci şi pentru că forma şi stilul documentului de la Lima nu este cea cu care sînt obişnuite să lucreze. Sîntem încrezători că asemenea dificultăţi vor fi depăşite şi că aceste Biserici îşi vor aduce şi ele necesara lor contribuţie" (după „Ecumenical Press Service" nr. 35/1987 poziţia 87.10.53).

Amintim aici că Biserica Ortodoxă Română şi-a exprimat oficial şi în conformitate cu doctrina şi tradiţia ortodoxă, poziţia sa faţă de documentul BEM (o traducere românească a documentului semnată de Anca Manolache se poate citi în „Mitropolia Banatului 1—2/1983, p. 21—57) în răspunsul ei elaborat de o comisie de teologi de la Institutele teologice din Bucureşti şi Sibiu sub conducerea Înalt Prea Sfinţiei Sale Antonie Plămădeală, Mitropolitul Transilvaniei, şi trimisă încă din decembrie 1985 la Geneva. Versiunea franceză a textului integral al *Răspunsului Patriarhiei Române la documentul BEM* a fost dată publicităţii în buletinul „Romanian Orthodox Church News" nr. 1/1986. Menţionăm, de asemenea, *Raportul Simpozionului interortodox asupra documentului BEM* (Boston, 11—18 iunie 1985) tradus şi prezentat de Î. P. S. Antonie Plămădeală, delegatul Patriarhiei Ortodoxe Române la simpozion, în „Mitropolia Ardealului" nr. 5—6/1985, p. 364—368. Afară de Patriarhia Română, au mai trimis pînă acum răspunsurile lor la BEM Patriarhiile Ecumenică, a Alexandrieii Rusă şi Bulgară, precum şi Biserica Finlandei. Biserica Greciei a refuzat, la avizul unei comisii teologice, să dea un răspuns, pretextînd că CEB n-ar avea constituţional dreptul de a conferi cu Bisericile fără a deveni el însuşi o „supra-biserică" fapt care ar contrazice Declaraţia de la Toronto (1950) asupra statutului „eclezioloģic" al CEB. O *sinteză* preliminară *asupra răspunsurilor ortodoxe* de pînă acum *la BEM* a făcut prot. Gh. Tsetis (Geneva), în revista „Orthodoxes Forum" nr. 1/1987, p. 100—110.

Drd. *Ioan I. Ică*

Antonie Plămădeală: LAZĂR-LEON ASACHI ÎN CULTURA ROMÂNĂ
Sibiu 1985

Î. P. S. Mitropolit al Ardealului, Dr. Antonie Plămădeală, împlîntat în solidă cultură, scormonitor al trecutului de pe plaiurile românești, a dat la iveală un masiv volum, comentînd și conținînd opera lui Lazăr, devenind prin intrarea în monahism Leon Asachi, tatăl lui Gh. Asachi, ctitorul presei și limbii românești în Moldova veacului trecut, fiind unica lucrare în literatura noastră dedicată celui în cauză.

Autorul a cercetat și a sondat în vastul volum de peste 500 de pagini, opera culturală a lui Leon Asachi, care la epoca respectivă a desfășurat o activitate demnă de înregistrat în istoriile literare, așa cum a făcut Eugen Lovinescu, recunoscîndu-l traducător al lucrărilor: Bordeiul indienesc, Jucăria norocului, Plîngerile lui Young, Biblioteca istoriei bisericești. În afara traducerilor lui Young și Bernardin de Saint-Pierre, se cunoaște că ar fi tradus și din Epictet. Se pare că se îndeletnicea și cu poezii, nedescoperindu-se pînă în prezent nici una din atare creații, — rămînînd cunoscută numai această strofă:

Îns-a ghintelor Romane
N-a pierit faimosul nume
Și voroave de-a lor viață
Înflori-va-n toată lume.

Lazăr-Leon Asachi a fost prețuit de mitropoliții Iacob Stamati la a cărui înmormîntare a și vorbit, și de Veniamin Costachi, el însuși fiind preot, protopop și apoi, la intrarea în monahism, după moartea soției, atingînd cel mai înalt grad în acest cin, — arhimandrit. Autorul lucrării consacrate lui Lazăr-Leon Asachi spune: „O privire asupra unui catalog al operelor sale arată că 46 dintre ele sînt opere originale și una singură e o prelucrare. Este adevărat că sub raportul valorii și al întinderii, traducerile ocupă primul loc, dar opera originală constînd din prefețe, introduceri, note, comentarii, *Predici și Cuvîntări ocazionale*, numără peste 700 de pagini".

Ținînd cont că N. Iorga l-a numit: „cel mai însemnat dintre traducătorii moldoveni", iar Gh. Bogdan-Duică și Popa Lisseanu i-au zis „marele traducător al Moldovei" — acum, după descoperirea ei și a altor opere ale sale, nu este nici un fel de exagerare a-l socoti că a fost totuși și „scriitor".

Î. P. S. Dr. Antonie Plămădeală susține aceasta cu puternice argumente, „căci un creator de limbă românească într-o epocă de tranziție decisivă de la vechi la modern, într-o epocă în care nu existau Eminescu, iar Alecsandri nu trecuse prin școala primară, nu va putea fi redus doar la calitatea de traducător". Cu drept cuvînt, autorul arată că „Antim Ivireanul a intrat în Istoria literaturii numai prin DIDAHIILE sale, Petru Maior și-a publicat la Buda în 1809, ca operă originală, tot un volum de predici, tot așa Samuil Micu-Klein, Ioan-Inocențiu Micu-Klein".

În URICARIUL lui Th. Codrescu, se arată că Lazăr-Leon Asachi s-a bucurat după moarte de aprecierea domnitorului Ioan Sandu Sturza, remarcînd pe linie cetățenească și patriotică „slujbele însemnate și îndelungate ce cu zel credincios și necurmat a adus pămîntului Moldovei".

Pasionat cercetător al trecutului bisericesc, care a ajutat în mare grad evoluția culturii noastre, — Dr. Antonie Plămădeală ne oferă, după „Clerici ortodocși ctitori de limbă și cultură românească" și după mai recenta operă epistolară a întîiului patriarh român Elie Miron Cristea — acest amplu studiu încărcat de date ce presupun o migăloasă muncă — aducînd în lumină încă un cărturar de valoare, care a fost Lazăr-Leon Asachi.

Istoriografia română se îmbogățește cu o lucrare de proporții ce înfățișează în dimensiunile reale o personalitate culturală demnă de a fi cunoscută cît mai temeinic.

Sibiul, centru vital economic, cultural, literar — să nu uităm că aici apare unul din cele mai vechi organe de presă, „Telegraful Român", că aici a luat ființă ASTRA care exercită și astăzi influența sa de răspînditoare a culturii în mase, că aici au trăit și muncit o pleiadă de scriitori în frunte cu Octavian Goga sau mitropolitul Andrei Șaguna, în scaunul căruia este demn urmaș Dr. Antonie Plămădeală, — Sibiul nu și-a dezmințit niciodată vocația de far al românismului prin veacuri.

Încărcat de patina vremii, cu muzee de renume, cu tiparnițe excelente, în care s-a văzut concretizat și studiul despre Lazăr-Leon Asachi și opera sa, dinspre strămoși cu rădăcini în Ardeal, — Sibiul se impune momentului actual ca o forță culturală de prim rang.

Octav Sargetiu

Ovidiu Drîmba: ISTORIA CULTURII ȘI CIVILIZAȚIEI, vol. II, 667 p., București 1987

Dacă pentru cunoașterea culturii și civilizației antice autorul a închinat un volum masiv de 870 de pagini, pentru perioada evului mediu a rezervat două volume, probabil pentru motivul că, sporindu-se sursele documentare se cere acest lucru precum și dorul după o cunoaștere cît mai deplină a vieții spirituale și materiale a omenirii. În acest caz, cînd va fi vorba de cultura și civilizația epocii moderne și contemporane numărul volumelor ar urma să crească și mai mult, date fiind posibilitățile de investigație incomparabil mai bogate. Dorim autorului să ajungă să încheie în bune condiții întreaga lucrare. Pașii gigantici pe care-i face informatica zilelor noastre vor putea ajuta omului chiar mai mult decît gîndește.

Volumul de față cuprinde stări de lucruri petrecute în așa numitul „ev mediu", pe care autorul îl împarte în trei perioade: „ev mediu timpuriu" cuprinzînd secolele VI—X, „evul mediu dezvoltat" pentru secolele XI—XIII și „evul mediu tîrziu" pentru secolele XIV—XV. Importanța cunoașterii acestor vremuri reiese din faptul că, după cum spune autorul, „în acea lungă și neînchipuit de fertilă perioadă își au originile cultura și civilizația modernă, cum sînt unele forme fundamentale ale vieții economice, evoluția iobăgiei și constituirea clasei burgheze, statele și națiunile, formarea unei civilizații general europene, germenii capitalismului, instituții sociale și politice, apariția orașelor cu o nouă structură a vieții citadine, școlile profesionale și universitățile, efervescența cercetării științifice, marile dispute în cîmpul gîndirii filozofice, definitivarea limbilor și formarea literaturilor. naționale, precum și două dintre stilurile cele mai importante din istoria artei, romanic și gotic".

În ce privește cuprinsul acestui al doilea volum, în prima parte autorul s-a oprit la următoarele capitole: cultura și civilizația celților (p. 20—61), cultura și civilizația popoarelor germanice (p. 62—142), cultura și civilizația bizantină (p. 142—245), cultura și civilizația arabă (p. 246—340), dedicînd în partea a doua aproape 300 de pagini numai civilizației propriu-zise a Europei apusene, cuprinzînd următoarele capitole: „structuri politice și administrative", „economie rurală", „clase și categorii sociale", „societatea feudală", „activitatea comercială, meșteșu-

guri și corporații", „organizarea militară, „cruciadele", „dreptul și justiția", în fine „viața cotidiană", rămînînd să se anunțe pentru volumul următor (al treilea) „cultura evului mediu". În felul acesta o bună parte din teritoriile europene (Serbia, Bulgaria, Rusia și chiar Principatele Române) nu se bucură decît foarte pe scurt de atenția cercetătorului, poate pentru că în această parte de loc materialul documentar este mai sărac ori mai puțin cunoscut. Dar și așa cum ni se prezintă, lucrarea te copleșește cu mulțimea de informații bibliografice și mai ales cu reproduceri de construcții și îndeosebi de obiecte luate din cărți și manuscrise greu accesibile sau după cele mai variate muzee și pinacoteci. În același scop — de a da o informație cît mai bogată —, autorul reproduce în ghilimele o mulțime de afirmații ale unor specialiști iar spre a face scrierea cît mai atractivă citează uneori versuri și pasaje cît mai semnificative din operele timpului respectiv. Pe măsură ce mulțimea acestor date a crescut se va fi întîmplat probabil că autorului i-au scăpat și indicarea pasajului și a operei respective pe care a folosit-o și pe care cititorul nu le mai poate verifica acum, întrucît cartea citată nu-i indicată nici în listele bibliografice de la sfîrșitul volumului și nici în josul paginii unde se face citarea. Așa de pildă nu poți afla din ce operă a lui Hottenroth, V. Lazarev, a lui Hadjinicolau-Marava ori a lui H. G. Beck au fost făcute citațiile respective.

Alteori s-au strecurat unele grafii nepotrivite. Chiar dacă informația a fost luată după o carte în limba germană nu-i corect să se scrie „hesiasm", ci isihasm sau cel mult „hesychasm".

Numele corect al mănăstirilor sîrbești este Milișeva și Sopociani (p. 223).

Mai supărătoare sînt concluziile la care autorul a ajuns atunci cînd prezintă unele concepții teologice sau adevăratul profil al cîte unui scriitor sau al unui ierarh. Astfel, nu numai ambiția patriarhului Mihail Cerular e cea care explică „provocarea schismei de la 1054" (p. 183).

Tot atît de nesatisfăcător e modul în care este prezentată concepția teologică a Sfîntului Grigorie Palama (p. 191, 204).

Nu-i corect să se vadă în monahismul bizantin numai „o forță anarhică" p. 193) și să fie cu totul uitată activitatea filantropică despre care ne vorbesc de pildă ierarhi în pagini atît de cunoscute „Limenariului" sau chiar „Viețile Sfinților". Alteori rămîi cu impresia că cinstirea adusă moaștelor și sfinților ar constitui o superstiție. Nici despre prețuirea de către monahii bizantini a scrierilor clasice nu se spune nici un cuvînt deși se știe că, de pildă, numai jumătate din manuscrisele aflate în biblioteca mănăstirii Sf. Ioan din Patmos aveau conținut creștin. Scrierea marelui bizantinolog P. Lemerle despre „primul umanism bizantin" neamintită de autor e semnificativă în acest sens.

Pe de altă parte, încă din anul 1956 celebrul bizantinolog Franz Dölger a stabilit autenticitatea romanului „Varlaam și Ioasaf" despre care autorul amintește de mai multe ori. Despre cultivarea „literaturii profane" de către monahi și în genere de către fețele bisericești bizantine vorbesc cu multe amănunte cele 2 volume editate în 1978 de H. Hunger.

Dar cu aceasta meritul impunătoarei scrieri de care vorbim nu scade. Puterea de sintetizare în general e întrecută doar de pasiunea cu care știe argumenta prin mărturii de epocă din cele mai neașteptate.

Iată cîteva exemplificări:

Expansiunea celților — a cărei apogeu are loc pe la anii 300 î.e.n. — n-a avut mobiluri imperialiste, ci demografice și economice (p. 21).

Dintre toate popoarele germanice numai goții și-au asumat rolul de conducători ai lumii barbare, iar prestigiul pe care l-au avut pe lîngă ceilalți germani s-a exprimat timp de un mileniu în tradiția epică (p. 63).

Din perioada secolelor XI—XV fenomenul politic principal este centralizarea statelor (p. 367).

Tipică pentru o așezare fortificată, autorul reproduce în culori orașul spaniol Avilla construit pe la finele sec. XI cu zid de apărare lung de 2 km., înalt de 12 m. și lat de 3 metri, cu 9 porți și 88 de turnuri, iar pentru construcțiile burgheze se reproduc o serie de scene de la sfîrșitul evului mediu așa cum au fost pictate de pictorul bavarez Simon Bening.

Dar, în general, viața europeanului medieval e ilustrată prin această scriere atît în chip figurativ, cît și prin texte semnificative, așa încît prin citirea ei orizontul cunoștințelor pe care le dobîndim se lărgește în chip impresionant.

Prof. *T. Bodogae*

„ORTHODOXES FORUM" Zeitschrift des Instituts für Orthodoxe Theologie der Universität München. 1. Jahrgang. Heft 1 (1987), 123 p.

Așadar o nouă revistă de teologie ortodoxă. După cum reiese din titlu, „Forum ortodox" este revista recent înființatului Institut pentru teologie ortodoxă al Universității Ludwig-Maximillian din München. Condusă de prof. Dr. phil. Dr. theol. Theodoros Nikolaou și de Dr. Athanasios Fourlas și editată de primul dintre ei, revista este anunțată că va apărea într-un ritm de două numere pe an. În *„Cuvîntul însoțitor"* al editorului motivația apariției noului periodic de teologie ortodoxă este prezentată astfel: „Deși teologia și Biserica ortodoxă sînt deja de decenii și în multiple moduri prezentate în Europa occidentală și mai cu seamă în spațiul de limbă germană, totuși pînă acum a lipsit aici o revistă *științifică* de teologie ortodoxă. Nou înființatul Institut pentru teologie ortodoxă al Universității din München se străduiește acum să umple această lipsă prin prezenta revistă. Deși se înțelege pe sine ca un organ de publicație de limbă germană, revista este deschisă în același timp, în măsură limitată, și pentru studii în limbile engleză, franceză și neogreacă. „Forum ortodox" în care se vor publica contribuții din întreaga sferă a teologiei, mai cu seamă însă din domeniul ce constituie miezul teologiei ortodoxe: Tradiția patristică, vrea să servească în prima linie următoarelor scopuri: prezentării autentice a Bisericii ortodoxe, a teologiei și spiritualității ei; orientării bisericesc-teologice a creștinilor ortodocși din diaspora Europei occidentale ca și dialogului ecumenic și înțelegerii și apropierii continue a Bisericilor" (p. 3). În continuarea „Cuvîntului" său, editorul aduce mulțumiri mitropoliților greci Augoustinos al Germaniei Federale, Hrisostomos al Austriei și Damaskinos al Elveției pentru sprijinul financiar acordat ca și editurii EOS a abației romano-catolice St. Ottilien care a tipărit cu generozitate revista fără acoperirea integrală a costurilor întreprinderii.

Revista se deschide cu o scurtă *Scrisoare* (în neogreacă) a *Patriarhului Ecumenic Dimitrios I* (p. 5) ce salută înființarea Institutului și crearea revistei, binecuvintează inițiativa și activitatea prof. T. Nikolaou și cere har de la Dumnezeu ca să-și împlinească cu succes misiunea de propagare a valorilor ortodoxe în Europa occidentală.

Sumarul acestui prim număr al revistei conține următoarele studii redactate în majoritate în limba germană: Th. Nikolaou (München), *Semnificația Tradiției patristice pentru teologia de azi* (p. 6—18), prelegere inaugurată (15 mai 1985) cu ocazia chemării autorului la nou înființata „catedră de teologie ortodoxă" a Universității din München. M. Basarab, conducătorul parohiei ortodoxe românești din München, publică studiul *Sf. Vasile cel Mare ca interpret al Scripturii* (p. 19—32); Fr. Tinnefeld (München) editează critic cu o savantă introducere istorico-filologică și o traducere în limba germană *Ethoporia, sau ce ar fi zis Născătoarea de Dumnezeu văzînd pe Hristos pe Cruce în Sfînta și Marea Vineri*, creație a lui Gheorghios Lapithes (p. 33—59), poem religios în proza ritmată aparținînd unui intelectual cipriot filolatin, din prima jumătate a sec. XIV, cunoscut pentru convingerile sale antipalamite și corespondența sa cu Gregorios Akindynos și Nikephoros Gregoras; R. C. Miron (Brühl bei Köln) editează cu o introducere și adnotații critice *Descrierea unei Liturghii ortodoxe la Consiliul de la Konstanz*, cuprinsă în cronica conciliului redactată de Ulrich von Richental (p. 60—70); Ath. Papas (Istanbul) prezintă cu ilustrații pe *Pictorul Constantinos din Cyzik* (încep. sec. XIX) *și cîteva din lucrările lui* (p. 71—82); sub titlul *Pe lemnul Crucii*, Al. Kniazeff (Paris) publică în franceză o scurtă schiță *pentru o teologie biblică a mîntuirii* (p. 83—86); sub titlul *Tineretul între autenticitate și utopie*, prof. Gh. Manzaridis (Tesalonic), autor al unei prime încercări ortodoxe de „Sociologie a creștinismu-

lui", ajunsă în neogreacă acum la o a treia ediție și tradusă în 1981 și în limba germană, prezintă o interesantă interpretare a rezultatelor unei analize sociologice asupra schimbărilor survenite în motivațiile și atitudinea spirituală a tineretului actual din Grecia (p. 87—94); în fine, mitropolitul Bartolomaios Archonotonis al Filadelfiei (Istanbul) oferă o scurtă prezentare a *Patriarhiei Ecumenice în dialogul ecumenic* (p. 95—99), iar protopresbiterul Gheorghios Tsetsis, reprezentant permanent al Patriarhiei Ecumenice la Consiliul Ecumenic al Bisericilor (Geneva), schițează în engleză o interesantă și utilă *sinteză* prealabilă *a răspunsurilor Bisericilor Ortodoxe la documentul BEM* (p. 100—110); e vorba de răspunsurile date de Patriarhiile Ecumenică, a Alexandriei, Rusă, Română, Bulgară și Biserica Finlandei, Biserica Greciei refuzînd, la recomandarea unei comisii teologice speciale, să răspundă pretextînd că CEB nu are constituțional dreptul de a conferi cu Bisericile fără a deveni el însuși o „supra-biserică". Revista se încheie cu o scurtă rubrică de „recenzii" (p. 111—119), o succintă, „cronică" (p. 120—121) și o listă de cărți primite la redacție (p. 122), ca și una a adreselor autorilor contribuțiilor în revistă (p. 123).

Pe coperta ultimă sîntem anunțați că cel de-al doilea și ultimul număr pe anul în curs al revistei, va edita cele 10 referate ale seminariului organizat, în mai 1987, la Universitatea din München, cu prilejul jubileului a 1200 de ani de la Sinodul VII Ecumenic (Niceea 787), sub egida temei *„Imagine și credință"*. Îl așteptăm cu interes.

Pe lîngă calitatea intrinsecă a studiilor publicate, revista se distinge și printr-o ținută și prezentare grafică de calitate.

Acum, la început de drum, revista „Mitropolia Ardealului" urează celei mai noi reviste de teologie ortodoxă drum lung și deplin în realizarea importantei lucrări de prezentare autorizată a valorilor Ortodoxiei în Occident și împlinirea nobilelor sale scopuri misionare și ecumenice propuse.

Drd. *Ioan I. Ică*

Corina Hrișcă, „CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU, FILOZOF AL CULTURII", Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1987, 216 p.

Este un fapt cu totul admirabil, acela de repunere în lumină a valorilor trecutului neamului nostru, fapt devenit o preocupare majoră în cultura română contemporană, în contextul căruia este revalorificată și făcută cunoscută publicului și opera filozofului român Constantin Rădulescu-Motru.

Editura „Dacia" de la Cluj-Napoca a scos de curînd la lumină o lucrare semnată de Corina Hrișcă, în care această distinsă personalitate din cultura română de la sfîrșitul sec. XIX și începutul sec. XX ne este prezentată, „Constantin Rădulescu-Motru, filozof al culturii" (216 p.).

De la început este subliniată dimensiunea și anvergura personalității filozofului „Personalitate proeminentă a culturii filozofice și științifice românești din prima jumătate a secolului nostru, muncind inspirat și persistent totodată, ca răspuns al unei veritabile vocații metafizice și științifice, Constantin Rădulescu-Motru a împlinit cea mai bogată operă filozofică și științifică a acestei perioade de construire a filozofiei clasice românești; și dintre cele mai originale, putîndu-i sta alături, sub acest aspect, doar creația filozofică a lui Lucian Blaga" (p. 5).

Studiul de față, așa cum anunță autoarea în cuvîntul introductiv, încearcă să explice geneza și fizionomia filozofică a lui C. Rădulescu-Motru, mai ales în elaborarea ontologiei personalismului *energetic*, lucrare de referință a sa, dar punînd accent în mod special pe descifrarea temelor filozofice legate de cultură, în întreaga sa operă.

Fiind filozoful care a elaborat primul nostru sistem original de gîndire — de valoare europeană — cu opera sa, „Personalismul energetic", după aprecierea obiectivă a lui Tudor Vianu, C. Rădulescu-Motru, cel mai bun filozof și psiholog român cunoscut și peste hotare, în timpul său, a făcut legătura între filozofia sec. XIX și cea a sec. XX, întemeind, poate, „cea mai românească dintre filozofii" (p. 5) și distingîndu-se ca fin observator de psihologie socială.

În timpul cît a fost profesor la Universitatea din București (1897—1940) a predat istoria filozofiei antice, estetică, logică, metodologia și teoria cunoașterii și mai ales psihologie, a înființat primul laborator de psihologie experimentală din România, fiind fondatorul publicisticii filozofice românești, membru al Academiei și președinte al ei pentru un timp, autor de manuale și mai ales de lucrări în care și-a pregătit și expus propriul său sistem filozofic ca: „Știință și energie", „Puterea sufletească", „Elemente de metafizică", „Principalele probleme ale filozofiei contemporane pe înțelesul tuturor", „Lecții de logică", „Curs de psihologie", „Personalismul energetic", „Timp și destin" etc.

În aceste lucrări, ni se specifică în prefață, și-a dezvoltat temele care l-au preocupat în mod deosebit și anume, locul omului în univers, natura conștiinței, geneza și structura personalității, conceptul de cultură, raportul dintre natură și cultură, dintre cultură și societate, cultură și personalitate etc.

Critica de specialitate, apreciază că filozofia lui C. Rădulescu-Motru a dovedit un caracter profund românesc la nivelul comunicării omului cu natura, cu pămîntul patriei, deoarece filozoful înțelege personalitatea individului și a poporului ca venind de jos, din solul patriei. (p. 46).

Pornind de la cercetarea raportului dintre om și cosmos, autorul „Personalismului energetic" trece la analiza antropologică a condiției umane după care ajunge propriu-zis la filozofia culturii, dezvoltînd teme ce țin de legătura dintre muncă și cultură, muncă și personalitate, individ și națiune, național și universal, tematici care pe de o parte fundamentează cercetarea sa în domeniul culturii, pe de altă parte îi dă acesteia o anvergură și o valoare deosebite.

Problema culturii transpare în întreaga operă a lui C. Rădulescu-Motru întrucît în concepția sa omul încununează evoluția naturii nu atît prin existență, cît prin activitatea sa care adaugă ceva peste natură, continuînd activitatea energetică a acesteia (p. 78). Este interesant de remarcat faptul că potrivit acestui sistem filozofic, însăși natura dezvoltă o activitate energetică, iar omul care la rîndul său e natură și atît de legat de aceasta, dezvoltă întocmai o activitate similară însă potrivit structurii sale specifice.

Încununînd evoluția naturii prin activitatea sa, iar activitatea omului fiind prin excelență o activitate de cultură rezultă că însuși acest proces cultural este cel ce încununează evoluția naturii, cultura devenind astfel un scop al vieții omului;

De aceea în baza propriului sistem, dar și influențat de alți filozofi occidentali (Nietsche) C. Rădulescu-Motru susținea că „omul este o punte spre un scop", evident, scop în sensul menționat și spre care tinde în mod conștient și voluntar.

Altfel spus, personalitatea energetică trebuie să vizeze construcția unei culturi superioare care la rîndul ei vizează împlinirea altui scop mai general — încununarea naturii.

Factorul fundamental care duce la o astfel de realizare este munca, și în aceasta un rol deosebit îl are vocația, deși în problema culturii, înțeleasă în acest fel, se poate spune că toți oamenii au, chiar dacă la niveluri diferite, o vocație, căci omul în general este creator de cultură (p. 85).

Deși oamenii de cultură sînt cei capabili să creeze noi modele comportamentale (p. 85) totuși cultura consistă în manifestările pe care le produce sufletul omenesc sub influența mediului înconjurător deci fiecare om este și poate fi un factor de cultcră. C. Rădulescu-Motru dă un temei și mai solid conceptului său de cultură, atunci cînd o definește pe aceasta ca pe o „stare", deci nu ca pe un act ocazional, sporadic, deci cultura presupune permanența la nivelul evoluției omului în planul vieții psihice la baza căreia stă rîvna omului de a se autodepăși și de a se depărta de condiția unei existențe primare. Faptul că fiecare om este și poate fi creator de cultură este confirmat și de concepția filozofului legată de interdependența socială a omului și de dependența sa față de mediul înconjurător, căci atît față de semeni de care este dependent într-atîtea feluri, cît și față de mediul ambiant, omul opune și prezintă o diversă și bogată gamă de atitudini, deprinderi, reacții, care în final toate sînt acte de cultură. Cît privește semenii, cultura întreține între membrii unei societăți legături de solidaritate (p. 88) iar în privința mediului înconjurător, cultura îl ajută pe om să se emancipeze de dependența de aceasta, cultura constituindu-se într-un „Nome" (p. 90) care-l face

pe om să se simtă liber. Prin aceasta cultura își împlinește vocația ei față de omul care o crează, aceea de a-i înălța și întări personalitatea.

Gradul înaintării culturii pe scara evoluției existenței este determinat de gradul stăpînirii omului asupra naturii, în care context invenția, ca produs al vocației individuale, element creator și regenerator de cultură, are un rol deosebit de important (p. 133), fapt care dovedește suportul interior al culturii (referitor la viața omului).

Chiar dacă în filozofia sa se resimt și unele influențe din sistemele altor gînditori ai timpului, C. Rădulescu-Motru are marele merit de a fi îmbogățit zestrea spiritualității românești cu o creație culturală de primă mărime, mai ales că pe parcursul întregii sale opere sînt evidente contribuțiile la o mai profundă analiză și cunoaștere a personalității omenești, la o înaltă valorizare a acesteia, a muncii, a spațiului spiritual și geografic pe care își desfășoară existența poporul român cu întregul său tezaur de tradiții, valori și spiritualitate.

„El ne apare astăzi ca un gînditor febril, frămîntat sincer de problema traiectoriei civilizației și culturii românești, a viitorului acestei națiuni, ca un vrednic înaintaș al aspirațiilor de ascensiune pe culmi superioare de progres și civilizație a poporului nostru, îmbinată cu afirmarea demnă a profilului național în concertul culturii mondiale și cu îmbogățirea paletei acesteia cu nota specific românească pe care a încercat s-o identifice și s-o definească" (p. 214).

Pentru faptul de a pune în fața cititorului contemporan toate aceste lucruri ale trecutului și ale prezentului nostru, cartea Corinei Hrișcă, cu analizele pertinente și de vădită competență ce le face pe marginea operei filozofului român se circumscrie ea însăși între valorile culturii noastre moderne.

Pr. *Teodor Damian*

I. Agârbiceanu, Octavian Goga, E. Lovinescu, Corneliu Moldovanu, Mihail Sadoveanu, PAGINI DE EPOPEE, Editura Militară, București, 1987

Cu prilejul împlinirii a 70 de ani de la memorabilele bătălii desfășurate la Oituz, Mărăști și Mărășești în colecția COLUMNA a Editurii Militare a apărut o antologie alcătuită de Teodor Vârgolici, intitulată *Pagini de epopee*, cuprinzînd articole redactate de tinerii scriitori I. Agârbiceanu, O. Goga, E. Lovinescu, C. Moldovanu, M. Sadoveanu (prezentați alfabetic) publicate în presa vremii și îndeosebi în „România", organul Marelui Cartier General. De altminteri, din momentul intrării României în războiul pentru desăvîrșirea unității statale, scriitorii au dat dovadă de un vibrant patriotism, contribuind prin scrierile lor în acele momente de restriște, la ridicarea moralului tuturor românilor și în mod deosebit al ostașilor, care erau pregătiți să se jertfească pentru realizarea idealului național.

Cînd ostașii români au trecut Carpații pentru a elibera pe frații de dincoace de munți, I. Agârbiceanu era preot de cîțiva ani la Orlat. Fraternizarea cu armata română i-a atras ura oficialităților, așa încît de teama represaliilor se refugiază odată cu oștirea românească, alături de alte sute de intelectuali din sudul Transilvaniei. Hotărîrea sa era extrem de dramatică, întrucît unui preot nu-i este îngăduit să-și părăsească credincioșii în timpul primejdiei. Trecînd în România i se oferă posibilitatea să militeze cu arma scrisului în favoarea înfăptuirii dezideratului național: unirea Transilvaniei cu Patria mamă.

Către sfîrșitul anului 1917 ca redactor al ziarului „România" a deținut rubrica *Cuvinte către oastea țării*, în cadrul căreia scria cu multă sensibilitate și patos patriotic încît te impresionează și astăzi cînd parcurgi cele 14 articole selectate, cu toate că au trecut atîția ani de la apariție. Din serialul *Țăranii* (3) redăm doar cîteva fragmente „Cuprins de-nfiorare m-apropii de tine, țăran ostaș, stîlpul războiului nostru, zidul de oțel de care s-au sfărîmat grelele izbituri ale sorții. ... Dar de unde a răsărit înspăimîntătoarea ta tărie, țăran ostaș? Cum vom pătrunde taina ce învăluie sfînta ta iubire de pămîntul pe care, veacuri întregi, ai fost rob și bătaie de joc pentru toți cei aduși de vînturi din toate colțurile lumii? ... Privesc în fața ta înfiorat de măreția faptei tale, țăran ostaș... Mai tari ca destinul ne-au fost strămoșii, mai tari ca el părinții; noi nu puteam rămînea în urma lor, noi trebuia să-i cinstim ridicîndu-ne deasupra lor... o lume întreagă

şi-a descoperit capul în faţa ta, ţăran soldat, pentru vitejia cu care-ai înfruntat primejdiile sufleteşti, vitejie tot atît de mare ca şi aceea prin care ţi-ai zdrobit duşmanii tăi trupeşti".

Alături de ceilalţi scriitori, I. Agârbiceanu prin articolele sale *(Cît de mică pari şi cît de mare eşti, Chinuită şi totuşi atît de strălucită, Sfîşiată eşti şi totuşi atît de întreagă, Ardelenii, Ţi-ai scris istoria)* crează imnuri de slavă adresate naţiunii din care făcea parte.

Spre deosebire de I. Agârbiceanu, O. Goga încă din anii neutralităţii a desfăşurat o campanie viguroasă în vederea realizării dezideratului naţional. Cînd România intra în război „poetul pătimirii noastre" lupta ca voluntar în armata română. De la începutul anului 1917 el devine prim-redactor al ziarului „România", organul Marelui Cartier General, redactînd cele mai valoroase articole ale îndelungatei activări publicistice, din care menţionăm doar cîteva titluri: *Către ţăranii soldaţi, O nouă perspectivă, Au venit ardelenii, Acum începe războiul nostru, Ne învaţă Mărăşeştii, Talpa ţării* etc. În articolul *Au venit ardelenii* subliniază semnificaţia politică a primilor voluntari ardeleni ce s-au înrolat în Armata română. „Pentru regatul român, venirea ardelenilor este cea dintîi sărbătoare a unirii politice cu pămîntul ce se va rupe de sub sceptrul Habsburgilor. Soarta a vroit ca din acest oraş al înfrăţirii de odinioară să plece şi consolidarea de mîine. Sufleteşte, această unire a fost totdeauna. Viaţa Ardealului are de veacuri ca unic punct de orientare credinţa înrudirii de sînge cu Ţara... Ardealul a trăit într-o veşnică aşteptare, dîndu-şi seama că se strecoară printr-o chinuită perioadă de tranziţie... Aceşti voluntari nu sînt nişte singuratici răzleţi convertiţi individual de-o idee, ci mărturisirea firească pe care o impune în mod normal sentimentul colectiv al poporului nostru robit de unguri şi de nemţi. Iată de ce vin aceşti ostaşi pe frontul lor, simpli şi liniştiţi, dîndu-şi seama că sînt mobilizaţi din ziua cînd România a declarat război Austro-Ungariei şi că fapta lor de astăzi nu e decît împlinirea dreaptă a unei datorii cetăţeneşti. „În articolul *Ne învaţă Mărăşeştii* O. Goga subliniază puterea morală a ostaşului român gata pentru sacrificiul suprem, atunci cînd trebuie apărat pămîntul sfînt al Patriei. „Războiul este, cum s-a mai spus, cea mai sinceră spovedanie a unui popor. Nicăieri ca pe cîmpul de luptă nu se dezvăluieşte sufletul unei rase. Bătălia e un examen implacabil pe care-l dau inima şi creierul. ... Orice s-ar întîmpla, obrazul românesc rămîne curat în faţa Europei. Soldatul care s-a bătut la Mărăşeşti a arătat lumii de ce e capabil acest neam de la Dunăre. S-a dovedit că valoarea morală a ţăranilor de aici din Orient e cel puţin egală cu conştiinţa naţională care împinge la asalt masele germane. Legenda superiorităţii sufleteşti a culturii de la Berlin s-a evaporat în faţa sătenilor din Tîrgovişte care au pornit la atac în cămăşi şi cu capetele goale, creind în jurul lor o atmosferă de vitejie clasică, smulsă parcă din cele mai strălucite pagini ale antichităţii greco-romane".

Pe o poziţie progresistă s-a situat criticul şi istoricul literar E. Lovinescu, renunţînd la teoria sa şi anume cea a autonomiei esteticului. Odată cu începerea ostilităţilor se încadrează în literatura activă, militantă. În articolul *Factorii morali ai războiului* demonstrează justeţea războiului nostru, în vederea desăvîrşirii unităţii naţionale. „Războiul nu se razimă numai pe oameni şi muniţiuni. Pe lîngă elementul material mai e şi elementul moral. Credinţa în dreptatea unei cauze, credinţa în destinele supreme ale ţării, credinţa în biruinţa finală a adevărului şi a binelui face tunul să vorbească mai răspicat şi pieptul omenesc să înfrunte mai cu îndîrjire atacul duşmanului. Din fericire, siguranţa morală e cu noi. Războiul nostru e o acţiune morală. Nimic nu poate fi mai legitim şi mai sfînt decît dorinţa unui popor de a vieţui laolaltă, în marginele lui etnice. ... Principiul naţionalităţilor dacă nu este încă o realitate primită de toţi, e unul din punctele luminoase ale idealului moral al societăţilor viitoare. Intrînd în război, ne luptăm deci şi pentru progresul moralei sociale. Această convingere trebuie să ne crească puterile.

Toţi cei ce ţin un condei în mînă în împrejurările de astăzi au datorii superioare faţă de patrie, ce trec peste finalitatea artei. Sînt dintre cei ce au cerut artă pentru artă. În vremuri normale. Vremurile de astăzi au spart însă cadrele vieţii normale şi au răsturnat criteriile de judecată. În clipa în care se pun în cumpănă destinele neamului nostru, ale Europei întregi şi poate ale civilizaţiei umane, nu e vremea unui frumos zadarnic. Sufletul naţional se zbate în cleştele

problemelor de viață și de moarte. Toate energiile trebuiesc îndreptate spre folosul imediat al patriei. E în tradiția noastră ca scriitorii să aibă o largă parte în mișcările mari patriotice și în actele ce au întărit viața statului nostru modern. Finalitatea scrisului în clipa de față nu stă în emoția estetică, ci în valoarea sa utilitară și morală potrivită cu nevoile prezente...".

Încă din primele zile ale intrării României în război, E. Lovinescu a fost profund impresionat de tăria sufletească a țăranului român, care nu se înspăimînta că merge la moarte, fiind conștient de justețea cauzei lui. „...Înaintea boilor mergea țăranul nostru, cu pasul rar și cuminte, cu liniștea lui augustă. Mergea la război. Ai fi crezut că mergea la arat. Ai fi crezut că săvîrșea unul din acele gesturi simple și solemne prin care se deschid vinele pămîntului darnic. Nici o emoție nu i se citea pe față. Călca rar și îndesat. De unde venea însă atîta liniște simplă? De la strămoși". Emoționantele fraze ne dezvăluie înaltele trăsături morale ale distinsului critic literar.

Pe aceeași parte a baricadei se situează și sensibilul poet Corneliu Moldovanu, care a fost profund emoționat de tragedia neamului, lăsînd pagini nemuritoare în literatura războinică, fie că evoca eroicele lupte de la Mărășești, fie că reda sfîrșitul curajos al Ecaterinei Teodoroiu, simbol al neînfricării neamului. „Un ofițer-fecioară, sublocotonentul Caterina Teodoroiu, zîna regimentului de Gorj, s-a urcat la cer ca să povestească strămoșilor cum știu cei de astăzi să împlinească datina războinică. Logodită cu gloria de-acum un an, în luptele de la Jiu, unde duhul slăvit al lui Dragalina a miruit-o, în botezul focului și al morții, cu raza-i înălțătoare și veșnică, cercetașa de optsprezece ani intră în rînduri ca ostaș, luptînd fără răgaz cot la cot cu flăcăii gorjeni, de care nu se deosebea nici prin îmbrăcăminte, nici prin avînt, nici prin setea de-a învinge. ...Avea însă în ochii adînci acea scînteie de exaltare antică, acea palpitare de pasiune mistică și suprapămînteană, care a făcut din surorile ei de odinioară mucenice și eroine. Catarina a fost aleasă de destinul istoric să reînvie și să dea iarăși realitatea legendei Jeannei d'Arc și a Fetei de la Cozia, să ilustreze cu chipul ei iluminat un vers din marea epopee a dezrobirii noastre, și în urmă, eterică și neînțeleasă ca o minune, să se reîntoarcă în lumea de minuni, unde sufletul viețuiește pururea în fericire și apoteoză. Caterina a murit mireasă! Caterina a fost o sfîntă!..."

În calitate de director al ziarului „România", Mihail Sadoveanu a coordonat colectivul de redactori și în același timp a scris numeroase reportaje și povestiri de război, salutînd cu un imens entuziasm sosirea voluntarilor ardeleni și bucovineni, în vederea alăturării oastei naționale. Deși în această antologie n-au fost selectate cele mai reprezentative articole, totuși cele prezentate *(Un viteaz, Prietenul meu, La cota 536, Zile istorice, Mărăști, Mărășești)* ne dezvăluie arta marelui prozator și simțămintele patriotice care îl dominau.

Editura acestei antologii este un omagiu adus celor ce s-au jertfit pentru desăvîrșirea unității statale, paginile de glorie militară ne emoționează și astăzi ca și acum șaptezeci de ani.

M. Sofronie

SOMMAIRE

LETTRES PASTORALES

MOMENT IMPORTANT DANS LA VIE DE LA PATRIE

ETUDES ET ARTICLES

LES PÈRES DE L'ÉGLISE

HOMÉLIES

LA VIE ECCLÉSIASTIQUE

DE LA VIE DE LA PATRIE

DE RELATIONS OECUMÉNIQUES ECCLÉSIASTIQUES

OECUMÉNISME LOCAL

NOTES

COMPTES RENDUS

TIPARUL TIPOGRAFIEI EPARHIALE
SIBIU

ÎNDRUMĂRI OMILETICE

VIAȚA BISERICEASCĂ

DIN VIAȚA PATRIEI

DIN RELAȚIILE ECUMENICE BISERICEȘTI

ECUMENISMUL LOCAL

ÎNSEMNĂRI, NOTE, COMENTARII

RECENZII